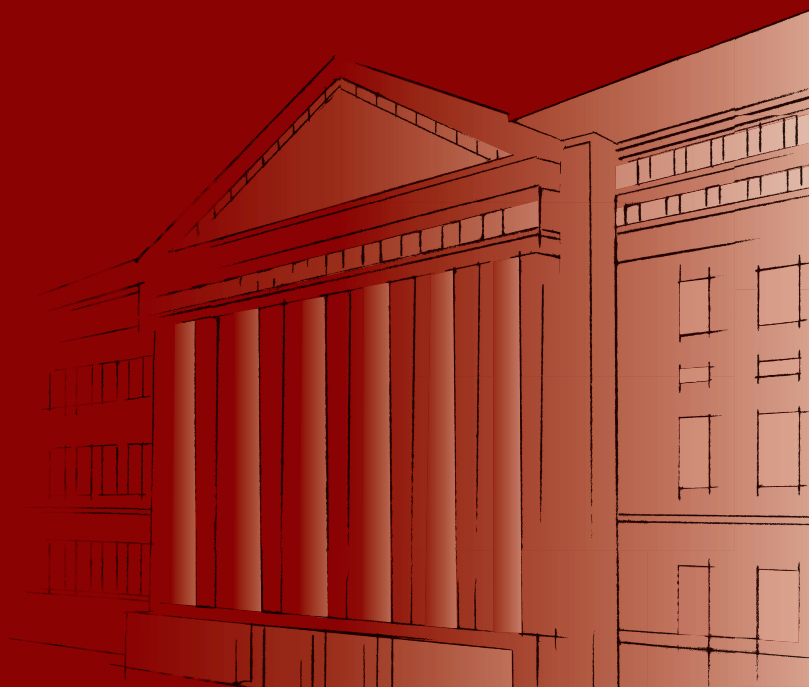

ANDRA ANNUKA-LOIK

Naer ja naerev hääl
eesti suulises suhtluses

ANDRA ANNUKA-LOIK

Naer ja naerev hääl eesti suulises suhtluses

Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Väitekirja on filosoofiadoktori kraadi saamiseks kaitsmisele suunanud Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi nõukogu 28. juunil 2023. aastal.

Juhendaja: Tiit Hennoste (PhD), Tartu Ülikool

Oponent: Maria Frick (PhD), Oulu Ülikool

Kaitsmise aeg ja koht: 19. september 2023 kell 14.15 Tartu Ülikooli senati saal

Doktoritöö valmimist on toetanud keeleteaduse, filosoofia ja semiootika doktori-kool, rahastanud Euroopa Regionaalarengu Fond (Tartu Ülikooli ASTRA projekt PER ASPERA).

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

ISSN 1406-1325 (trükis)
ISBN 978-9916-27-313-5 (trükis)
ISSN 2806-2450 (pdf)
ISBN 978-9916-27-314-2 (pdf)

Autoriõigus: Andra Annuka-Loik, 2023

Tartu Ülikooli Kirjastus
www.tyk.ee

EESSÕNA

Siinse väitekirja teema on naer ja naerev hää eesti suulises suhtluses. Suulise suhtluse uurimine on mind paelunud bakalaureuseõppe algusest saati. Huvi selle vastu sütitas Tiit Hennoste eesti allkeelte loengukursus, mis andis põhjaliku sissevaate sellesse, mis mõjutab meie keelekasutust ja milliseid norme suhtluses tegelikult jälgitakse. Konkreetse teema – naeru – leidsin ma aga eesti ja üldkeeleteaduse instituudi teemalaadalt. Seejuures mainiti teema tutvustamisel, et see on võimalike bakalaureusetöö teemade hulgas olnud juba aastaid ning keegi pole selle vastu huvi tundnud. Teema oli välja pakkunud Tiit Hennoste. Minus tekitas see õnnetu mahajäetud teemake huvi, mistõttu kiirustasin kohe pärast laata Tiidule kirjutama, ise hirmsasti kartes, et keegi selle teema mu nina alt ära napsab. Õnneks nii siiski ei läinud ja nüüdseks olen selle teemaga tegelenud juba seitse aastat. Bakalaureusetöös kirjeldasin, millistes suhtlusolukordades esineb naer argivestlustes, magistritöös lisasin materjali hulka ka ametivestlused ja võrdlesin neid argivestlustega. Need kaks tööd on andnud aluse siinsele tööle, kus olen tegelenud naeru ja naerva hääle lähema uurimisega.

Kogu minu õppeaja jooksul on minu juhendaja olnud Tiit Hennoste. Soovin teda tänada kõigi nende koostööaastate eest, mis on minu silmis olnud üdini edukad. Tiit on suurepärane juhendaja, kelle abile võib alati loota. Ka hetkedel, kus tundsin, et olen tööga ummikusse jooksnud, andsid tema nõuanded selge sihi, mis suunas edasi tegutseda. Lootusetu viimase hetke inimesena on minu jaoks ka üüratult suur pluss, et Tiit ei pahanda kunagi, kui lubadus kindlaks tähtajaks kokkulepitud tööloik valmis saada vett ei pea.

Õpingute jooksul oli mul võimalus olla osa suulise suhtluse uurimise töөрühmast, kuhu sel ajal kuulusid Tiit Hennoste, Andriela Rääbis, Kirsi Laanesoo-Kalk, Andra Rumm ja Piret Upser. Töөрühmas tegutsemine on neil neljal aastal toonud mõnusat vaheldust oma teema kallal nokitsemisele, lisaks olen andmesessioonidel saanud hindamatut nõu kõigi rühmaliikmete käest. Aitäh teile nende meeldivate koosolekute, seminaride ja muude kohtumiste eest. On olnud privileeg teiega koos töötada!

Doktoriõpingute vältel olen kokku puutunud paljude eesti ja üldkeeleteaduse instituudi töötajatega, kes on nõu ja jõuga selle töö valmimisele kaasa aidanud. Tänan Tiia Margust, kes on doktoriõppe jooksul abistanud kõiksuguste administratiivsete küsimustega. Tänan ka Külli Prillopit, kelle hea nõu abil siinset tööd oluliselt parendada sain. Soojad tänusõnad saadan kõigile õppejõududele ja kaasdoktorantidele, kes on doktoriseminarides, kirjutusrühmades ja andmesessioonidel minu tööd puudutavaid murekohti kuulanud ja lahendada aidanud.

Suur aitäh Renate Pajusalule teraste ja edasiviivate kommentaaride eest eelretsensioonis. Suurima tänu olen võlgu väitekirja retsensentidele Maria Frickile ja Hille Pajupuule, kelle konstruktiivne kriitika aitas seda tööd paremaks ja sidusamaks muuta.

Tänan Kairi Jansonit, kes aitas oma keeleteadmistega siin töös lauseid lihvida ja nii mõnegi piinliku kirjavea eemaldada. Suur aitäh ka Marili Tomingale, kes

viskas pilgu peale töö ingliskeelsele kokkuvõttele ja vastas mu lõpututele küsimustele doktoriõppega kaasneva paberimajanduse kohta.

Doktoriõppe jooksul olen lisaks väitekirja tegelemisele osalenud suulise töөрühma projektides, õpetanud loengukursustel ja käinud rahvusvahelistel konverentsidel oma tööd tutvustamas. Need tegevused on õpetanud mind oma analüütilisi oskusi praktikasse panema. Tuge nende tegevuste jaoks olen saanud Euroopa Sotsiaalfondi programmist DoRa, Kristjan Jaagu stipendiumiprogrammist, õppearendusprojektist „Interaktiivse õpiprogrammi prooviversioon Häirekeskusele“ ning Nikolai, Gerda ja Kadri Rõugu fondist.

Siinse töö valmimisele on suuresti kaasa aidanud ka minu sõbrad, kes on nende nelja aasta jooksul kuulunud ära kõik mu tööjutud ja kurtmised ning aidanud töөрutiini vaheldust tuua. Erilised tänusõnad saadan siinkohal Piretile, kes on olnud mu toanaaber, lõunakaaslane ja kõige pikemate tööjuttude ohver.

Täna südamest oma perekonda, kes on minusse alati uskunud ja tänu kellele ma täna siia jõudnud olen. Teie julgustavad sõnad on süstinud minusse usku neil hetkedel, kus endas kõige rohkem kahtlesin.

Kõige suurema tänu võlgnen Kristjan Erikule, kes on kogu doktorantuuri vältel olnud minu kõige kindlam tugi. Aitäh, et oled olemas olnud.

Tartus 21. juunil 2023

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	10
1.1. Uurimuse eesmärk	10
1.2. Töö ülevaade	12
1.3. Meetod	12
1.3.1. Suhtluslingvistika ja vestlusanalüüs	12
1.3.2. Multimodaalne suhtluse analüüs.....	16
1.3.3. Naeru tüüpide ja naeru pikkuste analüüs	16
1.4. Materjal	17
1.5. Teoreetilised lähtekohad: naer ja naerev hääl suulises suhtluses	20
1.5.1. Naeru ja naerva hääle omadused: varasem analüüs	21
1.5.2. Naeru ja naerva hääle asukoht: varasem uurimus.....	22
1.5.3. Naer ja naerev hääl mitte-tõsistes olukordades: varasem analüüs.....	24
1.5.4. Naer ja naerev hääl probleemsetes olukordades: varasem analüüs.....	28
1.5.5. Naer ja naerev hääl kui multimodaalsed nähtused: varasem analüüs.....	34
1.5.6. Vahekokkuvõte	36
2. NAERU JA NAERVA HÄÄLE OMADUSED.....	39
2.1. Naeru tüüp.....	39
2.1.1. Argivestluste naeru tüübid	42
2.1.2. Ametivestluste naeru tüübid	44
2.2. Naeru vokaal	46
2.3. Naeru pikkus	47
2.3.1. Argivestluste naeru pikkus.....	47
2.3.2. Ametivestluste naeru pikkus	49
2.4. Vahekokkuvõte	51
2.5. Naerva häälega öeldud sõnade arv	53
2.5.1. Argivestluste naerva häälega öeldud sõnade keskmine arv	53
2.5.2. Ametivestluste naerva häälega öeldud sõnade keskmine arv ...	54
2.6. Naeru ja naerva hääle pikkuse võrdlus.....	56
3. NAERU JA NAERVA HÄÄLE PAIKNEMINE KÕNEVOORUS	58
3.1. Kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud ja naervad hääled.....	58
3.1.1. Tervet kõnevooru hõlmavad naerud ja naervad hääled	58
3.1.1.1. Naer.....	58
3.1.1.2. Naerev hääl	62
3.1.1.3. Naer ja naerev hääl samas voozus	64
3.1.2. Voozu algusosas paiknevad naerud ja naervad hääled.....	67
3.1.2.1. Naer.....	67
3.1.2.2. Naerev hääl	68
3.1.2.3. Naer ja naerev hääl ühes voozus.....	70

3.1.3. Vooru keskosas paiknevad naerud ja naervad hääled.....	72
3.1.3.1. Naer.....	72
3.1.3.2. Naerev häääl	73
3.1.3.3. Naer ja naerev häääl ühes voorus.....	78
3.1.4. Vooru lõpuosas paiknevad naerud ja naervad hääled.....	81
3.1.4.1. Naer.....	81
3.1.4.2. Naerev häääl	82
3.1.4.3. Naer ja naerev häääl ühes voorus.....	85
3.1.5. Vahekokkuvõte	89
3.2. Eelkõneleja voorule reageerivad naerud ja naervad hääled	93
3.2.1. Kogu vooru hõlmavad naerud ja naervad hääled.....	93
3.2.1.1. Naer.....	94
3.2.1.2. Naerev häääl	95
3.2.1.3. Naer ja naerev häääl ühes voorus.....	96
3.2.2. Vooru algusosas paiknevad naerud ja naervad hääled.....	98
3.2.2.1. Naer.....	98
3.2.2.2. Naerev häääl	99
3.2.2.3. Naer ja naerev häääl ühes voorus.....	100
3.2.3. Vooru lõpuosas paiknevad naerud.....	101
3.2.4. Vahekokkuvõte	102
3.3. Vahekokkuvõte	104
4. VESTLUSPARTNERI REAKTSIOON NAERULE JA	
NAERVALE HÄÄLELE.....	106
4.1. Naer.....	106
4.1.1. Mitte-tõsised olukorrad.....	106
4.1.2. Probleemsed olukorrad	111
4.2. Naerev häääl	113
4.2.1. Mitte-tõsised olukorrad.....	114
4.2.2. Probleemsed olukorrad	118
4.3. Naer ja naerev häääl ühes voorus	120
4.3.1. Mitte-tõsised olukorrad.....	120
4.3.2. Probleemsed situatsioonid	123
4.4. Vahekokkuvõte	126
5. NAERATUS, NAER JA NAEREV HÄÄL	128
5.1. Naer ja naeratus.....	129
5.1.1. Enne naeru algav naeratus	131
5.1.2. Koos naeruga algav naeratus	134
5.1.3. Vahekokkuvõte	136
5.2. Naerev häääl ja naeratus	137
5.2.1. Enne naervat hääält algav naeratus.....	138
5.2.2. Koos naerva häälega algav naeratus	142
5.2.3. Vahekokkuvõte	145
5.3. Vahekokkuvõte	145

6. NAERU JA NAERVA HÄÄLEGA KAASNEVAD LIIGUTUSED	147
6.1. Naeruga kaasnevad liigutused.....	147
6.1.1. Liigutuste kestus	152
6.1.2. Naeruga kaasnevad liigutused eri vestlustüüpides.....	155
6.1.3. Naeruga kaasnevad liigutused eri suhtlussituatsioonides	156
6.1.4. Markeerivate ja reageerivate naerudega kaasnevad liigutused.	158
6.1.5. Vahekokkuvõte	161
6.2. Naerva häälega kaasnevad liigutused	161
6.3. Vahekokkuvõte	164
7. KOKKUVÕTE JA ARUTELU.....	165
TRANSKRIPTSIOONIMÄRGID	179
SUMMARY	180
KIRJANDUS.....	191
ELULOOKIRJELDUS.....	199
CURRICULUM VITAE	200

1. SISSEJUHATUS

1.1. Uurimuse eesmärk

Siinses väitekirjas käsitlen naeru ja naerva hääle kasutamist argi- ja ametlikes vestlustes. Uurin naeru omadusi, naeru ja naerva hääle pikkust, naeru ja naerva hääle asukohta voores ja vestluspartneri reaktsiooni naerule ja/või naervale häälele. Lisaks uurin, kuidas seostub naeru ja naerva häälega naeratus ning millised liigutused esinevad koos naeru ja naerva häälega.

Naer (ingl *laughter*) koosneb rütmilistelt korduvatest aspiratsioonidest, mille vahel võib olla vokaale või nasaale (Grammer, Eibl-Eibesfeldt 1990; Provine, Yong 1991; Ruch, Ekman 2001). Seega on naer akustiline konstruktsioon, millel ei ole ilmselgeid süntaktilisi või semantilisi jooni. Naeru tähendus kujuneb vestluses. (Schenkein 1972: 345; O'Donnell Trujillo, Adams 1983) Arvatakse, et inimesed naersid juba enne seda, kui arenes välja kõne (Ruch, Ekman 2001). Tegemist on ühtlasi keeleuniversaalse nähtusega – olenemata sellest, et eri kultuuriruumides võidakse naerda eri põhjustel, mõistaksid kaks eri maailma paigust inimest seda, kui teine naerab (Glenn, Holt 2013: 1).

Naerev hääle (ingl *smile voice*) on naerusega kaasnev hääletooni muutus. Kuna naeratamine toob kaasa kõnetrakti kuju muutuse (Shor 1978; Tartter 1980), võib naeratamist ka kõnes kuulda olla (Haakana 2010). Seda kõnes kuuluvat nähtust ongi siinses töös nimetatud naervaks hääleks. Vestlusanalüüsis on naervat häält käsitletud vähe, sealjuures on seda enamasti samastatud naeruga (vt nt Jefferson 2004: 128). Uurimustes, kus naervat häält on vaadatud eraldi nähtusena, on seda nimetatud pseudo-naeruks (ingl *pseudo-laughter*) (Lavin, Maynard 2001) või naeru-eelseks vahendiks (ingl *pre-laughing device*) (Haakana 2010). Nende terminite all on silmas peetud naerust nõrgemat vahendit, millega viiakse läbi samu suhtlustegevusi nagu naerugagi. Lisaks on mitu uurimust vaadelnud kõnesisest naeru (ingl *within-speech laughter*) või kõnesiseseid naerupartikleid (ingl *interpolated laugh particle*, IPA) ehk sõnade sees kuuldavaid aspiratioone ja leidnud, et neil on sarnane roll naeruga (Jefferson 1979; Potter, Hepburn 2010; Shaw jt 2013). Siinses väitekirjas olen kõnesisest naeru ja naervat häält vaadanud ühe ja sama nähtusena. Seda kahel põhjusel. Esiteks lähtusin Lavini ja Maynardi (2001) uurimusest, milles rühmitati need kaks nähtust kokku kui naerusarnased vahendid, mida kõneleja saab kasutada kõnelemise ajal. Teiseks selgus uurimuse käigus, et siinse töö materjalis esinevad kõnesisesed naerud pea alati koos naerva häälega, mis annab alust arvata, et need nähtused on uuritavad samadel alustel.

Naeru (ja naerva häälega) seostub enamasti esimesena nali ja huumor. Sel puhul on naerul kaks funktsiooni. Esimesel juhul kasutavad kõnelejad naeru ja/või naervat häält, et enda voores mitte-tõsiseks markeerida (ingl *marking the utterance as non-serious*). Nii saab kõneleja anda vestluspartnerile märku, et naer on antud olukorras sobilik reaktsioon, ning seeläbi vestluspartner naerule kutsuda (ingl *invitation to laughter*). (Jefferson 1979; Glenn 1991; Glenn, Holt 2013) Teisel juhul on tegemist eelkõneleja voores reageerimisega, kas siis naerukutse vastuvõtmise (ingl *accepting the invitation to laughter*) või vabatahtliku naeru (ingl

volunteered laughter) näol (Jefferson 1979). Siinses töös nimetan selliseid olukordi mitte-tõsisteks¹ olukordadeks.

Naerul on aga oluline funktsioon ka probleemsetes olukordades, kus kõnelejad naeravad, et oma öeldut pehmendada (ingl *mitigate*). Ühest küljest saab kõneleja naeruga näidata, et kõnealne probleem ei ole tema jaoks tõsine (Jefferson 1984), teisest küljest saab ta pehmendada mitte-eelistatud kõnevoore, konfliktiolukordi ja piinlikkust tekitavaid situatsioone (Adelswärd 1989; Warner-Garcia 2014). Seega on probleemsetes olukordades naeru ja naerva hääle eesmärk enamasti pehmendada kõneleja voozu mitte-eelistatust või selles peituvat probleemi. Probleemsetes olukordades võib esineda ka reageerivaid naere, kuid need on pigem haruldased. Sellisel juhul kasutab kõneleja naeru selleks, et end eelkõnelejaga siduda (ingl *affiliate*) ja anda talle märku, et tema probleem ei ole ületamatu (Petitjean, Cangemi 2016).

Naeru (ja naervat häält) on uuritud nii argivestlustes (vt Jefferson 1979, 1984; Glenn 1989; Edwards 2005; Warner-Garcia 2014; Holt 2010, 2011, 2012) kui ka ametivestlustes (vt nt Lavin, Maynard 2001; Haakana 2001, 2002, 2010; Arminen, Halonen 2007; Vöge 2010; Romaniuk 2013; Petitjean, Cangemi 2016). Siinkirjutajale teadaolevalt ei ole aga naeru (ja naerva hääle) kasutust eri vestlustüüpides võrreldud.

Väitekirjas uurin naeru ja naervat häält argi- ja ametivestlustes ning mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades. Väitekirja eesmärk on analüüsida naeru ja naerva hääle omadusi ja nende kasutuse konteksti, samuti naeru ja naerva häälega koosinevaid naeratusi ja liigutusi.

Täpsemalt otsin töös vastuseid järgnevatele uurimisküsimustele.

- Millised on eesti suhtluses esinevad naerud?
- Kui pikad on eesti suhtluses esinevad naerud ja naervad hääled?
- Kus paiknevad naerud ja naervad hääled kõnevoorus?
- Kuidas jätkub vestlus pärast naeru või naervat häält?
- Kuidas on naeratamine seotud naeru ja naerva häälega?
- Millised liigutused kaasnevad naeru ja naerva häälega?

Kõikide küsimuste puhul keskendun sellele, kuidas varieeruvad naerud ja naervad hääled eri vestlustüüpides (argi- vs. ametivestlustes), eri suhtlusolukordades (mitte-tõsistes vs. probleemsetes olukordades) ning eri positsioonis (kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeeriv või pehmendav vs. reageeriv naer ja/või naerev hääle).

¹ Varasemates uurimustes (vt Annuka 2019, Annuka 2020) nimetatud humoorikateks olukordadeks.

1.2. Töö ülevaade

Väitekiri koosneb kahest osast. Esimeses osas kirjeldan töö meetodit ja uurimuse aluseks olevat materjali. Seejärel annan ülevaate varasemast uurimisest, milles käsitletakse naeru ja naerva hääle omadusi, nende rolli suhtluses ja eri suhtlusolukordades.

Töö teise osa moodustab analüüs, mis jaguneb omakorda viieks alaosaks. Teine peatükk keskendub naeru ja naerva hääle kirjeldamisele. Selles uurin, mis tüüpi naerud eesti suhtluses esinevad, kui pikad need on ja millist vokaali sisaldavad. Kõigi nende parameetrite juures analüüsin, kas naeru pikkus või tüüp on varieerub sõltuvalt sellest, mis olukorras kõneleja naerab, milleks ta naeru kasutab ning kus naer voores paikneb. Naervate häälte puhul analüüsin, kui suure osa voores need hõlmavad ja kuidas naerva häälega öeldud sõnade arv varieerub sõltuvalt naeru eesmärgist, suhtlusolukorrast ning naerva hääle asukohast kõnevoorus. Kolmas peatükk keskendub naeru ja naerva hääle asukohale vestluses. Seejuures analüüsin, kus naer ja naerev hääl voores paiknevad ja kuidas asukoht erineb eri vestlustüüpides, suhtlusolukordades ja eesmärkidel. Neljandas peatükis keskendun sellele, mis juhtub vestluses pärast naeru ja naervat häält ning kuidas reageerib neile vestluspartner. Viendas peatükis uurin naeru ja naerva hääle seoseid naeratusega – kuidas naeratus naeru ja naerva hääle suhtes paikneb ja mis tegurid paiknemist mõjutada võiks. Kuues peatükk on pühendatud naeru ja sellega seonduvate liigutuste uurimisele. Analüüsin, kuidas liigub naeru ja naerva hääle ajal kõneleja keha ning kuidas see liikumine erineb vestlustüüpides ja suhtlusolukordades.

Kõigi teemade juures vaatan seda, kuidas naer ja naerev hääl (ning nendega kaasnevad nähtused) argi- ja ametivestlustes erinevad. Väitekirja lõpus esitan võrdluse varasemate uurimustega, tuginedes teistele keeltele, ja arutleva kokkuvõtte.

1.3. Meetod

Naeru uurimisel olen lähtunud suhtluslingvistika ja vestlusanalüüsi võttestikest. Naeru omaduste ning naeru ja naerva hääle pikkuse varieerumise uurimisel olen kasutanud statistilisi meetodeid (hii-ruut-testi ja t-testi). Naeruga kaasnevate multimodaalsete nähtuste ehk liigutuste ja naeratuste uurimisel olen jälginud suhtluse multimodaalse analüüsi põhimõtteid.

1.3.1. Suhtluslingvistika ja vestlusanalüüs

Dokoritöös olen tuginenud suhtluslingvistika (ingl *interactional linguistics*) põhimõtetele. Suhtluslingvistika järgi kujuneb keel suhtluses. Seega on kõik keeletasandid (foneetika, morfoloogia, süntaks, leksika jne) mõjutatud sellest, mida kõneleja suhtluses teha soovib. Suhtluslingvistika uurimismaterjal on loomulikud vestlused, mis annavad võimaluse mõista, kuidas keel suhtlejate koostöös toimib.

Seejuures pööratakse tähelepanu sellele, kuidas eri keeletasandid ja keelevälised nähtused (näiteks naer) suhtlust kujundavad. (Selting, Couper-Kuhlen 2001; Fox jt 2013; Couper-Kuhlen, Selting 2018)

Suhtluslingvistika keskne uurimismeetod on vestlusanalüüs, mille töötasid 1960ndatel välja Harvey Sacks, Emanuel Schegloff ja Gail Jefferson (Goodwin, Heritage 1990). Vestlusanalüüs uurib loomulikku suhtlust, kasutades selleks salvestusi ja transkriptsioone (Hutchby, Wooffitt 1998; Hepburn, Potter 2021). Vestlusanalüüsi üks keskseid võtteid on järgneva voo tõesusprotseduur (ingl *next-turn proof procedure*), mille järgi määrab voo tõlgenduse see, kuidas vestluspartner seda mõistab. (Sacks jt 1974; Hutchby, Wooffitt 1998; Hepburn, Potter 2021)

Inimeste eesmärk suhtluses on keele abil saavutada kindlaid eesmärke, mille jaoks tehakse eri suhtlustegevusi (ingl *social action*), näiteks küsitakse, pakutakse, lubatakse (Schegloff 2007: 7). Suhtlustegevusele reageerimiseks on partneril vaja mõista, mis suhtlustegevusega oli tegu (ingl *action ascription*), ning suhtlejad peavad otsustama, milliseid keelelisi ja mittekeelelisi vahendeid kasutada, et suhtlustegevus oleks partnerile mõistetav (ingl *action formation*). (Levinson 2013)

Kuna naer ja naerev hää on indeksiaalsed nähtused, mis paiknevad vestluses koos sellega, millele nad viitavad, tuleb nende tähenduse uurimisel tähelepanu pöörata sellele, kus naer ja naerev hää vestluses täpselt asuvad (Glenn 2003: 49).

Vestlusanalüüsi põhimõtete järgi toimib vestlus suhtlejate koostöös ning seda juhivad kindlad mehhanismid, millest põhilised on vooruliigendus (ingl *turn organization*), järjendiliigendus (ingl *sequence organization*) ja parandusliigendus (ingl *repair organization*).

Vooruliigendus ja vooruvahetusmehhanism (ingl *turn taking*) käsitlevad seda, kuidas on kõnevoorud ehitatud ja kuidas need vestluses vahelduvad. Kõnevoor on ühe kõneleja häälesolek. Üks kõnevoor koosneb ühest või mitmest vooruehitusüksusest (ingl *turn construction unit*). Vooruehitusüksus on lausung, mis on antud kontekstis tunnistatav kui koherentne ja potentsiaalselt lõpetatud üksus, millele järgneb potentsiaalne voorusiirdekoht (ingl *transition-relevance place*). Grammatiliselt võib vooruehitusüksus olla nii lause, fraas kui ka sõna, samuti multimodaalne kooslus. (Schegloff, Sacks 1973; Sacks jt 1974) Sellisena võib naer olla vooruehitusüksuse osa või moodustada ka iseseisva vooruehitusüksuse (Jefferson jt 1977).

Korraga räägib tavaliselt üks inimene, esineb ka lühikesi koosrääkimisi. Koosrääkimise korral peab keegi vestlejatest oma voo pooleli jätma. Pealerääkimine ei ole üldiselt eelistatud tegevus, siiski aktsepteerivad kõnelejaid pealerääkimisi, mis leiavad aset voorusiirde (ingl *transition relevance place*) kohtades. (Schegloff, Sacks 1973; Sacks jt 1974) Naeru puhul aga reegel, et rohkem kui ühe kõneleja häälesolek on mitte-eelistatud, ei kehti (Sacks 1974).

Vooruvahetuse järjekord ei ole kindel. Järgmise kõneleja võib valida parasjagu hääles olev kõneleja, sellisel juhul on õigus voo üle võtta ainult hääles oleva kõneleja valitud vestlejal. Kui aga kõneleja ei määra, kellele järgmine voo kuulub, võib iga vestluses osaleja voo endale ise võtta. Kui keegi seda ei soovi, võib jätkata kõneleja. (Sacks jt 1974)

Järjendiliigenduse või sekventsiliigenduse vaatenurgast moodustavad kõnevoorud järjendeid, neist kõige tugevamalt seotud on naabruspaarid (ingl *adjacency pair*). Naabruspaar koosneb kahest üksteisele järgnevast vöörust, mis on eri kõnelejate esitatud ja ideaalsel juhul paiknevad üksteise järel. Need jagunevad esi- ja järelliikmeks. Kindlat tüüpi esiliige nõuab kindlat tüüpi järelliiget, nt kui esiliikmeks on küsimus, nõuab see järelliikmena vastust. (Schegloff 2007) Naabruspaariks peetakse ka nalja ja naeru, kus nali on esiliige, mis eeldab järelliikmeks naeru (Sacks 1974: 337). Näites 1 on katke vestlusest müüja ja kliendi vahel. Klient on tulnud poodi, et uurida eri stereo- ja videopleierite kohta. Parasjagu arutatakse just kaubamärgi Sony toodete üle.

(1)²

- 01 B: =se=on `stereo`pleier.
 02 A: stereo`pleier. (1.0) ahah (.) miks se=sis niipalju `kallim on.
 03 B: see on (.) `Soni. **heh [heh]**
 04 A: **[mhheh]ehheh heheh heh** `sellepärast siis `lihtsalt ongi=et
 05 A: toiminguid tal nagu suurt `rohkem ei `olegi.

Klient A esitab müüjale küsimuse *miks se=sis niipalju `kallim on*. (rida 2), millele müüja vastab *see on (.) `Soni*. (rida 3) ning hakkab seejärel naerma. Naeruga markerib ta öeldu mitte-tõsiseks ja annab kliendile märku, et tegemist on naljatleva vastusega. Mitte-tõsisele viitab ka B argumenti sisu – tõenäoliselt on kallil hinnal ka muid põhjuseid. Kuid naerul on siin ka teine funktsioon – sellega kutsub B A-d naerma. A võtab kutse vastu (rida 4) ja naerab koos B-ga.

Naabruspaaride järelliikmetele kehtib eelistusjärjestus (ingl *preference organization*). Naabruspaaride esiliikmed eelistavad sageli teatud tüüpi järelliiget, mis tähendab, et on olemas eelistatud ja mitte-eelistatud järelliikmed. Näiteks kutse eelistab selle vastuvõtmist, keeldumine on mitte-eelistatud vastus. Eelistatud järelliikmed on keeleliselt lihtsamalt üles ehitatud ja ühilduvad esiliikmega; mitte-eelistatud järelliikmed on aga pikemad, neis on sageli pikemaid pause, pehmendusi, seletusi. (Schegloff 2007: 66–68; Pomerantz, Heritage 2013)

Naabruspaari esiliige võib samuti olla mitte-eelistatud. Sellele viitab hilinemine, nt ettepanek esitatakse alles siis, kui teema on juba lõpetatud, või ettepanekut esitatakse n-ö varjatud kujul, nt esitatakse pakkumine küsimuse kujul. (Schegloff 2007: 83)

Parandusliigendus on vahendite kogum, millega lahendatakse vestluses tekkinud kõnelemis-, kuulmis- või mõistmisprobleeme. Paranduse võib algatada nii vestluses osaleja, kes parasjagu kõneleb, kui ka vestluspartner. Paranduse algataja ja läbiviija võivad olla samad ja erinevad. Nende rolli järgi jagunevad parandused nelja alaliiki (Schegloff jt 1977: 364–365):

² Siin ja edaspidi on näidetes poolpaksu kirjaga märgitud analüüsi fookuses olevad vöörused. Vt ka transkriptsioonimärkide peatükki töö lisas.

- 1) eneseparandus: paranduse algatab ja viib läbi kõneleja;
- 2) partneri parandusalgatus: paranduse algatab vestluspartner ja viib läbi kõneleja (probleemi tekitaja);
- 3) enda algatatud teiseparandus: paranduse algatab kõneleja, selle viib läbi vestluspartner;
- 4) teise algatatud teiseparandus: paranduse algatab ja viib läbi vestluspartner.

Kuna varasemad naeruteemalised analüüsid näitavad, et naer esineb sageli just eneseparandustes (Petitjean, Cangemi 2016, Annuka 2019), on siinses töös on fookuses eneseparandus. Eneseparandused võivad olla vestluses kolmes positsioonis: samas vóorus, kus on probleem; probleemivóorus, aga vóoru üleandmise kohas; probleemist ülejárgmises ehk sama kõneleja järgmises vóorus. (Schegloff jt 1977) Siinses töös on fookuses just sellised eneseparandused, kus parandus tehakse probleemiga samas vóorus.

Eneseparanduse vóib jagada kaheks: járjeotsimine ja ümbertegemine (Hennoste 2000a; Couper-Kuhlen, Selting 2018: 118–126; Hennoste ilmumas).

Járjeotsimise korral on probleem väljaütlemata tekstis, kõneleja otsib jätku ja „lúkkab“ otsitava tekstiosa väljaütlemist edasi. Näites 2 on kõneleja A takerdunud, sellele viitab partikkel *noh*, venitatud sõna *muidu* (rida 1) ning paus. Sellele järgneb uuesti sõna *noh* (rida 2), millele järgneb osa otsitud lausest *ma pean olema nagu* ja seejärel venitab ta sõna *mingi*, mis viitab sellele, et ta ei ole veel soovitud lahenduseni jõudnud. Soovitud lahendus on sõnad *teistsugune vähemalt*, mis on ka markeeritud naerva häälega.

(2)

01 A: >eriti=kui='keegi='teine=seda=i='tee,<=sellepárast=et='noh='muidu::
 02 (0.4)
 03 A: >'noh=ma=pean='olema=nagu='mingi: **\$teistsugune vä(h)malt?S<**.hhhhhhhhh

Ümbertegemise alla on arvatud erinevaid tehteid. Kõigis neis on probleem väljaõeldud tekstis ning kõneleja teeb midagi juba väljaõeldud tekstis ümber (ennekõike asendab vóõi lisab tagantjärele mõne sõna) (Schegloff jt 1977; Schegloff 1979, 2013; Hennoste 2014). Näites 3 ütleb kõneleja kõigepealt: >'tegelt=see=on='niivórd='oluline=osk- (rida 2) ja jätab sõna *oskus* pooleli ja alustab uuesti: *ma=arvan=se=on<üks: 'esimesi õh \$(h)oskusi* (read 2–3). Kõneleja alustab naerva häälega sõna, mis varem pooleli jäi (*oskusi*) ning jätkab naerva häälega kõnelemist kuni intonatsioonilise lõpetatuseni real 4.

(3)

01 A: `vaata=kui='keegi=láheb=nagu=ullult='oogu<=ja='ráägib=nagu `oma teemast
 02 ásti='kaua,<.hhh >'tegelt=see=on='niivórd='oluline=osk- ma=arvan=se=on<
 03 üks: `esimesi õh **\$(h)oskusi='mis=peaks=nagu `selgeks saama(h)? .hh**
 04 **k(h)ui=pole='enne=saand=siis='ülikoolis.\$**

1.3.2. Multimodaalne suhtluse analüüs

Videomaterjali uurimiseks on kasutatud multimodaalset suhtluse analüüsi (ingl *multimodal interaction analysis*). Meetod annab võimaluse uurida kehahoiakuid, liigutusi, näoilmeid ja pilke, et leida, kas neil on võimalikke seoseid vestlust juhtivate mehhanismidega (Goodwin 2000; Mondada 2008; Jenks 2011). Näiteks on varasem uurimus näidanud, et žestid võivad olla kõnelejate jaoks vooruvahetuse reguleerimise vahend: vestluse ajal žestikuleerivad enamasti parajasti kõnes olevad isikud, välja arvatud juhtudel, kui keegi vestluses osalejatest tahab voo ru üle võtta ja annab sellest käeliigutusega märku (Schegloff 1984).

Eestis on suhtluse multimodaalse analüüsi meetodil uuritud õpetaja ja õpilase suhtlust, täpsemalt õpetaja kehakeelt õpetaja algatatud parandusprotsessi ajal (Mihkels 2013), multimodaalseid nähtuseid keeleõppetundides (Ingerpuu-Rümmel 2018) ja žestide ning keele omavahelisi seoseid (Tenjes 2002, 2001a, 2001b). Rootsisis on multimodaalset suhtlust osalt eesti materjalile toetudes analüüsinud Leelo Keevallik, kes on uurinud tantsuõpetajate viise mitteverbaalselt ehk liigutuste abil õpilaste vigu parandada (nt Keevallik 2010).

Naeruga kaasnevaid liigutusi on varem käsitletud vähe, kuid on uurimusi, kus on eri liigutuste tüüpe mainitud (Ford, Fox 2010; Ikeda, Bysouth 2013). Siiski ei ole siinkirjutajale teadaolevalt varem analüüsitud, millised tegurid vestluses võiksid naeruga kaasnevaid liigutusi mõjutada. Traditsiooniliselt tegeleb multimodaalne suhtluse analüüs kõigi vestluses osalejate kehalise tegevuse uurimisega. Kuna siinses töös on eesmärk uurida just naeru ja naerva häälega kaasnevaid liigutusi ja naeratusi, on uurimuse fookuses just parasjagu häälesoleva kõneleja ehk naerja või naerva häälega kõneleja tegevus. Partneri liigutusi kõneleja naeru ajal ei analüüsita.

1.3.3. Naeru tüüpide ja naeru pikkuste analüüs

Töö teises peatükis olen uurinud naeru tüüpide ja naeru keskmiste pikkuste varieerumist. Selleks, et leida, kas varieeruvused on ka olulised, olen kasutanud statistilisi teste. Andmeanalüüsi viisin läbi statistikaprogrammis R (R Core Team 2023).

Naeru tüüpide puhul analüüsisin, kuidas muutub eri tüüpi naerude esinemissagedus ja osakaal sõltuvalt sellest, mis vestlustüübis ja suhtlusolukorras see esineb, kas kõneleja kasutab seda enda voo ru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel või eelkõneleja voo ru reageerimisel ning millises voo ru osas naer paikneb. Selleks, et leida, kas uuritava tunnuse (naeru tüüp) ja seletava tunnuse (eelmainitud tegurid) vahel on ka statistiline seos, kasutasin hii-ruut-testi. Hii-ruut test on mitte-parameetriline test, millega saab testida kahe kategooriaalse sündmuse sõltuvust teineteisest. Hii-ruut-testi tulemuste esitamisel esitatakse hii-ruut-statistik, vabadusastmete arv, valimi suurus ning p väärtus. Kui p väärtus on väiksem kui 0,05, on tegemist statistiliselt olulise tulemusega. (Levshina 2015, 200)

Naeru pikkuse varieerumiseks arvasin välja naeru pikkuste keskmised eri vestlustüüpides, suhtlusolukordades, naeru eesmärkidel ja voo ru osades. Kesk-

miste vahe hindasin t-testiga. T-test on parameetriline test, millega saab võrrelda kahe rühma keskmiseid. T-testi tulemuste esitamisel on kirja pandud statistiku t väärtus, vabastustmete arv ning p väärtus. Seda, kas kahe rühma vahel on oluline erinevus, näitab testis p väärtus. Juhul, kui p on väiksem kui 0,05, on tegemist olulise tulemusega (Levshina 2015, 98). Sama testi viisin läbi ka naerva hääle puhul, võrreldes keskmist naerva häälega öeldud sõnade arvu eri vestlustüüpides, suhtlusolukordades, naeru eesmärkidel ja voo osades.

1.4. Materjal

Siinse töö materjal pärineb Tartu Ülikooli suulise eesti keele korpusest³ (edaspidi SEKK). SEKK on Tartu Ülikooli suulise ja arvutisuhtluse labori hallatav korpus. Sinna on talletatud salvestised, videomaterjalid ja nende transkriptsioonid. Kõikide transkriptsioonide juurde kuulub taustakirjeldus, milles on esitatud kõnelejate andmed ja infot salvestussituatsiooni kohta. (Hennoste jt 2009: 11) Korpuse juurde kuulub otsingumootor, mis võimaldab otsida sõnu (sealhulgas naeru) koos nende variantidega (Orasmaa jt 2010).

SEKKi transkriptsioonis on eristatud lahtist naeru (*hehe*) ja kinnist naeru (*mhemhe*, seejuures e on naeru märgitud selleks, et eristada kinnise naeru markerit partiklist *mhmh*), kuid naerulöökide arvu ja vokaali määramine ei ole süsteemne. Naeru sisaldavate vooide leidmiseks korpusest sisestati otsingumootorisse järgmised naeru märkivad otsisõnad: *he, heh, hõh, ehh, hehe, mhemhe, mhe, mheh, mhehe*. Naervaid hääli eraldi ei otsitud. Kollektiooni on valitud naervad hääled vestlustest, kus esines vähemalt üks naer. See võimaldab analüüsida naeru ja naervat häält samades tingimustes. Kollektiooni kuulub korpusest 16 argivestluste ja 80 ametivestluste salvestust. Argivestluste salvestused on keskmiselt 20 minuti pikkused katked vestlustest, ametivestluste hulka kuuluvad enamasti paariminutilised telefonikõned, kuid on ka kuni kümneminutilisi vahetuid vestluseid ning pikemaid telesaadete klippe.

Argivestlustes on vestlejateks sõbrad või pereliikmed, osalejad on omavahel tuttavad. Argivestluste videod on filmitud osalejate kodudes. Enamasti kõnelejad istuvad, vahel liigutakse ka ruumis ringi (tuuakse midagi teisest toast, pestakse nõusid jne). Osas videotest istuvad kõnelejad laua taga, mida võib siinses kontekstis pidada kõneleja kehakeelt piiravaks tingimuseks, osas aga diivanil või tugitoolis, kus neil on rohkem ruumi liikuda.

Ametivestlustes on suhtlejad omavahel võõrad. Kollektiooni kuulub nii telefonikõnesid reisibüroosse, politseisse ja infotelefonidele kui ka vahetuid vestluseid, mis toimuvad peamiselt müüjate ja klientide vahel. Ametivestluste videod pärinevad SEKKi korpusesse kuuluvatest ERR-i telesaadetest „Plekktrumm“ ja „Ringvaade“. „Plekktrumm“ on umbes 45-minutiline intervjuusaade, milles saatejuht vestleb kutsutud külalisega, kes on üldjuhul kultuurinimene või teadlane. Saates istutakse laua taga nii, et kõnelejal on üsna vähe ruumi end liigutada.

³ <https://keeleressursid.ee/et/148-suulise-kone-transkriptsioon> (17.06.2023)

Kollektsiooni kuulub neli tervikliku „Plekktrummi“ saadet, kahes on saatekülalisteks naised (kunstiteadlane ja antiigiteadlane) ning kahes mehed (helilooja ja õpetaja). „Ringvaade“ on umbes tunniajane meelelahutuslik saade, milles kaks saatejuhti kajastavad Eestis aktuaalseid teemasid. Saates istuvad kõnelejad diivanitel ega liigu stuudios ringi (v.a üks klipp, milles üks saatejuhtidest liitub poole intervjuu pealt). Materjali hulka kuulub kuus saatelõiku, kus saatejuhid proovivad saatekülaliste toodud erilisi toite ja jooke (näiteks jahusse, kilgijahust valmistatud kooki, kiivipitsat ja porgandiveini). Videomaterjali põhjal tehtud analüüsi illustreerimiseks on peatükkides 5 ja 6 kasutatud ka kuvatõmmiseid. Argivestluste osalejad on kuvatõmmistel anonümiseeritud.

Kollektsioonis on 2 tunni ja 8 minuti jagu argivestluste audiosalvestisi ning 5 tunni ja 8 minuti jagu ametivestluste audiosalvestisi. Argivestluste videomaterjali on kollektsioonis 1 tunni ja 40 minuti, ametivestluste videomaterjali 3 tunni ja 45 minuti jagu. Kokku on kollektsioonis 16 argivestlust ja 58 ametivestlust. Eri kõnelejaid on argivestlustes 49, ametivestlustes 98. Kollektsioonis olevate naerude ja naervate häälte hulk on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Naerude ja naervate häälte hulk materjalis⁴

	naer	naerev häääl	naer ja naerev häääl ühes kõnevoorus	KOKKU	KOKKU
argivestluste audio	104	151	45	300	565
argivestluste video	116	92	57	265	
ametivestluste audio	68	117	53	238	597
ametivestluste video	175	132	52	359	
KOKKU	463	492	207	1162	

Peatükis 2, kus on uuritud naeru omadusi (tüüpi, vokaali ja pikkust) ja naerva hääle pikkust, on analüüsitud 260 argivestluste ja 212 ametivestluste naeru ning 326 argivestluste ja 351 ametivestluste naervat häält. Osa naere ja naervaid hääli on analüüsist välja jäetud, et vältida mõõtevigu näiteks neis olukordades, kus naeris mitu kõnelejat korraga või kus naerva häälega rääkiva kõneleja kõiki sõnu ei olnud salvestiselt kuulda.

Selleks, et uurida naeru omadusi (pikkus, tüüp ja vokaal), täpsustasin kõikide naerude litereeringut. Kui üldiselt on SEKKis eristatud lahtist naeru (*hehe*) ja kinnist naeru (*mhemhe*), siis naeru löökide täpset arvu ja naeru vokaali litereeritud ei ole. Seega transkribeerisin üle kõik naerud, järgides Gail Jeffersoni transkribeerimise põhimõtteid. Jeffersoni transkriptsioonis märgitakse naeru löökide (ingl *laughter beats*) kaupa, st lähtutakse sellest, et naer koosneb aspiratsioonidest

⁴ Materjali hulgast on välja jäetud argivestluses 39 naeru, 35 naervat häält ja 9 mõlemat sisaldavat voo ru ning ametivestluses 13 naeru, 7 naervat häält ja 7 mõlemat sisaldavat voo ru, mis esinesid mitte-verbaalsele sündmusele reageerimisel (nt koogitegemisel lusika maha kukkumisele reageerimine, vt Annuka 2019). Töös ei ole neid analüüsitud seetõttu, et need ei ole vestlejatevaheliste suhete vaatenurgast olulised.

(märgitakse *h*-tähega) ja nendevahelistest vokaalidest (*heh, ha, hih*). Samas ei pea naerus alati olema vokaale – kinnise suuga naerudes on löökide vahel kuulda *m, n* või *l*, naeruturtsatustes *k* või *g*. Oluline on üles märkida, mitu naerulööki kõneleja täpselt teeb. Ühte naerulööki tähistab üks *he* või *heh* (vokaal võib muutuda), sõltuvalt sellest, kas tegemist on lahtise või kinnise naerusilbiga. Seega, kui inimene teeb naerdes kolm lahtist naerulööki, transkribeeritakse see kui *he he he*. (Jefferson 1985; Jenks 2011; Hepburn, Varney 2013)

Lahtiste naerude vokaali määrasin kuuldelselt, kuna siinse töö materjali hulka kuulub väga palju koduseid salvestusi, mille kvaliteet ei ole täpsema analüüsi, näiteks formantanalüüsi, tegemiseks piisav.

Videomaterjalide multimodaalsel transkriptsioonil lähtusin Lorenza Mondada transkriptsioonijuhendist⁵, mida on kasutanud mitu multimodaalsest vestlusanalüüsist lähtuvat uurimust (vt nt Mondada 2008; Markaki jt 2010; Ticca 2013; Van De Mierop jt 2019). Mondada on kasutanud tegevuste markeerimiseks erinevaid märke, kusjuures iga tegevuse (nt pilk või liigutus) jaoks on igal vestluses osalejal oma märk. Märkidega markeeritakse voorus tegevuse algus ja lõpp, samuti pannakse need voorule järgneval real oleva tegevuse kirjelduse ümber. Tegevuse alguse ja lõpu märgid tekstis ning kirjelduse ümber olevad märgid on üksteisega kohakuti. Kirjeldusega rea ette märgitakse ka osaleja nimi, kes seda tegevust parasjagu teeb.

Näiteks kui vestluses osaleb kaks kõnelejat (A ja B), siis:

A liigutusi märgib +...+

B liigutusi märgib *...*

A pilku märgib ·...·

B pilku märgib †...†.

Märkide kestuse määramiseks kasutatakse Mondada transkriptsioonis sidekriipse, nooli ning tärne. Tärn noole ees (*-->) tähistab, et tegevus jätkub ka järgnevate voorude ajal, tegevuse lõppu tähistab tärniga lõppev nool (-->*). Kui noolemarke on topelt (>>), tähistab see, et tegevus algas enne näites toodud esimese vooru algust, kui aga topelt noolemärkide ees on ka sidekriipsud (-->>), tähendab see, et tegevus jätkub ka peale näites toodud viimast vooru.

Siinse töö transkriptsioonides on iga osaleja liigutusele antud eraldi märk. Liigutusi tähistavad järgnevad märgid: +, | ja ¶ ning naeratus § ja ¶. Kõnelejatele määratakse märk nende transkriptsioonis esinemise järjekorra järgi, st esimese kõneleja liigutus märgitakse transkriptsioonis märgiga + ja naeratus märgiga §, teise kõneleja liigutus vastavalt märgiga | ja naeratus vastavalt märgiga ¶ jne. Märk lisatakse teksti sisse nii, et see märgiks vooru osa, mille jooksul tegevus toimub. Vooru alla kirjutatakse samade märkide ja topeltsulgude vahele tegevuse kirjeldus, kirjelduse ees on ka vestleja tähis. Juhul, kui näidet illustreerib ka pildimaterjal, on pildid esitatud joonistena näite sees. Voorus märgivad pildi

⁵ <https://www.lorenzamondada.net/multimodal-transcription> (17.06.2023)

asukohta trellid (#). Näites 4 on katke telesaatest, kus külaline K on tulnud tutvustama oma ettevõtte toodetud kilgijahu sisaldavaid snäkke.

(4)

- 01 K: .hh jaa aga: `kilgid ee nagu ka `muud `putukad on `uendtoidu `staatuses hetkel üle
02 euroopa=liiduliselt .hh § et ee ma=olen `täna siin tegelikult + \$ `salakaubaga \$ +
K: § ((naeratab)) -->
K: + ((noogutab)) ---- +
03 S: * | hehhõh | *
S: * ((naeratab)) *
S: | ((õlad vm)) |
04 K: mhehehe
05 S: `miks te neid `kilke sis kodus e nimodi kasvatate, §
K: --> §

Varem vestluses on S küsinud, kas kilgijahust tohib toitu toota (puudub katkes), millele K vastab, et tegemist on uuendtoiduga ja lisab: § *et ee ma=olen `täna siin tegelikult + \$ `salakaubaga \$ +* (rida 2). Vooru keskel osalausungi piiril alustab K naeratamist (transkriptsioonis märgitud §, naeratuse jätkumist järgnevate ridade jooksul märgib -->) ning vooru viimase sõna ütleb ta naerva häälega, samal ajal ta ka noogutab (transkriptsioonis märgitud +). Naerva häälega markeerib ta oma vastuse mitte-tõsiseks: tegemist on naljatleva vastusega, kilgijahu ei ole miski, mida tavapäraselt sõnaga *salakaup* seostatakse. Ühtlasi kutsub ta selle naerva häälega vestluspartnerit naerma. S võtab ka kutse vastu ning naerab (rida 3). Samal ajal ta ka naeratab (transkriptsioonis märgitud *) ja liigutab õlgu (transkriptsioonis märgitud |). K naeratus lõppeb real 5 (transkriptsioonis märgitud -->§).

1.5. Teoreetilised lähtekohad: naer ja naerev hääli suulises suhtluses

Naeru peetakse kõnest vanemaks nähtuseks, mis tekkis juba umbes 7 miljonit aastat tagasi. Algset naeru on kirjeldatud kui kombinatsiooni larüngaalsest konsonandist *h* ja švaast (sarnane *e* häälikule), mida peetakse n-õ neutraalseks vokaaliks, st selle hääldamiseks ei ole tarvis teha muud, kui avada suu. (Ruch, Ekman 2001) Naervat häält on iseloomustatud kui häälekvaliteedi muutust, mis kaasneb sageli naeratamisega (Shor 1978; Tartter 1980).

Vestlusanalüüsis on peamiselt keskendunud just naeru kirjeldamisele, naerev hääli on jäänud kas kõrvale või on seda analüüsitud koos naeruga. Üksikud uurimused on vaadanud naervat häält ka eraldi, nimetades seda naerust nõrgemaks vahendiks, millega viiakse läbi samu suhtlustegevusi nagu naerugagi (Lavin, Maynard 2001), või sissejuhatuseks või reaktsiooniks naerule (Haakana 2010). Oma eelnevas uurimuses olen leidnud, et naer ja naerev hääli on mõlemad kasutuses nii mitte-tõsistes kui ka probleemsetes situatsioonides, kuid naervat häält kasutatakse rohkem kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel, naeru aga eelkõneleja voorule reageerimisel (Annuka 2019, 2020).

Gail Jefferson, Harvey Sacks ja Emanuel Schegloff on naeru kirjeldanud kui „süsteematiselt produtseeritud, sotsiaalselt organiseeritud tegevust“ (Jefferson jt 1987: 152). Naer ei ole küll osa kõnest, kuid kõnelejad kasutavad seda siiski vestluse osana. See võib olla näiteks vastus eelnevalt öeldule (nt *Ma ütlesin x ja tema naeris*). Siiski võidakse naeru kasutada ka vahendina, st naer ei ole enam vastus millelegi, mida on öeldud, vaid vahend, millega jõuda teatud tulemuseni. Nii kasutavad kõnelejad naeru näiteks selleks, et ennast vestluspartneritega siduda. (Jefferson jt 1987)

Naer (ja naerev hää) seostub enamasti mitte-tõsiste olukordadega, selle sees ennekõike naljade või humoorikate jutustustega. Arvukad naeruteemalised uurimused on aga näidanud, et naerul on oluline roll ka mitte-eelistatud olukordade, konfliktisituatsioonide ja delikaatsete olukordade pehmendamisel. Järgnevates varasemat uurimust kirjeldavates peatükkides annan ülevaate, milleks naeru ja naervat häält mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades kasutatakse, millised on naeru omadused (pikkus, tüüp, vokaal) ning kus naer ja naerev hää vestluses ja vóorus paiknevad.

1.5.1. Naeru ja naerva hääle omadused: varasem analüüs

Naer koosneb rütmilistelt korduvatest aspiratsioonidest, mille vahel võib olla vokaale või nasaale (Grammer, Eibl-Eibesfeldt 1990; Provine, Yong 1991; Ruch, Ekman 2001). Aspiratsioon (ja sellele järgnev vokaal või nasaal) moodustab ühe naerulöögi (ingl *laughter pulse*, *laugh particle*), üks või mitu naerulööki koos moodustavad ühe naeru (ingl *laughter episode*) (Provine 1993; Ruch, Ekman 2001; Shaw jt 2013; Alter, Wildgruber 2018).

Foneetikauurimustes on põhiliselt eristatud kaht tüüpi naeru: lahtist (ingl *voiced laughter*) ja kinnist naeru (ingl *unvoiced laughter*) (Bachorowski jt 2001; Bachorowski, Owren 2001; Petridis, Pantic 2009; Laskowski 2009; Batliner jt 2011; Petridis jt 2013; Alter, Wildgruber 2018). Lahtiste naerude korral on kõneleja suu avatud, naerulöökide vahel on kuulda vokaale. Kinnise naeru puhul on kõneleja suu suletud, pole kuulda vokaale, kuid võib olla kuulda nasaale (*m*). Neile lisaks on kirjeldatud segatüüpi naeru (ingl *mixed laughter*), milles lahtine ja kinnine naer esinevad koos samas naeruepisoodis. Naeru tüüpide varieerumist ühe vestluse vältel on uuritud pigem vähe. Bachorowski jt (2001) tegid katse, mille käigus nad lindistasid kõnelejate naeru naljakate videote vaatamise ajal, ning analüüsisid katsealuste naerude tüüpe. Analüüsitud 1024 naerust 30% olid lahtised, 47,6% kinnised, 21,8% segatüüpi ja 0,7% vilisev heli (ingl *glottal whistle*).

Lahtiste naerude vokaali kirjeldatakse kui švaad, kuna see on vokaal, mille tootmiseks ei pea kõneleja tegema muud kui avama suu (Ruch, Ekman 2001). Naeru vokaali ja suhtlusolukorra vahel on varem seoseid leidnud Markku Haakana (2012), kes on uurinud võltsi naeru (ingl *fake laughter*). Võlts naer on nähtus, mida peetakse vastuseks n-ö nurjunud naljale. Kui kõneleja ei vastaks naljale naeruga, jääks mulje, nagu ta ei oleks naljast aru saanud. Võlts naer annab kõnelejale võimaluse väljendada, et ta sai naljast aru, kuid ei pidanud seda naljakaks. (Ruch, Ekman 2001; Bell 2009) Võlts naer on alati teadlikult produtseeritud – seda ei

saa spontaanselt esile kutsuda. (Ruch, Ekman 2001) Haakana (2012) on leidnud, et kõnelejad kasutavad võltsi naeru puhul humoorikates kontekstides vokaali *a*, probleemsetes *e*.

Naeru pikkust on uuritud inglise keele põhjal mitmes foneetikauurimuses (vt nt Provine, Yong 1991; Bachorowski jt 2001; Petridis jt 2013), kuid naeru pikkuse varieerumist ei ole analüüsitud loomulikus vestluses vestlusanalüüsi meetodiga. Enamasti on materjal kogutud laboris, kus kõnelejate naer on spetsiaalselt esile kutsutud, näiteks on näidatud neile lõbusaid videoid (Bachorowski jt 2001; Petridis jt 2013). Bachorowski jt (2001: 1584) leidsid oma uurimuses, et keskmine naeru pikkus on 0,17 sekundit ja 3,39 naerulööki, kuid naerulöökide arv naerus on väga varieeruv. Samas Mowrer jt (1987: 195) on 55 naeru analüüsil leidnud, et keskmise naeru pikkus võiks olla 1,33 sekundit.

Enamik uurijaid on aga naeru pikkuse uurimisel keskendunud naerulöögi, mitte kogu naeru pikkusele. On leitud, et sekundisse mahub umbes 4,5 naerulööki, keskmise naerulöögi pikkus on 220 ms (Ruch, Ekman 2001; Bachorowski jt 2001; Cosentino jt 2016). Sarnase keskmise naerulöögi pikkuse – täpsemalt 204 ms ja 224 ms – on leidnud oma uurimuses ka Bickley ja Hunnicutt (1992), kes uurisid naeru omadusi kahe inimese vahelises vestluses. Seega on naeru pikkus varasemate tulemuste põhjal üsna varieeruv, naerulöögi pikkused aga eri uurimustes pigem sarnased.

Naervat häält on varasemad uurimused seostanud naeratamisega. Naeratades tõusevad suunurgad ja võivad paljastuda ka hambad (Ruch, Ekman 2001), mistõttu muutub inimese kõnetrakti kuju ja inimese häält muutub naervaks (Shor 1978: 82). Lisaks naervale häälele on uuritud kõnesisest naeru ehk kuuldavaid aspiratsioone sõna sees (Jefferson 1979; Potter, Hepburn 2010; Shaw jt 2013). Viimast on analüüsitud koos naerva häälega (Lavin, Maynard 2001).

1.5.2. Naeru ja naerva hääle asukoht: varasem uurimus

Naeru uurimise algusaegadel märkasid uurijad, et vestlejad naeravad korrapäraselt. See tähendab, et naeru paiknemine kõnevoorus ja suhtlusjärjendis ei ole juhuslik (Jefferson jt 1977).

Naer võib vestluses paikneda kolmes suhtlusjärjendi positsioonis. Naeru asukoht järjendis on seotud ka sellega, mis on naeru funktsioon. Esimeses positsioonis paikneb naer kõneleja voores. Sellisel juhul markeerib see kõneleja voores mitte-tõsidust (Jefferson 1979, Glenn 2003) või pehmendab probleemi või voores mitte-eelistatust (Jefferson 1984; Adelswärd 1989; Arminen, Halonen 2007; Warner-Garcia 2014; Raclaw, Ford 2017).

Teises positsioonis on naer reaktsioon eelkõneleja voores (Jefferson 1979; Vöge 2008). Enamasti reageeritakse vestluses mitte-tõsistele voores (Jefferson 1979). Probleemsetele voores reageerimine on harv, kuid seda võib juhtuda olukordades, kus kõneleja soovib naeruga anda märku, et probleem, mida eelkõneleja naeruga pehmendab, ei ole tema jaoks tõsine (Petitjean, Cangemi 2016).

Kolmandas positsioonis ehk pärast vestluspartneri reaktsiooni paikneb naer kõneleja voores, mida see modifitseerib, eraldi. Sellise naeru funktsioon on

Reageeriv naer võib alata ka kõneleja voo ajal äratundmiskohas (ingl *recognition point*) ehk hetkel, mil kõneleja on eelkõneleja öeldust aru saanud (vt ka Jefferson 1974). Näites 7 reageerivad vestluspartnerid kõneleja naerule kutsuvale voorule, milles ei ole naeru, naeruga äratundmiskohas. Äratundmiskohas algavad enamasti vabatahtlikud naerud, kuid on leitud, et neid esineb ka olukordades, kus kõnelejad on naerukutse esitanud kõnesisese naeruga (vt ptk 1.5.3. näide 8).

(7) [Jefferson 1979: 81]

01 Mike: He says. I gotta git outta dih mood befo' I c'n git outta d[i][h ca:::h
 02 Gary: **A|h ha ha**
 03 Curt: **[U-huh-huh**

Ikedo ja Bysouth (2013) on jaapani keele põhjal analüüsinud ka naeru paiknemist eelkõneleja voo suhtes ja leidnud, et kui naer järgneb kohe eelkõneleja voorule, on see nn kuulaja naer (ingl *recipient laughter*), mida kõnelejad kasutavad naerukutsele vastamiseks. Kui aga eelkõneleja voorule reageeriv naer järgneb peale pausi (ingl *delayed laughter*), on naerja kõneleja eesmärk kõnevoor üle võtta.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et varasemas uurimuses on enamasti keskendunud eraldi voo paiknevale naerule või voo lõpus paiknevale naerule / kõnesisesele naerule. Seejuures eraldi kõnevoorus paiknevat naeru on vaadatud mitte-tõsistes olukordades, voo lõpus paikneva naeru kohta on toodud välja ka selle roll probleemses olukorras.

1.5.3. Naer ja naerev häälimitte-tõsistes olukordades: varasem analüüs

Selles peatükis annan ülevaate uurimustest, mis käsitlevad naeru ja naervat häälimitte-tõsistes olukordades. Annan ülevaate rahvusvahelisest uurimisest ning minu enda varasemast uuringust eesti naerude kohta, milles ma analüüsisin argivestlustes 187 naeru, 297 naerva häälega öeldud voo ja 99 mõlemat sisaldavat voo ning ametivestlustes 58 naeru, 130 naerva häälega öeldud voo ja 49 voo, milles on nii naeru kui ka naervat häälimitte-tõsistes olukordades (Annuka 2019).

Mitte-tõsises olukorras on naerud enamasti kõnelejaid lähendavad ja siduvad (Jefferson jt 1987; Ellis 1997; Glenn 2003; Osvaldsson 2004; Coates 2007; Norrick 2010). Kõnelejad kasutavad naeru selleks, et markeerida oma voo mitte-tõsiseks ja et anda vestluspartnerile märku, et sellesse ei pea suhtuma täie tõsidusega (Glenn 1991: 141; O'Donnell Trujillo, Adams 1983; Glenn 2003, 2010). Mitte-tõsistes olukordades toimib naer kui kutse naerule, mille vestluspartner peab kas vastu võtma või tagasi lükkama (Jefferson 1979: 80). Kui vestluspartner võtab kõneleja kutse naerule vastu, tekib jagatud naer (vt näide 6). Kui aga vestluspartner ei võta naerukutset vastu, on tema kord võtta voo ja vestlust jätkata. Jefferson on kirjeldanud ka, kuidas naerukutsena võib toimida kõnesisene naer. Näites 8 kasutab kõneleja F voo viimasel sõnal *boulevard* kõnesisest naeru (transkriptsioonis märgitud (HH)), millele vestluspartner K reageerib naeruga.

(8) [Jefferson 1979: 83]

- 01 K: But going sou::th.
02 F: Et the end of Harbor **Bouleva(HH)rd**
03 K: ahh ha::ha::ha::

Vestlustes, milles on rohkem kui kaks osalejat, algatab naeru (ehk kutsub vestluspartnereid naerule) enamasti vestluse osaline, kes ei ole parasjagu kõneleja. Seejuures võib kõneleja naeruga liituda pärast seda, kui keegi vestluspartneritest on naernud. (Glenn 1989). Näites 9 on katke kolme inimese vahelisest vestlusest, kus esimesena naerab vestluspartner.

(9) [Glenn 1989: 136]

- 01 Stanley: °Y'all missed° that hike in cu:nver[sation
02 Sondra: [Mhh hmm [hmm h]eh
03 Jerry: [eh hih!]
04 Stanley: **uh hih hhh**

Näites esitab Stanley naerule kutsuva voozu (rida 1), millele reageerib naeruga kõigepealt Sondra (rida 2), seejärel liitub naeruga Jerry (rida 3). Pärast vestluskaaslaste naere naerab ka Stanley (rida 4).

Kui aga kõneleja siiski esimesena naerab, siis rõhutab ta sellega tugevalt oma voozu mitte-tõsidust või edastab kellegi teise tehtud nalja. (Glenn 1989)

Kõneleja võib eelneva voozu peale ka n-õ vabatahtlikult naerda. Vabatahtlik naer esineb olukorras, kus eelkõneleja voozus on olnud partneri arvates kindel naeru ajend, milleks võib olla nali, sõnamäng vms. Kõneleja lisab vabatahtliku naeru enamasti peale n-õ äratundmise hetke ehk hetke, millal kõneleja on eelkõneleja öeldust aru saanud (vt ka Jefferson 1974). See on ootuspärane ja sobiv koht naermiseks (Jefferson 1979).

Vestluspartneri reaktsiooni naerule on uuritud institutsionaalsetes ja argistes telefonikõnedes. Uurimuses selgus, et jagatud naer (ehk naerukutse + vestluspartneri naer) paikneb enamasti teemalõppudes. Kui aga vestluspartner ei soovi teemat lõpetada, siis jätkab ta kõnelemist samal teemal, kuid ei võta vestluspartneri naerukutset vastu. (Holt 2010)

Naer võib olla mitte-tõsises olukorras ka mittesiduv, seda juhul, kui naerdakse kõneleja üle, mitte temaga koos. Selliste naerudega näitavad kõnelejad, et nad ei nõustu eelkõnelejaga. See on eriti sage rohkem kui kahe kõneleja vahelises vestluses. Sellisel juhul naerab esimesena vestluses osaleja, kes ei tootnud naeru ajendavat voozu (ingl *laughable*). Naerukutsele vastab sellisel juhul samuti n-õ kolmas vestluse pool. Kõneleja, kes naeru ajendava voozu tootis, naeruga ei liitu. Kui aga naeru ajendava voozu tootnud kõneleja samuti naerab, on tegemist koosnaeruga, mida peetakse siduvaks naeruks. (Glenn 2003: 113)

Kui vaadata, mis eesmärgil kõnelejad naeru kasutavad, siis kõige tavalisem on markeerida naeruga nalju. Harvey Saksi (1974) järgi toimivad nali ja naer vestluses kui naabruspaar: nali on naabruspaari esiliige, millele eelistatud järelliige on naer. Kui naeru ei järgne, siis tajub kõneleja (nalja tegija) seda kui probleemi.

Naljade järjendiliigenduse uurimisel on leitud, et naljad on üles ehitatud nagu jutustused (Sacks 1974; Norrick 1993, 2010). Naljale reageerivad vestluspartnerid naeruga, seejuures naerdakse ka koos. Suhtlusnorm, et korraga võib kõneleda vaid üks vestluses osaleja, siinkohal ei kehti. Siiski ei pruugi naerda kõik vestluses olijad. Lisaks naerule võib naljale reageerida vaikuse või hilinevad naeruga (st naer algab mõnda aega pärast naeru ajendavat voo). (Sacks 1974)

Minu analüüs eesti materjalil (Annuka 2019) näitas, et argivestlustes oli naljadena ehk olukordadega, kus kõneleja kasutas naeru või naervat häält selleks, et markeerida oma voor mitte-tõsiseks ja kutsuda vestluspartner naerule, seotud naerudest 52%, naervatest häältel 50% ja mõlemat sisaldavatest voorudest 59%, ametivestlustes naerudest 41%, naervatest häältel 22% ja mõlemat sisaldavatest voorudest 26%. Seejuures oli naljade markeerimisel kasutusel enamasti naerev hääld, reageeriti aga rohkem naeruga. Näites 10 on katke vestlusest kahe sõbra KE-i ja M-i vahel, vestluse juures viibib ka M-i korterikaaslane KR.

(10) [Annuka 2019: 23]

- 01 M: kule `praegu peab vist `kinni * panema. *
02 KE: [näed.]
03 M: [{}-] mina tahan öelda \$ mustsõstratee on `mõru onju i- ikka \$
04 KR: he[hehe]
05 M: \$ [ja siis] ja siis tulevadki sellised et @ mm. @ \$
06 (.)
07 KE: väga `ea=ju sis ongi:

Katke on hetkest, kui kõnelejad hakkavad vestluse salvestamist lõpetama (rida 1). Real 3 ütleb M naljatades: *mina tahan öelda \$ mustsõstratee on `mõru onju i- ikka \$*. Vooru algus viitab sellele, et M soovib midagi öelda enne salvestuse lõpetamist. Järgneb naerva häälega öeldud lausung mustsõstratee mõruduse kohta. See viitab vestluses tagasi hetkele, kui KE pakkus M-ile mustsõstrateed ning viimane keeldus sellest, kuna see on halva maitsega. KR reageerib lausungile naeruga.

Eraldi on uuritud ka seda, kuidas kasutavad kõnelejad naeru isiklike naljakate lugude (ingl *personal anecdotes*) jutustamisel. Isiklike naljakate lugude rääkimine loob inimesest positiivse kuvandi, mis jätab vestluskaaslasele hea mulje (Norrick 1993). Naljakaid jutustusi räägitakse mõnikord ka n-ö ühisloomena. Jutustuse rääkimise algatab üks vestleja, kasutades markeeritud algust, millega juhatab ta nalja sisse (nt *kas sa mäletad*) ning seejärel räägivad kordamööda kaks või rohkem vestluses osalejat, seejuures ka naerdes. (Norrick 1993) Selliseid koosjutustamised tugevdavad ühtsustunnet ja vestlejate vahelist sidet. (Coates 2007; Norrick 2010)

Isiklike jutustusi esines ka minu analüüsitud eesti materjalil. Argivestlustes seas esines isiklike vestluste markeerimisel 5% naerudest, 18% naervatest häältel ja 7% mõlemaid sisaldavatest voorudest, ametivestlustes jutustusi, mida naeruga markeeriti, ei esinenud, kuid selleks kasutati 9% naervatest häältel ja 8% mõlemaid sisaldavatest voorudest (Annuka 2019).

Näites 11 vestlevad kaks sõbrannat A ja E ning E elukaaslane M prügi-sorteerimisest.

(11) [Annuka 2019: 14]

- 01 E: **hehe .hhhh \$ se=oli `see mhe `vaata kui `Herman tegi seda:::**
02 **[pak- `paken- tee`pakist \$vaata]**
03 A: [hehe .hhhhh \$ jaa=jaa \$ hehe] [hehe]
04 M: \$ [jaa aga] `mi[dagi] \$
05 E: \$ [**klam**]ber=**ja kõik**
06 [**olme {-} heh .hhhhh `pael=ja \$ mhe]**
07 M: [heh \$ `klamber `eraldi ja siss see .hh pael `eraldi jah \$]
08 ((L tuleb tagasi, kass on süles, istub))
09 E: \$ jah .hhhh sisu:=ja \$

Vestluse alguses hakkab E meenutama lugu ühise tuttava Hermani kohta, partikkel *vaata* viitab, et A-le on lugu juba tuttav (Keevallik 2008: 34). Kui A on loo sisu mõistnud, hakkab ta naerma ja ütleb *jaa jaa*, viidates, et ta teab, millest E räägib. Seejärel jätkavad E ja M koostöös jutustuse rääkimist.

Mitte-tõsise olukorraga on naer seotud ka olukordades, kus kõneleja jaoks on eelkõneleja voo sisu vastuoluline või absurdne (Clift 2016: 73) või kus kõneleja soovib enda voo mitmetähenduslikkuse tõttu selle mitte-tõsiseks markeerida (Glenn 1991: 145–146; Holt 2013: 88). Sellistel juhtudel ei ole tegemist otseselt nalja või huumoriga, kuid kuna suhtluse seisukohalt ei ole vestluses ühtki probleemi, ei saa neid olukordi ka probleemseteks liigitada.

Eesti materjali seas esines sellises olukorras argivestluste naerudest 2%, naervatest hääldest 4% ja mõlemaid sisaldavatest voorudest 2%; ametivestluste naerudest 5%, naervatest hääldest 2% ja mõlemaid sisaldavatest voorudest 2% (Annuka 2019). Näites 12 vestlevad 3 naisüliõpilast T, M ja L. Nad vestlevad raamatust, mis räägib kummitustest ja teistest õuduslugude tegelastest.

(12) [Annuka 2019: 31]

- 01 T: noh `päris kummitused. ega=se `Transil:- Transil`vaanias või kuskohas se `oli see
02 mõeldi `välja=ju. (0.4) ja=see krahv [**Draakula seal oli `lihtsalt**] mingi: `vend.
03 M: [**siin on ju `kirjutatud=et**
04 M: et in `fäkt änd `fikšõn.
05 (.)
06 T: jah. (.) noh=et `väljamõeldised on `ka.
07 (0.2)
08 M: jah (0.3) kas [sis] Tran [sil`vaania] omast ei `kirjuta.
09 T: [aga=noh] [**Draakulast**
10 T: ei, `sellest ta ei `kirjuta. se=on `liiga \$ `välja mõeldud. \$
11 (1.1)
12 L: sis=se=on `jama `raamat.

M uurib, kas raamatus on kirjutatud ka Draculast (rida 8), mille peale T vastab: *ei, sellest ta ei kirjuta.* (rida 10). Vooru lõppu lisab T põhjendava lause: *se=on liiga \$ välja mõeldud.* \$, lisades naerva hääle, mis märgib, et öeldu on absurdne ja ebaloogiline (*välja mõeldud ja liiga* ei sobi kokku). Naerva hääle lisab kõneleja just siis, kui ta alustab absurdse väljendi ütlemist.

Kokkuvõttes joonistus varasematest uurimustest välja neli põhilist naeru kasutamise eesmärki mitte-tõsistes olukordades: naljade markeerimine, jutustuste markeerimine, mitmetähenduslikkuse ja vastuolu mitte-tõsiseks markeerimine ning eelkõneleja voorule reageerimine. Kõik need olukorrad esinesid ka analüüsitud eesti materjalis. Eesti materjali analüüs näitas, et mitte-tõsises olukorras esines argivestlustes 67% naerudest, 70% naervatest häälest ja 69% mõlemat sisaldavatest voorudest; ametivestlustes 51% naerudest, 33% naervatest häälest ja 29% mõlemat sisaldavatest voorudest (Annuka 2019).

1.5.4. Naer ja naerev hääl probleemsetes olukordades: varasem analüüs

Probleemsetes olukordades kasutavad kõnelejad naeru selleks, et anda vestluspartnerile märku, et probleem ei ole naerja jaoks liiga tõsine. Sellisel juhul ei tõlgenda vestluspartnerid naeru kui kutset naerule – siinkohal mõjuks kõneleja naer mitte-siduvana. (Jefferson 1984)

Näites 13 väljendab kõneleja S real 4 probleemi ja naerab, real 5 reageerib vestluspartner tõsise häälega, jätkates vestlust.

(13) [Jefferson 1984: 346]

- 01 G: You don't want to go through all the ha:ssle?
02 S: 'hhhh I don't know Geri,
03 (.)
04 S: I've I've stopped crying **uhheh-heh-heh-heh-heh**,
05 G: Wuh were you cry: :ing?

Lisaks probleemidele pehmendavad kõnelejad naeruga kaeblemist, andes naeruga vestluspartnerile märku, et see, mille üle kaeveldakse, ei ole liiga suur probleem (Edwards 2005).

Eraldi on uuritud vooru lõpus või vooru viimaste sõnade sees paiknevaid naerulööke, mis toimivad lõpetamisjärgsete hoiakumarkeritena (ingl *post-completion stance marker*, vt ka Schegloff 1996), mille ülesanne on pehmendada ja siluda probleemi, mis kõneleja voorus on teinud. Nii saab kõneleja näiteks pehmendada mitte-eelistatud väiteid. Samas võib naerulöök paikneda ka probleemi seisukohast olulise sõna sees (Potter, Hepburn 2010). Sellistes olukordades ei reageeri vestluspartnerid kõneleja naerule naeruga. (Potter, Hepburn 2010; Shaw jt 2013) Näites 14 on telefonikõne, kus lapsevanem helistab kooli, et anda teada probleemist, mis ta pojal on.

(14) [Potter, Hepburn 2010: 1546]

- 01 CPO: .hh Thank you very much indeed. How can I help.
02 Caller: R:i:ght. .hh er: :m: °tk (0.4) I'm concerned
03 because::: u-er: my son goes to a school,
04 (0.2) ((swallows)) tch uh: :m >an I'm concerned
05 → about the< type of punishm(h)ent .hh (0.2)
06 that (0.4) °th- they: are: : u::m# : ° : :
07 administering.
08 (0.4)
09 Caller: #Er a:s a form of discipline.
10 (.)
11 Caller: °.hh[hh°]
12 CPO: [How] old's your son?
13 Caller: Er 'e' s nine.

Kõnesisene naer esineb real 5 sõnas *punishment* (ee karistus), mis on kõneleja jaoks probleemi kese – tema jaoks tundub karistus tema pojale liiga karm. Seega kasutab kõneleja siin kõnesisest naeru probleemi markeerimiseks (Potter, Hepburn 2010: 1546–1547).

Inglisekeelsete vestluste põhjal tehtud uurimustes on leitud, et kõnelejad kasutavad naeru tihti eriarvamuste ja vastasseisude korral (Adelswärd 1989; Arminen, Halonen 2007; Warner-Garcia 2014; Raclaw, Ford 2017). Argivestlustes on välja toodud, et naer võib olla kasutusel näoähvarduse (ingl *face threat*, Goffman 1967; Brown, Levinson 1987) leevendamiseks. Kõneleja nägu ohustava juhtumina on välja toodud näiteks olukord, kus vestluskaaslased ei reageeri kõneleja naljale, seega ta reageerib sellele ise. Samuti võib kõneleja naerda näo kaotuse varjamiseks (ingl *face-loss concealment*). Selline naer esineb olukordades, kus vestluspartner seab kahtluse alla juhirollis oleva kõneleja tegevuse. Ühtlasi võivad kõnelejad naeruga arusaamatuse korral oma vooor mitte-tõsiseks markeerida ja olukorra naljaks keerata. Seejuures naeravad alati need kõnelejad, kelle jaoks olukord probleemne on. (Warner-Garcia 2014)

Arusaamatusi ja erimeelsusi on uuritud ka institutsionaalsetes vestlustes, näiteks grandiiintervjuudel, kus hindajate hinnangud on väga erinevad. Ka sellises olukorras kasutatakse naeru eriarvamuste pehendamisel. (Raclaw, Ford 2017) Lisaks arusaamatustele pehmentatakse naeruga keeldumisi, mis on iseenesest sotsiaalselt mitte-eelistatud tegevused (Glenn 2003: 107–108).

Minu analüüsitud eesti materjalis oli mitte-eelistatud vooorude (keeldumised, arusaamatused jne) pehendamiseks seotud argivestlustes 5% naerudest, 8% naervatest häälttest, ametivestlustes 15% naerudest ja 15% naervatest häälttest (Annuka 2019).

Näites 15 on katke argivestlusest, kus kõneleja kasutab naeru mitte-eelistatud vooor pehendamiseks. Omavahel vestlevad kaks sõbrannat KE ja KR ning KE elukaaslane M. KR õpetab KE-le ja M-le inglise keelt ja nad vestlevad parasjagu sellest, mida järgmises kontrolltöös küsitakse.

(15) [Annuka 2019: 28]

- 01 KE: =a=kas=sa selle need=ee < `asesõnad ka võtad sis seekord (.) [töösse.] >
02 KR: [ma=i] `võta neid
03 asesõnu praegu `sisse.
04 (2.1)
05 KR: `jätame ned `asesõnad `välja, (.) muidu on liiga `palju.
06 (1.4)
07 KR: `kuigi nad olid tegelikult `lihtsad aga noh hea `küll.
08 (0.5)
09 KR: eks.
10 KE: mhmh
11 (0.7)
12 KR: teeme: need natuke `harjutusi nende peale võibolla. (.) **mhemhe**
13 M: a=kule=aga kus sind `kätte saaks mul oleks vaja seda (0.4) seda:=õ `ajaloolise
14 gram`matika asja {--} (0.4) sest minu=melest nüüd ta läheb `ära onju.

KE alustab küsimusega: =a=kas=sa selle need=ee < `asesõnad ka võtad sis seekord (.) [töösse.] > (rida 1). KR vastab sellele eitavalt, kasutades selleks täislauset: [ma=i] `võta neid asesõnu praegu `sisse. (read 2–3), mis viitab mitte-eelistatud vastusele (Rumm 2019: 44). Seejärel hakkab ta selgitama, miks ta neid kontrolltöösse ei lisa (read 5 ja 7). Partnerid ei reageeri tema seletustele ning KR annab lõpuks märku, et ta ootab reaktsiooni, kasutades partiklit *eks* (rida 9). Sellele vastab KE nõrga nõustumisega *mhmh* (rida 10), millele järgneb taas paus. KR on mõistnud, et asesõnade tööst välja jätmine on KE jaoks mitte-eelistatud ja pehmendab olukorda: *teeme: need natuke `harjutusi nende peale võibolla. (.) mhemhe* (rida 12), lisades lõppu naeru.

Probleemseid olukordi on palju uuritud institutsionaalsetes vestlustes, kus naerul on oluline roll delikaatsete olukordade lahendamisel. Selliseid naere on uuritud väga palju arsti-patsiendi suhtluses. Soomekeelse materjali põhjal on leitud, et arsti ja patsiendi suhtluses naeravad enamasti patsiendid, olukordades, kus nad näiteks ei nõustu täielikult arsti juhustega (Haakana 2001: 193) või hakkavad kahtlema oma probleemi tõsisuses ja selles, kas arst neid sellega aidata saab (ingl *the doctorability of the problem*) (Haakana 2001: 204, Haakana 2010: 1509). Nii soome- kui ka ingliskeelse arsti-patsiendi suhtluse uurimisel on leitud ka seda, et naeru esineb vestlustes, kus patsiendid peavad rääkima delikaatsetest terviseprobleemidest. Ka siin ei tõlgenda arstid seda naerukutsena, vaid jätkavad tõsist vestlust. (Haakana 2001, 2010; Beach, Prickett 2017) Arsti-patsiendi suhtlust on uuritud Mehhiko regioonis, kus arstid kõnelevad peamiselt vaid hispaania keelt, kuid patsientide seas on levinum maaja keel, seejuures osa patsientidest ei oska hispaania keelt üldse. Neis vestlustes on naeru ajendatud kultuuride vahelistest eriarusaamadest meditsiinimaailma ja maajade kogukonna uskumuste ja elustiili vahel. (Ticca 2013) Kõigis eelmainitud uurimustes selgub, et delikaatsetes olukordades arstid naeruga ei liitu. Küll aga võivad arstid patsiendi naerukutse vastu võtta olukordades, kus patsient on öelnud midagi humoorikat, mis ei ole kuidagi seotud tema terviseprobleemiga (nt vanus, eraelulised suhted jne) (Beach, Prickett 2017).

Eesti materjali hulgas olnud argi- ja ametivestlustes tekitas delikaatseid olukordi enamasti rahateema (Annuka 2019). Delikaatsete teemade ja piinlikkusega ehk olukordadega, kus kõnelejad kasutasid naeru ebamugavust valmistavate teemade pehmemdamisel, oli argivestlustes seotud 5% naerudest, 3% naervatest häältest ja 4% mõlemaid sisaldavatest voorudest; ametivestlustes 12% naerudest, 14% naervatest häältest ja 14% mõlemaid sisaldavatest voorudest.

Näites 16 vestlevad kaks sõbrannat KE ja KR ning KE elukaaslane M. KR õpetab KE-le ja M-le inglise keelt ja nad arutavad, kui mitu tundi on õpe juba toimunud ja kui palju peaks KE nende eest tasuma.

(16) [Annuka 2019: 23–24]

- 01 KE: aa sis=ma tahtsin veel sellest=õõ `tasust rääkida. (0.5) `mina annan enda {poole}
 02 `ära,
 03 KR: mhmh
 04 KE: aga kuidas `Mikuga on.
 05 KR: noh, `Miku `täna teda näiteks `küll ei olnud ja nii `edasi. noh, `vaata ise.
 06 (0.8)
 07 KE: ota:: kas: [meil on nüüd]
 08 KR: [kuidas kuidas] sa `ise `leiad, kuna \$ kuna sa `oled olnud
 09 ja kuna `mitte. * selles mõttes. * \$
 10 (0.5)
 11 KE: < `kas meil on nüt=ee `neli tundi olnud. >
 12 (1.2)
 13 KR: * ma ausõna ei `tea, > `mina=ei=ole kunagi neid lugenud. < *
 14 M: mina `ka ei=tea.
 15 (1.5)
 16 KR: ota=las=ma [`mõtlen.] ((avab koti))
 17 KE: [{- }]
 18 (0.7)
 19 KR: ehehh
 20 (1.0)
 21 M: aa, kas nende `harjutuse `lehtede järgi ei `saa teada=vä.
 22 KR: \$ ei=`s(h)aa. \$
 23 KE: `esimeses tunnis oli: (.) [`Ann] `ka.
 24 KR: [Ann.]
 25 KR: nii. (0.4) jah.

KE tahab ära tasuda enda osa (rida 1) ja sellest tekib arutelu, mitu tundi on kokku toimunud ja mitmes keegi osalenud on. KR kasutab mitmes kohas naervat häält (read 8, 22) ja naeru (rida 19), et leevendada olukorrast tulenevat piinlikkust – tema kui õpetaja peaks olema see, kes teab, mitmes tunnis KE ja M käinud on ja kui palju raha ta õpetamise eest soovib. Seega valmistab temas ebamugavust ilmselt nii rahast rääkimine kui ka see, et tal ei ole vajalikke teadmisi.

Delikaatsetes olukordades võis naer olla ka vabandav (Adelswärd 1989: 126). Eesti materjalis oli vabandamisega seotud argivestlustes 1% naeru ja naervat häält sisaldavatest voorudest, ametivestlustes 5% naerudest, 6% naervatest häältest ja 8% mõlemat sisaldavatest voorudest.

Näites 17 on katke telefonikõnest reisibüroosse, kus reisibüroo töötaja V kasutab naeru ja naervat häält selleks, et pehmendada oma vabandust.

(17) [Annuka 2019: 45]

- 01 V: .hh et `selline=o- `selline plaan on `kaks `reisi on `selliseid, sis `üks on `kevadel
02 teine `sügisel?
03 (0.5)
04 H: [mhmh]
05 V: [ja:] `samuti on meil `plaanis (.) `teha `sellist `reisi=et me `lendame
06 Partse`loonasse, .hhhhhhhhhh ja: siis:=ee oleme (0.4) eeeeeee Partse`loona
07 ümbruses pluss An`dorra=ja `rannik=et=ee aga `need kuuppäv meil=ei=ol=`hetkel
08 vel `järgmiseks `kevadeks={ja=ja=nimodi sügi-} suve=`alguseks vel `paigas ei
09 `ole.
10 H: mhmh
11 (0.4)
12 H: [.hhh]
13 V: [et meil] `olid nad {nagu} `küsitut:=aga: aga see oli küsitud `enne ku=need
14 `lennu `asjad `juhtusid, ja nüüd noh nende `vastustega on `läind lissalt `rohkem
15 `aega=et siin on palju `muid olulisi `asju=vel `teistel **heh .hhh**=
16 H: **=mh[eh]**
17 V: **\$ [ei] ole \$** ka `tagant kedagi `kiirustanud. .hhhhh=
18 H: =.hhhhh aga=
19 V: =a=kõik a=`kõik on `niimodi=et `lennukiga `koha=peale=ja `bussiga `ringreis
20 `koha=päl={ja lem=-le-} `lennukiga `tagasi.

V räägib reisidest, mis neil reisiplaanis on, ning hakkab tutvustama reisi Barcelonasse, kuid siis annab teada, et reisi kuupäevad ei ole paigas (rida 8), helistaja reageerib jätkajapartikliga *mhmh* (Hennoste 2000a: 1792). Järgneb pikk seletus, miks kuupäevad paigas ei ole, mille jooksul V suunab n-õ süü reisibüroost olenevatutele põhjustele (read 13–15). Lisaks pehmendab ta vabandust naeru ja naerva häälega.

Probleemsetes olukordades esinevaid naere on palju uuritud ka teraapiavestlustes. Soome keele põhjal on leitud, et sokraatilisest meetodist lähtuvad terapeudid, kes kasutavad probleemi või kaebuse lahendamiseks strateegilisi küsimusi, mille eesmärk on, et probleemi või kaebuse esitaja näeks oma probleemi humoorika või mitte-tõsisena, kasutavad mitte-tõsiduse markeerimiseks just naeru, kutsudes nii patsienti oma probleemi üle naerma (Arminen, Halonen 2007). Kõneteraapias kasutavad afaasiapatsiendid naeru parandusjärgendites, et leevendada probleemsetest olukorrast tulenevat piinlikkust. Terapeut üldiselt siiski naerule ei vasta ja jääb keskendunuks vigade parandamisele. Siiski võib terapeut naerukutsele vastata siis, kui ta soovib patsiendile märku anda, et tekkinud probleem ei ole sel hetkel nii oluline. (Petitjean, Cangemi 2016)

Järjeotsimistel ja kõnes eksimistel esines naeru ja naervat häält ka eesti materjalis. Sellega oli seotud argivestlustes 3% naervatest häältest ja 4% naeru ja naervat häält sisaldavatest voorudest; ametivestlustes 7% naerudest, 8% naervatest häältest ja 2% mõlemaid sisaldavatest voorudest.

Näites 18 vestlevad kaks tuttavat – A ja M. A kirjeldab, kuidas ta sumas lumes, et ilusast talveilmast pilti saada.

(18) [Annuka 2019: 21]

- 01 A: ja=ma: `muidugi mul=olid `õnneks net=ee noh `tunked või noh need `jalas ja=ja
02 korralikud `saapad tead ma `sumasin see (.) mis ma `kümme minutit seal `väljas
03 olin ma olin `higine.
04 (0.6)
05 M: õõõõõ?
06 A: et `teha=neid `pilte=ja:=ja \$ `kõike=ja \$ vata (.) `selles oli `alb=et=eee `udu (.)
07 noh `lumi ja taevas oli samat `värvi.
08 (0.8)
09 M: aa nagu [{}-]
10 A: [nagu `hall=ä.] (.) `ei, `ilusad tulid küll aga vata=kui oleks `päike paistnud
11 sis oleks `veel ilusam olnud.

A jutustab lugu sellest, kuidas ta pildistamas käib, ta takerdub, venitades sõna *ja* ning korrates seda ja öeldes seejärel naerva häälega \$ *kõike=ja* \$ (rida 6). Sellega lõpeb järjeotsimine ja A alustab uut teemat partikliga *vata*. Kuna sõna *kõike* on asesõna, mis siin esineb otsitud ja mitte leitud sõna kohatäitjana, siis võib öelda, et tegemist on ebaõnnestunud järjeotsimisega, mille ebaõnnestunud lahendit markeeris kõneleja naerva häälega.

Lavin ja Maynard (2001) on telefoniintervjuude uurimisel leidnud, et neis naeravad enamasti vastajad ehk intervjuueeritavad. Intervjuueeritav võib naerma hakata näiteks küsimuse peale, mida neilt küsitakse. Samas võivad nad ka naerda iseenda vastuse üle, kui tahavad rõhutada, et selle sisu on humoorikas. Intervjuueeritavad naeravad ka küsimus-vastus-arusaamise järjendi (ingl *question-answer-acknowledgment*) järel, kui nad tunnevad, et nende vastus ei ole olnud piisav. Intervjuueerijad enamasti hoiduvad naermisest, kasutades naerukutsest keeldumiseks näiteks vaikust. Küll aga võivad nad vestluspartneri naerule reageerimisel kasutada naervat häält, mis ei takista neid juttu jätkamast ja oma rolli sisu täitmast (Lavin, Maynard 2001).

Delikaatsete situatsioonidega seotud naere on uuritud ka töökeskkonnas. Näiteks on leitud, et tööintervjuudel kasutavad intervjuueeritavad sageli naeru närvilisuse leevendamiseks (Glenn 2013). Naeru esineb ka kaeblemiste korral. Naer on viis, kuidas kaebaja saab näidata, et probleem ei ole tema jaoks tõsine, ning suurendada distantsi enda ja kaebuse vahel (Võge 2010).

Koolikeskkonnas (inglise keele tunnid eri päritolu 20–60-aastastele õpilastele) on leitud, et naeru esineb olukordades, kus õpilased ei ole õpetajaga nõus ja parandavad teda. Õpilased lisavad naeru oma voorule, sest nad tajuvad seda tegevust problemaatilisena, kuna õpetaja episteemiline staatus on kõrgem. Sellisel juhul õpetaja naeruga ei liitu. Siiski võib ka õpetaja kasutada naeru selleks, et reageerida mõne õpilase vastuväidetele, mille puhul võib tegu olla näoävarduse vältimisega. (Jacknick 2013)

Naeru mitte-siduvat rolli on uuritud poliitdebattides, kus on leitud, et publik naerab poliitiku voo üle olukordades, kus poliitik on öelnud midagi kritiseerivat oma oponenti kohta või kui poliitik on öelnud midagi, mida rahvas tõeks ei pea – näiteks iseend kiitnud (Clayman 1992). Poliitikud võivad intervjuudes naeruga reageerida ka intervjuueerija tõsistele küsimustele, kui nad ei ole küsimuse sisuga nõus (Romaniuk 2013).

Kokkuvõttes kasutatakse naeru probleemsetes olukordades nii eriarvamuste ja konfliktide pehendamiseks, piinlike ja delikaatsete olukordade pehendamiseks kui ka vabandamiseks. Samad kasutusviisid esinesid Eesti materjalis. Eesti materjali analüüs näitas, et probleemidega oli seotud argivestlustes 10% naerudest, 13% naervatest häältest ja 6% mõlemaid sisaldavatest voorudest; ametivestlustes 39% naerudest, 45% naervatest häältest ja 24% mõlemaid sisaldavatest voorudest (Annuka 2019).

1.5.5. Naer ja naerev hääl kui multimodaalsed nähtused: varasem analüüs

Siinses töös olen keskendunud kahele multimodaalsele nähtusele – naeratustele ja liigutustele – ning sellele, kuidas need koos naeru ja naerva häälega esinevad.

Naeratust (ingl *smile*) on defineeritud kui positiivsust väljendavat näoilmet, mida ilmestab suunurkade tõus ja vahel ka hammaste paljastumine (Ruch, Ekman 2001). Ergül (2021) aga on samastanud naeratust naeruga, väites, et naeratus on justkui nõrgestatud naer (vt ka Attardo 2020). Haakana (2010) on kirjeldatud naeratust kui sissejuhatust naerule (ingl *pre-laughing device*), mille eesmärk (eriti institutsionaalsetes suhtlustes) on vestluse humoorikas osa sisse juhatada või vastusena voorule, mis on sisaldanud naeru. Naeratust, millega vastatakse eelkõneleja naerule, kasutavad kõnelejad enda eelkõnelejaga sidumiseks probleemsetes olukordades, aga ka (naerust nõrgema) reaktsioonina naeru sisaldavale voorule. Haakana on oma uurimuses analüüsinud naeratamist ka telefonikõnedes, lähtudes sellest, et naeratamine on ka kõnes kuuldav (vt ka Shor 1978; Tartter 1980).

Kõnelejad naeratavad sageli olukordades, kus naermine ei oleks sotsiaalsete normide kohaselt aktsepteeritav (Chen 2016), või olukordades, kus kõnelejad tunnevad, et naermine oleks rollireeglite vastu eksimine (Kantara 2019). Sellises olukorras naeratavad reeglina inimesed nii, et nende huuled on tihedalt kokku surutud. Samuti tõrjutakse naeratusega huumorit või naljatlemist, markeeritakse mitte-verbaalset sarkasmi ning väljendatakse põlgust. Selline naeratus märgibki mitte-verbaalset sarkasmi. (Chen 2016)

Naeratust kui eraldiseisvat nähtust on uuritud peamiselt klassiruumi suhtluses, eriti just õpetajate naeratust. Ergül (2021) on uurinud Türgis erakeeltekoolis täiskasvanutele mõeldud inglise keele kursuseid ja leidnud, et õpetajad kasutavad naeratust õpilaste keelevigade parandamise pehendamiseks. Jakonen ja Evnitskaya (2020) on leidnud, et õpetajate jaoks on naeratus viis muuta õpikeskkonda positiivsemaks. Sert ja Jacknick (2015) on leidnud, et õpetajate naeratus võib olla viis õpilase parandamisel end temaga siduda.

Kaukoma ja jt (2013) on soomekeelsetes vestlustes uurinud naeratusi kui vooru avavaid naere (ingl *turn-opening smiles*), mis esinevad kahe vooru vahelise vaikuse ajal. Selliste naeratustega algatavad kõneleja nihke neutraalselt või tõsiselt emotsionaalselt hoiakult positiivsele või humoorikale hoiakule.

Seega võib uurimuste põhjal väita, et naeratamise ülesanded ei erine varem kirjeldatud naeru ja naerva hääle ülesannetest – naeratus võib kaasa tuua vestluses positiivsema või humoorikama pöörde, samas võib see olla ka pehmendaja probleemide korral. Eestikeelse materjali põhjal ei ole naeratust varem uuritud.

Naeruga kaasnevate liigutuste uurimisel on varasemad uurijad välja toonud järgmised naeruga kaasnevad liigutused (Hall, Allin 1897; Grammer, Eibl-Eibesfeldt 1990; Ruch, Ekman 2001; Ford, Fox 2010; Ruch jt 2014; Ikeda, Bysouth 2013; Niewiadomski jt 2016):

- diafragma liikumine (mis on nähtav ülakeha vappumise kaudu);
- õlgade liikumine, peamiselt rappumine;
- edasi-tagasi või küljelt-küljele kiikumine;
- käte tõstmine, plaksutamine või vastu reit löömine;
- jalgade trampimine;
- käega suu või silmade katmine;
- pea liikumine (peamiselt raputamine);
- keharaskuse kandumine ühelt jalalt teisele;
- põlvede kõverdumine;
- otsaesise kortsutamine.

Ruch ja Ekman (2001) on pidanud oluliseks eristada naeruga seotud liigutustest juhuslikud liigutused ja naeru intensiivsuse reguleerimise (nt liigutused, mis on seotud katsega naeru alla suruda). Samuti ei ole kõik liigutused seotud üksnes naeruga, vaid ka teiste emotsioonidega (nt kulmude tõstmine üllatudes) (Ruch, Ekman 2001).

Naeru ja kehaliigutuste seose uurimine on eriti populaarne tehisintellektiga seotud uurimustes. Ruch jt (2014) on uurinud, kuidas mõjutavad animatsioonide naerud ja nende liigutused gelatofobia ehk naeruhirmu all kannatavaid inimesi. Uuringus selgus, et naeru intensiivsusel ei ole otsest seost sellega, kuivõrd kuritahtlikuks gelatofobid animatsioone peavad. Hirmutavaks peeti pigem tõmblevaid liigutusi. Lisaks on ilmunud uurimusi, milles proovitakse leida erinevaid algoritme ja võimalusi, kuidas õpetada tehisintellekti naeru automaatselt ära tundma (Urbain jt 2013; Niewiadomski jt 2016).

Eelmainitud liigutusi analüüsisid ka Grammer ja Eibl-Eibesfeldt (1990), kes uurisid naeruga kaasnevate liigutuste esinemist eri soost inimeste suhtluses ja leidsid, et naised liiguvad naerdes rohkem.

Vestlusanalüüsis on varasem uurimus naeruga kaasnevatest liigutustest napp. Ikeda ja Bysouth (2013) on uurinud reageerivaid naere ning väitnud, et kuulaja naeruga (ingl *recipient laughter*) ehk naeruga, mida toodab kõneleja, kes ei plaani

järgmist vooru endale võtta, kaasneb sageli taha nõjatumine. Siiski vajab teema edasist uurimist. Eestikeelse materjali põhjal ei ole naeru ja sellega koos esinevaid varem uuritud.

1.5.6. Vahekokkuvõte

Naer on akustiline konstruktsioon, mis saab tähenduse ja rolli vestluses. Naer koosneb naerulöökidest, mis omakorda koosnevad peamiselt aspiratsioonidest, mille vahel võib olla ka vokaale. (Grammer, Eibl-Eibesfeldt 1990; Provine, Yong 1991; Ruch, Ekman 2001). Eristatud on kolme tüüpi naeru: lahtine, kinnine ja segatüüpi naer. Naeru vokaalina kirjeldatakse enamikes uurimustes švaavokaali (Ruch, Ekman 2001). Naeru pikkust on enamasti uuritud laboritingimustes salvestatud naerude puhul, kusjuures tulemused on uurimustes väga varieeruvad. Vähe on uuritud naturaalseste vestluste naerude pikkusi ja tüüpe.

Naer võib paikneda kõnevooru eri osades. Naeru asukohta on uuritud peamiselt vooru lõpus paiknevate ja omaette vooru moodustavate naerude puhul. Vooru lõpus paiknevaid naere (ja kõnesiseseid naere) on nimetatud lõpetamisjärgseteks hoiakumarkeriteks (Jefferson 1979; Schegloff 1996; Potter, Hepburn 2010), mis annavad tagantjärgi voorule mitte-tõsiseks markeeriva või pehmen-dava varjundi. Mitte-tõsises olukorras võivad vooru lõpudes paiknevad naerud toimida kui kutse naerule (Jefferson 1979). Eraldi voorus paiknevaid naere on uuritud reageerivate naerude puhul, mis võivad alata pärast kõneleja naerukutset või naerukutse ajal äratundmiskohas (Jefferson 1979). Eraldi voorus paiknevad ka n-ö kolmanda positsiooni naerud, miks markeerivad tagantjärgi kõneleja eelmist vooru pärast vestluspartneri reaktsiooni (Holt 2016). Vooru alguses ja keskel paiknevatele naerudele ei ole varasemas uurimuses tähelepanu pööratud.

Varasemas uurimuses on vaadatud naeru nii mitte-tõsistes kui ka probleemsetes olukordades. On leitud, et mitte-tõsistes olukordades on naeru peamine eesmärk on tavaliselt kõnelejate sidumine ja ühtsustunde loomine (Jefferson jt 1987; Ellis 1997; Glenn 2003; Osvaldsson 2004; Coates 2007; Norrick 2010). Seejuures toimib naer justkui kutsena, mida kõnelejad võivad vastu võtta või tagasi lükata (Jefferson 1979). Naeru funktsioonid on mitte-tõsistes olukordades järgnevad: vooru mitte-tõsiseks markeerimine ning seeläbi järgneva kõneleja naerule kutsumine (Sacks 1974; Jefferson 1979 Glenn 1991; Coates 2007; Norrick 2010; Holt 2013) ja eelkõneleja mitte-tõsisele voorule reageerimine. Samad funktsioonid tulid välja ka analüüsitud eesti materjalis (Annuka 2019).

Varasem uurimus näitab, et naeru kasutatakse eriarvamuste ja vastasseisude korral (Adelswärd 1989; Arminen, Halonen 2007; Warner-Garcia 2014; Raclaw, Ford 2017), delikaatsete olukordade pehendamisel (Haakana 2001, 2002, 2010; Ticca 2013; Beach, Prickett 2017), vabandamisel (Adelswärd 1989) ja järje-otsimiste korral (Petitjean, Cangemi 2016). Kõikidel nimetatud juhtudel esines naeru ja naervat häält ka analüüsitud eesti materjalis (Annuka 2019). Seejuures ei toimi naer kutsena, vaid pigem naerab alati see kõneleja, kes probleemi peh-mendamiseks naeru kasutab (Jefferson 1984; Edwards 2005). Siiski võib naer esineda ka teises positsioonis, mil selle funktsiooniks on reageerida eelkõneleja

probleemsele voorule. Sellisel juhul soovib kõneleja probleemse vooru tootnud vestluspartnerile kinnitada, et tema probleem ei ole selles olukorras tõsine (Petitjean, Cangemi 2016). Kokkuvõtvalt võib öelda, et naeru funktsioonid probleemsetes olukordades on kõneleja probleemse vooru pehmenamine ja eelkõneleja probleemsele voorule reageerimine.

Varasem uurimus on naervat häält uurinud pigem vähe, kuid oma artiklis keskendusin naerva hääle rollile vestluses lähemalt. Uurimuse käigus selgus, et naervat häält esineb nii mitte-tõsistes kui ka probleemsetes olukordades, seejuures ametivestlustes on ülekaalus probleemsed olukorrad, argivestlustes aga mitte-tõsised olukorrad (Annuka 2020).

Naeru ja naeratuse seoseid on uuritud pigem vähe, naeratuse funktsioone on samastatud naeru omadega. Naeratus on justkui naerust nõrgem nähtus (Haakana 2010; Chen 2016; Attardo 2020), mida kõnelejad kasutavad olukordades, kui naer ei ole sotsiaalselt aktsepteeritav. Eraldi nähtusena on naeratusi uurides leidnud, et naeratusi kasutatakse mitte-eelistatud tegevuste (nt õpetaja puhul õpilaste vigade parandamine) pehmenamiseks (Ergül 2021) ja positiivsema keskkonna loomiseks (Jakonen, Evinitckaya 2020). Eestikeelse materjali põhjal ei ole naeratuse seoseid naeru ja naerva häälega varem uuritud.

Naeruga kaasnevate liigutuste hulgas on nimetatud eri ülakehaga seonduvaid liigutusi, käte, jalgade ja pea liigutamist ning keharaskuse kandumist ühelt kehapoolelt teisele (Hall, Allin 1897; Ruch, Ekman 2001; Ruch jt 2014; Niewiadomski jt 2016). Naeruga kaasnevaid liigutusi on siiani uuritud näiteks infotehnoloogia valdkonnas. Vestlusanalüüsis on teema käsitlemine olnud napp.

Kokkuvõttes saab välja tuua teemad, mida on uuritud, ja teemad, mille uurimisel on lüngad, mis vajavad täitmist.

Esiteks, varasemas uurimuses on uuritud naeru omadusi (tüüpe, vokaale ja pikkust) enamasti laboritingimustes. Vähe on uuritud loomulike vestluste naerude pikkusi ja tüüpe. Eesti keele põhjal naeru tüüpe, vokaale ja pikkust uuritud ei ole. Naerva hääle pikkuse varieerumist ei ole uuritud Eestis ega mujal maailmas. Siinse väitekirja teine peatükk on pühendatud naeru omadustele ning naeru ja naerva hääle pikkustele.

Teiseks, naeru uurimisel on uuritud seda, kus vooru osas naer paikneda võiks, kuid süsteemset ülevaadet eri asukohtadest ja neid mõjutavatest teguritest ei ole. Seega olen töö kolmanda peatüki pühendanud naeru ja naerva hääle asukoha uurimisele, et leida, mis võiks seda mõjutada.

Kolmandaks, vestluspartneri reaktsioone naerule ja naervale häälele on analüüsitud, kuid ei ole süsteemset ülevaadet, mis juhtub vestluses siis, kui vestluspartnerid ei pea kehtivatest normidest (mitte-tõsises situatsioonis kõneleja eeldab vastuseks naeru, probleemses mitte) kinni. Lisaks sellele ei ole paiknemiste ja vestluspartneri reaktsioonide puhul süsteemset ülevaadet sellest, milline roll on naerval häälel. Oma töös olen lähemalt uurinud, kuidas jätkub vestlus pärast kõneleja naeru ja/või naervat häält.

Neljandaks, naeru ja naeratuse puhul on vaadeldud mõningaid kasutus- kontekste, kuid ei ole analüüsitud, kuidas naer, naerev hääl ja naeratus üksteise suhtes paiknevad. Siinses töös uurin, millistes olukordades ja kuidas paiknevad üksteise suhtes naer ja naerev hääl ning naeratus.

Viiendaks, naeru ja naerva häälega seonduvaid liigutusi ei ole vestlusana- lüüsis varem põhjalikult käsitletud. Siinses töös uurin, millised liigutused koos naeru ja naerva häälega esinevad ning kuidas need varieeruvad eri vestlus- tüüpides, suhtlussituatsioonides ja eri eesmärgi korral.

2. NAERU JA NAERVA HÄÄLE OMADUSED

Siinse peatüki eesmärk on anda ülevaade, millised naerud ja naervad hääled töö kollektsioonis esinevad.

Peatüki esimeses alaosas vaatlen naeru. Naeru omaduste kirjeldamiseks olen uurinud eri naeru tüüpe, lahtiste naerude vokaale ja naerude pikkuseid ning analüüsinud, kas kõnelejad kasutavad naeru argi- ja ametivestlustes; mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades; enda voozu modifitseerides või eelkõneleja voozule reageerides ning eri voozu osades erinevalt.

Analüüs on tehtud kahes etapis. Esmalt olen analüüsinud 260 argi- ja 212 ametivestlustes esinevat naeru. Analüüsi käigus on määratud naerude tüüp ja mõõdetud nende pikkus (nii ajalane kestus kui ka naerulõõkide arv). Eesmärk on leida, kas naeru pikkus või tüüp varieerub sõltuvalt sellest, mis eesmärgil kõnelejad naeru kasutavad või millises suhtlusolukorras see esineb. Eraldi on analüüsitud argivestlustes ja ametivestlustes esinevaid naere, et arvestada ka vestlustüübi mõjule naeru pikkusele ja naeru tüübile.

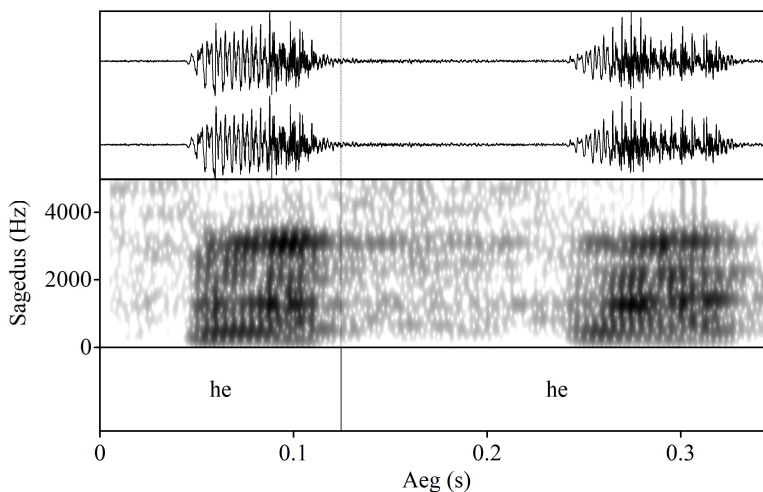
Teises etapis olen vaadelnud vaid vokaale sisaldavaid lahtiseid naere (argivestlustes 155 naeru, ametivestlustes 163) ja analüüsinud, milliseid vokaale neis esineb. Naeru vokaal on määratud kuulmise järgi täppislitereerimise käigus (täppislitereerimise täpsemad põhimõtted on esitatud peatükis 1.4.).

Peatüki teises osas keskendun naerva häälega õeldud kõnevooru osade pikkusele (ehk mitu sõna on naerva häälega õeldud). Selleks analüüsisin argivestlustes 326 ja ametivestlustes 350 naervat häält. Vaid pikkusele keskendun seetõttu, et naerval häälel ei ole naerule iseloomulikke omadusi, näiteks tüüpi või vokaali (vt ka Shor 1978; Tartter 1980).

2.1. Naeru tüüp

Järgnevalt annan ülevaate, milliseid naeru tüüpe siinses materjalis esineb. Varasem uurimus (vt Bachorowski jt 2001; Bachorowski, Owren 2001; Petridis, Pantic 2009; Laskowski 2009; Batliner jt 2011; Petridis jt 2013; Alter, Wildgruber 2018) on kirjeldanud kolme tüüpi naere: lahtiseid, kinniseid ning segatüüpi naere. Lahtine naer tähendab naeru, mille ajal kõneleja suu on avatud ja aspiratsioonide vahel on kuulda vokaale. Kinnine naer tähendab naeru, mille ajal kõneleja suu on suletud, aspiratsioonide vahel võib olla kuulda nasaale. Segatüüpi naer on nende kahe naeru tüübi segu. Siinse töö kollektsioonis olid kõik kolm naeru tüüpi esindatud.

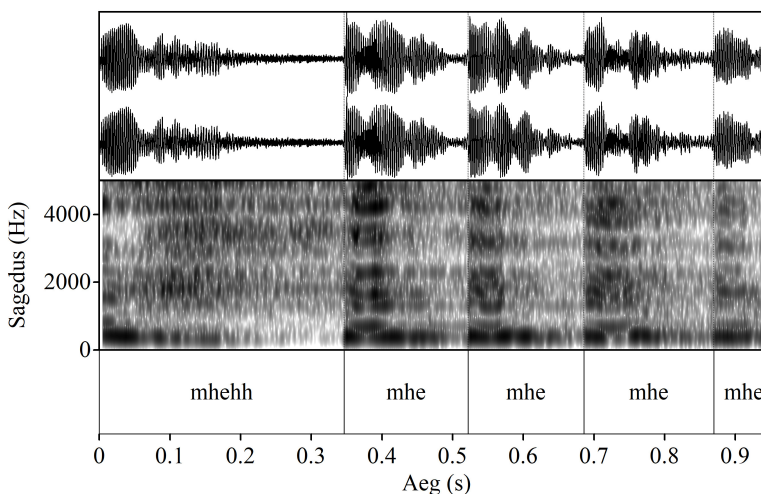
Kogu kollektsioonis esines 318 lahtist naeru, mis moodustasid 67% kõikidest naerudest. Seega on lahtine naer siinses kollektsioonis kõige sagedamini esinev naeru tüüp. Lahtisi naere transkribeerisin *h*-de ja vokaalide abil, nt *hehe*, üks *he* vastas seejuures ühele naerulõõgile.

Joonis 1. Kahelöögilise lahtise naeru helilaine ja spektrogramm

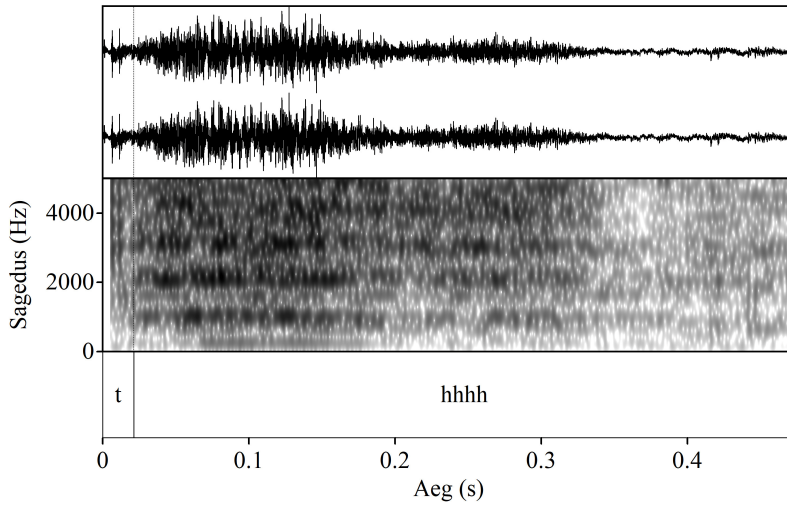
Kinniseid naere esines kollektsioonis 137, moodustades seega 29% kõikidest naerudest. Kinnise naeru puhul vastab naerulöögile transkriptsioonis kas *mhe* (vokaal *e* on transkriptsiooni lisatud selleks, et naeru oleks võimalik eristada transkriptsioonis partiklist *mhmh*) või *h* ilma vokaali või nasaalita. Juhtudel, kus naer koosnes vaid aspiratsioonist ja ei olnud võimalik eristada selgeid naerulööke, tähistab üks *h* üht millisekundit naeru. Selguse mõttes on sellise naeru ümber transkriptsioonis lisatud naerva hääle märk (\$), et seda väljahingamisest (mida tähistatakse transkriptsioonis *h*-tähega) eristada.

Kinnise suuga naere oli seejuures kaht tüüpi. Esimese korral naeris kõneleja kinnise suuga, kuid kuulda oli nasaale ja selgeid naerulööke. Joonisel 2 on kujutatud kinnist naeru, mis koosneb viiest naerulöögist. Transkriptsioonis on see tähistatud: *mhehhmhemhemhe*, milles esimene löök *mhehh* tähistab pikemat lööki.

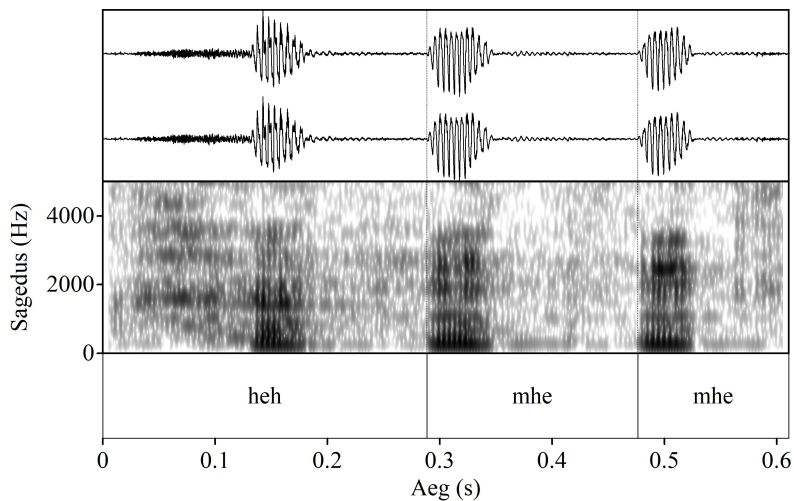
Joonis 2. 5 naerulöögist koosnev kinnine naer, kus on kuulda nasaale

Teisel juhul koosnes naer vaid aspiratsioonist, kindlaid naerulööke ei olnud võimalik eristada. Sellisel juhul mõõtsin aspiratsiooni pikkuse sekundites ja märkisin ühe *h* ühe millisekundi kohta. Joonisel 3 on kujutatud kinnist naeru, mis koosneb aspiratsioonidest ja algab n-ö „plahvatuslikult“, mistõttu on transkriptsiooni lisatud ka *t*.

Joonis 3. „Plahvatusliku“ algusega kinnine naer, kus ei ole kuulda nasaale

Kolmas variant on segatüüpi naerud, mille puhul kõneleja alustab naermist avatud suuga ja lõpetab suletud suuga või vastupidi. Neid oli kollektsioonis 17 ehk 4% kõikidest naerudest. Joonisel 4 on kujutatud naeru, mis koosneb kolmest naerulöögist, millest esimeses on kuuldav vokaal, s.t on tegu lahtise naerulöögiga (transkribeeritud *heh*, kuna lõpus on kuulda aspiratsiooni), ning teised kaks kinnised (transkribeeritud *mhemhe*).

Joonis 4. Kolmest löögist koosnev naer, millest esimene on lahtine löök, teised kaks kinnised

Järgnevalt analüüsin, millised on eri naerutüüpide osakaalud ja esinemissagedused argi- ja ametivestlustes. Kuna segatüüpi naere on siinses materjalis vähe, siis ei ole nende esinemissageduste ja osakaalude võrdlemine otstarbekas, mistõttu on need edasisest analüüsist kõrvale jäetud. Selleks, et analüüsida, kas osakaalude erinevus on ka statistiliselt oluline, olen kasutanud hii-ruut-testi. Argi- ja ametivestluste vahelised erinevused on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Naeru tüüpide esinemissagedus ja osakaal argi- ja ametivestlustes

	argivestlus		ametivestlus	
	arv	%	arv	%
kinnine naer	94	38	43	21
lahtine naer	155	62	163	79
kokku	249	100	206	100

Tabelist 2 nähtub, et mõlemas vestlustüübis on domineeriv lahtine naer. Siiski on ametivestlustes lahtiste naerude osakaal suurem (79%) kui argivestlustes (62%). Erinevuse olulisust kinnitab ka hii-ruut-test: $\chi^2(1, N = 455) = 14,71, p < 0,05$.

Kuna sinne tulemus näitab, et vestlustüüpide vahel on erinevus, analüüsin järgnevates peatükkides eraldi argi- ja ametivestluste naerutüüpe, et näha, kuidas neis naeru tüüp varieerub sõltuvalt suhtlusolukorrast, naeru eesmärgist ja paiknemisest voores.

2.1.1. Argivestluste naeru tüübid

Järgnevas alapeatükis analüüsin, kuidas erinevad naeru tüüpide esinemissagedused ja osakaalud sõltuvalt sellest, kas naer esineb a) mitte-tõsises või probleemses olukorras, b) kõneleja voores mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel või eelkõneleja voores reageerimisel ning c) eraldi kõnevooruna või kõnevoorus.

Naeru tüüpide esinemissagedused argivestluste mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades on esitatud tabelis 3.

Tabel 3. Naeru tüüpide esinemissagedus ja osakaal mitte-tõsises ja probleemses olukorras argivestlustes

	mitte-tõsine olukord		probleemne olukord	
	arv	%	arv	%
kinnine naer	83	38	11	37
lahtine naer	136	62	19	63
kokku	219	100	30	100

Tabelist 3 nähtub, et naeru tüüpide osakaal on mõlemas suhtlussituatsioonis pea võrdne. Domineerib lahtine naer, mida esineb mitte-tõsistes olukordades 62% ja probleemsetes olukordades 63%. Ka statistiline test näitab, et kahe suhtlussituatsiooni vaheline erinevus ei ole oluline: $\chi^2(1, N = 249) = 0, p > 0,05$.

Tabelis 4 on toodud andmed selle kohta, kuidas varieerub naeru tüüp sõltuvalt sellest, kas kõneleja kasutas seda enda vooru mitte-tõsiseks markeerimiseks või pehmemdamiseks või eelkõneleja voorule reageerimiseks.

Tabel 4. Naeru tüüpide esinemissagedus ja osakaal kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmemdamisel ja eelkõneleja voorule reageerimisel argivestlustes

	kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeeriv või pehmemdav naer		eelkõneleja voorule reageeriv naer	
	arv	%	arv	%
kinnine naer	41	35	53	40
lahtine naer	77	65	78	60
kokku	118	100	131	100

Tabeli 4 põhjal on nii kõneleja vooru modifitseerivate kui ka reageerivate naerude puhul kõige sagedasem lahtine naer (enda vooru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmemdamisel 65%, eelkõneleja voorule reageerimisel 60%). Osakaale võrreldes on näha, et lahtiste naerude osakaal on enda vooru mitte-tõsiseks markeerivate või pehmemdavate naerude puhul mõnevõrra suurem, kui see on eelkõneleja voorule reageerivate naerude puhul, kinniste naerude puhul kehtib aga vastupidine. Siiski ei ole tegemist statistiliselt olulise erinevusega: $\chi^2(1, N = 249) = 0,64, p > 0,05$.

Selleks, et analüüsida, kuidas varieerub naeru tüüp sõltuvalt naeru asukohast voorus, olen vaadanud eraldi voorus paiknevaid naere ja vooru sees paiknevaid naere. Eraldi voorus paiknevad naerud ja vooru sees paiknevad naerud erinevad üksteisest selle poolest, et esimesel juhul ei ole kõneleja, kes naerab, parasjagu häälesolev kõneleja, vooru sees paiknevate naerude puhul aga on. Tulemused on esitatud tabelis 5.

Tabel 5. Naeru tüüpide esinemissagedus ja osakaal eri vooru osades argivestlustes

	eraldi voor		vooru sees	
	arv	%	arv	%
kinnine naer	61	46	33	28
lahtine naer	72	54	83	72
kokku	133	100	116	100

Tabelist 5 nähtub, et kuigi mõlemas vooaosas paiknevad naerud on üle pooltel juhtudest lahtised, on eraldi kõnevoorus paiknevate naerude seas rohkem kinniseid naere (46%), kui seda on voo sees paiknevate naerude puhul (28%). Selle erinevuse olulisust kinnitab ka statistiline test: $X^2(1, N = 249) = 7,27, p < 0,05$. Seega on eraldi kõnevoorus paiknevad naerud sagedamini kinnised kui kõnevoorus sees paiknevad naerud.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et argivistlustes on mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades naeru tüüpide osakaalud võrdsed, mõlemas olukorras domineerivad lahtised naerud. Kui vaadata naeru eesmärki, on näha, et kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate naerude puhul on lahtiste naerude osakaal veidi suurem (65%), kui reageerivate naerude puhul (60%), kuid see ei ole statistiliselt oluline erinevus. Küll aga on erinevus statistiliselt oluline selles, kus naer voo sees paikneb. Voo sees paiknevad naerude puhul on lahtiste naerude osakaal suurem (72%) kui seda on eraldi kõnevoorus paiknevate naerude puhul (54%).

2.1.2. Ametivestluste naeru tüübid

Siinses alapeatükis analüüsin naeru tüüpide varieerumist ametivestlustes. Seejuures keskendun sellele, kas naeru tüüpide osakaal erineb sõltuvalt sellest, kas naer esineb a) mitte-tõsises või probleemses olukorras, b) kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerimisel või pehendamisel või eelkõneleja voo reageerimisel, c) kus naer voo sees asub.

Naeru tüüpide esinemissagedus ja osakaal ametivestluste mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades on esitatud tabelis 6.

Tabel 6. Naeru tüüpide esinemissagedus ja osakaal mitte-tõsistes ja probleemsetes situatsioonides ametivestlustes

	mitte-tõsine situatsioon		probleemne situatsioon	
	arv	%	arv	%
kinnine naer	32	23	11	16
lahtine naer	107	77	56	84
kokku	139	100	67	100

Tabelist 6 nähtub, ametivestlustes domineerivad sõltumata olukorrast lahtised naerud. Lahtiste naerude osakaal on probleemsetes olukordades esinevate naerude puhul suurem (84%) kui mitte-tõsiste naerude (77%) puhul. Siiski ei ole tegemist statistiliselt olulise erinevusega: $X^2(1, N = 206) = 0,78, p > 0,05$.

Naeru tüübi esinemissagedused ja osakaalud kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerimisel või pehendamisel ja eelkõneleja voo reageerimisel on esitatud tabelis 7.

Tabel 7. Naeru tüüpide esinemissagedus ja osakaal kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel ja eelkõneleja voozule reageerimisel ametivestlustes

	kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeeriv või pehmendav naer		eelkõneleja voozule reageeriv naer	
	arv	%	arv	%
kinnine naer	20	18	23	25
lahtine naer	94	82	69	75
kokku	114	100	92	100

Tabelist 7 nähtub, et nii kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmen-damisel kui ka eelkõnelejale reageerimisel on ülekaalus lahtine naer. Lahtiste naerude osakaalud on aga erinevad – mitte-tõsiduse markeerimise ja pehmen-damise korral on lahtiste naerude osakaal 82%, reageerivate naerude korral 75%. Siiski ei ole tegemist statistiliselt olulise erinevusega: $\chi^2(1, N = 206) = 1,20$, $p > 0,05$.

Naeru tüüpide esinemissagedused ja osakaalud eri voozu osades esitatud tabelis 8.

Tabel 8. Naeru tüüpide esinemissagedus ja osakaal eri voozu osades

	eraldi voozus		voozu sees	
	arv	%	arv	%
kinnine naer	24	32	19	15
lahtine naer	52	68	111	85
kokku	76	100	130	100

Tabelist 8 näitab, et kuigi nii eraldi voozus kui ka voozu sees paiknevate naerude puhul domineerib lahtine naer, on lahtiste naerude osakaal eraldi voozus paiknevate naerude korral 68%, voozu sees asuvate naerude korral 85%. Seega on voozu sees asuvate naerude seas lahtiste naerude osakaal suurem. Tulemuse olulisust kinnitab ka statistiline test: $\chi^2(1, N = 206) = 7,08$, $p < 0,05$.

Ametivestluste naeru tüüpide analüüsi käigus selgus, et kuigi probleemsetes olukordades on lahtise naeru osakaal suurem kui mitte-tõsistes olukordades, siis ei ole see tulemus statistiliselt oluline. Analüüsides naeru eesmärki on näha, et eelkõneleja voozule reageerivate naerude hulgas on kinnise naeru osakaal suurem kui kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate naerude puhul, kuid see tulemus ei ole statistiliselt oluline. Küll aga näitab statistiline test, et naeru paiknemine on naeru tüübi varieerumisel oluline. Eraldi kõnevoorus paiknevad naerud on tõenäolisemalt kinnisemad, kõnevooru sees paiknevad naerud aga lahtised.

Argi- ja ametivestluste võrdluses on näha, kuigi mõlemas vestlustüübis domineerivad lahtised naerud, on ametivestlustes nende osakaal suurem kui argi-vestlustes. Tulemus on ka statistiliselt oluline. See näitab, et ametivestluste naerud on ühetaolisemad.

Vestlustüüpide sees oli aga naeru tüüpide varieerumine sarnane. Kummaski vestlustüübis ei sõltunud naeru tüüp sellest, millises suhtlussituatsioonis või mis eesmärgil see esines. Siiski oli mõlemas vestlustüübis suundumus, et reageerivate naerude hulgas oli kinniste naerude osakaal suurem kui lahtiste, kuid see tulemus ei ole statistiliselt oluline. Nii argi- kui ka ametivestlustes oli kinniste naerude osakaal suurem eraldi kõnevoorus paiknevate naerude puhul, väiksem voores olevate naerude puhul. See tulemus oli mõlema vestlustüübi puhul ka statistiliselt oluline.

2.2. Naeru vokaal

Järgnevalt annan ülevaate, millised vokaalid esinevad siinse töö materjali lahtistes naerudes.

Materjalialanalüüsi tulemusel selgus, et lahtiste naerude vokaal võis olla naerus läbivalt sama, kuid võis ka muutuda, näiteks võis kõneleja alustada naermist *e*-vokaalil, kuid naeru keskel minna üle *õ*-le. Seda, milliseid vokaale või vokaalikoombinatsioone kõnelejad naerdes kasutasid ja millised olid nende esinemissagedused, illustreerib tabel 9.

Tabel 9. Lahtiste naerude vokaalid ning nende esinemissagedus ja osakaal ameti- ja argivestlustes

vokaal(id)	argivestlus		ametivestlus	
	arv	%	arv	%
e	107	69	139	85
a	12	8	3	2
õ	9	6	10	6
ä	4	3	0	0
o	1	1	0	0
u	1	1	0	0
e ja a	7	4	2	1
e ja ä	4	2	3	2
e ja õ	5	3	4	3
e ja i	2	1	0	0
e ja o	2	1	0	0
a ja õ	1	1	2	1
Kokku	155	100	163	100

Tabelist 9 nähtub, et kõige sagedasem lahtise naeru vokaal on *e*, moodustades argivestlustes 68% ja ametivestlustes 85% kõigist vokaalidest. Lisaks on sagedased *e*-d sisaldavad kombinatsioonid, mis annavad kokku argivestlustes 12% ja ametivestlustes 6% kõigist naerudest. Seega moodustavad *e*-d sisaldavad naerud

kokku argivestlustes 80% ja ametivestlustes 91% naerudest. Kuna *e*-vokaal on siinse materjali naerudes niivõrd domineeriv, ei ole võimalik naeru vokaali varieerumist eri suhtlusolukordade, naeru asukohtade ja funktsioonide lõikes lähemalt uurida.

2.3. Naeru pikkus

Siinses alapeatükis analüüsin naeru keskmise pikkuse varieerumist sõltuvalt sellest, millises vestlustüübis ja suhtlusolukorras naer esineb, mis eesmärgil kõneleja naerab ning kus naer voorus paikneb. Seejuures analüüsin naerude keskmist pikkust nii sekundites (mõõdetud programmis PRAAT) kui ka löökides. Selleks, et analüüsida, kas keskmiste pikkuste vahed on ka statistiliselt olulised, olen läbi viinud *t*-testid.

Esmalt võrdlen naeru pikkuse varieerumist argi- ja ametivestlustes, tulemused toodud tabelis 10.

Tabel 10. Naeru keskmine pikkus argi- ja ametivestlustes

	keskmine pikkus (sek)	keskmine pikkus (löökides)
argivestlus (n = 260)	0,72	2,33
ametivestlus (n = 249)	0,59	2,00

Tabelist 10 nähtub, et keskmine argivestluse naer on keskmisest ametivestluse naerust 0,13 sekundit pikem. Seda, et tegemist on statistiliselt olulise tulemusega, kinnitas ka *t*-test, mis näitas, et rühmad on erinevad: $t(453,06) = -2,69$; $p < 0,05$. Samasuunaline erinevus on ka keskmise naeru löökide arvu juures – keskmine argivestluse naer on 0,33 naerulööki pikem. Ka siin on tegemist statistiliselt olulise erinevusega: $t(465,47) = -2,64$, $p < 0,05$. Seega uurin naeru pikkuse varieerumist mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades, eri eesmärkidel ja eri vooru osades mõlemas vestlustüübis eraldi.

2.3.1. Argivestluste naeru pikkus

Järgnevas alapeatükis analüüsin, kuidas varieeruvad naeru keskmised pikkused eri suhtlusolukordades, eesmärkidel ja vooru osades.

Esmalt analüüsin, kas naeru keskmine pikkus erineb mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades. Tulemused on toodud tabelis 11.

Tabel 11. Naeru keskmine pikkus argivestluste mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades

	keskmine pikkus (sek)	keskmine pikkus (löökides)
mitte-tõsine olukord (n = 227)	0,71	2,33
probleemne olukord (n = 33)	0,75	2,24

Tabelist 11 nähtub, et naeru keskmine pikkus mõlemas vestlustüübis on üsna sarnane. Probleemsetes olukordades on naer 0,04 sekundit pikem kui mitte-tõsistes olukordades, seega tegemist on väga väikese erinevusega. Vahe ei ole ka statistiliselt oluline: $t(47,91) = -0,49, p > 0,05$. Erinevus ei ole suur ka löökide arvestuses, olles mitte-tõsistes olukordades 2,33 lööki ja probleemsetes olukordades 2,24 lööki. Ka see erinevus ei ole statistiliselt oluline: $t(43,79) = 0,38, p > 0,05$. Kokkuvõttes ei ole naeru keskmise pikkuse erinevus argivestluste mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades erinev.

Tabelis 12 on toodud naeru keskmised pikkused kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerivate ja pehmendavate ning eelkõneleja voorule reageerivate naerude puhul.

Tabel 12. Naeru keskmine pikkus kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehendamisel ning eelkõneleja voorule reageerimisel argivestlustes

	keskmine pikkus (sek)	keskmine pikkus (löökides)
kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeeriv või pehmendav naer (n = 118)	0,68	2,25
eelkõneleja voorule reageeriv naer (n = 131)	0,74	2,38

Tabel 12 näitab, et eelkõneleja voorule reageerivad naerud on ajaliselt keskmiselt 0,06 sekundit pikemad kui kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud. Seega on erinevus väike, tegemist ei ole ka statistiliselt olulise tulemusega: $t(243,36) = -0,88, p > 0,05$. Sama muster kehtib ka naerulöökkide arvus – eelkõneleja voorule reageerivad naerud on keskmiselt 0,13 lööki pikemad kui kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud. Ka siinkohal ei ole tegemist statistiliselt olulise tulemusega: $t(43,79) = 0,38, p > 0,05$. Seega ei mõjuta see, milleks kõneleja naeru kasutab, naeru pikkust oluliselt.

Järgnevalt analüüsin, kas naeru pikkus erineb sõltuvalt sellest, kas see esineb eraldi kõnevoorus või kõnevooru sees. Tulemused on toodud tabelis 13.

Tabel 13. Naeru keskmine pikkus eri vooru osades argivestlustes

	keskmine pikkus (sek)	keskmine pikkus (löökides)
eraldi voor (n = 142)	0,79	2,47
vooru sees (n = 118)	0,63	2,14

Tabel 13 näitab, et eraldi voorus paiknevad naerud on ajaliselt keskmiselt 0,16 sekundit pikemad kui vooru sees paiknevad naerud. Seda, et kahe rühma vahel on erinevus, kinnitab ka t-test: $t(229,41) = 2,83, p < 0,05$. Samasuunaline erinevus on ka keskmiste naerulöökkide arvu lõikes, mille korral eraldi voorus paiknevad naerud on keskmiselt 0,33 naerulööki pikemad kui vooru sees paiknevad naerud. Erinevust kinnitab ka t-test: $t(255,32) = 1,94, p < 0,05$.

Kokkuvõtlikult, argivestluste naerude keskmine pikkus oli nii ajalisel kui ka löökide arvult peaaegu võrdne nii mitte-tõsistes kui ka probleemsetes olukordades. Eelkõneleja voorule reageerivad naerud olid keskmiselt pikemad kui kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud, seda nii ajalise kestuse kui ka naerulöökkide arvu lõikes. T-testi tulemus aga näitab, et tegemist ei ole olulise erinevusega. Statistiliselt oluline oli aga naeru keskmiste pikkuste erinevus eri vooru osades – vooru sees paiknevad naerud olid lühemad kui eraldi kõnevoorus paiknevad naerud.

2.3.2. Ametivestluste naeru pikkus

Järgnevalt analüüsin, kuidas erinevad naeru keskmised pikkused ametivestlustes. Esmalt vaatan, millised on naeru keskmised pikkused mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades. Tulemused on toodud tabelis 14.

Tabel 14. Naeru keskmine pikkus ametivestluste mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades

	keskmine pikkus (sek)	keskmine pikkus (löökkides)
mitte-tõsine olukord (n = 145)	0,66	2,23
probleemne olukord (n = 68)	0,44	1,51

Tabelist 14 nähtub, et ametivestlustes on mitte-tõsistes olukordades esinevad naerud ajalisel keskmiselt 0,22 sekundit pikemad kui probleemsetes olukordades esinevad naerud. Tulemus on ka statistiliselt oluline: $t(206,92) = 4,20$, $p < 0,05$. Samasuunaline erinevus on ka naeru keskmisel pikkusel löökkides – mitte-tõsistes olukordades esinevad naerud on keskmiselt 0,72 naerulööki pikemad. Ka see tulemus on statistiliselt oluline: $t(204,76) = 4,58$, $p < 0,05$.

Järgnevalt analüüsin, millised on naerude keskmised pikkused kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate ning eelkõneleja voorule reageerivate naerude puhul. Tulemused on toodud tabelis 15.

Tabel 15. Naeru keskmine pikkus kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehendamisel ning eelkõneleja voorule reageerimisel ametivestlustes

	pikkus (sek)	pikkus (löökkides)
kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeeriv või pehmendav naer (n = 116)	0,52	1,87
eelkõneleja voorule reageeriv naer (n = 97)	0,69	2,21

Tabelist 15 nähtub, et eelkõneleja voorule reageerimisel on naerud keskmiselt ajalisel 0,17 sekundit pikemad kui kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad. T-test kinnitab, et tegemist on olulise erinevusega: $t(163,86) = -2,49$, $p < 0,05$. Ka naerulöökkide arv naerus on erinev: eelkõneleja voorule

reageerivad naerud on keskmiselt 0,34 lööki pikemad kui kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud. See erinevus ei ole aga statistiliselt oluline: $t(209,48) = -1,67, p > 0,05$. Seega on küll erinevus naerude keskmises pikkuses nii ajalise kestuse kui ka naerulöökide puhul sarnane, kuid statistiliselt oluline on vaid erinevus ajalises kestuses.

Järgnevalt vaatan, kas naeru keskmised pikkused on erinevad sõltuvalt sellest, kas naer asub voozu sees või eraldi kõnevoorus. Tulemused on esitatud tabelis 16.

Tabel 16. Naeru keskmine pikkus eri voozu osades ametivestlustes

	pikkus (sek)	pikkus (löökides)
eraldi voozu (n = 97)	0,75	2,43
voozu sees (n = 116)	0,50	1,68

Tabelist 16 nähtub, et eraldi kõnevoorus paiknevad naerud on ajalisel keskmiselt 0,15 sekundit pikemad kui voozu sees paiknevad naerud. Tulemus on statistiliselt oluline: $t(105,88) = 3,17, p < 0,05$. Eraldi kõnevoorus paiknevad naerud on ka keskmise löökide arvu poolest 0,75 lööki pikemad. Tegemist on statistiliselt olulise erinevusega: $t(132,89) = 2,78, p < 0,05$.

Ametivestlustes oli naeru keskmine pikkus erinev sõltuvalt sellest, mis suhtlusolukorras see esines. Mitte-tõsistes olukordades esinevad naerud olid keskmiselt nii ajalisel kui ka löökide arvult pikemad. Erinevus oli mõlema keskmise puhul ka statistiliselt oluline. Kui vaadata, kuidas naeru keskmine pikkus erines sõltuvalt sellest, kas kõneleja kasutas seda enda voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehendamisel või eelkõneleja voozule reageerimisel, on näha, et erinevus on nii ajalisel kui ka löökide arvus. Eelkõneleja voozule reageerivad naerud on keskmiselt nii ajalisel kui ka löökide arvult pikemad. Statistiline test näitas, et oluline on erinevus ajalisel, kuid mitte löökide arvu poolest. Naeru keskmine pikkus erines samuti sõltuvalt sellest, kuidas naer voozus paiknes. Eraldi kõnevoorus paiknevad naerud olid keskmiselt nii ajalisel kui ka löökide arvult pikemad neist naerudest, mis paiknesid kõnevoorus sees. Seejuures olid mõlemad tulemused statistiliselt olulised.

Kokkuvõtlikult, argi- ja ametivestluste vahel leidis mitu statistiliselt olulist erinevust. Esiteks, argivestluste naerud on keskmiselt pikemad ametivestluste naerudest. Teiseks, argivestlustes ei olnud suhtlussituatsioonil olulist mõju naeru keskmisele pikkusele, ametivestlustes olid mitte-tõsistes olukordades esinevad naerud nii ajalisel kui ka löökide arvult keskmiselt pikemad kui probleemses olukorras esinevad naerud. Kolmandaks, naeru eesmärk mõjutanud argivestluste naeru pikkust oluliselt, kuid ametivestlustes olid eelkõneleja voozule reageerivad naerud olid ajalisel pikemad kui kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud. Mõlemas vestlustüübis olid statistiliselt olulised naeru keskmise pikkuse erinevused eri voozuosades paiknemiste korral – eraldi voozu moodustavad naerud olid pikemad kui voozu sees paiknevad naerud.

2.4. Vahekokkuvõte

Siinses peatükis andsin ülevaate, milliseid naere töö kollektsioonis esineb. Analüüsisin, kuidas naeru tüüpide esinemissagedused ja osakaalud varieeruvad argi- ja ametivestlustes, mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades, kõneleja voo ru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel ja eelkõneleja voo rrule reageerimisel ning sõltuvalt voo ru asukohast voo rus. Naeru vokaali analüüsil tõin välja, millised vokaalid siinse materjali naerudes esinesid ning kuidas erinesid nende osakaalud argi- ja ametivestlustes. Lisaks analüüsisin naeru keskmise pikkuse erinevust samades kategooriates nagu naeru tüüpide varieerumistki.

Nii ameti- kui ka argivestlustes olid esindatud kõik kolm naeru tüüpi – lahtine, kinnine ja segatüüpi naer –, mida on leitud ka varasemates uurimustes (Bachorowski, Smoski, Owren 2001; Bachorowski, Owren 2001; Petridis, Pantic 2009; Laskowski 2009; Batliner jt 2011; Petridis, Martinez, Pantic 2013; Alter, Wildgruber 2018). Seejuures esines kõige rohkem lahtiseid naere (67%), seejärel kinniseid naere (29%) ja kõige vähem segatüüpi naere (4%). Kui varasemas inglise keele põhises uurimuses leiti, et mitte-tõsistes olukordades esineb kõige rohkem kinniseid naere (Bachorowski jt 2001), siis siinses uurimuses oli rohkem hoopiski lahtiseid naere.

Naeru tüüpide osakaalude varieerumise uurimisel jätsin kõrvale segatüüpi naerud, kuna neid oli materjali hulgas vähe, mistõttu ei saa nende põhjal teha statistilisi järeldusi. Kinniste ja lahtiste naerude osakaalude võrdlemisel leidsin, et mõlemas vestlustüübis on domineeriv naerutüüp lahtine naer. Siiski on nende osakaal suurem ametivestlustes, väiksem argivestlustes. See näitab, et ametivestluste naerud on ühetaolisemad. Seda tulemust kinnitas ka statistiline test. Kummaski vestlustüübis ei olnud naeru tüübi varieerumisele olulist mõju sellel, kas naer esines mitte-tõsises või probleemses olukorras. Kui vaadata naeru tüüpide osakaalude varieerumist sõltuvalt naeru eesmärgist, on näha, et mõlemas vestlustüübis on suund sarnane. Nii mitte-tõsistust markeerivate või pehmendavate kui ka eelkõneleja voo rrule reageerivate naerude seas domineerivad lahtised naerud, kuid kõneleja voo ru mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate naerude seas on mõlemas vestlustüübis lahtise naeru osakaal suurem. Statistiline test ei kinnitanud tulemuse olulisust kummaski vestlustüübis. Mõlemas vestlustüübis oli sarnane ka naeru tüüpide osakaalu varieerumine sõltuvalt naeru paiknemisest voo rus. Eraldi voo rus paiknevate naerude seas oli kinniste naerude osakaal suurem kui voo ru sees paiknevate naerude puhul. Seda kinnitasid ka mõlema vestlustüübi kohta statistilised testid. Naeru asukoht voo rus võib naeru tüüpi mõjutada läbi selle, et voo ru sees paiknevad naerud on ümbritsetud kõnest, st kõnelejal on juba suu avatud, mis tingib selle, et voo ru sees paiknevate naerude korral on lahtiste naerude osakaal suurem. Eraldi kõnevoo rus paikneva naeru puhul aga naerev kõneleja parasjagu ei räägi ning tema suu on suletud, mistõttu on ka kinniste naerude osakaal siinkohal suurem.

Naeru vokaali analüüsil selgus, et domineerivaim vokaal on *e*, mis on kõige sarnasem švaavokaalile, mida peetakse kõige sagedasemaks naeruvokaaliks (Ruch, Ekman 2001). Koos erinevate *e*-vokaali sisaldavate häälikuühenditega sisaldas

e-vokaali argivestlustes 80% ja ametivestlustes 91% naerudest. Kuna üks vokaal on niivõrd domineeriv, ei olnud siinkohal optimaalne vokaali varieeruvust eri suhtlusolukordade, naeru eesmärkide ja naeru asukoha lõikes analüüsida.

Naeru keskmise pikkuse uurimisel selgus, et argivestluste naerud on keskmiselt pikemad – seda nii keskmise ajalise kestuse kui ka naerulöökide arvu järgi. Tegemist on statistiliselt olulise tulemusega. Argivestlustes oli naeru keskmiste pikkuste vahe mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades väike. Seejuures ajaliselt olid pikemad probleemsetes olukordades esinenud naerud, löökide arvult aga mitte-tõsises olukorras esinevad naerud. Tegemist oli statistiliselt ebaolulise tulemusega. Ametivestlustes olid aga naeru keskmised pikkused suhtlussituatsiooniti erinevad – nii ajalise kestuse kui ka löökide lõikes olid keskmiselt pikemad mitte-tõsistes olukordades esinevad naerud. Naeru keskmine pikkus eri naeru eesmärkidel erines mõlemas vestlustüübis samasuunaliselt: lühemad olid kõneleja voo ru mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud, pikemad eelkõneleja voo rulle reageerivad naerud. Argivestlustes ei olnud tulemus statistiliselt oluline, kuid ametivestlustes oli. Ka naeru asukoht voo rus mõjutas mõlemas vestlustüübis naeru samamoodi – lühemad olid voo ru sees paiknevad naerud ja pikemad eraldi kõnevoo rus paiknevad naerud. Mõlema vestlustüübi puhul olid tulemused ka statistiliselt olulised.

Siinses uurimuses selgus, et eesti suhtluses on levinuim naeru tüüp lahtine naer. See erineb varasemast uurimusest (Bachorowski jt 2001), kus leiti ingliskeelse vestluse põhjal, et kõige rohkem on kinniseid naere. Erinevus võib tulla aga sellest, et Bachorowski jt (2001) uurimuses analüüsiti reageerivaid naere (materjali hulka kuulusid salvestused naerudest, millega kõnelejad reageerisid naljakatele videotele). Siinses vestluses oli materjali hulgas aga nii markeerivaid/pehmendavaid kui ka reageerivaid naere. Tabelitest 4 ja 7 nähtub, et ka siinses materjalis on reageerivate naerude seas kinniste naerude osakaal suurem. Siiski tuleb silmas pidada, et siinses materjalis ei ole tegemist statistiliselt olulise tulemusega.

Naeru vokaal on lahtistes naerudes sarnaselt varasemale uurimusele (Ruch, Ekman 2001) ülekaalukalt *e*. Vokaal *e* oli siinses materjalis niivõrd domineeriv, et vokaali varieerumist ei olnud optimaalne statistiliste meetodite abil võrrelda. Küll aga on tabelist 9 näha, et argivestluste lahtistes naerudest esineb rohkem erinevaid vokaale ja vokaalikombinatsioone, ametivestlused seevastu on aga tugevamalt *e*-põhised.

Naeru pikkuse uurimisel on varasem uurimus keskendunud täpsemalt naerulöökide pikkusele. Siinses uurimuses keskendus aga naerulöökide arvule ja naeru ajalisele kestusele. Siinkirjutajale teadaolevalt ei ole naeru pikkuse varieerumist ja selle seost vestluses toimuvaga või naeru paiknemisega varem uuritud.

2.5. Naerva häälega öeldud sõnade arv

Selles peatükis vaatlen naerva häälega öeldud sõnade arvu. Sarnaselt naeruga olen ka siin uurinud, kuidas erineb naerva häälega öeldud sõnade keskmine arv argi- ja ametivestlustes, mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades, kõneleja voozu markeerimisel/pehendamisel ja reageerimisel ning kogu voozu hõlmamisel ja voozu osa hõlmamisel.

Tabelis 17 on toodud argivestluste ja ametivestluste naervate häälte keskmised pikkused.

Tabel 17. Naerva häälega öeldud sõnade keskmine arv ameti- ja argivestlustes

	keskmine pikkus (sõnades)
argivestlus (n = 326)	5,07
ametivestlus (n = 350)	4,99

Naerva häälega öeldud sõnade keskmist arvu võrreldes on näha, et naerva hääle pikkuse vahe argi- ja ametivestlustes vestlustüüpides on väike: 0,08 sõna. Seda, et kahe rühma vahel ei ole olulist erinevust, kinnitab ka t-test: $t(659,75) = -0,23$, $p > 0,05$. Et tuua välja täpsemaid võrdluseid naeru ja naerva hääle pikkuse varieerumises, analüüsin siiski mõlema vestlustüübi naerva hääle pikkuste varieerumist eraldi.

2.5.1. Argivestluste naerva häälega öeldud sõnade keskmine arv

Järgnevalt analüüsin, kuidas erineb naerva häälega öeldud sõnade keskmine arv argivestlustes eri suhtlusolukordades, naerva hääle eesmärkidel ja naerva hääle paiknemistel. Keskmised naerva häälega öeldud sõnade arvud mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades on toodud tabelis 18.

Tabel 18. Keskmine naerva häälega öeldud sõnade arv argivestluste mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades

	pikkus (sõnades)
mitte-tõsised olukorrad (n = 274)	5,23
probleemsed olukorrad (n = 52)	4,21

Tabelist 18 nähtub, et mitte-tõsistes olukordades esinevad naervad hääled on keskmiselt 1,01 sõna pikemad. T-test kinnitab, et tegemist on olulise erinevusega: $t(124,76) = 2,39$, $p < 0,05$. Seega erineb keskmine naerva häälega öeldud sõnade arv mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades.

Tabelis 19 on toodud andmed naerva häälega öeldud sõnade keskmise arvu kohta siis, kui kõneleja kasutab naervat häält enda voozu mitte-tõsiseks markeerimiseks või pehendamiseks ning siis, kui kõneleja kasutab naervat häält eelkõneleja voozule reageerimiseks.

Tabel 19. Keskmise naerva hääle öeldud sõnade arv kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmenamisel ning eelkõneleja voozule reageerimisel argivestlustes

	keskmise pikkus (sõnades)
kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmenavad naervad hääled (n = 273)	5,41
reageerivad naervad hääled (n = 53)	3,30

Tabelist 19 nähtub, et kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmenavad naervad hääled on keskmiselt 2,11 sõna pikemad, kui eelkõneleja voozule reageerivad naerud. Tulemus on ka statistiliselt oluline: $t(151,44) = 5,39$, $p < 0,05$.

Kuna kõneleja võib naerva häälega kõneleda nii kogu voozu vältel kui ka vaid osas voozust, siis vaatan, kas on erinevusi ka selles, kus naerev hääle voozus paikneb. Eraldi vaatan neid naervaid hääli, kus naerev hääle hõlmab kogu voozu, ja neid naervaid hääli, mis hõlmavad osa voozust.

Tabel 20. Keskmise naerva häälega öeldud sõnade arv kogu voozus ja osas voozust argivestlustes

	keskmise pikkus (sõnades)
kogu voozu (n = 178)	5,21
osa voozust (n = 148)	4,92

Tabelist 20 nähtub, et kogu voozu hõlmavad naervad hääled on keskmiselt 0,29 sõna pikemad. Seega on erinevus üsna väike ning statistiline test näitab, et ka ebaoluline: $t(303,08) = 0,67$, $p > 0,05$.

Kokkuvõttes saab öelda, et argivestlustes on naervad hääled mitte-tõsistes olukordades pikemad, probleemsetes olukordades lühemad. Erinevus esineb ka sõltuvalt naerva hääle eesmärgist: kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmenavad naervad hääled on keskmiselt pikemad kui eelkõneleja voozule reageerivad naervad hääled. Mõlemad tulemused on statistiliselt olulised. Naerva hääle asukoha ja naerva häälega öeldud sõnade arvu vahel aga seost ei ole.

2.5.2. Ametivestluste naerva häälega öeldud sõnade keskmine arv

Siinses alapeatükis analüüsin, kuidas mõjutab ametivestluste naervate hääle pikkust suhtlussituatsioon, eesmärk vestluses ja asukoht voozus. Esmalt analüüsin, kuidas erinevad naerva häälega öeldud voozude/voozuosade keskmised pikkused mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades. Tulemused on esitatud tabelis 21.

Tabel 21. Keskmise naerva häälega öeldud sõnade arv ametivestluste mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades

	pikkus (sõnades)
mitte-tõsised olukorrad (n = 216)	5,78
probleemsed olukorrad (n = 134)	3,70

Tabel 21 näitab, et mitte-tõsistes olukordades esinevad naervad hääled on ametivestlustes keskmiselt 2,08 sõna pikemad. Kahe rühma vaheline erinevus on ka statistiliselt oluline: $t(333,87) = 4,34, p < 0,05$.

Naerva hääle keskmise pikkuse sõnades erinevust kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivate ja pehmendavate ning eelkõneleja voozule reageerivate naervade puhul illustreerib tabel 22.

Tabel 22. Keskmise naerva häälega öeldud sõnade arv kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel ning eelkõneleja voozule reageerimisel ametivestlustes

	pikkus (sõnades)
kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naervad hääled (n = 298)	5,27
reageerivad naervad hääled (n = 52)	3,38

Tabelist 22 nähtub, et kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naervad hääled on keskmiselt 1,89 sõna pikemad. Tulemus on ka statistiliselt oluline: $t(102,03) = 3,53, p < 0,05$.

Viimasena analüüsin, milline on keskmise naerva häälega öeldud sõnade arv kogu voozu hõlmavate ja osa voozust hõlmavate naervate häälte seas. Tulemused on toodud tabelis 23.

Tabel 23. Keskmise naerva häälega öeldud sõnade arv eri voozupositsioonides ametivestlustes

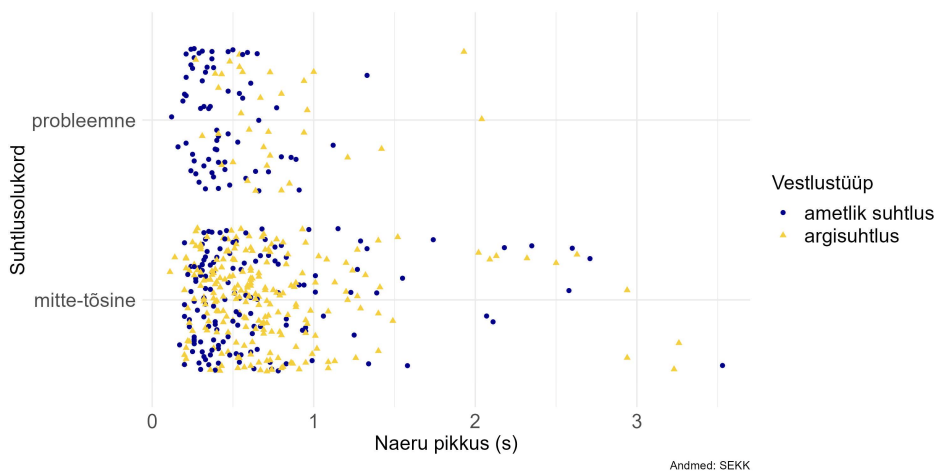
	pikkus (sõnades)
kogu voozu (n = 83)	5,25
osa voozust (n = 267)	4,90

Tabelist 23 nähtub, et kogu voozu hõlmavad naervad hääled on keskmiselt 0,35 sõna pikemad. Tegemist ei ole statistiliselt olulise erinevusega: $t(128,06) = 0,52, p > 0,5$.

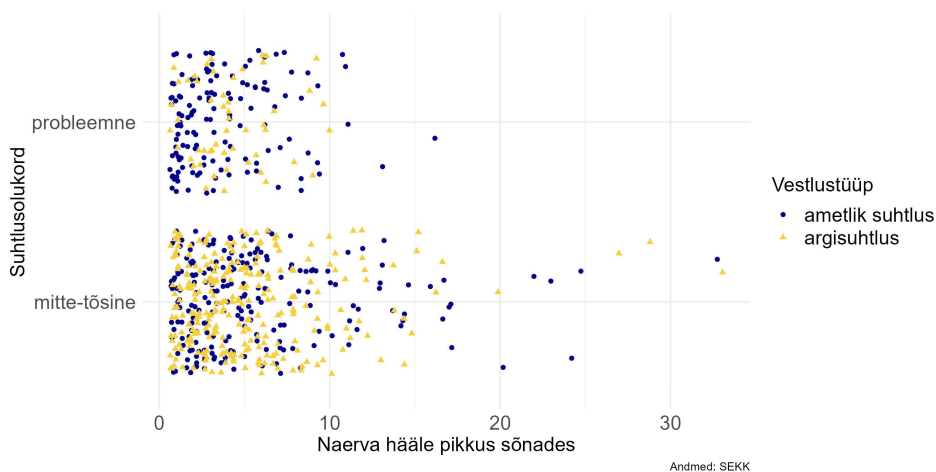
Kokkuvõtlikult, ametivestlustes on naerva häälega öeldud sõnade arv keskmiselt pikem mitte-tõsistes olukordades ja kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel. Mõlemad tulemused on statistiliselt olulised. Voozuse paiknemine aga keskmist sõnade arvu ei mõjuta. Muster on sarnane argivestlustega, kus olid olulised mõjud samadel teguritel.

2.6. Naeru ja naerva hääle pikkuse võrdlus

Naeru ja naerva hääle pikkuste võrdluses on näha, et kui argivestluste naerude pikkused on varieeruvamad kui ametivestluste naerude pikkused (vt joonis 5), siis naervate hääle pikkuse varieerumine on suur mõlemas vestlustüübis (vt joonis 6).

Joonis 5. Naeru keskmine pikkus ameti- ja argivestluste mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades

Joonis 6. Naerva häälega öeldud keskmine sõnade arv argi- ja ametivestluste mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades

Naeru puhul on erinevused vestlustüüpide vahel selged. Argivestluste naerud on keskmiselt 0,13 sekundit ja 0,33 lööki pikemad kui ametivestluste naerud. Erinevuse olulisust kinnitab ka statistiline test. Ka naerva häälega öeldud keskmise

sõnade arvu puhul on erinevus samasuunaline (argivestluste naerva häälega öeldud sõnade arv on 0,08 sõna pikem), kuid tegemist on väga väikese erinevusega, mis ei ole ka statistiliselt oluline.

Suhtlussituatsiooni ja keskmise naeru pikkuse ning keskmise naerva häälega öeldud sõnade arvu vahel oli oluline seos ametivestluste naerude ning mõlema vestlustüübi naervate häälte puhul. Ametivestluste naerude ja mõlema vestlustüübi naervate häälte puhul kehtis tendents, et mitte-tõsises olukorras on naerud ja naervad hääled keskmiselt pikemad, probleemses olukorras aga lühemad. Argivestlustes ei olnud naerude keskmiste pikkuste vahel olulist erinevust sõltuvalt sellest, kas kõneleja naeris mitte-tõsises või probleemses olukorras.

Naeru keskmine pikkus oli mõlemas vestlustüübis kõneleja voo ru mitte-tõsiseks markeerimisel lühem, eelkõneleja voo rule reageerimisel pikem. Tulemus oli aga statistiliselt oluline vaid ametivestlustes. Naerva häälega öeldud keskmiste sõnade arvu võrreldes oli aga tulemus vastupidine – pikemad olid kõneleja voo ru mitte-tõsiseks markeerivad naervad hääled, lühemad eelkõnelejale reageerivad.

Kui vaadata naeru ja naerva hääle paiknemist voo rus, siis näeme, et voo ru sees paiknevad naerud on keskmiselt lühemad kui eraldi voo rus paiknevad naerud. Mõlema vestlustüübi puhul on tegemist ka statistiliselt olulise tulemusega. Naerva häälega öeldud keskmine sõnade arv aga ei ole seotud sellega, kas naerev hää l hõlmab kogu voo ru või vaid osa voo rust.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et keskmise naeru pikkuse ja keskmise naerva häälega öeldud sõnade arvu võrdluses on näha, et naeru pikkust mõjutab vestlustüüp (argivestluste naerud on pikemad), positsioon voo rus (eraldi voo rus paiknevad naerud on pikemad) ning ametivestlustes ka suhtlussituatsioon (mitte-tõsistes olukordades on naerud pikemad) ja eesmärk (eelkõneleja voo rule reageerivad naerud on pikemad). Keskmist naerva häälega öeldud sõnade arvu mõjutab suhtlusolukord (mitte-tõsistes olukordades on naerud pikemad) ja eesmärk (kõneleja voo ru mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud on pikemad). Seega on vaid suhtlussituatsioonil sarnane mõju nii naeru kui ka naerva hääle pikkusele. Eesmärgil on küll nii naerule kui ka naervale häälele oluline mõju, kuid keskmiste pikkuste erinevus on vastassuunaline – naeru puhul on pikemad reageerivad naerud, naervate häälte puhul mitte-tõsistust markeerivad või probleemi pehmendavad naervad hääled.

3. NAERU JA NAERVA HÄÄLE PAIKNEMINE KÕNEVOORUS

Siinne peatükk keskendub naeru ja naerva hääle paiknemisele kõnevoorus. Analüüsin eraldi kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavaid ning eelkõneleja voozule reageerivaid naere ja naervaid hääli. Analüüsi eesmärk on välja selgitada, kas naer ja/või naerev hääli paiknevad voozus eri vestlustüüpides, suhtlusolukordades ja eesmärkidel erinevalt. Juhtudel, kus naer paikneb voozu keskel, analüüsin seda, kus see voozus täpsemalt asub, st kas naer paikneb voozu sees lausungipiiril või lausungi keskel. Naervate hääle puhul analüüsin, millised on naerva hääle piirid ehk seda, mis hetkel alustavad ja lõpetavad kõnelejad naerva häälega rääkimise.

3.1. Kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud ja naervad hääled

Järgnevalt analüüsin naeru ja naervat häält, mis on suunatud parasjagu häälesoleva kõneleja voozule, et seda mitte-tõsiseks markeerida või pehmendada. Vaatan selliste naerude ja/või naervate hääle asukohta voozus. Argivestlustes kasutasid kõnelejad enda voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehendamisel naeru 65, naervat häält 207 ja mõlemat ühes voozus 78 korral, ametivestlustes 87 korral naeru, 219 korral naervat häält ja 83 korral mõlemat ühes voozus. Seega kasutavad eesti materjali põhjal kõnelejad enda voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehendamisel enamasti naervat häält (vt ka Annuka 2019).

3.1.1. Tervet kõnevooru hõlmavad naerud ja naervad hääled

Terve kõnevooru hõlmasid argivestlustes 35 naeru, 104 naervat häält ja 42 naerva hääle ja naeru kombinatsiooni. Ametivestlustes hõlmas kogu kõnevooru 22 naeru, 37 naervat häält ja 25 naeru ja naerva hääle kombinatsiooni. Järgnevalt analüüsin eraldi naere, naervaid hääli ja mõlema kombinatsioone sisaldavaid voore.

3.1.1.1. Naer

Tervet kõnevooru hõlmavaid ja kõneleja eelnevat voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavaid naere oli argivestlustes 35, ametivestlustes 22. Seejuures mitte-tõsistes olukordades esines 26 argivestluste ja 11 ametivestluste eraldi voozus paiknevad naeru. Näites 19 on katke telesaatest, kus saatejuhüid ja külalised proovivad kartuli-hapukurgipitsat.

(19)

- 01 S2: `kartuli `hapukurgi pitsa olge siis palun head. `seda nüüd `tehakse seda saab
02 igaüks endale ise tellida. see on nagu
03 K1: `kus seda siis tehakse.
04 S2: juhtivate `pitsarestoranide menüüs on.
05 K1: selge.
06 S2: [**mhemhe**]
07 S1: [uh uh] [uõõõ]
08 K2: [nii]
09 S2: [**mhemhe**]
10 S2: `nii S1 ole `ea kartuli apukurgi pitsa.
11 K2: ma proovin `kõike siia nõnda saada.

Kui K1 küsib S2-lt, millisest restoranist maitstavat pitsat tellida saab (rida 3), ei anna S2 otsest vastust, vaid ütleb: *juhtivate `pitsarestoranide menüüs on.* (rida 4). Kuigi küsimusele vastamisest põiklemise põhjus võiks siinkohal olla selles, et ERR ei tohi teha eraettevõttele reklaami, siis tegelikult annab S2 hiljem vestluse käigus ka vastuse, kust pitsa tellitud on. K1 kasutab S2 vastusele reageerimiseks teemat sulgevat partiklit *selge* (rida 5), mis näitab, et K1 aktsepteerib S2 vastust (Hennoste 2000a: 1796). Pärast K1 vastust lisab S2 aga naeru, markeerides enda eelnevas vóorus öeldu tagantjärele mitte-tõsiseks (read 6 ja 9). Seega oli S2 real 4 paikneva vóoru puhul ilmselt tegu naljaga, mille vormistus viitab reklaamtekstides kasutatavale tüüpfraasile. S2 naeru ajal püüab vóoru endale võtta K2, kes alustab vóoru piiripartikliga *nii* (rida 8), kuid jätab selle pooleli. Pärast naeru jätkab S2 vestlust uue teemaga, alustades uut vóoru samuti piiripartikliga *nii* (Hennoste 2000a; Keevallik 2010b), seejärel pakkudes kõnealust pitsat oma kolleegile.

Kui näites 19 järgnes S2 naer partneri tõsise häälega öeldud reaktsioonile, siis näites 20 on olukord, kus kõneleja lisab oma vóoru mitte-tõsiseks markeeriva naeru pärast seda, kui partner on reageerinud naeruga. Seejuures on kõneleja kasutanud oma eelnevas vóorus naervat häält. Näites 20 on katkend argivestlusest, kus abielupaar A ja K räägivad A lapselapse hüüdnimedest.

(20)

- 01 K: ta=ei `solvu et sa `ütted=tale väike `põrsas.
02 A: `e:i:=hhh
03 (2.2)
04 A: väike `notsu=ja `põrsass=ja
05 (1.5)
06 A: ta=n `nii `päri sellega.
07 (2.3)
08 A: ku=ma `hundikutsu ütlen siss \$ `oi sis=akkab `urisema. \$
09 K: mhe [mhemheh]
10 A: [**mheh heh**]
11 (4.3)
12 A: mt a=ta=n: `väga hää `poiss praegast.
13 (3.3)
14 K: mul tuleb `neljapäl (.) `õde `Tartu.

A on varem öelnud, et ta kutsub oma lapselast põrsaks. Selle peale küsib K, ega lapselaps ei solvu (rida 2). A vastab eitavalt (read 2, 4 ja 6), täpsustades hüüdnime ja kinnitades, et lapselapsele ei ole see solvav. Real 8 alustab ta jututust: *ku=ma`hundikutsu ütlen siss \$`oi sis=akkab`urisema \$*, markeerides öeldu naerva häälega mitte-tõsiseks. K reageerib sellele naeruga (rida 9) ning pärast seda lisab ka A lühikese naeru oma voorule. Siin võib A naer olla seotud K reaktsiooniga – K on võtnud vastu A kutse naerule, mille A vormistas naerva häälega (vt Jefferson 1979), peale kutse vastuvõtmist hakkab ka A naerma.

Probleemses olukorras esines eraldi voorus paiknevaid kõneleja eelnevaid voore pehmenemiseid naere argivestlustes 9, ametivestlustes 11. Seejuures võisid kõnelejad naeruga pehmeneda probleemseid voore või nende jaoks tekkinud probleemset olukorda üldiselt. Näites 21 on katke argivestlusest, kus noorem sugulane K kurdab vanemale sugulasele E, kuidas tema ema külas käies kummaliselt käitub. Vestluse juures viibib ka K elukaaslane A.

(21)

- 01 K: \$ mul=ei=ole selle `vastu midagi et ta `tuleb=aga: tead=ta tuleb `nii vähekeseks
 02 `ajaks ja=sis selle `ajagi veedab aint `söömisele onju=ja [siis ei saa nagu] \$
 03 E: [jaa?]
 04 K: \$ `midagi tar[ka temaga `rääkida.] \$
 05 E: [aga `nii on `vana]inimeste `komme.
 06 (1.5)
 07 E: nii on `vanainimeste `komme.
 08 K: \$.hh a `miks kunagi `noori `inimesi ei aktsep`teerita. \$
 09 (0.8)
 10 E: kule
 11 (0.7)
 12 E: [tead] [ee]
 13 A: [.nhhh]
 14 K: [thehe]
 15 (0.5)
 16 E: `see on niisukest `asja=et see on `kahe=g- (.) generatsiooni `vahe ja seda ei
 17 `saagi:::=qqqq

Kogu kurtmist sisaldava vooru vältel räägib K naerva häälega, et kurtmist pehmenendada ja näidata, et tegemist ei ole olulise probleemiga (vt Edwards 2005). Kui kurtmise all oleva probleemi on põhjustanud keegi kolmas, siis on eelistatud reaktsiooniks kurtjaga samameelsuse väljendamine ja talle poolehoiu avaldamine (Rääbis jt 2020: 232). K kurtmise peale ütleb E peale rääkides: [*aga `nii on `vana]inimeste `komme*. (rida 5). Tegemist on vanainimeste käitumismalli seletusega, mis on sellisena mitte-eelistatud reaktsioon kurtmisele (Rääbis jt 2020: 241). Järgneb 1,5-sekundiline paus, mis näitab samuti, et eelnev voor ei olnud eelistatud reageering. Kui partner ei võta vooru kui talle pakutakse, siis on üks tavaline variant, et kõneleja kordab öeldut. Nii teeb ka E (rida 7). Nüüd jätkab K kurtmist, öeldes: *\$.hh a `miks kunagi `noori `inimesi ei aktsep`teerita \$* (rida 8). Tegemist on pööratud polaarsusega küsimusega, mille mõte on selles, et tuleks

ka noori aktsepteerida (Laanesoo 2017). Kurtmisele viitab sõna *kunagi* kasutamine, mis on probleemi tugevdav sõna (Pomerantz 1986, Rääbis jt 2019: 23). Samas on see esitatud naerva häälega, mis pehmendab öeldut. Kurtmist pehmendab ka ülepaisutatud sõnakasutus (sõna *kunagi*). Sellele järgneb 0,8-sekundiline paus, pärast mida alustab E oma voozu partikliga *kule* (rida 10), mis projekteerib ootusvastast reaktsiooni ja sellega ühtlasi järelliiget, mis sisaldab seletust, põhjendust jms (Keevallik 2008: 32; Hennoste ilmumas). Seejärel tekib taas 0,7-sekundiline paus, pärast mida jätkab E, öeldes *tead* (rida 12). Vestluse kolmas pool A hingab kuuldavalt sisse, kuid ei võta siiski voozu (rida 13). Pärast E seisukohavõtu alustamist lisab K naeru, et oma öeldut veelgi pehmendada ja anda märku, et probleem ei ole tõsine. Siin asub naer kolmandal positsioonil ehk eraldi sellest voozust, mida K pehmendab. E jätkab siiski teema üle arutlemist tõsisel toonil (read 16–17).

Naer võis esineda ka olukorras, kus kõneleja jaoks oli tekkinud probleemne olukord ning ta ei väljenda seda verbaalselt, vaid naerab selle pehmendamiseks. Näites 22 vestlevad peretuttav A, perepoeg J ja ema E.

(22)

- 01 A: räägi mis=sa=`tegid sis `vaheajal. (0.7) sul olevat nii=palju `tegemist olnud=ä.
 02 (0.8)
 03 J: mmm
 04 (1.0)
 05 A: nüüd ei tule `meelde=vä.
 06 (0.3)
 07 J: **mhemhe**
 08 ((M žestikuleerib J-le))
 09 J: aa mhehehõ mhehehõ hehehõ heh ((naerab veidi kõkutades, niheleb toolil))
 10 E: {-}
 11 A: mis=sa=`tegid=ä.
 12 J: {---}
 13 ((E räägib midagi vaikselt kaugemal))
 14 A: aa `tead mida ma `tahaks tegelikult.
 15 E: noo?
 16 A: sa lubasid mulle `viilut mängida.

A küsib J-lt: *räägi mis=sa=`tegid sis `vaheajal*. (rida 1), kuid ei saa vastust. Pärast 0,7-sekundilist pausi jätkab ta täpsustava küsimusega: *sul olevat nii=palju `tegemist olnud=ä*. (rida 1). Pärast 0,8-sekundilist pausi alustab J üneemiga *mmm*, mis võib viidata nõrgale nõustumisele A voozu küsimusega, kuid võib viidata ka järjeotsimisele (Hennoste 2000b: 2935). Kuna J ei jätkka, siis võib tema üneem viidata kas oskamatussele või soovimatussele täpsemalt kõnelda. Seejärel tekib 1-sekundiline paus, pärast mida A jätkab küsimist: *nüüd ei tule `meelde=vä*. (rida 5), mis näitab A ootust täpsema info järele. Pärast lühikest pausi reageerib J naeruga. Siinkohal pehmendab ta naeruga piinlikku situatsiooni, kus ta ei soovi või ei oska vastata küsimusele, millele vastamiseks peaks tal piisavad teadmised olema. J ja A tähelepanu võtab hetkeks endale M, kes žestikuleerib, kuid video-

pildist ei ole võimalik mõista, mida ta täpsemalt J-le näitab. J reageerib sellele naeruga, pärast mida kordab A küsimust: *mis=sa=`tegid=ä*. (rida 11). Vastust see siiski ei saa, ning A muudab sellepeale jututeemat: *aa`tead mida ma`tahaks tege-likult*. (rida 14).

Eraldi voores paiknevad naerud, millega kõneleja markeerib enda eelneva voozu mitte-tõsiseks või pehmendab probleemset voozu, paiknesid kolmandal positsioonil ehk eraldi sellest voozust, mida naeruga mitte-tõsiseks markeeriti või pehmendati. Nende vahel oli partneri vooz. Mitte-tõsises olukorras olid need suunatud eelmisele voozule, mis kas ei saanud reaktsiooniks naeru (näide 19) või hakkas kõneleja pärast vestluspartneri naeru või naervat häält samuti naerma (näide 20). Probleemses olukorras võisid need samuti olla suunatud eelneva voozu pehendamiseks (näide 21), kuid ka probleemse olukorra pehendamiseks üldiselt (näide 22).

3.1.1.2. Naerev hää

Kogu voozu vältel oli kõnelejate hää naerev argivestlustes 103, ametivestlustes 35 korral. Mitte-tõsistes olukordades esines 93 argivestluste ja 26 ametivestluste kogu voozu hõlmavat naervat häält. Kõiki selliseid naervaid hääli kasutasid kõnelejad käsil oleva voozu mitte-tõsiseks markeerimiseks.

Näites 23 on katke telesaatest, kus saatekõlaline räägib, kuidas Raplas üleskasvamine on andnud talle rohkem julgust oma erialal end väljendada.

(23)

- 01 K: sest (0.3) sest see kõige`esimene just see kõige`esimene välja tulemine
 02 `eliloojana nõuab`suurt julgust mulle tundub. (.)`edasi juba`toimub siuke
 03 `harjumine selle-
 04 S: \$ mulle=tundub=et=e`Rapla saab meil`saates täna`nii [`head`reklaami] \$
 05 K: [heheh]
 06 S: \$ et kinnisvara`hinnad kohe pärast`saate [lõppu võiksid] seal(h)`tõusma \$
 07 K: [mheh]
 08 S: \$ [hakata.] et=seal=on`nii=ea selline`loominguline .hh \$
 09 K: [heh]
 10 S: \$ [loominguline]`keskkond seal`Raplas. \$
 11 K: [mhmh]
 12 S: .hh ää (0.5) ma tahaks=vel ühe`üldise`küsimuse`küside.

Kui K pika kirjelduse lõpetab (rida 3), alustab S oma voozu naerva häälega ning ütleb: *\$ mulle=tundub=et=e`Rapla saab meil`saates täna`nii`head`reklaami et kinnisvara`hinnad kohe pärast`saate lõppu võiksid seal(h)`tõusma hakata. et=seal=on`nii=ea selline`loominguline .hh`loominguline`keskkond seal`Raplas. \$* (read 4, 6, 8 ja 10). S alustab naerva häälega kõnelemist kohe voozu alguses, mis projekteerib voozu mitte-tõsist sisu. Vooz algab sõnadega *mulle tundub et*, mis projekteerib saatejuhi arvamusalaldust (Hennoste jt 2022: 136). Saatejuht naljatleb selle üle, et kuna nad räägivad saates väikelinnast Raplast nii

positiivses võtmes, siis hakkavad seal kinnisvarahinnad tõusma. Saatejuhi öeldut võib mitte-tõsiseks pidada kahel põhjusel. Esiteks on tema väite tõesus vähetõenäoline. Teiseks viitab naljale ka naerev hääl, mida võib tõlgendada kutseks naerule. K võtab kutse ka vastu, reageerides S-i voozu jooksul kolmel korral lühikesenaeruga (read 5, 7 ja 9), mis näitab, et ta tõlgendab S-i voozu mitte-tõsisena.

Probleemsetes olukordades esines kogu voozu hõlmavaid naervaid häáli, mida kõnelejad kasutasid enda voozu pehmendamiseks, argivestlustes 10 ja ametivestlustes 9 korral. Näites 24 kasutab kõneleja naervat häält, et pehmendada enda mitte-eelistatud voozu. Omavahel vestlevad kasuisa M, ema E, peretuttav A ja poeg J.

(24)

01 M: * `mäangi=vel * ((sosistab))
 02 A: [jaa.]
 03 J: [allegr]etot=vä.
 04 E: mhmm?
 05 (0.2)
 06 J: ei tea, (0.2) * % ma=i=tea: % * (0.2) alle[{}]
 07 A: \$ [tal ei jää `midagi] `kunagi [`meelde.] \$
 08 J: [`mul] `on
 09 nii `palju lugusid=ju.

M esitab J-le palve veel viulit mängida (rida 1), mille peale J pakub välja kindla loo: *allegretot=vä* (rida 3). Ema vastab sellele nõustumisega: *mhmm* (rida 4). J reageerib sellele lausungiga *ei tea* ja jätkab peale lühikest pausi voozu vinguva hääletooniga *ma=i=tea*, millele järgneb *alle*, (tõenäoliselt *allegro*), edasi ei ole voozu kuuldav (rida 6). A alustab oma voozu enne, kui J lõpetab, ning ütleb naerva häälega: *\$ tal ei jää `midagi `kunagi `meelde \$* (rida 7). Kommentaar näitab, et A tõlgendas J voozu kui *allegro* mitteteadmist. Siin on naerva hääle eesmärk pehmendada mitte-eelistatud, pisut halvustavat kommentaari. Sellele, et kommentaar on halvustav, viitab ka J tõlgendus, mis on ennast õigustav reaktsioon: *`mul `on nii `palju lugusid=ju* (read 8–9).

Piinlikku olukorra leevendamiseks kasutatud naervat häält illustreerib näide 25, kus vestlevad sõbrannad T, M ja L.

(25)

01 T: ei? (.) panin koolist `pihta kui=ma (.) * kahe`teiskümnendas klassis [käisin. *]
 02 L: [m] [mmmm]
 03 mmmm[mmmm]
 04 M: [`keskkoolis.]
 05 (0.3)
 06 T: \$ jaa \$
 07 (0.3)
 08 L: `õu:dne. ((täis suuga))

T näitab sõbrannadele raamatut. Nende küsimusele, kust raamat on saadud (ei ole näites), vastab T, et ta varastas selle. T jaoks on see delikaatne situatsioon, seda näitab ka asjaolu, et ta ei kasuta sõna *varastama*, vaid pehmemat verbi *pihta panema*. M algatab paranduse varguse aja kohta sõnaga *keskkoolis* (rida 4). T kinnitab seda, öeldes naerva häälega: \$ *jaa* \$ (rida 6). *Jaa* on markeeritud vastuspartikkel, mida kasutatakse muu hulgas ka siis, kui küsimuse all on info, mis oli küsija jaoks üllatav või mitteaktsepteeritav (Hennoste jt ilmumas). Olukord on T jaoks delikaatne ja ta kasutab naervat häält, et piinlikkust leevendada.

Kogu voozu hõlmavad naervaid hääli kasutatakse selleks, et kõneleja käesolevat voozu mitte-tõsiseks markeerida (näide 23) või selle mitte-eelistatust pehmendada (näide 24). Samuti võisid kõnelejad pehmendada niiviisi probleemseid olukordi (näide 25).

3.1.1.3. Naer ja naerev hääli samas voozus

Kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehendamisel esines naeru ja naerva hääle kombinatsioone, mis hõlmasid kogu voozu, argivestlustes 42, ametivestlustes 25 korral.

Kui vaadata naeru ja naerva hääle paiknemist üksteise suhtes, on näha, et kõnelejad eelistavad enda voozu markeerimisel kombinatsiooni naerev hääli + naer, milles naer järgneb naerva häälega öeldud voozule. Seda esines mitte-tõsistes olukordades argivestlustes 27, ametivestlustes 10 korral.

Näites 26 vestlevad abielupaar E ja M ning nende peretuttav A. Teema on sotsiaalmeedia vajalikkus. Näide illustreerib naerva hääle ja sellele järgneva naeru kombinatsiooni, millega kõneleja markeerib oma voozu mitte-tõsiseks.

(26)

- 01 A: `Soomes ja: ütleme=noh `ta=on=seline `omamoodi `uvitav. (0.7) et=sa võid näiteks
 02 `kirjutada=et küll oli `raske `tööpäev [`täna=või]
 03 E: [ma=i=viit]si mul pole seda `aegagi=t
 04 `arvutis `istuda, mina=ei=teagi=
 05 M: =kelle `asi se=on miuke mu `töö`pä`ev `oli.]
 06 {-}: [{}]
 07 (0.2)
 08 A: `eino=ma [tõin {-} `selles=et]
 09 M: **[\$ pole nende `mure. \$ hehehe]he**
 10 A: et noh `mina kirjutan alati `ilmast või sellist=et

A kirjeldab, et sotsiaalmeedias võib näiteks jagada seda, et oli raske tööpäev (read 1–2), millele E vastab, et ta pole selleks aegagi (rida 5). Seejärel reageerib M omalt poolt A jutule lausungiga: =kelle `asi se=on miuke mu `töö`pä`ev `oli. (rida 5). Mõlemad reaktsioonid on A jutule suhtes eitavad ning A hakkab end õigustama: `eino=ma tõin {-} `selles=et (rida 8). A voozu ei ole terviklikult salvestuselt kuulda, kuid õigustamisele viitab voozu alguses paiknev kontrasti märkiv partikkel *eino* (Hennoste ilmumas). Sellisena tõlgendab seda ka M, kes peale

partiklit ütleb naerva häälega: \$ pole nende `mure \$ ja naerab voo ru lõpus (rida 9). M-i naerva häälega voo ru on ümbersõnastatud tema eelmisest voo rust (rida 5), millele keegi ei reageerinud. Seega M kasutab naervat häält ja kordab oma voo ru teises sõnastuses, et vestluspartneritele märku anda, et ta voo ru on kutse naerule. Samal ajal on see ka märguanne, et tema eelnevat voo ru ei tuleks võtta liiga tõsiselt ning sellisena aitab see pehmendada vastandust eri seisukohtade vahel.

Probleemses olukorras esines kogu voo ru hõlmavaid naerva hääle + naeru kombinatsioone argivestlustes 6, ametivestlustes 5. Näites 27 on telefonikõne reisibüroosse, kus helistaja on soovinud infot reise kohta Ateenasse, kuid reisi- korraldaja on talle öelnud, et nende firma neid ei korralda.

(27)

- 01 H: ahhaa. (0.8) aga te olete muidu Sõbra='reisid.
 02 V: `meie=olem=Sõbra='reisid.
 03 (2.5)
 04 H: no selge.=
 05 V: =halo
 06 H: \$ vabandust \$ eh
 07 V: ee
 08 ((kinnine toon))

H küsib üle, kas ta on helistanud õigesse reisifirmasse (rida 1), ning V kinnitab täislauselga: `meie=olem=Sõbra='reisid. (rida 2). Pärast pikka pausi ütleb H: no selge. = (rida 4). No tähistab siinkohal mõttepöõret (Keevallik 2016), sõna selge aga seda, et H on vastu võtnud info, et reisibüroo soovitud reisi ei korralda (Hen- noste 2000a: 1769). Pärast seda voo ru tekib vestluses pikk paus. Seejärel ütleb V: halo (rida 5), mis viitab sellele, et paus pärast V voo ru tekitab temas kahtluse, et kõne on katkenud. H alustab seejärel voo ru naerva häälega, öeldes: \$ vabandust \$ ja lisades lühikese naeru (rida 6). Naerva hääle ja naeruga pehmendab ta siin enda tehtud eksimust ehk reisibüroost vale reisi kohta info küsimist.

Kombinatsiooni naer + naerev hää l, milles naerule järgneb naerva häälega öeldud voo ru, esines mitte-tõsistes olukordades argivestlustes 8 ja ametivestlustes 2 korral.

Näites 28 vestlevad kaks abielupaari H ja A ning M ja K. H ja A pakuvad M-le ja ja K-le Kreekast toodud alkoholset jooki (rakit). H ja A on seda varem proo- vinud, seega on nemad joogi kommenteerimisel asjatundja rollis. M ja K jaoks on aga tegemist uue joogiga.

(28)

- 01 K: `samakas pole `ku[nagi `paha.]
 02 M: [ja=ta=pole `nii] [`kange `ka.]
 03 A: [ehh]
 04 H: neli `kümmend?
 05 (0.5)
 06 M: `on=vä,=

07 H: =jaa?
 08 M: ma küll `aru=ei=[saa.]
 09 A: [jaa]
 10 (0.8)
 11 M: ((kõhib)) ma=i=tea
 12 H: **eh hahaha \$.hhhhh `täiesti neli `kümend. \$=**
 13 A: =`täpselt nii `ongi=et [on { `samaka `protsess} {-} Eestis.]
 14 M: [`viina võtad siss `peaks nagu midagi `pea]le võtma=aga
 15 H: `jaa [aga se=n] nagu mingi `lisa `maitse nagu=[et] noh vaata=nagu `viinal: (.)
 16 M: [aga=nüüd=on] [jah]
 17 H: `justkui=`ole maitset peale `kanguse.

M toob katke alguses välja maitsemise põhjal tekkinud arvamuse, et jook ei ole kuigi kange (rida 2), mille peale ütleb H: *neli `kümend?* (rida 3), kinnitades, et tegu on kange joogiga. Järgneb 0,5-sekundiline paus, pärast mida alustab M parandust, küsides: *`on=vä,* (rida 1). M vormistab parandusalgatuse *vä*-küsimusena, mis viitab aktsepteerimisprobleemile (Hennoste ilmumas). H kinnitab oma eelnevat infot partikliga *jaa*, mida kasutatakse olukordades, kus info on vestluspartneri jaoks üllatav või vastuvõetamatu (Hennoste jt ilmumas). Sellele vastab M: *ma küll `aru=ei=[saa.]* (rida 8), väljendades sellega vastuolu oma maitseelamuse ja saadud info vahel. M-i voo ajal ütleb *jaa* ka A, kes tõenäoliselt kinnitab H antud infot. Pärast 0,8-sekundilist pausi kasutab M kahtlust ja ebakindlust väljendavat kinnisfraasi *ma=i=tea* (rida 11), väljendades pehmemalt, et ta ei aktsepteeri saadud infot. Sellele järgneb H naer ja naerva häälega öeldud: *\$.hhhhh `täiesti neli `kümend. \$=* (rida 12). Seejuures võib H naer olla ka reaktsioon M-i eelnevale voorule, mis seadis kahtluse alla H antud info. Naerev häälmärkeerib aga H enda voo mitte-tõsiseks. Pärast H naeru ja naervat häält jätkab A selgitamist, kuidas kõnealune jook valmistatud on (rida 13).

Probleemses olukorras kasutasid kõnelejad kombinatsiooni naer + naerev häälmärkeerib kogu voo argivestlustes 1, ametivestlustes 8 korral. Näites 29 räägivad minia, ämm ja ämma ema järgmise päeva plaanidest.

(29)

01 VE: noo=kas `homme ole `koolipoistel vaba `päev=ja,
 02 (1.3)
 03 VE: `kõigil=väh.
 04 E: ei::=no [`kõigil] ei=`ole.
 05 A: [hmm]
 06 (0.4)
 07 A: **mhe .hhh \$ `MINUL ON `TÄNA VABA PÄÄV `MINUL ON `OMME**
 08 **`KINNI JÄLLE.=h \$**
 09 VE: noh `sina=i: (1.5) * `saagi omme {jääda sis.} *

VE esitab kinnitust ootava küsimuse: *noo=kas `homme ole `koolipoistel vaba `päev=ja*, (rida 1), millele ei järgne vastust. VE järgmine voor aga viitab, et küsimusele võis keegi vestluspartneritest vastata mitte-verbaalselt, näiteks noogu-

tades, kuna ta küsib uue ja täpsustava küsimuse: *`kõigil=väh.* (rida 3), millele saab vastuseks: *ei.: =no [`kõigil] ei= `ole* (rida 5). VE küsimuse ajal ütleb A *hmm* (rida 5), mis on mõtlemist väljendav üneem. Pärast 0,4-sekundilist pausi VE voo-ru järel A naerab ja ütleb valju ja naerva häälega: \$ `MINUL ON `TÄNA VABA PÄÄV `MINUL ON `OMME `KINNI JÄLLE.=h \$ (read 7–8). Naeru ja naerva hääle ees-märk on markeerida, et probleem ei ole kõneleja jaoks tõsine – fakt, et pere plaanid ei kattu, võib olla ka tõsine probleem, kuid A markeerib siin naeru ja naerva häälega, et probleem ei ole tema jaoks tõsine (vt ka Jefferson 1984). VE reageerib sellele siiski kui tõsisele faktile, vastates: *noh `sina=i: (1.5) * `saagi omme {jääda sis.} ** (rida 9).

Kokkuvõttes oli voo-ru-des, mis olid öeldud tervenisti naerva häälega ja milles paiknes naer, sagedaseim naeru ja naerva hääle omavaheline paiknemine naerev häälel + naer, mida kõnelejad kasutasid enamasti mitte-tõsistes olukordades (näide 26). Kombinatsiooni naer + naerev hääle esines nii mitte-tõsistes (näide 28) kui ka probleemsetes olukordades (näide 29), seejuures ametivestlustes preva-leerisid probleemsed olukorrad.

3.1.2. Voo-ru algusosas paiknevad naerud ja naervad hääled

Voo-ru alguses oli argivestlustes 4 naeru, 9 naervat häält ning 4 naeru ja naerva hääle kombinatsiooni; ametivestlustes 3 naeru, 12 naervat häält ning 4 naeru ja naerva hääle kombinatsiooni, mida kõnelejad kasutasid enda voo-ru mitte-tõsiseks markeerimiseks või pehmemdamiseks. Järgnevalt analüüsin eraldi naere, naervaid hääli ja mõlemat sisaldavaid voo-re.

3.1.2.1. Naer

Voo-ru alguses naersid kõnelejad argivestlustes 3 korral mitte-tõsises, 1 korral prob-leemses olukorras ning ametivestlustes 1 korral mitte-tõsises ja 2 probleemses olukorras.

Näites 30 on katke telesaatest, kus saatejuhid ja saatekülalised maitsevad pitsasid. Näide illustreerib olukorda, kus kõneleja kasutab naeru enda algava voo-ru mitte-tõsiseks markeerimiseks.

(30)

01 S2: `toores see käib vist asja [`juurde.]
 02 K1: [ma võtan] `ampsu [võta]
 03 K2: [ma=ei]
 04 (0.3)
 05 K1: võte [se]
 06 K2: [ahh]
 07 K1: **hahahah** ma=ei oeh
 08 (1.2)
 09 K1: noh

K2 on kurtnud, et talle ei meeldi pitsal olev praemuna (ei ole näites), kuna see on vedel. Seejärel üritab ta seda pitsat süüa, öeldes samal ajal *ma=ei* ja *ahh* (read 3 ja 6). Sellele reageerib teine saatekülaline K1, lisades kõigepealt lahtise naeru *hahahah* ja kordab (väikese muudatusega, kuid siiski K2 imiteerides) K2 öeldut: *ma=ei oeh*. K2 voor ei viita otseselt naljale, kuid tõenäoliselt mõistab K1 seda kui mitte-tõsist vooru, kuna K2 tegevuse ja sõnade vahel on vastuolu: ta ei soovi seda pitsat proovida, kuid siiski teeb seda. Seetõttu võib väita, et K1 naer on seotud nii mitte-verbaalse sündmusega, ehk sellega, et K2 sööb pitsat, kui ka sellega, kuidas K2 oma suhtumist sellesse tegevusse väljendab.

Näites 31 kasutab kõneleja naeru vooru alguses probleemse olukorra pehmendamiseks – nimelt vestluse juhtimisel eksimise parandamiseks. Näites on katke telesaatest, kus saatejuht S on tutvustamas külalist K-d.

(31)

- 01 S: .mt .hh tere=õhtust `kõigile `kultuurivestlussaade `Plekktrummi on taas `otse`eetris
 02 ja tänane `saade on pühendatud eesti `haridusele .hh ja me võtame `tuld `eelmisel
 03 nädalal `avalikuks tulnud `Pisa suurepärase .hh `tulemuste::: järgi eesti
 04 `kooliõpilased `põhikooliõpilased tegid seal `maailmaklassi `resultaate. mida need
 05 `resultaadid ikkagi `tähendavad. .hh kuidas neist `aru saada. sellest `räägime täna
 06 siin Plekktrummi `studios Madis `Somelariga. tere `õhtust `Madis .hh
 07 [.hh e]
 08 K: [tere aitäh `kutsu]mast
 09 S: **heh** ja ja ütlen veel `täienduseks sa oled Tallinna `Keskkooli `ajaloo ja
 10 `ühiskonnaõpetuse .hh em (.) `õpetaja.

Näide pärineb telesaate algusest, kus S tutvustab K-d. Saateformaad näeb ette, et S tutvustab külalist (nimi, ametikoht või tegevusala), saate teemat ning seejärel tervitab külalist, andes sellega kõnevooru külalisele. Siinses näites keskendub S kõigepealt saate teemale (read 1–6), seejärel tutvustab külalist nimepidi ja tervitab teda (rida 7). K vastab tervitusele *tere aitäh kutsumast* (rida 8), seejuures tekib lühike pealerääkimine – S hingab sisse ja kasutab üneemi *e* ajal, mil K tervitusele vastab. Seejärel lisab S lühikese naeru ja ütleb: *ja ja ütlen veel täienduseks sa oled Tallinna Keskkooli ajaloo ja ühiskonnaõpetuse .hh em õpetaja* (read 9–10). Selline info on tavaliselt S-i avavoorus, kuid kuna ta ütles tervituse liiga vara, siis tekkis olukord, kus K võttis tema jaoks vooru liiga vara üle. Seega võib järeldada, et S-i naer on tingitud tema jutus tekkinud katkestusest.

Vooru alguses paiknevaid kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerivaid või pehmendavaid naere oli siinse materjali hulgas väga vähe. Argivestlustes kasutasid kõnelejad neid vaid mitte-tõsises olukorras, ametivestlustes aga ka probleemsetes olukordades.

3.1.2.2. Naerev hääl

Kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeeriv või pehmendav naerev hääl esines vooru algusosas argivestlustes 6 korral mitte-tõsises ja 3 korral probleemses olukorras; ametivestlustes 7 korral mitte-tõsises ja 5 korral probleemses olukorras.

Argivestlustes võis naerev hääl vooru algusosas hõlmata vaid ühe sõna (mitte-tõsises olukorras 2, probleemses 1 korral) või mitu sõna (mitte-tõsises olukorras 4, probleemses 2 korral). Ametivestlustes esines aga vaid mitut sõna hõlmavaid naervaid häáli.

Näites 32 on katke argivestlusest, kus vestlevad korterikaaslased M ja K. Teema on hinnatõus. Salvestis pärineb ajast, mil Eestis oli euro kehtinud mõned aastad. Näide illustreerib olukorda, kus kõneleja kasutab naervat häält ühe sõna esile tõstmiseks.

(32)

- 01 M: okei .hhhh ma=i=mäleta `eile seal `etenduses olid ka `mingid `asjad, ta luges `ka
 02 mingid `õheksakümnendate `algust=mingid `kuulutusi ja asju [`ette,]
 03 K: [mhmh]
 04 (0.7)
 05 M: mingi `vee `hind näiteks noh, `korteris aalaa: `kuupmeetri `hind `kaheksateist
 06 `senti.
 07 K: \$ mmh \$
 08 M: \$ `kroonides \$ mõtle=see=ei=ole peagu `mitte [`midagi ju.]
 09 K: [jaa=jaa]
 10 (1.1)
 11 K: ei=no `osad inn:ad ikka `pandi nimodi: `jultalt=et tõsteti `lihtsalt [`kroonid] tagant
 12 M: [mhmh]

M räägib teatrietendusest, milles loeti ette kuulutusi, mis pärinesid 1990. aastatest (read 1–2). Ta toob näiteks vee hinna (read 5–6): *mingi `vee `hind näiteks noh, `korteris aalaa: `kuupmeetri `hind `kaheksateist `senti*, millele K reageerib naerva häälega öeldud jätkajaga *mmh*, mis annab M-ile märku kuuldel olemisest (Hennoste 2000a). Naerva häälega reageerib K M-i humoorikale jutustusele. Seejärel M ütleb naerva häälega sõna \$ `kroonides \$ (rida 8), millele järgneb eksplitsiitne lausung selle kohta, et hind on väga odav. Uut lausungit, mis alustab uut tegevust – kui enne M jutustas lugu, siis nüüd annab ta hinnangu faktile, mis ta loos ilmsiks sai –, alustab M tõsise häälega. Seega on naerva hääle lõpu piir siinkohal ka suhtlustegevuse lõpu piir.

Näites 33 on telefonikõne maakleri ja kliendi vahel. Näide illustreerib olukorda, kus klient räägib naerva häälega vooru alguses selleks, et pehmendada mitte-eelistatud infot.

(33)

- 01 V: `Mänd kinnisvara `dervist.
 02 (0.4)
 03 H: tere? Mt=.hhhhh et mul on selline `mure et otsin < `Tartusse `korterit, >
 04 üüri `korterit et ole- (.) kas teil `on midagi `pakkuda.
 05 (0.2)
 06 V: kas te `olete `meie pakkumisi `vaatand.=hhhh ja `mis=se võiks `huvitada.
 07 H: \$.hh `tegelikult ei `ole ültse `vaadanud ed=ma `lihtsalt otsin \$.hhhhh e:::t=ee
 08 tahaks `kesklinna `korterit `ühe võe `kahetoalist.
 09 (0.3)
 10 V: mmmm ((krõps)) < `kesk`linnas nüüd `hetkel > ei=`ole ja mis=se `hind võiks olla

Klient pöördub telefoni teel maakleri poole, et saada infot Tartus üürilolevate korterite kohta (read 3–4). Selle peale esitab maakler V kaks küsimust: *kas te `olete `meie pakkumisi `vaatand.=h h h h ja `mis=se võiks `huvitada.* (rida 6). Neile küsimustele vastab H eraldi – kõigepealt esimese küsimuse vastus, mille ta ütleb naerva häälega: *\$.hh `tegelikult ei `ole ültse `vaadanud ed=ma `lihtsalt otsin \$* (rida 7). Tegemist on vastusega, mis sisaldab mitte-eelistatud infot: H ei ole korterituruga tutvunud. V jaoks oleks aga korterite kohta info andmine kergem, kui H oleks teinud eeltööd. Seetõttu võib järeldada, et H naerva hääle eesmärk on siinkohal pehmenada mitte-eelistatud infot. Seda kinnitab ka asjaolu, et teise küsimuse vastuse, milles ta esineb teadjana, ütleb H tõsise häälega: *e:::t=ee tahaks `kesklinna `korterit `ühe võe `kahetoalist.* (read 7–8). Seega kattub naerva hääle lõpp nii süntaktilise lausungipiiriga kui ka mitte-eelistatud voo osa lõpuga.

Nagu näidetes 32 ja 33 näha, lõppevad kõik siinses materjalis esinenud voo alguses paiknevad kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavate naervad hääled lausungi piiril sõltumata sellest, kas need hõlmavad vaid ühe sõna (näide 32) või tervikliku lausungi (näide 33). Lisaks süntaktilisele piiritletusele kattuvad voo algusosas paiknevate naervate hääle lõpud sisuliste piiridega (näites 32 suhtlustegevuse piiril, näites 33 mitte-eelistatud vooosa lõpul).

3.1.2.3. Naer ja naerev hääle ühes voo

Naer ja naerev hääle paiknesid kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate voo puhul voo algusosas mõlemas vestlustüübis 4 korral, seejuures mõlemas 2 korral mitte-tõsises ja 2 probleemses olukorras. Voo alguses esines alati kombinatsioon naer + naerev hääle, kus naerva hääle lõpp ei pruukinud kattuda lausungipiiri või mõttepiiriga.

Näites 34 vestlevad kaks sõpra E ja R, kes räägivad piltide tegemisest.

(34)

- 01 R: `tegelikult peaks net: `sünnipäevade `pildid tegema `nii=et `kõik on korraga
 02 `peal=mingi .hhh mingi `ümber sünnipäeva` lapse või umbes `nimodi mitte `nii=et
 03 ma pildistan `ühest kandist `natuke=ja `teisest kandist natuke=ja,
 04 (3.1)
 05 E: `pärast sätid `kokku nigu `puzle.
 06 (0.4)
 07 R: hehehehehe
 08 (0.3)
 09 R: **heh \$ vata Rain `sättis=ju kokku \$** kui=ta neid Makita `vaateid pildistas?
 10 (3.6)
 11 E: jaa?

R avaldab arvamust, kuidas peaks sünnipäevi pildistama (read 1–2) ja toob välja, miks pildid, mis nende albumites on, on kehvad (read 2–3). E reageerib sellele naljaga: *`pärast sätid `kokku nigu `puzle* (rida 5), millele R reageerib naeruga (rida 7). Seejärel tekib paus, mille järel alustab R voo lühikese naeruga (rida 9).

Siinkohal ei saa kindlalt väita, kas naer on suunatud R-i enda voorule või on see siiski reaktsioon eelkõneleja voorule. R jätkab naerva häälega: \$ *vata Rain* `sättis=*ju kokku* \$ *kui=ta neid Makita* `vaateid pildistas? (rida 9). Naerva häälega markeerib ta jutustust, mis on mõlemale vestluses osalejale tuttav. Sellele viitavad nii voo alguses paiknev partikkel *vata*, mida kasutatakse ühistele mälestustele viitamisel (Keevallik 2008: 34), kui ka E reaktsioon real 11. Naerev hää lõpeb lausungi keskel kahe osalausungi piiril. Kui naerva häälega viitas R ühisele mälestusele, siis tõsise häälega öeldud osalausung annab sündmusele ajaraami ehk kirjeldab seda täpsemalt.

Näites 35 vestlevad klient ja teenindaja, klient on sõlminud lepingu uue telefonilepingu.

(35)

- 01 K: mhmh (0.3) `selge? `aitäh (0.9) sis nüd läheb
 02 T: ei `lähe (0.4) läheb `arve peale kõik.
 03 K: `aa
 04 (.)
 05 T: `mida[gi] sularahas * [{pole vaja}] *
 06 K: [aa] [aa] ahah ahah ahah (.) see on küll `ästi tore.
 07 (0.2)
 08 T: `jah
 09 (0.7)
 10 K: **hehe** (0.3) \$ **kas see on::** \$ nüüd `kõik sellega.
 11 (0.3)
 12 T: > sellega=on=`kõik <

Teenindaja on seletanud, mis igakuises arves sisaldub (puudub katkes), ja sellele vastab klient arusaamist ja lõpetamist markeeriva partiklireaga: *mhmh* (0.3) `selge? `aitäh (rida 1). Järgneb paus, mille järel klient vahetab teemat, küsides tasumise kohta: *sis nüd läheb* (rida 1). Teenindaja ütleb, et kohe ei tule tasuda midagi, kõik kajastub arvel (rida 2), millele K reageerib partikliga *aa*, osutades oma varasema arusaamise ümberlükkamist (Kasterpalu, Hennoste 2016: 152). T kordab uuesti üle: `mida[gi] sularahas * [{pole vaja}] * (rida 5) ning K vastab taas partikliga *aa*, millele järgneb kolmekordne *ahah*, mis osutab tugevat teema lõpetamist (Hennoste ilmumas) ning hinnang *see on küll `ästi tore*. (rida 6), millele T vastab kinnitavalt *jah* (rida 8). Tekib lühike paus, pärast mida K naerab ning jätkab naerva häälega: \$ *kas see on::* \$ *nüüd `kõik sellega*. (rida 10). Naer, naerev hää ja küsimus viitavad, et K ei saa aru, kas ta võib poest lahkuda või on lepingu jaoks vaja veel toiminguid teha. Naeru ja naerva häälega pehmen dab ta tekkinud ebamugavat olukorda. Naerva häälega kõnelemise lõpetab ta voo keskel, kus ei ole süntaktilist lausungipiiri ega mõttepiiri.

Kuigi naerva hääle ja naeru kombinatsioone esines voo algustes vähe, võisid kõnelejad nendega markeerida nii enda voo mitte-tõsiseks (näide 34) kui ka pehmen dada ebamugavust (näide 35). Näites 34 on ka näha, et kombinatsiooni naer + naerev hää puhul võib naer olla suunatud nii kõneleja voorule, kuid samas võib seda tõlgendada ka reaktsioonina eelkõneleja voorule.

3.1.3. Vooru keskosas paiknevad naerud ja naervad hääled

Vooru keskel oli argivestlustes 30 naervat häält ja 4 naeru ja naerva hääle kombinatsiooni; ametivestlustes 22 naeru, 87 naervat häält ja 23 naeru ja naerva hääle kombinatsiooni, mida kõnelejad kasutasid enda vooru mitte-tõsiseks markeerimiseks või pehmemdamiseks.

3.1.3.1. Naer

Vooru keskel paiknevaid naere esines vaid ametivestlustes, seda 10 korral mitte-tõsises ja 12 korral probleemses olukorras. Seejuures paiknes naer vooru sees kahe lausungi piiril (mitte-tõsises olukorras 5, probleemses 9 korral) või kohdades, kus kõnelejad katkestasid hetkeks kõne (mitte-tõsises olukorras 5, probleemses 3 korral).

Näites 36 on katke telesaatest, kus saatekülaline on tulnud tutvustama enda ettevõtte valmistatud šokolaadikomme, mis on just ülemaailmsel võistlusel pronksmedali võitnud.

(36)

01 S2: no=me=aga mis me siin ikka oskame `innata {võtame nüüd se-} mis se `ütlemet
02 on `alb vä et `maailmas on pronk- **ehhe**
03 [pronksmedali saand et me et on halva maitsega.]
04 S1: [{äkki et-----}] et `sõid siin] praegu marmeladi `kommi oli parem.

Enne kommi maitsemist ütleb S2: *no=me=aga mis me siin ikka oskame `innata {võtame nüüd se-} mis se `ütlemet et on `alb vä et `maailmas on pronk-* (read 1–2) ning lisab seejärel lühikese naeru. Naeruga markeerib ta siinkohal olukorra vastuolu – S1 ja S2 ei ole ala eksperdid, kuid siiski oodatakse neilt hinnangut tootele, mida eksperdid on hinnanud väga kõrgelt. Naer paikneb S2 vooru keskel, seejuures enne naeru katkestab ta sõna, mida ta pärast naeru uuesti alustab.

Näites 37 on H helistanud katuseparandajale V, kes pidi temaga ühendust võtma.

(37)

01 H: `nimi on `Saabas kunagi aasta `tagasi panite mulle garaaži `katuse. (.) ja siis ta hakkas
02 natuke nimodi: `läbi [tulema.]
03 V: [ai=ai=ai.] jah ja ma pidin veel `tulema ju `tegeme teda=vel[{-}]
04 H: [jajaa?]
05 (.)
06 V: täitsa täitsa `õige, **heh**=mi=noh vaba- mis `vabandus on ka juba äbi `õelda tead.
07 (0.5) a ma olen `ise nüüd kuramus olen `ära Tartust.

Naer on real 6, enne seda, kui V ütleb: *mi=noh vaba- mis `vabandus on ka juba äbi `õelda tead.*, mis viitab otseselt sellele, et V jaoks on olukord piinlik. Seega võib ka siinsest vooru keskel paiknevat naeru tõlgendada kui piinlikkust leevendavat naeru. Naer asub lausungipiiril, peale lühikest naeru alustab kõneleja uue

lausungiga. Pole siiski selge, kummale lausungile naer võiks viidata, kuid intonatsiooniliselt kuulub see pigem kokku sellele järgneva lausungiga *mi=noh vabamis`vabandust on ka juba äbi`öelda tead.*

Vooru keskel paiknes naere ainult ametivestlustes ja seda veidi rohkem probleemsetes olukordades. Naer võis paikneda nii kahe lausungi vahel (näide 37) kui lihtsalt vooru keskel (näide 36). Probleemses olukorras paiknes naer sagedamini kahe lausungi vahel.

3.1.3.2. Naerev hää

Vooru keskel alustas kõneleja naerva häälega rääkimist argivestlustes 30 korral, neist 23 mitte-tõsises ja 7 probleemses olukorras; ametivestlustes 87 korral, neist 63 mitte-tõsises ja 24 probleemses olukorras.

Vooru keskel algavate naervate häälte algus ei kattunud enamasti vooru sees lausungipiiridega. Selliseid naervaid hääli esines argivestlustes 19 korral (15 mitte-tõsises, 4 probleemses olukorras) ja ametivestlustes 71 korral (53 mitte-tõsises, 18 probleemses olukorras). Juhul, kui naerva hääle algus ei kattunud süntaktilise piiriga, alustasid kõnelejad naerva häälega rääkimist rõhutatud sõnaga, mis annab aluse järeldada, et see sõna oli antud kontekstis tähtis.

Näites 38 on katke telesaatest, kus saatejuhid maitsevad saatekülalise toodud käsitööveine. Parasjagu on maitsemisel porgandivein.

(38)

- 01 S1: st-see on nagu `valge `portvein lõhna järgi.
02 S2: aga `maitse muide väga `ea.
03 K: `tõesti jah
04 S2: `lõhn on `lõhnas on `tõesti sellises \$ `juurviljasust on `tunda \$
05 vaata muidu [öeldakse] et lõhnas on [`mett ja `mandleid]
06 K: [hehehe] [\$ `marjasust jah \$]

Saatejuhid arutavad porgandiveini omaduste üle (rida 1 ja rida 2). S2 kommenteerib seejärel veini lõhna, öeldes: *`lõhn on `lõhnas on `tõesti sellises* ja jätkab naerva häälega: *\$ `juurviljasust on tunda \$* (rida 4). Naerva hääle eesmärk on siin markeerida nalja – seda kinnitab ka K reaktsioon ehk vestluspartneri naer (rida 6) ning S2 edasine seletus: *vaata muidu öeldakse et lõhnas on `mett ja `mandleid* (rida 4), mis seletab tema naerva häälega öeldud vooru osa sõnavalikut. S2 naerva häälega öeldud vooru osa on sõnamäng – ta kasutab sõnavormi, mida üldiselt veinide iseloomustamisel kasutatakse, kuid asendab konventsionaalsemad lõhnaomadused (nt mesi ja mandel) sõnaga *juurviljasus*. Sõna *juurviljasus* on ka esimene sõna, mida S2 naerva häälega ütleb, seega alustab S2 naerva häälega kõnelemist mitte-tõsise vooru osa alguses. Naerev hää

Naerev hää, mille algusel ei olnud lausungipiiriga kattuvat algust, võis alata ka lausungi viimasel sõnal. Selliseid naervaid hääli esines argivestlustes 1 korral, ametivestlustes 7 korral. Seejuures argivestlustes vaid mitte-tõsises olukorras, ametivestlustes 4 korral mitte-tõsises ja 3 korral probleemses olukorras.

Näites 39 vestlevad peretuttavad A ja M. A räägib lugu, mida talle tuttav veoautojuht rääkis.

(39)

- 01 A: =ei [mulle `just=üks:=e `veoautojuht] ütles ka kiftilt noh ta `oli veoautojuht enam
02 E: [{}]
03 A: ta=i=`ole onju ütles nimodi=et
04 (0.8)
05 A: et=ää et se=on nii `kift et=e `nüüd (.) just `iljuti oli vist `Soomes ja `Eesti
06 mõlemal `uudistes oli `jutt=et nimodi=et (0.2) et kui=te nääte `Soome ja `Eesti
07 rekka (.) noh neid re`gistreid, (0.4) sis olge \$ **ettevaatlikud**, \$.hhhh no vaata meie
08 oleme `harjund lumega sõitma?
09 M: nojah.

A jutustab, kuidas uudistes hoiatati Eesti ja Soome veoautojuhtide eest. Ta ütleb: *et kui=te nääte `Soome ja `Eesti rekka (.) noh neid re`gistreid*, seejärel peab lühikesese pausi ja ütleb: *sis olge \$ ettevaatlikud, \$*. (read 6–7). Naerva häälega ütleb ta sõna *ettevaatlikud*, mis on selle humoorika jutustuse tuum. Seejärel hakkab ta tõsise häälega oma nalja lahti seletama: *no vaata meie oleme `harjunud lumega sõitma* (read 7–8) ehk naerev hääle lõppeb taas süntaktilisel lausungipiiril, mille järel toimub ka sisuline pööre.

Vooru keskel algavad naervad hääled, mis ei alanud lausungi alguses, võisid pehmeneda ka kõneleja vóorus sisalduvat mitte-eelistatud infot.

Näites 40 on katke telefonikõnest, kus klient soovib saada infot, kas ta poster on juba trükitud, kuid teenindaja ei leia postri kohta infot.

(40)

- 01 H: £ mhmh. Ma võiks selle `faili `uuesti tuua muidugi kui ta `kadunud on. £
02 (.)
03 V: et et [et]
04 H: £ [või] `saa[ta.] £
05 V: [{}]=on nii palju `tööd vahepeal olnud et mul on::=õõõõõ rask-`raskusi
06 üldse \$ **meenut(h)ada mis `asi see oli, \$ ja:::** (0.9) *ahaha, *.lh ma `vaatan siia
07 `postrite `kataloogi.
08 (0.2)
09 H: £ mhmh?£
10 (2.3)
11 V: {et:=h} (7.8) ot=üks=`hetk `natuke veel läheb aega::?

H teeb real 1 pakkumise, et ta võib faili uuesti tuua, kuid V ei vasta pakkumisele, vaid hakkab vabandama, öeldes et tal on palju tööd olnud (rida 5). Seejärel ütleb ta: *mul on::=õõõõõ rask-`raskusi üldse \$ meenut(h)ada mis `asi see oli \$* (read 5–6), alustades alates sõnast *meenutada* naerva häälega kõnelemist. Naerva hääle eesmärk on siinkohal pehmeneda mitte-eelistatud ja piinlikku olukorda, kus V peab tunnistama, et ta on oma töös vea teinud. Naerva häälega rääkimise lõpetab kõneleja lausungipiiril, millele järgneb pööre tegevuses, kõneleja tekst viitab, et hakkab otsima faili.

Näidetes 38, 39 ja 40 esinenud naervad hääled lõppesid kõik lausungipiiril, mis kattus ka suhtlustegevuse või mõttepiiriga. Siiski esines argivestlustes 5 (2 mitte-tõsises, 3 probleemses olukorras) ja ametivestlustes 20 (12 mitte-tõsises, 8 probleemses olukorras) naervat häält, mille lõpp ei kattunud ei lausungi- ega ka mõttepiiriga.

Näites 41 on katke argivestlusest, kus õde (Ka) ja vend (Kä) räägivad Lasnamäest ja sealsete majade kvaliteedist.

(41)

- 01 Kä: kuskil peavad ned `inimesed `ka elama.
 02 (1.4)
 03 Ka: * no ma=i=`tea kus need `inimesed elavad (.) inimesed `põgenevadki maale=sis. *
 04 (0.4)
 05 Kä: ta `vaariši \$ pool Talina `linna \$ on `Lasnamäel.
 06 (1.6)
 07 Ka: ei `poolt Talina `linna me `küll enda juurde elama ei=sas=`võtta.

Kõneleja Ka on varem avaldanud arvamust, et Lasnamäe on varsti kummituslinnaosa, kus on vaid tänavalapsed ja asotsiaalsed inimesed (puudub katkest). Kä aga vastandub sellele arvamusele, öeldes: *kuskil peavad ned `inimesed `ka elama*. (rida 1). Ta viitab sellele, et Lasnamäe on siiski Tallinna suurim linnaosa ning paljude inimeste jaoks sobilik elamispaik. Selle peale ütleb Ka: ** no ma=i=`tea kus need `inimesed elavad (.) inimesed `põgenevadki maale=sis. ** (rida 3), pakudes välja stsenaariumi, mis võiks kehtida olukorras, mida ta varem ennustanud on. Sellele vastab Kä: *ta `vaariši (ee seltsimehed) \$ pool Talina `linna \$ on `Lasnamäel*. (rida 5), alustades voores keskel naerva häälega kõnelemist. Kuigi naerval häälel ei ole siinkohal selgeid süntaktilisi piire ning see ei alga ka rõhulise sõnaga, hõlmab ta siin tähendusliku terviku. Naerva häälega on öeldud selles voores liialdus – *pool Tallinna linna*. Faktiliselt ei vasta Kä väide tõele, seega markeerib ta liialdatud lausungi osa naerva häälega, et markeerida selle mitte-tõsidust.

Probleemsetes olukordades on sellistel juhtudel, kus naerva hääle lõpp ei kattu lausungipiiriga, enamasti tegemist järjeotsimistega. Näites 42 on katke telestaatest, kus külaline K kirjeldab saatejuhile antiikkomöödiade struktuuri.

(42)

- 01 K: teinekord ma mõtlen mõtlen `antiikdraama peale kui nagu sellise selgroo peale. (.)
 02 .hh kus on nagu see suur ja see `kesksed `probleemid .hh on kohe nagu esitatud
 03 väga konkreetset. seal=ei=ole `lavastaja .hh `ettekirjutusi mida=see mida=see
 04 `näitleja peaks (0.5) `seljas kandma kuidas ta peaks `vastama (0.3) oma
 05 lavapartneritele tegelikult=ju `antiiktekstide .hh ee > noh nii kuidas ned
 06 `antiiktekstid säilinud seal=ei=ole=ju tegelikult ju isegi < `karaktereid ei=ole
 07 `tegelasi (0.4) tegelasi ei kirjutatud. siis tegelikult see=on meie enda .hh enda
 08 niiöelda .hh \$ `välja `mõeldis \$ või end- enda `rekonstruktsioon et kuidas need
 09 `tekstid tegelikult võisid siis reaalselt algselt nagu (0.7) välja näha.

K kirjeldab seda, kuidas antiikdraamades ei ole kindlalt etteantud karaktereid, tegelasi, riietust jne (read 3–7). Ta alustab järjeotsimisega real 7, kui ta ütleb sõna *enda*, seejärel hingab sisse ja kordab uuesti sõna *enda*. Seejärel lisab ta toimetamispartikli *niiõelda*, hingab veel korra ja ütleb naerva häälega sõna *väljamõeldis* (rida 8). Seejärel jätkab ta alternatiivi pakkuva asendusega: *või end- enda `rekonstruktsioon ...* (rida 8), mis näitab, et ta ei jäänud esmalt valitud sõnaga rahule. Seega viitab naerev hääle ebaõnnestunud järjeotsimise lahendile.

Esines ka mitte-eelistatud infot pehmendavaid naervaid hääli, mille piirid ei kattunud lausungipiiridega. Näites 43 vestlevad keelereiside korraldaja ja klient.

(43)

01 H: ööö kas see on teil `ainukene reis või on teil midagi `veel [pakkuda kõigepealt.]
 02 V: [hhhhhhhhh]
 03 ääää `meil=on=äää `ülejäänud tändab `üks `grupi `reis meil tuleb `veel=et me
 04 `üldiselt nagu: > võimalikult \$ `vähe teeme \$ < grupi `reise=et kuna `enamus
 05 `vanemaid tahab `siiski: .hhhh `saata individu`aalselt oma `lapsed=et siis nagu
 06 e`fekt on `suurem. .hhhh äää a:ga meil `üks=ee `grupireis tuleb `veel, se tuleb
 07 `lennukiga.

H on helistanud reklaami peale ettevõttesse, mis korraldab lastele keelereise. Real 1 küsib ta, kas peale reklaamis tutvustatud reisi on veel reise pakkuda. Ilmselt on reklaamil oleva reisi puhul tegemist grupireisiga, kuna V hakkab rääkima kohe grupireisidest: *ääää `meil=on=äää `ülejäänud tändab `üks `grupi `reis meil tuleb `veel=et me `üldiselt nagu: > võimalikult \$ `vähe teeme \$ < grupi `reise* (read 3–4). Vooru keskel ütleb ta sõnad *vähe teeme* naerva häälega. Kuna H on küsinud, milliseid reise veel on, võib järeldada, et V arvates on info, et grupireise tehakse vähe, H jaoks mitte-eelistatud. Seega võib siinkohal öelda, et V kasutab naervat häält mitte-eelistatud info pehendamiseks. Seejuures paikneb naerev hääle just mitte-eelistatud info tuumal.

Vooru keskel paiknevad naervad hääled võisid alata aga ka vooru sees konkreetse lausungi alguses. Selliseid naervaid hääli oli argivestlustes 11 (8 mitte-tõsisis ja 3 probleemses olukorras), ametivestlustes 16 (11 mitte-tõsisis ja 5 probleemses olukorras).

Näites 44 vestlevad kaks sõbrannat A ja B. B jutustab parasjagu lugu sellest, mida ta oma horoskoobist luges.

(44)

01 A: no aga kaks tuat=`üksteist kaks tuat=`kaksteist o- o- ei ole meil ju `võtta veel *
 02 kus[kilt] *
 03 B: [kaks] tuhat `üksteist {või}, (0.5) `tea:d (0.5) `minu `selle `sammas horoskoobis
 04 onju, mis räägib kahe tuhande `kümnendast `aastast, (.) `sinna oli sulgudesse
 05 kirjutada, (.) `muide kaks tuhat `üksteist (.) on sinu kõige `parim `aasta. (0.6)
 06 \$ mõtsin=et `issand kui `kummaline, \$.h me räägime kahe tuhande `kümnendast
 07 aastast sinna `sisse oli `see lüki[tud.]
 08 A: [mh]mh

B kasutab siinkohal naervat häält oma jutustuses oleva lausungi \$ *mõtsin=et`issand kui`kummaline* \$ (rida 6) rõhutamiseks. Tegemist on refereeritud mõttega (ingl *reported thought*). Selliseid refereeritud mõtteid on varasemas uurimuses käsitletud peamiselt kurtmisjärjendites, kus on leitud, et kõnelejad võivad kasutada naeru (või ka naervat häält), et vestluspartnerit naerule kutsuda (Haakana 2006: 165). Kuigi siinkohal ei ole tegemist otseselt kurtmisega, väljendab B siiski rahulolematust horoskoobi sisu üle. Naerev häääl lõpeb lausungi piiiril, järgmise lausungi *me räägime kahe tuhande`kümnest aastast sinna`sisse oli`see lüki[tud.]* (read 6–7) ütleb ta tõsise häälega. Naerev häääl lõpeb seal, kus B alustab uut tegevust ehk oma mõtte väljendamist.

Näites 45 on katke vestlusest reisikorraldaja ja kliendi vahel. Klient on küsinud infot reisi kohta Egiptusesse. V on varem lugenud kas veebilehelt või brošüürist selle reisi detaile (mis on hinnas, kus on majutus, kes on giid jne).

(45)

- 01 V: ja=sis=on`reisisaatja. (0.5) nii ja=programmis on noh (0.8) >
 02 se=programm on väga pikk, \$ **kas ma loen selle kõik`ette teile.** \$.hhh
 03 (0.5) või (.) või=te=huvitab=teid=nüü`hind.

V lõpetab kirjeldamise: *ja=sis=on`reisisaatja* (rida 1), peale mida ta peab pausi ja jätkab: *nii ja=programmis on noh* (rida 1), peale mida ta peab taas pausi. Pausi järel ütleb ta: *se=programm on väga pikk* (rida 2) ja lisab naerva häälega: *\$ kas ma loen selle kõik`ette teile \$* (rida 2). Naerva häälega öeldud voo osa on teenindaja rollist välja tulemine – V kui reisikorraldaja peab andma potentsiaalsetele klientidele infot oma firma reise kohta. Seda, et V eelistus oleks pigem mitte seda programmi ette lugeda, kinnitab V voo eelnev sõnum, et programm on pikem ja ka järgnev küsimus: *või=te=huvitab=teid=nüü`hind* (rida 3). Seega võib järeldada, et kõneleja kasutab siinkohas naeru mitte-eelistatud mõtte pehmendamiseks.

Vooru keskosa hõlmavaid naervaid hääli esines rohkem ametivestlustes. Mõlemas vestlustüübis esines ligi 2/3 voo keskel esinevatest naervatest häälest mitte-tõsistes olukordades, 1/3 probleemsetes. Naervate hääle algused ei kattunud enamasti voo siseste lausungipiiridega. Sellistel juhtudel alustasid kõnelejad naerva häälega kõnelemist enamjaolt rõhuliste sõnade peal, mis olid sageli näiteks nalja seisukohast olulised sõnad (näide 38). Sellised naervad hääled võisid esineda ka voo või lausungi viimastel sõnadel (näide 39). Naervate hääle lõpud olid aga enamasti lausungipiiridel, vaid üksikud ei kattunud nendega. Ka sellistel juhtudel rõhutasid kõnelejad nalja või jutustuse seisukohast olulisi sõnu (näide 41), pehmendasid ebaõnnestunud järjeotsimise lahendust (näide 42) või markeerisid sellega mitte-eelistatud info tuuma (näide 43). Esines ka naervaid hääli, mis hõlmasid voo sees tervikliku lausungi (näited 44 ja 45). Seega hõlmasid voo keskosas paiknevad naervad hääled kas fookusesse tõstatatud üksuse (nt jutustuse seisukohast olulise osa) või lausungi/suhtlustegevuse lõpu, pärast mida jätkas kõneleja voo tõsise häälega.

H soovib keelekoolitusele saata oma last, kelle vanust V katke alguses küsib (rida 1). H vastab: *viis`teist* (rida 2), pärast mida V kordab H vastust ja jätkab: *no viis`teist on juba: päris` suur et=ä .hhh et` tegelikult=ääää mmmm tale et=et et \$ viie`teistaast(h)asel o(h)n \$ hehe .hhh` palju erinevaid` võimalusi* (read 3–5). V vastus viitab, et ta ei oska H varasemale küsimusele, milliseid reise on neil pakkuda (puudub katkest) päris täpselt vastata. Kõigepealt ütleb ta üsna üldise fakti *viisteist on juba päris suur*, seejärel alustab ta järjeotsimist, millele viitavad partikkel *tegelikult*, üneemid *ää* ja *mm* ning sidesõna *et* kordamine. Kui ta kordab uuesti sõna *viieteistaastane*, hakkab ta kõnelema naerva häälega, et tekkinud piinlikku olukorda pehmendada. Vooru keskel ta ka naerab, pärast seda jõuab ta lausungiga lõpuni (rida 5). Näites 47 ei kattu naerva hääle algus ega lõpp lausungipiiriga, kuid naerva hääle lõpus on pikk sissehingamine.

Vooru keskel algavate naerva hääle + naeru kombinatsioonide algused ei kattunud süntaktiliste lausungipiiridega. Pärast naeru alustati tõsise häälega enamasti uue lausungiga (või lisati lõpetatud lausungile jätk nagu näites 46) või tekkis seal muu hetkeline kõnekatkestus (paus või sissehingamine nagu näites 47).

Kombinatsioon naerev hääle + naer + naerev hääle esines argivestlustes mitte-tõsises olukorras, ametivestlustes 1 juhul ka probleemses olukorras.

Näites 48 on katke telesaatest, kus külaline räägib Sokratesest ja tema põhimõtetest ning sellest, kas oma põhimõtetest kinni hoidmine on igas olukorras tark mõte.

(48)

01 K: e kas kas tasub kas tasub olla Sokrates kes hoiab` iga` hinnaga kinni .hh oma
 02 `veendumusest. .hh (0.7) vot se- see (0.3) see=on ma=arvan ma=arvan et see=on
 03 (0.6) enesetunde küsimus. et ma=arvan=et see` kindlasti ei sobi` kõigile. tundub et
 04 `ajaloos on see väga` vähestele \$ sobinud. \$ ehehe \$ meil on väga vähe (.)
 05 `näiteid \$ (.) tegelikult` Sokratese tüüpi inimestest.

K toob välja, et ta arvab, et kõigile ei sobi Sokratese kombel oma veendumustele truuks jääda (rida 3), ja ütleb: *tundub et` ajaloos on see väga` vähestele*, lisades seejärel naerva hääle ning lõpetab lausungi sõnaga *sobinud* (rea 3–4). Naerev hääle algab siinkohal lausungi viimasel sõnal. Pärast seda lisab ta kahe lausungi vahel naeru, ja jätkab naerva häälega: *\$ meil on väga vähe` näiteid \$* (read 4–5). Siin on naeru ja naerva hääle eesmärk markeerida öeldu mitte-tõsiseks ja naljatlevaks. Naerev hääle lõpeb pausiga.

Naerva hääle + naeru + naerev hääle kombinatsioonid algasid 3 juhul lausungi algusega, ülejäänud juhtudel ei olnud algusel kattuvust süntaktiliste piiridega. Kombinatsioonid lõppesid aga alati lausungi lõpu või pausiga, kuid kõnelejad jätkasid enamasti samal jututeemal.

Kombinatsioon naer + naerev hääle esines argivestlustes mitte-tõsises olukorras, ametivestlustes 5 juhul mitte-tõsises olukorras ja 4 juhul probleemses olukorras.

Näites 49 juhatab S2 sisse saatelõiku, kus hakatakse proovima erinevaid eksootilisi putuktoite, nagu teomunad ja frititud jahuussid.

(49)

- 01 S1: ma hakkam kohe `nutma.
02 S2: meil on väga koledad asjad mida \$ `S1 ei=söö \$ aga me teeme `teistmoodi täna.
03 se on `oopis nagu **hehehõhmhehehheh** \$ `oopis nagu `sümpaatsem. \$
04 sa `sööd enne `ära sa ei `tea mis see `on. ja alles `pärast saad teada. {vaata}

S1 väljendab oma ebasümpaatiat maitstavate toodete vastu (rida 1), pärast mida jätkab S2 n-ö ametliku saatelõigu sissejuhatamisega, tuues välja, et nad proovivad koledaid asju, mida S1 ei söö, kuid et nad teevad teistmoodi (read 2–3). Uut lausungit alustab ta tõsise häälega: *se on `oopis nagu* ja seejärel hakkab naerma. Pärast naeru jätkab ta kõnelemist naerva häälega: *\$ `oopis nagu `sümpaatsem.* \$ (rida 3), korrates sõnu, mida ta ütles enne naeru. Naerev häääl lõpeb lausungi piiril, kus S2 hakkab seletama, mida siis teistmoodi tehakse. Naer ja naerev häääl on siinkohal kasutusel mitte-tõsisuse markeerimiseks, S2 vooru jätk viitab sellele, et sõna *sümpaatsem* on siin mõeldud naljana.

Näites 50 on telefonikõne reisikorraldaja ja kliendi vahel, kus kõneleja pehmendab naeru ja naerva häälega potentsiaalselt probleemset infot.

(50)

- 01 V: et meil `olid nad {nagu} `küsitut:=aga: aga see oli küsitud `enne ku=need `lennu
02 `asjad `juhtusid, ja nüüd noh nende `vastustega on `läind lissalt `rohkem `aega=et
03 siin on palju `muid olulisi `asju=vel `teistel **eh heh .hhh**=
04 H: =mh[mh]
05 V: \$ [ei] ole \$ ka `tagant kedagi `kiirustanud. .hhhhh=
06 H: =.hhhhh aga=
07 V: =a=kõik a=`kõik on `niimodi=et `lennukiga `koha=peale=ja `bussiga `ringreis
08 `koha=päl={ja lem=-le-} `lennukiga `tagasi.
09 H: .hhh kas on olemas eestikeelne `kiid.

V räägib Barcelona reisi kuupäevadest, mis ei ole kindlalt paigas (puudub katkest) ja seejärel põhjendab, miks need ei ole selged (rida 1–3). Pikk põhjendus viitab sellele, et V soovib oma info puudumist õigustada, et mitte näida ebaprofessionaalne, tuues välja reisibüroost sõltumatuid tegureid, miks infot ei ole. Selgituse keskel hakkab V naerma (rida 3), pärast mida H reageerib pealrääkimisega, öeldes *mhmh*, millega ta annab V-le märku, et on infost aru saanud ja viitab V-le, et too võiks jätkata (Hennoste 2000a: 1779) Seejärel jätkab V paari sõna hõlmava naerva häälega: *\$ [ei] ole \$ ka `tagant kedagi `kiirustanud.* (rida 5), mille eesmärk on samuti V jaoks potentsiaalselt probleemset infot pehmendada.

Kui vaadata vooru keskel paiknevate naeru ja naerva hääle kombinatsioonide puhul naerude paiknemist, siis enamasti olid need lausungi piiril (argivestlustes 3 korral, ametivestlustes 6 korral, vt ka näide 50). Naervate hääle lõpp ei kattunud enamasti lausungipiiriga (argivestlustes 2, ametivestlustes 8 juhul), ka algused ei kattunud süntaktiliste piiridega. Mõnel juhul algas naerev häääl näiteks ülepingsutatud väljendi alguses (näide 46) või järjeotsimistel (näide 47), kuid osal juhtudest ei olnud naerva hääle algus selgelt seletatav.

3.1.4. Vooru lõpuosas paiknevad naerud ja naervad hääled

Vooru lõpus oli argivestlustes 26 naeru, 65 naervat häält ning 28 naeru ja naerva hääle kombinatsiooni; ametivestlustes 39 naeru, 85 naervat häält ning 31 naeru ja naerva hääle kombinatsiooni, mida kõnelejad kasutasid enda vooru mitte-tõsiseks markeerimiseks või pehmemdamiseks.

3.1.4.1. Naer

Naer paiknes vooru lõpus mitte-tõsistes olukordades argivestlustes 20 ja ametivestlustes 16 korral.

Näites 51 vestlevad tuttavad E (vanem naisterahvas), K (noor naine) ja A (noor mees), vestluse juures viibib ka 11-kuune laps AS. Vestluses on varem palju juttu erinevatest toitudest, näites on teemaks E õhtusöök. Näide illustreerib olukorda, kus kõneleja on lisanud naeru vooru lõppu selleks, et markeerida oma vooru mitte-tõsiseks.

(51)

- 01 E: aga `teate mis ma nüüd `õhtu söön ma=i=`või teile `ütelda, te akate jäle `naerma.
02 K: mis=sa `sööd sis.=
03 A: `oi me=i=`naera sind Erna au`sõna ei `naera. **hõhõhõh**
04 (0.9)
05 E: ma söön `iga õhtu @ `no::blu:::d. @ aga `täna=õhtu ei=`söönd=[sest]
06 K: [mis `see] on.
07 AS: aaaaaaa [äääh] ((häälitseb nõudlikult))
08 E: [tead `no]blu on õ `küüslauk noh,

E ütleb real 1: *aga `teate mis ma nüüd `õhtu söön ma=i=`või teile `ütelda, te akate jäle `naerma*, viidates lausungiga *te akate jäle `naerma* vestluses varem esinenud olukordadele, kus K ja A on E üle nalja teinud. Sellele reageerib K küsimusega: *mis=sa `sööd siis* (real 2), A aga lausega: *`oi me=i=`naera sind Erna au`sõna ei `naera* (rida 3), lisades vooru lõppu naeru. A vooru sisu ja naer on üksteisega vastuolus: kuigi A on just väitnud, et ta ei naera E üle, siis lisab ta oma vooru lõppu naeru. Vastuolu tõttu võib seda vooru tõlgendada naljaks, mis on ühtlasi ka kutse naerule, mida A vestluspartnerid vastu ei võta.

Vooru lõpus olev naer võis esineda ka probleemses olukorras, näiteks pehmemdada mitte-eelistatud vooru. Selliseid naere esines argivestlustes 6, ametivestlustes 23.

Näites 52 vestlevad telefonitsi maakler ja helistaja, kes on huvitatud korteri üürimisest.

(52)

- 01 V: {ahiküttega} kohe `vaatan, (.) mis: `linnaosa ka `tähtis.
02 (0.5)
03 H: eee noh `väga tähtis ei=`ole=aga aga muidu `Karlova oleks ikka kõige `eelistatum
04 `paik.
05 (0.3)
06 V: mhmh
07 (6.3)
08 V: jah siin on `palju mis=on: `vesi `väljas et see ei `sobi.
09 (1.3)
10 H: eee (.) nojah, ku=`võimalik siis `mitte=**heh**
11 (0.5)
12 V: jaa? {-} (1.8) `kallemaid on `küll. (0.8) > `üks=etk ma `küsin. <

Helistaja on varem öelnud, et ta soovib pigem odavama hinnaklassi korterit. Maakler esitab helistajale küsimuse: *jah siin on `palju mis=on: `vesi `väljas et see ei `sobi* (rida 8), milles väljendub eeldus, et helistaja ei soovi veevärgita korterit. H vastab sellele: *eee (.) nojah, ku=`võimalik siis `mitte* (rida 10), lisades lõppu naeru. Naeruga pehmenab ta oma vastuse mitte-eelistatust. Kuigi V küsimuse vorm eeldab seda, et H ütleb, et talle selline variant ei sobi, siis H eitav vastus on siiski mitte-eelistatud, kuna tema soovitud hinnaklassis olevaid veega kortereid ei ole kuigi palju (sellele viitab ka V voores 12: *jaa? `kallemaid on `küll*).

Vooru lõpus paiknevaid naere kasutavad kõnelejad selleks, et oma voores tagantjärele mitte-tõsiseks markeerida (näide 51) või neis sisalduvaid potentsiaalseid probleeme pehmenada (näide 52). Vooru lõpus paiknevad naerud olid levinumad ametivestlustes, kus neid kasutati rohkem probleemide pehmendamisel.

3.1.4.2. Naerev hää

Vooru lõpuosa hõlmasid kõneleja voores mitte-tõsiseks markeerivad naerud hääled argivestluste mitte-tõsistes olukordades 51 korral, probleemsetes 14 korral; ametivestlustes mitte-tõsistes olukordades 36, probleemsetes 49 korral. Seega on ametivestlustes ülekaalus probleemseid voores pehmenavad voores lõpuosa hõlmavad naerud hääled, argivestlustes aga mitte-tõsistust markeerivad.

Vooru lõpuosa hõlmavate naervate hääle algused on sarnased voores keskel algavate naervate häälega. Kõige rohkem esineb naervaid hääli, millel algusel ei ole kindlat lausungipiiridega kattuvat algust (argivestlustes 50, ametivestlustes 70), kuid esineb ka neid naervaid hääli, mis algavad koos lausungi algusega (argivestlustes 15, ametivestlustes 15).

Sarnaselt voores keskel paiknevale naervale häälele algasid ka siin naerud hääled enamasti rõhulistel sõnadel.

Näites 53 on katke argivestlusest, kus M räägib oma korterikaaslastele K-le ja R-ile, millisel eriskummalisel viisil nende ühine tuttav Alar jäätist sööb.

(53)

- 01 M: kas `Alar sõi `siis `ka `lusik- kas=sa `oled näind kuidas Alar `lusikaga
02 `jää[tist] sööb=vä?
03 K: [hmh]
04 K: aitää?
05 (0.5)
06 M: `Alar `võtab sele::: `tuutu`jääitise ala selle `suklatuuti [onju?]
07 R: [aa]ee
08 (0.4)
09 R: [mhmh]
10 M: [ja `ta] akkab \$ `lusikaga `kaevama sealt seest. \$
11 K: [mhh]
12 R: [ma=len]=`näind kuidas ta seda `tavalist seda: (1.0) seda si`lindrikujulise
13 topsiga `jääitist (0.3) sööb `lusikaga.

M alustab jutustamist küsimusega: *kas `Alar sõi `siis `ka `lusik- kas=sa `oled näind kuidas Alar `lusikaga `jää[tist] sööb=vä?* (rida 1–2), et teha kindlaks, kas tema sõbrad on selle loo sisuga tuttavad. Sellele küsimusele ei tule selget vastust, seega M jätkab jutustusega real 6: *Alar `võtab sele::: `tuutu`jääitise ala selle `suklatuuti [onju?]* (rida 6). R reageerib pealerääkimisega, öeldes: *aeee* (rida 7), mida võib tõlgendada kui partiklit *aa*, mis viitab meeldetulemisele (Kasterpalu, Hennoste 2016: 153), ja üneemi *ee*, mis viitab järjeotsimisele (Hennoste 2000b: 2038). R-i reaktsiooni järel on 0,4-sekundiline paus, pärast mida annab R jätkajaga *mhmh* (rida 9) märku, et M võib jätkata, samal ajal M juba jätkabki: *[ja `ta] akkab \$ `lusikaga `kaevama sealt seest. \$* (rida 10). M alustab voores sõna *lusikaga* naerva häälega rääkimist. Siin kattub taas naerva hääle algus voores humoorika sisu algusega: topsijääitise *lusikaga* söömine ongi selle loo põhituum ja eripära, millest M räägib. Seega markeerib M voores mitte-tõsist osa naerva häälega.

Probleemsetes situatsioonides kasutasid kõnelejad naervat häält osal voores mitte-eelistatud voores pehmemdamisel ja järjeotsimiste markeerimisel. Ameti-vestlustes kasutati naervat häält osal voores ka piinlikke olukordade pehmemdamisel.

Näites 54 vestlevad ema E, isa M, poeg ja peretuttav A. M ja A arutavad tööasju, E ja J räägivad J-i koolitöödest.

(54)

- 01 A: no (.) midagi `sellist aga veel `prostim mingi=üts `kuuekümnene `krooniga `sai.
02 (0.5) aga `levi:=ei noh ei=saand `kä[tte.]
03 M: [nojah]
04 (2.0)
05 E: kallis laps kesse `rääkis täna et ta `õpib \$ `küla pääl `ära ilusti. \$
06 (0.4)
07 J: {-} [{-}]
08 A: [ja nüüd on] [kõik õppi`mata.]
09 M: [oijaa [`oligi {-}]]
10 J: [ei ma=i=`öelnud] [et ma `kõik]
11 E: [@ ai @ sa=i=`öelnud]

Real 5 pöördub E J-i poole, öeldes: *kallis laps kesse`rääkis täna et ta`õpib \$`küla pääl`ära ilusti. \$* ja lisab voo ru viimasele neljale sõnale naerva hääle. E voo ru sisu on mitte-eelistatud, ta toob välja, et J ei ole oma lubadusest kinni pidanud. Naerva häälega esitatud osa on etteheide, mida naerev hää l pehmendab.

Naerev hää l võis paikneda ka vaid voo ru viimasel sõnal. Selliseid naervaid hääli oli argivestlustes 13 (10 mitte-tõsises, 3 probleemses olukorras) ja ametivestlustes 19 (4 mitte-tõsises, 15 probleemses olukorras).

Näites 55 vestlevad maakler V ja helistaja H. H soovib infot kesklinnas üürile antavate korterite kohta.

(55)

- 01 V: mmmm ((krõps)) <`kesk`linnas nüüd`hetkel > ei=`ole ja mis=`se`hind võiks olla
02 (0.2)
03 H: .hhh
04 V: ja kas`mööbliga võ`ilma.
05 (0.5)
06 H: `kindlasti`mööbliga.
07 (0.7)
08 V: m:::hmh? ((mõtlikut))
09 (0.3)
10 H: `või`kesklinna`lähedal või nimodi=`et`mitte=`õ kuskil`kau:ges`Annelinna
11 otsas=`et: sinna ei \$`tahaks. \$.hhh
12 V: mhmh ja mis=`se`hind võiks olla

V informeerib H-d, et hetkel ei ole kesklinnas kortereid pakkuda ja esitab küsimuse: *mis=`se`hind võiks olla* (rida 1). Peale mikropausi kostub H hingamine, mis võib viidata sellele, et H alustab voo ruga. V aga esitab uue küsimuse: *ja kas`mööbliga võ ilma* (rida 4). Peale pausi ütleb H: *`kindlasti`mööbliga* (rida 6). Seejärel on paus, peale mida V ütleb: *m:::hmh* (rida 8), mis võib siinkohal võib viidata arusaamisele. Peale lühikest pausi lisab H: *`või`kesklinna`lähedal või nimodi=`et`mitte=`õ kuskil`kau:ges`Annelinna otsas=`et: sinna ei \$`tahaks \$* (read 10–11). H piirkonnamääratlus ei ole kuigi täpne, kuid ta siiski annab infot, et ta ei ole huvitatud korteritest Annelinna tagumises otsas ehk linna servas. Seejuures ta ütleb rõhutatult sõna *kauges*, venitades *u-d*. Voo ru viimase sõna tahaks ütleb ta naerva häälega, mis võib viidata sellele, et H tajub oma voo ru mitte-eelistatuna: kortereid, mida ta sooviks, ei ole hetkel saada; ühtlasi ei ole tema piirkonnamääratlus kuigi täpne. Naerva häälega pehmendab ta oma voo ru n-õ tagant järgi. Siin toimib naerev hää l sarnaselt kõnesisesele naerule, mida kasutatakse voo ru viimastes sõnades selleks, et potentsiaalselt probleemseid olukordi pehmendada (Shaw jt 2013).

Uue lausungiga koos algas 15 argivestluste (12 mitte-tõsises, 3 probleemses olukorras) ja 14 ametivestluste voo ru lõpus paiknevat naervat hää lt (6 mitte-tõsises, 8 probleemses olukorras).

Näites 56 on katke telesaatest, kus saatejuhid proovivad kohaliku veinitootja kummalisi veine.

(56)

- 01 S2: see `igatahes `põhjus miks me sellest `kõigest täna `räägime on see et ää (.) Eesti
02 `naine akkas siis `tootma `Eestis omasid `veine. ja need ei ole mitte
03 traditsioonilised `marjaveinid, ja need ei ole ige- isegi mitte traditsioonilised
04 `viinamarjaveinid vaid ta on teinud `veini näiteks `tomatist. \$ miks p(h)eaks ültse
05 `tomatist keegi veini tegema. \$
06 K: no kuidas see ütlus `on et kui `jumal annab sulle `sidruneid no=ja kust ma siin
07 `Eestis võtan `palju ühtlase kvaliteediga `hästi kasvavaid `viinamarju.

S2 juhatab saatelõiku sisse, tutvustades vaatajatele, kes on sel päeval saatekülaline ja mida ta kaasa toonud on (read 1–4). Naerva häälega ütleb ta lausungi, millega ta pöördub esimest korda saatekülalise poole: \$ *miks p(h)eaks ültse tomatist keegi veini tegema.* \$ (read 4–5). Naerev hääl on siinkohal mitte-eelistust pehmendavas rollis. Tegu on küsilausega, mida võib tõlgendada ka pööratud polaarsusega küsimusena, mis viitab, et tomatist veini tegemine on mõttetu, absurdne, rumal vms (Laanesoo 2017). Lisaks tingiv kõneviis sõnas *peaks* ning sõna *üldse* rõhutavad, et S2 jaoks on tomatist veini tegemine kummaline tegevus. K vastusest näeme, et K tõlgendas seda tavalise küsimusena (read 6–7).

Vooru lõpuosa hõlmavate naervate häälte puhul oli probleemsete olukordade osakaal suurem kui teiste paiknemiste puhul, seda eriti ametivestlustes. Voorus paiknemiselt sarnanevad need vooru keskel olevate naerudega – naervate häälte algused ei kattu enamasti lausungipiiridega, kuid kõnelejad alustavad naerva häälega kõnelemist tihti rõhulistel sõnadel või vooru viimastel sõnadel. Vooru viimaseid sõnu hõlmavad naervad hääled on (eriti ametivestlustes) kasutusel vooru probleemsete tagantjärgi pehendamiseks (näide 55), olles sarnane vooru lõpus paiknevale naerule (näide 52). Vooru lõpuosa hõlmavate naervate häälte seas esines ka kogu lausungit hõlmavaid naervaid hääli.

3.1.4.3. Naer ja naerev hääl ühes voorus

Vooru lõpuosas paiknevaid naerude ja naervate häälte kombinatsioone esines argivestlustes 28, ametivestlustes 31. Seejuures esines kolme eri kombinatsiooni: naerev hääl + naer (argivestlustes 25, ametivestlustes 15), naerev hääl + naer + naerev hääl (argivestlustes 1, ametivestlustes 8) ja naer + naerev hääl (argivestlustes 2, ametivestlustes 8).

Kombinatsioon naerev hääl + naer esines argivestlustes vooru lõpus 24 juhul mitte-tõsises ja 1 juhul probleemsetes olukorras, ametivestlustes 8 juhul mitte-tõsises ja 7 juhul probleemsetes olukorras.

Näites 57 on katke telesaatest, kus külaline K on tulnud saatesse, et tutvustada oma ettevõtte toodetavaid kilgijahutooteid. Näide illustreerib olukorda, kus kõneleja markeerib oma mitte-tõsist vooru naerva hääle ja naeruga.

(57)

- 01 S2: `S1 ole=ea `tule `palun `ühine [meie meie vahva] sellise sö-
02 [(kilk häälitseb)]
03 S2: näe `kilk hakkas `häält tegema jah.
04 K: jaa sa meeldid \$ **talle.** \$ [ehhehe]
05 S1: [ei ei nad `kutsusid] `mind `praegu vaata
06 S1: [`Grete `Grete] tüdis mind jaa.
07 S2: [kilk kutsus]

Katke alguses viibib S1 kaamerate vaateväljast eemal, S2 kutsub ta studio-
diivanile, et ka tema kilgijahutoodete hindamisega ühineks (rida 1). Samal ajal
hakkab laual terraariumis olev kilk häälitsema. Kilgi hääle peale reageerib S2:
näe `kilk hakkas `häält tegema jah (rida 3). Selle peale ütleb K: *jaa sa meeldid \$
talle.* \$, öeldes viimase sõna naerva häälega ja lisades voozu lõppu naeru. Sellega
markeerib ta voozu mitte-tõsiseks ja annab märku, et sellele võib reageerida
naeruga (vt Jefferson 1979). Vestluspartnerid K naerukutsele ei vasta, K naeru
ajal alustab S1 oma voozu, öeldes, et kilgid häälitsevad hoopiski selleks, et teda
kutsuda (read 5–6).

Probleemse voozu pehmendamiseks kasutasid kõnelejad kombinatsiooni
naerev hääle + naer voozu lõpus argivestlustes 1, ametivestlustes 7 korral.

Näites 58 vestlevad reisikorraldaja V ja klient H. Klient on helistanud reisi-
büroosse, et saada infot reise kohta Kanaaridele. Kõneleja kasutab naervat hääle
ja naeru voozu lõpus kõneleja jaoks probleemse olukorra pehmendamiseks

(58)

- 01 V: Gloobus reise tere
02 H: tere? .hh ma sooviksin: (.) lähemat informatsiooni võibolla=selle (.) .hh teie `reise
03 kohta mida te `pakute `Grän Ka`naariale.
04 V: jaa?
05 H: mt et=õõ kõigepealt (.) {et} kus=se ültse \$ `asub. \$ **ehh**
06 (.)
07 V: @ Grän Ka`naaria kus `asub. @ ((imestunud toonil))
08 H: jaa?

H ütleb, et ta soovib *lähemat informatsiooni* Kanaari saartele suunduva reisi
kohta (read 2–3). Sellele reageerib V tõusva intonatsiooniga partikliga *jaa?*, mis
viitab, et ta ootab, et H jätkaks (Hennoste ilmumas). Seejärel esitab H küsimuse:
mt et=õõ kõigepealt (.) {et} kus=se ültse \$ `asub. \$, öeldes voozu viimase sõna
naerva häälega ja lisades voozu lõppu naeru. H naerev hääle ja naer on siin näiteks
tingitud sellest, et tema voozu on potentsiaalselt problemaatiline. Esiteks ei lähe
see küsimus sisult kokku tema eelmise voozuga – saare asukoht ei ole lähem
informatsioon reisi kohta. Teiseks võib H siinkohal naerva hääle ja naeruga peh-
mendada teadmiste puudumisest tekkivat piinlikkustunnet. Sellele, et küsimus on
kummaline või ebasobiv, viitab ka V parandusalgatus: @ *Grän Ka`naaria kus
`asub.* @ (rida 7). V imestunud hääletoon viitab siinkohal, et tegemist on aktsep-
teerimisprobleemiga (Hennoste ilmumas).

Kui vaadata naerva hääle alguseid, siis on näha, et näidetes 57 ja 58 alustavad kõnelejad naerva häälega kõnelemist voozu viimasel sõnal. Sarnaselt neile näidetele algas naerev hääli nii argivestlustes 10 (9 mitte-tõsises, 1 probleemses olukorras) ja ametivestlustes 6 (2 mitte-tõsises, 4 probleemses olukorras) korral. Lisaks sellele võisid naerva häälega kõnelemist alustada lausungi alguses (argivestlustes 8 (kõik mitte-tõsises olukorras) ja ametivestlustes 3 korral (2 mitte-tõsises, 1 probleemses olukorras)) või lausungi keskel (argivestlustes 7 (kõik mitte-tõsises olukorras), ametivestlustes 6 (4 mitte-tõsises, 2 probleemses olukorras)).

Kombinatsioon naerev hääli + naer + naerev hääli esines argivestlustes vaid mitte-tõsistes olukordades, ametivestlustes 6 korral mitte-tõsises ja 2 korral probleemses olukorras.

Näites 59 on katke telesaatest, kus külaline on tulnud tutvustama oma ettevõtte toodetud kilgijahust küpsetisi. Näide ilmestab olukorda, kus kõneleja kasutab kombinatsiooni naerev hääli + naer + naerev hääli voozu lõpus enda voozu mitte-tõsiseks markeerimiseks.

(59)

- 01 S2: jah sellega tuleb `arjuda [õige]
 02 K: [just]
 03 S2: kui ma ütlen `päraat ikka kil- kerge selline `putukamaitse ikkagi \$ tuleb(h) \$ hõmh
 04 \$ ma olen putukaid väga palju elus `sõõnud [ma pean nüüd veel ütleva.] \$
 05 K: [mhheh]
 06 K: mhmh
 07 S2: `see ei ole siin `kõige `ebameeldivam

S2 iseloomustab kilgijahust toodetud näkileiba järgnevalt: *kui ma ütlen `päraat ikka kil- kerge selline `putukamaitse ikkagi \$ tuleb(h) \$* (rida 3), seejuures öeldes lausungi viimase sõna naerva häälega. Seejärel ta naerab ja jätkab naerva häälega: *\$ ma olen putukaid väga palju elus `sõõnud [ma pean nüüd veel ütleva.] \$* (rida 4), põhjendades tõenäoliselt seda, kuidas ta teab, et sellel leival on putukamaitse juures. Naeru ja naerva häälega markeerib ta selle voozu mitte-tõsiseks – kuigi selle sisu on tõene, siis tegu on pigem humoorika faktiga. Inimesi, kellel oleks väga palju kogemusi putukate söõmisega, on tõenäoliselt Eestis üsna vähe. Ka K tõlgendab S2 voozu mitte-tõsisenä ja reageerib lühikese naeruga S2 voozu ajal (rida 5).

Näites 60 on katke telefonikõnest keelekoolituse korraldavas ettevõttesse, kus klienditeenindaja V tutvustab lastele mõeldud keeleõppereisi.

(60)

- 01 V: meil on kaks `grupijuhti on siit < `kaasas alati, > (0.6) `Eestist, ja siis see `lätlaste
 02 on `oma grupijuht `kaasas, .hhhhhhhhhhhhhhhh hja::: mhhhhhhhh ma=i` teagi
 03 mi-`mis ma veel \$ `teile \$ ehk \$ `räägiks sellest `reisist=et {see=on [nagu selline]} \$
 04 H: [ei see prog`ramm]
 05 tundub `huvitav.=
 06 V: =ei se=on ästi `tore prog`ramm

V tutvustab reisi, öeldes, et kaasas on kaks grupijuhti Eestist ja lätlastel on samuti üks (read 1–2), seejärel hakkab järke otsima. Järjeotsimisvahenditena kasutab ta pikka hingamist, venitust. Seejärel jätkab V: *ma=i= `teagi mi- `mis ma veel \$ `teile ehh `räägiks sellest `reisist=et {see on [nagu selline]}* \$ (rida 3), hakates vooreskeskel sõna *teile* peal naerva häälega rääkima. Pärast sõna *teile* ta naerab ja jätkab naerva häälega rääkimist, kuni katkestab pärast seda, kui H hakkab talle peale rääkima. V voores väljendab, et ta ei oska rohkem infot anda, naerev hääli ja naerpehmedavad mitte-eelistatust, mis tuleneb sellest, et V kui teadjarollis inimene ei oma piisavalt teadmisi.

Kui vaadata naeru paiknemist, on näha, et naer paikneb kahe lausungi vahel (argivestlustes 1 korral, ametivestlustes 7 korral, vt ka näide 59). Näites 60 esinev naer oli aga ainus, mis kollekttsioonis olevates näidetes paiknes lausungi keskel. Enne naeru paiknevad naervad hääled algasid alati lausungi keskel, mõnikord lausungi viimasel sõnal (näide 59), kuid enamasti ei olnud naerva häälega kõnelemise algusel siinkohal selget põhjust.

Kombinatsiooni naer + naerev hääli esines argivestlustes ainult mitte-tõsistes olukordades, ametivestlustes 4 juhul mitte-tõsises ja 4 probleemses olukorras.

Näites 61 on katke telesaatel, kus saatejuhid maitsevad erinevaid kimtšisid. Näide illustreerib olukorda, kus kõneleja kasutab naeru ja naervat hääli voores mitte-tõsiseks markeerimisel.

(61)

- 01 K: meie ei=ole [`seda näiteks ise maitsnud.]
 02 S2: [ta=on `krõmpsuv ta=on hea]
 03 ja `tsillit praktiliselt `ültse **mheh \$ `ültse ei ole {-} väga `nõrgalt. \$**
 04 (1.2)
 05 S2: aga `vaata sa `sööd nagu
 06 K: heh
 07 S2: vana `mees tsillit sa

S2 üritab S1 veenda, et tegemist ei ole terava kimtšiga, öeldes: *ta=on `krõmpsuv ta=on hea ja `tsillit praktiliselt `ültse* (rida 3), seejärel lisab ta lühikese naeru ja jätkab narva häälega, korrates sõna *ültse* ja jätkates: *ei ole {-} väga `nõrgalt* (rida 3). Siin on kõneleja naer ja naerev hääli suunatud kõneleja voores – kuigi ta väidab, et selles kimtšis ei ole üldse tsillit, on videopildilt näha, et tema kaasatejuht sellega ei nõustu. S2 alustab naeruga peale sõna *ültse*, seejärel ta kordab seda sõna, mis viitab, et selles sõnas on S2 jaoks justkui mingi probleem. Ilmselt tajub ta, et see on liialdus – tõenäoliselt ta tunneb, et kimtšis siiski on veidi tsillit ja naerva häälega ta pehmedab oma liialdust. Sellele, et sõna *ültse* on siinkohal liialdus, viitab ka S2 voores lõpp *väga nõrgalt* (rida 3).

Naeru ja naervat hääli võisid kõnelejad kasutada enda voores pehmedamiseks probleemsetes olukordades, näiteks mitte-eelistatuse pehmedamisel.

Näites 62 maitsevad saatejuhid külalise toodud koduveine. See näide illustreerib olukorda, kus kõneleja pehmedab enda mitte-eelistatud sisuga voores naeru ja naerva häälega.

(62)

- 01 S1: see=on `tõesti tütarlaps oskab `veini teha [jah.]
02 S2: [heh]
03 (.)
04 S2: no see ei `lõhna üldse alv- [heh \$ `ebameeldivalt uvitav et] \$
05 K: [{ööö}]
06 S1: see `lõhnab nagu `meri ja `kalad või midagi.

S2 kommenteerib real 4 veini: *no see ei lõhna üldse alv-*, seejärel jätab ta sõna (ilmselt *halvasti*) pooleli, naerab ja ütleb naerva häälega: *`ebameeldivalt uvitav et*. S2 sõna pooleli jätmise ja uue sõnaga asendamine näitab seda, et S2 pidas alustatud seisukoha väljendamist sobimatuks. Poolelijäetud lausung *no see ei lõhna üldse alv* (rida 4) viitab eelhoiakule, et see lõhnab halvasti. Pärast sõna pooleli jätmist lisas ta naeru, et oma öeldut pehmendada ja lisas naerva häälega uue hinnangu. Ka naerev hääel pehmendab siinkohal mitte-eelistatust, sest *ebameeldiv* on siiski siinses kontekstis sisuliselt mitte-eelistatav.

Näidetes 61 ja 62 paiknevad naerud lausungite keskel, nii on see argivestlustes 1 (seejuures mitte-tõsises olukorras) ja ametivestlustes 7 (4 mitte-tõsises, 3 probleemses olukorras) juhul. Lisaks sellele on naerud lausungite vahel argivestlustes 1 (seejuures mitte-tõsises olukorras) ja ametivestlustes 1 juhul.

Vooru lõpus esines kolme naeru ja naerva hääle kombinatsiooni. Kõige rohkem oli kombinatsioone naerev hääel + naer, mis esinesid enamasti mitte-tõsistes olukordades ja kus naerev hääel asus sageli vooru viimasel sõnal. Teiseks oli kombinatsioon naerev hääel + naer + naerev hääel, mis esines enamasti mitte-tõsistes olukordades. Kahe naerva hääle vahel paiknev naer asub reeglina kahe lausungi piiril, naervad hääled algavad aga lausungi keskel. Kolmas kombinatsioon oli naer + naerev hääel, mis argivestlustes esines vaid mitte-tõsistes olukordades, ametivestlustes aga jagunesid mitte-tõsised ja probleemsed olukorrad pooleks. Seejuures naerud paiknesid enamasti lausungite keskel.

3.1.5. Vahekokkuvõte

Eelnevates alapeatükkides analüüsisin, millises vooru osas paiknevad kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud, naervad hääled ja mõlema kombinatsioone sisaldavad voorud. Selleks analüüsisin eraldi naere, naervaid hääli ning naeru ja naerva hääle kombinatsioone sisaldavaid voore. Kuna naerud, naervad hääled ning naeru ja naerva hääle kombinatsioonid esinevad osas vooru osades harva või üldse mitte, ei ole võimalik siinsete arvandmete põhjal statistilist analüüsi teha.

Naerude paiknemine kõnevoorus on toodud tabelis 24.

Tabel 24. Kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivate ja pehmendavate naerude paiknemine vestlustüüpides ja suhtlussituatsioonides

	argivestlus		ametivestlus	
	mitte-tõsisus (n = 49)	probleem (n = 16)	mitte-tõsisus (n = 38)	probleem (n = 49)
kogu voozus	26	9	11	11
alguses	2	1	1	2
keskel	0	0	10	12
lõpus	20	6	16	23

Tabelist 24 nähtub, et vestlustüüpide vahel on teatav erinevus. Suurem osa argivestluste naere paiknesid eraldi kõnevoorus, veidi vähem oli neid voozu lõppudes. Voozu alguses olevaid naere oli vähe ning voozu keskel naere ei paiknenudki. Ametivestlustes esineb aga naeru kõigis neljas positsioonis. Kõige sagedasem on voozu lõpus paiknev naer, mis oli veidi sagedasem probleemsetes olukordades. Voozu keskel ja eraldi voozus olevaid naere oli pea võrdselt, probleemsetes olukordades oli eraldi kõnevoorus paiknevate naerude osakaal pisut väiksem. Voozu alguses paiknevad naerud olid ka ametivestlustes harvad.

Nagu varem mainitud, siis voozu keskel paiknevaid naere esines vaid ametivestlustes. Seejuures võis naer paikneda voozu sees kahe lausungi vahel (sagedasem probleemsetes olukordades) või voozu keskel, sageli kohtades, kus kõnelejad hetkeks takerdusid (sagedasem mitte-tõsistes olukordades). Sellel, et voozu keskel esinevad naerud esinevad vaid ametivestlustes, võib olla mitu põhjust. Esiteks, ametivestluste hulka kuuluvate telesaadete vestlustes on kõnelejate voozud pikemad kui argivestlustes. Kuna saadete eesmärk on see, et saatekülalised saaksid oma mõtteid ja arvamusi väljendada, võib saatekülaline korraga hääles olla pikemalt kui argivestlustes, ka mitu minutit. Argivestlustes on voozuvahetus aga sagedasem. Seega võib siinkohal tuleneda naeru paiknemine just sellest, et voozud on pikemad. Teiseks, ametivestlustes kasutati järjeotsimistel rohkem naeru kui argivestlustes, kus pigem kasutati pehmendajana naeruvat häält (vt ka Annuka 2019). Kuigi järjeotsimist pehmendav naer võib paikneda ka voozu lõpus, oli ametivestlustes ka olukordi, kus selline naer esines voozu keskel.

Tabelis 25 on toodud kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivate ja pehmendavate naervate häälte paiknemine kõnevoorus.

Tabel 25. Kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivate ja pehmendavate naervate häälte paiknemine kõnevoorus vestlustüüpides ja suhtlussituatsioonides

	argivestlus		ametivestlus	
	mitte-tõsisus (n = 173)	probleem (n = 34)	mitte-tõsisus (n = 132)	probleem (n = 87)
kogu voozus	93	10	26	9
alguses	6	3	7	5
Keskel	23	7	63	24
Lõpus	51	14	36	49

Tabelist 25 nähtub, et naervate häälte paiknemine on mitte-tõsistes situatsioonides kummaski vestlustüübis erinev. Keskne erinevus on selles, et mitte-tõsistes olukordades on argivestlustes üle poole kogu voozu hõlmavaid naervaid hääli, ametivestlustes hõlmab aga pea pool mitte-tõsistust markeerivatest naerudest voozu keskosa. Seega argivestlustes projekteerivad kõnelejad enamasti voozu mitte-tõsistust juba voozu algusest alates, ametivestlustes aga markeeritakse mitte-tõsiseks kindlad mitte-tõsistust väljendavad sõnad. Teisel kohal on mõlemas olukorras voozu lõpus paiknevad naerud.

Probleemsetes olukordades on mõlemas vestlustüübis naerev hääle kõige sagedamini voozu lõpuosas ja toimib probleemse voozu pehmendajana. See tulemus kattub varasema uurimusega voozu lõpuosas paiknevate kõnesisestest naerude kohta, mis pehmendavad tagantjärele potentsiaalselt probleemseid vooze (Shaw jt 2013). Sarnaselt mitte-tõsiste olukordadega on ametivestlustes ka siin olulised voozu keskosa hõlmavad naervad hääled, millega pehmendatakse konkreetseid sõnu. Ülejäänud voozu osades on naerva hääle esinemine probleemsetes olukordades harv. Siinsete tulemuste põhjal saab väita, et ametivestlustes pehmendatakse naerva häälega konkreetsemaid voozu osi kui argivestlustes.

Naervate häälte piiride analüüsil selgus, et sõltumata naerva hääle täpsest asukohast voozus ei kattu naerva hääle algus sageli voozusestest süntaktiliste piiridega. Naerev hääle võis alata narratiivi seisukohast olulisel sõnal, näiteks humoorika loo keskel sõnal või probleemi seisukohast olulisel sõnal. Sageli olid need sõnad ka rõhulised. Seega on naerva hääle algusel sageli selge piir just lausungi sisu poolest – naerva häälega kõnelemist alustatakse sellel sõnal, mis on kas mitte-tõsise voozu osa või probleemse osa algus. Analoogilisi tulemusi on saadud uurimustes, kus analüüsiti hääletooni muutumist kaudkõne edasi andmisel (Couper-Kuhlen 1999) ning imiteerimisel (ingl *mimicry*) (Couper-Kuhlen 1996). Uurimustest selgus, et kõneleja hääletoon ja prosoodia muutub hetkest, mil ta hakkab edasi andma teise inimese kõnet või teist inimest imiteerima. Naerva hääle lõpp aga kattub enamasti voozu sees paikneva lausungi lõpuga, pärast mida alustab kõneleja uut lausungit, mis on sageli ka uue teema algus, tõsise häälega. Naerva hääle lõpp ei kattunud lausungi piiridega näiteks olukordades, kus kõneleja kasutas naervat häält voozu keskel vaid paari narratiivi seisukohast olulise sõna markeerimiseks.

Kui varasemas uurimuses on märgatud, et kõnesisene naer võib probleemses olukorras paikneda just sellel sõnal, mis on kõneleja jaoks probleemne (Potter, Hepburn 2010), siis siinsed tulemused näitavad, et samas rollis toimib ka naerev hääle. Samamoodi võib naerev hääle toimida aga ka mitte-tõsises situatsioonis, kus kõnelejad räägivad naerva häälega just voozu humoorikal või mitte-tõsiseks markeerimist vajaval osal.

Tabelis 26 on esitatud ühes kõnevoorus paiknevate naerude ja naervate häälte esinemine argi- ja ametivestlustes.

Tabel 26. Kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate naeru ja naerva hääle kombinatsioonide esinemine vestlustüüpides ja suhtlussituatsioonides

	argivestlus		ametivestlus	
	mitte-tõsises (n = 68)	probleem (n = 10)	mitte-tõsises (n = 50)	probleem (n = 33)
kogu voozu	35	7	13	12
alguses	2	2	2	2
keskel	4	0	17	6
lõpus	27	1	18	13

Tabelist 26 nähtub, et naeru ja naerva hääle kombinatsioonide hulk on materjalis väike, eriti argivestluste probleemsete olukordade puhul, kuid siiski joonistuvad välja mustrid vestlustüüpide erinevuses. Argivestlustes on mitte-tõsistes olukordades naer ja naerev hääel koos kas eraldi kõnevoorus või voozu lõpuosas. Teisi positsioone esineb marginaalselt. Probleemses olukorras on aga enamasti naer ja naerev hääel ühes voozus nii, et kõneleja kõneleb naerva häälega kogu voozu vältel ja naer paikneb voozu lõpus. Ametivestlustes on pilt keerukam, mitte-tõsistes olukordades on pea võrdselt voozu keskosa ja lõpuosa hõlmavaid naeru ja naerva hääle kombinatsioone, veidi vähem kogu voozu hõlmavaid. Probleemses olukorras on aga voozu keskel olevaid kombinatsioone vähem. Voozu algusosas on ametivestluste probleeme pehmendavaid naeru ja naerva hääle kombinatsioone väga vähe.

Analüüsisin ka naeru ja naerva hääle paiknemist üksteise suhtes. Selgus, et esineb kolm eri kombinatsiooni. Kõige sagedasem kombinatsioon on naerev hääel + naer, mida esines enamasti kas eraldi kõnevoorus või voozu lõpuosas. Voozu lõpuosas paiknemise korral algasid naervad hääled enamasti kas voozu viimasel sõnal või voozu keskel rõhulisel sõnal. Teiseks oli kombinatsioon naer + hääel, mis ametivestlustes esines sageli probleemsetes olukordades. Enamik selliseid kombinatsioone hõlmasid kas kogu voozu või paiknesid voozu lõpuosas. Viimasel juhul paiknes naer kas kahe lausungi piiril või voozu keskel kohas, kus kõnelejad olid voozu hetkeks pooleli jätnud. Sageduselt kolmas kombinatsioon oli naerev hääel + naer + naerev hääel, mida esines vaid voozu keskel ja lõpuosas. See oli levinum just ametivestlustes (20 vs. argivestlustes 2). Naervad hääled algasid sellisel juhul voozu keskel lausungi lõpuosas, naer paiknes enamasti kahe lausungi vahel. Naerva hääle lõpp ei olnud aga sageli ei süntaktiliselt ega sisuliselt piiratud, st kõneleja jätkas lausungit samal teemal ning tõsise häälega.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud paiknesid argivestlustes enamasti kas eraldi kõnevoorus või voozu lõpuosas. Sel juhul markeerisid need kõneleja voozu mitte-tõsistust või pehendasid selles olevat probleemi tagantjärele. Ametivestlustes olid levinud ka voozu keskel paiknevad naerud, mis paiknesid kas kahe lausungi piiril või voozu keskel kohtades, kus kõneleja hetkeks kõnelemise peatas.

Naerva häälega rääkisid kõnelejad argivestlustes samuti enamasti kas kogu voozu vältel või voozu lõpuosas. Esimesel juhul markeerisid nad sellega kogu

vooru mitte-tõsidust või pehmendasid selle probleemsust, voo ru lõpus paiknevad naervad hääled markeerisid mitte-tõsidust või pehmendasid probleemi tagantjäre gi. Varasem uurimus on käsitlenud voo ru lõpus paiknevaid kõnesisesid naere, millega pehmendatakse potentsiaalselt problemaatilisi voore tagantjäre le (Shaw jt 2013), sinne uurimus tõestab, et samamoodi toimib ka naerev hää l. Ametivestlustes rohkem levinud, kuid ka argivestlustes arvestataval hulgal esinenud voo ru keskosa hõlmavad naervad hää led markeerisid enamasti konkreetseid voo ru osi mitte-tõsiseks või pehmendasid konkreetseid probleemi keskmes olevaid sõnu. Näiteks rõhutati nii humoorikaid jutustuste osi või ebaõnnestunud järjeotsimisi. Naerva hää le lõpud kattusid enamasti süntaktiliste lausungipiiridega, pärast mida alustasid kõnelejad uut, sageli uue teemaga lausungeid tõsise häälega. Varasemas uurimuses on leitud, et kõnesisene naer võib paikneda sõnades, mille problemaatilisust kõnelejad pehmendada soovivad (Potter, Hepburn 2010), sinne uurimus näitab, et naerev hää l võib toimida samamoodi. Ühtlasi võib naerva häälega markeerida ka kindlate sõnade mitte-tõsidust.

Kui naer ja naerev hää l esinesid ühes voo rus koos, siis argivestlustes olid taas-kord levinumad paiknemised kogu voo ru ja voo ru lõpp, ametivestlustes oli ka arvestatavalt voo ru keskel algavaid naere ja naervaid hääli. Seejuures kattusid naeru ja naerva hää le koosinemiste puhul naerva hää le piirid vähem lausungi süntaktiliste piiridega, mõnel juhul ei olnud naerva hää le piirid ka mõttepiiridega kooskõlas. Kõnelejad kasutasid enda voo ru mitte-tõsiseks markeerimisel ja pehmendamisel naeru ja/või naervat hää lt voo ru alguses väga harva.

3.2. Eelkõneleja voo rule reageerivad naerud ja naervad hää led

Argivestlustes kasutasid kõnelejad eelkõneleja voo rule reageerimisel naeru 155, naervat hää lt 36 ning naeru ja naerva hää le kombinatsiooni 24 korral, ametivestlustes 156 korral naeru, 30 korral naervat hää lt ning 22 korral naeru ja naerva hää le kombinatsiooni. Seega kasutasid kõnelejad eelkõneleja voo rule reageerimisel enamasti naeru (vt ka Annuka 2019). Järgnevalt analüüsin reageerivaid naere ja/või naervaid hääli, mis paiknesid kas eraldi kõnevoorus, voo ru alguses või voo ru lõpus. Voo ru keskel asuvaid reageerivaid naere ja naervaid hääli sinse materjali hulgas ei esinenud.

3.2.1. Kogu voo ru hõlmavad naerud ja naervad hää led

Eraldi voo ru hõlmas argivestlustes 147 naeru, 32 naervat hää lt ja 22 naeru ja naerva hää le kombinatsiooni; ametivestlustes 139 naeru, 19 naervat hää lt ja 20 naeru ja naerva hää le kombinatsiooni. Järgnevalt analüüsin kõiki kolme esinemist eraldi.

3.2.1.1. Naer

Eraldi voorus paiknevate naerudega reageerisid kõnelejad mitte-tõsisel olukorras argivestlustes 139, ametivestlustes 126 korral.

Näites 63 on katke argivestlusest, kus vestlevad kolm korterikaaslast R, M ja K. Jututeema on korteri kommunaalkulud.

(63)

- 01 R: aa `eks mingi `viissada `krooni siis täpselt `jäänd.
02 (.)
03 M: no vot.
04 R: nii vanast `ajast.
05 M: `issver kui `tubli, sa veel `mäletad selliseid asju.
06 R: muidugi. (0.3) ma=len ikkagi `vana kooli `inimene.
07 K: **hehe mhemhemhemheh**
08 M: `meist `kaks aastat `noorem aga `vana=kooli `inimene {-}

R arvutab ümber korteri halduskulud kroonideks (rida 1) ja lisab *nii vanast `ajast*. (rida 4). Katke pärineb salvestusest, mis on tehtud aastal 2015, seega on krooni käibelt kadumisest möödunud neli aastat. R-i voorule reageerib M, vastates: *`issver kui `tubli, sa veel `mäletad selliseid asju*. (rida 4), millele R vastab *muidugi*. ja lisab peale lühikest pausi: *ma=len ikkagi `vana kooli `inimene*. (rida 6). R-i voorule reageerib naeruga K (rida 7). R-i vooru võib tõlgendada mitte-tõsisena, kuna ta kasutab rõhutatud väljendit *vana kooli inimene*. Seda näitab ka M-i hilisem voor real 8, kus ta toob välja, et R on nii M-ist kui ka K-st noorem.

Probleemses olukorras reageeriti eraldi voorus paikneva naeruga argivestlustes 8, ametivestlustes 13 korral.

Näide 64 on katke argivestlusest, kus räägivad ema E ja poeg J. Vestluse juures viibivad teised pereliikmed M ja L, ning peretuttav A, kes mängivad samal ajal kabet ja kelle juttu on taustal kuulda (read 3, 5, 10). Siinses näites kasutab kõneleja naeru, et reageerida voorule, mida võib tõlgendada kõneleja jaoks probleemse vooruna.

(64)

- 01 E: aga `kuna sa [`sõid.]
02 J: [`präegu] [ma=i=`taha.]
03 L: [mm vaa]tan
04 E: kuna sa `sõid.
05 {-}: {-} [{-}]
06 E: [eile] (.) mis=ä (.) aa ta sõi=ju terve `poti `putru eile ära no=s=ta kolm `päeva
07 ei taha `süia enam.
08 J: [**mheh**]
09 A: [aa.]
10 M: [nojah?]
11 A: a ku- (.) `kus=sa see=sul `on see `puder,

E on varem J-le korduvalt süüa pakkunud (puudub katkes), kuid J on sellest keeldunud, väites, et tal ei ole kõht tühi. E jätkab J usutlemist, küsides: *aga `kuna sa [sõid.]* (rida 1), millele J ei anna otseselt vastust, vaid ütleb: *[`präegu] [ma=i=`taha.]* (rida 2), keeldudes uuesti. E ei jää vastuse puudumisega rahule ning kordab küsimust *kuna sa `sõid.* (rida 4). J jätab taaskord E küsimusele vastamata, mille peale hakkab E rääkima sellest, mida J eile sõi. Ta alustab jutustust partikliga *aa*, mis viitab hilinenud taipamisele (Kasterpalu, Hennoste 2016). Seejärel kirjeldab ta täpselt, mida J eelmisel päeval sõi, ja lisab sellele kommentaari: *no=s=ta kolm `päeva ei taha `süüa enam.* (read 6–7), mille puhul on tegemist ülepakutud naljaga. Sellele reageerib J lühikese kinnise naeruga (rida 8). Kuigi siin järgneb naer naljale (ülepakutud fraasile), siis J jaoks on tegemist ebamugava situatsiooniga – tema toitumise üle on vestlus kestnud juba pikemat aega ning ta ei soovi seda tegelikult jätkata. J-i vastumeelsele toitumise kommenteerimisel viitab see, et ta ei vasta selleteemalistele küsimustele.

Eelkõneleja voorule reageerivad eraldi kõnevoorus paiknevad naerud reageerisid enamasti mitte-tõsistele olukordadele (näide 63), probleemsetes olukordades kasutati seda sõltumata vestlustüübist pigem vähe (näide 64).

3.2.1.2. Naerev hääl

Kogu vooru hõlmavaid naervaid häáli kasutasid kõnelejad eelkõneleja voorule reageerimiseks argivestlustes 32 korral, ametivestlustes 30 korral.

Mitte-tõsises olukorras reageerisid kõnelejad eelkõneleja voorule kogu vooru hõlmava naerva häälega argivestlustes 21, ametivestlustes 11 korral.

Näites 65 vestlevad ema, poeg ja tütar, teema on esinemiseks vajalikud piduriided. Vestluse juures viibib ka imik L, kelle häälightsusi aeg-ajalt kuulda on.

(65)

01 E: `sul oleks tegelikult ühte uut `valget `pluusi vaja. millel [nööbid eest] `kinni lähevad.

02 L: [(kõhatab)]

03 P: * minule {---} * ((sosistab umbes midagi sellist, et minule on ka vaja))

04 E: sina alles `said.

05 P: \$ ei=`saanud. sada `aastat `tagasi `sain. \$

06 (0.4)

07 E: sa saad varsti püksid `ka koguni. ((püksid on tellitud))

E ütleb T-le, et tolle oleks tarvis uut pluusi (rida 1), mille peale P ütleb, et tal oleks ka seda tarvis (rida 3). P soovile vastab E keeldumist väljendava lausungiga: *sina alles `said* (rida 4). P vastab sellele väitele naerva häälega: *ei=`saanud. sada `aastat `tagasi `sain* (rida 5). Naerva häälega reaktsioon vaidlustab E vooru ja sisaldab ülepaisutatud kujundit *sada aastat tagasi*. Siin tekkivat situatsiooni on keeruline määratleda kindlalt probleemseks või mitte-tõsiseks: ühest küljest on see reaktsioon mitte-eelistatud tegevusele ehk keeldumisele, kuid teisest küljest on P reaktsioon naljatlev (naljatlemisele viitab ülepaisutatud väljend *sada aastat tagasi*).

Probleemses olukorras esines 11 argivestluste ja 8 ametivestluste probleemsele voorule reageerivat naervat häält.

Näites 66 on katke telesaatest, kus külaline tutvustab oma ettevõtte toodangut, milleks on kilgijahu. Ta on kaasa võtnud ka terraariumi elusate kilkidega.

(66)

- 01 S2: .mt meil=on=sis `Eestis `ettevõtte kes teeb .hh `kilgist süüa, vähe sellest meil on
02 siin .hh elusad kilgid ee otse `studios. ma=kujutsin ette et te `ise `kasvatate Eestis
03 neid `kilke, siis teete muud=kui süü- `suupisteks ja .hh ja: ja ma ostan ja söön
04 aga=ma=saan=aru=et Eestis ei `tohigi ültse neid kasvatada.
05 K: .hh ee kasvatada nimodi `koduloomadena ikka tohib. aa
06 S2: **\$ ei `seda loomulikult jah \$**
07 K: seda ikka tohib

S2 tutvustab K ettevõtet ja selle tegevusvaldkonda (rida 1), seejärel hakkab rääkima studiosse kaasa võetud kilkidest ja sellest, kas neid on lubatud Eestis kasvatada (read 2–4). S2 ütleb: *aga=ma=saan=aru=et Eestis ei `tohigi neid ültse kasvatada* (rida 4), mille peale K ütleb: *hh ee kasvatada nimodi `koduloomadena ikka tohib. aa.* (rida 5), lükates S2 väite ümber. S2 vastab sellele: *\$ ei `seda loomulikult jah \$*, kasutades kogu vooru vältel naervat häält (rida 6). S2 viitab sellele, et ta pidas silmas kilkide toiduks kasvatamist (ridadel 3–4 ta räägib kilkide toiduks kasvatamisest), sellele viitab ka, et S2 rõhutab sõna *seda* ja kasutab sõna *loomulikult*. K on tõlgendanud S2 öeldut nii, et Eestis ei tohi üldse kilke kasvatada. S2 naerev hääll markeerib siin tema jaoks tekkinud probleemi – teda on valesti mõistetud.

Kogu vooru hõlmava naerva häälega võisid kõnelejad reageerida nii mitte-tõsistele (näide 65) kui ka probleemsetele olukordadele (näide 66). Nii argi- kui ka ametivestlustes reageeriti rohkem mitte-tõsistele eelkõneleja voorudele.

3.2.1.3. Naer ja naerev hääll ühes voorus

Tervenisti naerva häälega öeldud voore, milles oli ka naeru, esines mitte-tõsistes olukordades argivestlustes 21, ametivestlustes 17 korral. Seejuures võisid naer ja naerev hääll omavahel paikneda neljal viisil: naerev hääll + naer (argivestlustes 8, ametivestlustes 6 korral), naer + hääll (argivestlustes 11, ametivestlustes 8 korral), naerev hääll + naer + naerev hääll (ametivestlustes 1 korral) ning naer + naerev hääll + naer (mõlemas vestlustüübis 2 korral).

Kombinatsioonides naerev hääll + naer ning naerev hääll + naer + naerev hääll on naerva häälega öeldud vooruosad lühikesed nõustumised.

Näites 67 on katke telefonikõnest reisibüroosse, kus reisikorraldaja kirjeldab reisikindlustuse tingimusi.

(67)

- 01 V: kindlustuse summa pealt läheb siis `maha kuna kindlustus on juba siis juba `jõus ju.
02 H: jah.
03 V: .lh aga kui on niuke=lugu noh=et `eksam tuleb ja mina ei `teadnud siis
04 \$ ei=`loe. \$ [eh he]
05 H: [S ei muidugi, \$ eh heh \$ loomu`likult. \$]
06 V: \$ see ei=`loe. \$
07 H: selge see. (.) mt igal=juhul suur `tänu. ma siis [`mõtlen] `järele=ja=
08 V: [jah]
09 V: =vaadake se=asi seal `järele ja=sis pange=`kirja.

Varem on V pikalt kirjeldanud, millised juhtumid kuuluvad kindlustuse alla ning kuidas kindlustuse raha täpselt arvestatakse. Seejärel toob ta näite, mis ei kuulu kindlustusjuhtumi alla: *aga kui on niuke=lugu noh=et `eksam tuleb ja mina ei `teadnud siis \$ ei=`loe. \$ [eh he]* (rida 5). Vooru lõpus hakkab ta rääkima naerva häälega ning naerab. Naerva hääle ja naeruga markeerib V oma vooru mitte-tõsiseks. Tegemist ei ole küll naljaga, vaid tõese faktiga, mis on siiski pisut absurdne näide selle kohta, millal kindlustus ei kehti. H võtab naerukutse vastu, ütleb V naeru ajal naerva häälega: *[\$ ei muidugi, \$, naerab, ja ütleb uuesti naerva häälega \$ loomu`likult. \$]* (rida 5), reageerides nii V mitte-tõsisele voorule.

Kombinatsioonides naer + naerev hääle ning naer + naerev hääle + naer võis naerva häälega öeldud voor olla sarnaselt näitele 67 lühike nõustumine, kuid võis olla ka vestluspartneri nalja osaline kordamine. Näites 68 on katke argivestlusest, kus kaks sõpra R ja E ning R-i ema V räägivad teesortidest.

(68)

- 01 R: oleks võind `osta. (.) see: `kristmastee on ka `päris ea=aga ta=on `selline=
02 V: =nood ei `olnd, nood olid mingi `muu=h, ((ohkab))
03 R: no `mi[s asi.]
04 V: [`õhu]kesed karbid `olid=ja.
05 (0.2)
06 R: mis=`siis=[ä.]
07 E: @ [too]=oli `nääri `tee. @
08 (0.4)
09 R: **hehe \$ [`e(h)i=olnd `jõulu jah] \$**
10 V: [mingi `Landon `La]ndon oli `peal seel (.) `pakil, * mina=i tea mis
11 `tee, `kristmäs ta=i=`old. *

V üritab meenutada, milline tee talle maitses. R pakub ühe lahendusena *kristmas-tee* (ee jõulutee) (rida 1), kuid V lükkab selle tagasi. Kuna V ei suuda ühtegi teenimetust pakkuda, ütleb E lõpuks: *@ [too]=oli `nääri `tee. @* (rida 7). Tegu on naljaga, mis tuleneb R-i varasemast pakkumisest, et V meenutatav teesort võis olla jõulutee. Peale lühikest pausi reageerib R naeruga ja jätkab naerva häälega: *\$ [`e(h)i=olnd `jõulu jah] \$* (rida 9), selgitades V nalja lahti.

Probleemses olukorras esines argivestlustes 1 korral ja ametivestlustes 3 korral eelkõneleja voorule reageeriv voor, mis oli terviklikult naerva häälega öeldud ja

milles oli ka naeru. Seejuures esines mõlemas vestlustüübis probleemises olukorras kombinatsioon naer + hää. Näites 69 on katke telefonivestlusest reisibüroosse, kus klienditeenindaja on vastanud eitavalt H soovile saada allahindlust.

(69)

- 01 V: `nii, tähendab=et allahindlust \$ mina siit ei anna m(h)idagi. \$ [eh heh]
02 H: [ehh \$ selge. \$]
03 V: jah, a[ga]=nüd aga=et=et mis=ma mis=ma `veel ütlen teile.
04 H: [jah.]
05 H: .hh ee (.) räägiks veel sellest=ee sellest `majutusest.

V on varem pikalt seletanud, miks allahindlust ei saa (puudub katkest) ning võtab selle põhjenduse kokku lausega: `nii, tähendab=et allahindlust \$ mina siit ei anna m(h)idagi. \$ [eh heh] (rida 2), pehmenedes keeldumist naerva hääle ja naeruga. H reageerib V naeru ajal naeruga ja öeldes naerva häälega: \$ selge. \$] (rida 2), millega ta kinnitab, et on info kätte saanud ning et mitte-eelistatud info V voorus ei ole tema jaoks tõsine probleem.

Reageerivad voorud, mis sisaldasid kogu vooru hõlmavat naervat häält ja naeru, koosnesid enamasti naerva häälega öeldud lühikesest tagasisidest (näiteks nõustumisest) ja naerust (näited 67 ja 69). Mitte-tõsises olukorras esines ka juhtumeid, kus naeruga algavates voorudes oli naerva häälega öelduna kokkuvõte või ümberjutustus voorust, millele kõneleja naeru ja naerva häälega reageeris (näide 68).

3.2.2. Vooru algusosas paiknevad naerud ja naervad hääled

Vooru alguses esines argivestlustes 5 naeru, 4 naervat häält ja 2 naeru ja naerva hääle kombinatsiooni; ametivestlustes 6 naeru, 11 naervat häält ja 2 naeru ja naerva hääle kombinatsiooni.

3.2.2.1. Naer

Vooru alguses paiknevaid naere kasutasid kõnelejad eelkõneleja voorule reageerimisel argivestlustes 3 ja ametivestlustes 4 korral ja seda alati mitte-tõsises situatsioonis.

Näites 70 vestlevad korterikaaslased R, M ja K. M on R-ile jäätist pakkunud (puudub katkest). Näide illustreerib olukorda, kus kõneleja reageerib eelkõneleja voorule vooru alguses paikneva naeruga.

(70)

- 01 R: ma `präegu ei `võtaks parem, ma=võtaks [`hiljem.]
02 M: [mm] meil on `tavalist
03 va `nillijäätist ja=s=on=seda `tuutuga: `karamellijäätist?
04 (0.3)
05 R: aa okei? (.) vap`see (0.7) hea `valik.
06 (0.3)

- 07 M: [thehe]
 08 K: [**thh**] nagu `poes=ä.
 09 M: [mhmh]
 10 R: [jaa?]
 11 K: põhimõtselt.

R keeldub M-i pakkumisest ja ütleb, et ta soovib jäätist süüa hiljem (rida 1). Selle peale M kirjeldab, milliseid jäätiseid neil on (read 2–3), millele R vastab kõigepealt *aa okei* (rida 5). Pärast lühikest pausi ütleb ta *vap`see*, mis on kõnekeeles üllatust väljendav venelaenuline sõna, ning peale 0,7-sekundilist pausi *hea`valik* (rida 5). Sellele reageerivad nii M kui ka K naeruga ühel ajal, seejuures K jätkab voozu tõsise häälega, öeldes: *nagu`poes=ä* (rida 8), naljatledes R-i imestuse üle, et neil kodus niivõrd hea valik jäätiseid on.

3.2.2.2. Naerev hääl

Vooru algusosa hõlmavaid naervaid häält kasutasid kõnelejad mitte-tõsises situatsioonis argivestlustes 3, ametivestlustes 7 korral. Seejuures hõlmas naerev hääl argivestlustes alati ühe sõna, ametivestlustes aga võis see hõlmata ka terve lausungi.

Näites 71 vestlevad kolm sõpra K, M ja R. Nad on varem lugenud teepaki etiketilt, et tee võib põhjustada hüpertooniat ja arutavad, mis see olla võiks. Näites kasutab kõneleja naervat häält voozu alguses, et reageerida eelkõneleja mitte-tõsisele voozule.

(71)

- 01 K: hüper`toonia ma=arvan=t=se=on=mingi (0.7) a ma=`tia tegelt misse=on.
 02 hüper`toonia.
 03 (2.4)
 04 K: `midagi on `palju.
 05 (0.3)
 06 M: \$ **mhm** \$ [jah]
 07 R: [midagi] on `palju jah,
 08 (0.7)
 09 K: ma=i=tea `mida.

K arutleb selle üle, mis hüpertoonia olla võiks, ja ütleb, et ta ei tea, mis see on (read 1–2). Peale pausi lisab ta: *`midagi on `palju* (rida 4). Sellele järgneb lühike paus ja M-i reaktsioon: *\$ mhm \$ [jah]* (rida 6). Naerva häälega viitab M, et tema jaoks on K ebakindel seletus, et hüpertoonia tähendab, et *midagi on palju*, mitte-tõsine. Sealjuures ta nõustub antud seletusega, jätkates voozu tõsiselt öeldud nõustuva partikliga *jah*.

Probleemses olukorras esines argivestlustes 1 ja ametivestlustes 4 eelkõneleja voozule reageerivat naervat häält. Näites 72 on katkete telefonikõnest reisi-büroosse, kus reisikorraldaja uurib helistaja majutuseelistuste kohta. Näide illustreerib olukorda, kus kõneleja kasutab naervat häält osas voozus eelkõneleja naeru või naervat häält sisaldava voozu järel selleks, et leevendada piinlikku olukorda ja end vestluspartneriga siduda.

(72)

- 01 V: ja mismoodi se `majutus võiks teil välja `näha.
02 H: mt=.hh ee mida te `pakute.
03 (.)
04 H: ma=i=`tea=ei: ei ole veel kunagi `käänud \$ nimodi(h). \$
05 V: **\$ ah tähendab nii. \$** siis küsin nimodi=kuidas=te nagu arvate mis tasemel see
06 ma- hh selles mõttes ma küsin kuidas ta võiks `välja näha noh=et=mis .hh
07 et=et mitme `tärniga see ho`tell võiks `olla teil.

V esitab küsimuse: *ja mismoodi se `majutus võiks teil välja näha* (rida 1), millele H vastab: *mt=.hh ee mida te `pakute* (rida 2) ning jätkab peale mikropausi *ma=i`tea=ei: ei ole veel kunagi `käänud nimodi(h)*, öeldes voozu viimase sõna naerva häälega (rida 4). Naerev häälel markeerib, et kõnelejal on pisut piinlik või ebamugav – ta ei oska küsimusele vastata. Sellele reageerib V, öeldes naerva häälega: *\$ ah tähendab nii \$* (rida 5), pehmedades olukorda ja sidudes end H-ga (Jefferson jt 1987). Naerev hääle lõpeb hetkel, mil V suundub tagasi oma küsimuste juurde.

Voozu alguses asuva naerva häälega reageerisid kõnelejad eelkõneleja voozule peamiselt mitte-tõsistes olukordades (näide 71), kuid esines ka probleemsetele voozudele reageerimist (näide 72). Sellisel juhul oli reageerija ametiisik, kes kinnitas naerva häälega probleemi pehmedavale kõnelejale, et tema probleem ei ole tõsine. Naerev hääle võis seejuures hõlmata ühe sõna või tervikliku lausungi. Kui naerev hääle hõlmas ühe sõna, oli see enamasti tagasisidesõna (näide 71), mis väljendas eelneva mitte-tõsise voozuga nõustumist. Tervikliku lausungi puhul oli tegu samuti reaktsiooniosaga (näide 72), mille kõneleja ütles naerva häälega. Naerev hääle lõppes siis, kui kõneleja alustas uut suhtlustegevust (nt näide 72 – tõsise häälega alustab kõneleja küsimist).

3.2.2.3. Naer ja naerev hääle ühes voozus

Naer ja naerev hääle, mis paiknesid ühes voozus ja seejuures voozu alguses, esinesid vaid mitte-tõsises olukorras ning mõlemas vestlustüübis 2 korral. Seejuures esines kõikidel kordadel kombinatsioon naer + naerev hääle. Näites 73 on katke argivestlusest, kus ema ja tütar räägivad kooririietest.

(73)

- 01 E: `mis ta `ütles.
02 T: < et tema: > `viimases ädas ta annab `enda pluuse ka `välja.
03 E: \$ siis läh(h)eb `ise `palja taguotsaga. \$
04 T: **mheh \$ `ei, tal pidavat neid \$** palju olema. (0.6) Arvo palun `anna mulle lusi-

T on rääkinud oma tuttava kooririietest, ning öelnud, et tuttav on selle nimel, et koor ühetaoline välja näeks, valmis ka enda pluusi välja laenutama (rida 2). Sellepeale teeb E nalja: *\$ siis läh(h)eb `ise `palja taguotsaga. \$* (rida 3), mille ta markeerib mitte-tõsiseks naerva häälega. T tõlgendab seda kutsena naerule, võtab selle vastu ja naerab. Seejärel alustab ta naerva häälega voozu: *\$ `ei, tal pidavat neid \$* palju olema. (rida 4). Voozu keskel muudab ta hääle tõsiseks tagasi.

3.2.3. Vooru lõpuosas paiknevad naerud

Vooru lõpus paiknes argivestlustes 3 naeru, ametivestlustes 11 eelkõneleja voorule reageerivat naeru. Reageerivaid naervaid hääli ning naeru ja naerva hääle kombinatsioonid vooru lõppudes ei esinenud.

Vooru lõpus paiknevatest reageerivatest naerudest esines mitte-tõsises olukorras 3 argivestluste ja 6 ametivestluste naeru. Kõik sellised naerud paiknesid lühikeste reaktsioonivoorude lõpus. Näites 74 on katke telesaatest, kus antiigi-teadlane ja saatejuht arutlevad Sokratese elu üle.

(74)

- 01 S: .hh sa `mainisid enne `Sokratesest, ja Sokrates on tõesti=selle=poolest `kuulus et
02 ta=oli selline `jäägitu:: `tõe`otsija ja õilis=`hing aga need samad `ateenlased
03 kellest sa siin `rääkisid .hh ee saatsid ta `surma.
04 K: jah (.) **hehe**
05 S: kuidas=su niiõelda re`toorikuna seda Sokratese `juhtumit enda jaoks `vaatled. kas
06 Sokratesel .hh `õnnestus ee (.) `tõde leida.

S kirjeldab seda, mida K on varem Sokratesest rääkinud, ning iseloomustab teda sõnadega *jäägitu tõeotsija* ja *õilishing* (rida 2). Seejärel toob ta välja fakti Sokratese surma kohta: ta saadeti surma (rida 3). Need kaks fakti lähevad omavahel vastuollu. Sellele voorule reageerib K sõnaga *jah*, kinnitades, et S räägib tõtt, ja pärast mikropausi naerab (rida 4). Naeruga reageerib ta S-i väljatoodud vastuolule.

Probleemsetes olukordades esines 5 ametivestluste vooru lõpus paiknevat reageerivat naeru. Probleemide korral võis naer paikneda ka pikemate tõsise häälega öeldud reaktsioonivoorude lõpus.

Näites 75 näitab müüja kliendile erinevaid lõngu. Parasjagu näitab ta lõnga, mida ta on varem iseloomustanud sõnaga *katkev*.

(75)

- 01 M: sest need=on: sellised `imeliku `päritoluga need tuuakse meil komisjoni` müüki=ja:
02 K: ahaa
03 M: noh, võibolla on nad kusagil `seisnud hästi pikka aega=ja
04 K: keegi on `närinud natuke=ja mheh
05 M: noh, vaevalt `küll. **heh he**
06 M: jah (0.5) [see=`on] nagu lõim jah aga see on sihuke `lõrts=et
07 K: [eh heh]

Katke alguses selgitab ta lõnga päritolu: *sest need=on: sellised imeliku päritoluga need tuuakse meil komisjoni müüki=ja: noh, võibolla on nad kusagil seisnud hästi pikka aega=ja* (read 1 ja 3), et selgitada lõnga kehva kvaliteedi põhjust. M-i selgituste peale ütleb K: *keegi on närinud natuke=ja* ja lisab vooru lõpu naeru, et öeldu mitte-tõsiseks markeerida. Siinkohal võib väita, et K teeb nalja ja naer vooru lõpus on naerukutse. M aga ei võta naerukutset kohe vastu, vaid ütleb kõigepealt tõsise häälega: *noh, vaevalt küll.*, lükates nii tagasi kauba kvaliteeti

kahtluse alla seadva väite, ning seejärel lisab vooru lõppu naeru (rida 5). Naeruga reageerib M vestluspartneri voorule, mis on vormistatud naerukutsena, kuid on M-i jaoks mitte-eelistatud.

Vooru lõpus paiknevad reageerivad naerud esinesid argivestlustes vaid mitte-tõsisest olukordades, ametivestlustes aga nii mitte-tõsisest kui ka probleemsetes. Mitte-tõsisest olukordades järgnesid sellised naerud lühikestele tõsise häälega öeldud tagasisidele, probleemsetes olukorras võis seal ees olla ka pikem voor.

3.2.4. Vahekokkuvõte

Siinsetes alapeatükkides analüüsisin, millises vooru osas paiknevad eelkõneleja voorule reageerivad naerud, naervad hääled ja ning naeru ja naerva hääle kombinatsioonid sisaldavad voorud. Eelkõneleja voorule reageerivate naerude paiknemine kõnevoorus on toodud tabelis 27.

Tabel 27. Eelkõneleja voorule reageerivate naerude paiknemine kõnevoorus vestlustüüpides ja suhtlussituatsioonides

	argivestlus		ametivestlus	
	mitte-tõsisus (n = 145)	probleem (n = 10)	mitte-tõsisus (n = 136)	probleem (n = 20)
kogu voorus	139	8	126	13
alguses	3	2	4	2
keskel	0	0	0	0
lõpus	3	0	6	5

Tabelist 27 nähtub, et mõlemas vestlustüübis ja mõlemas suhtlussituatsioonis on selges ülekaalus kogu vooru hõlmavad naerud. Teistes vooru osades paiknevaid naere on vähe. Erandina paistavad silma ametivestluste vooru lõpus paiknevad naerud. Sellised naerud paiknesid enamasti lühikese tagasisidevooru või eelkõneleja negatiivset kommentaari tagasilükkavate voorude lõpus.

Eelkõneleja voorule reageerivate naervate hääle esinemine on toodud tabelis 28.

Tabel 28. Eelkõneleja voorule reageerivate naervate hääle paiknemine kõnevoorus vestlustüüpides ja suhtlussituatsioonides

	argivestlus		ametivestlus	
	mitte-tõsisus (n = 24)	probleem (n = 12)	mitte-tõsisus (n = 18)	probleem (n = 12)
kogu voorus	21	11	11	8
alguses	3	1	7	4
keskel	0	0	0	0
lõpus	0	0	0	0

Tabelist 28 nähtub, et eelkõneleja voorule reageerivaid naervaid hääli on mõlemas vestlustüübis vähe. Siiski joonistub välja muster, mille järgi on mõlemas vestlustüübis ülekaalus kogu vooru hõlmavad naervad hääled, seda suhtlussituatsioonist sõltumata. Naerev hääl võib paikneda ka vooru alguses, kuid nende esinemisagedus on üsna väike. Ametivestlustes on aga vooru alguses paiknevate naervate häälte osakaal suurem, kuid rohkem on siiski kogu vooru hõlmavaid reageerivaid naervaid hääli. Vooru alguses võisid kõnelejad naerva häälega öelda ühe sõna, mis oli enamasti lühike tagasisidepartikkel, või pikemal lausungil. Tõsise häälega jätkati uute lausungitega, milles toimus teemapööre.

Naeru ja naerva hääle kombinatsiooni paiknemine kõnevoorus eelkõneleja voorule reageerimisel on toodud tabelis 29.

Tabel 29. Eelkõneleja voorule reageerivate naeru ja naerva hääle kombinatsioonide paiknemine kõnevoorus vestlustüüpides ja suhtlussituatsioonides

	argivestlus		ametivestlus	
	mitte-tõsisus (n = 23)	probleem (n = 1)	mitte-tõsisus (n = 19)	probleem (n = 3)
kogu voorus	21	1	17	3
alguses	2	0	2	0
keskel	0	0	0	0
lõpus	0	0	0	0

Tabelist 29 nähtub, et naerva hääle ja naeru kombinatsioone esineb eelkõneleja voorule reageerimisel vähe ning enamasti hõlmavad need kogu vooru. Mitte-tõsistes olukordades esineb ka üksikuid vooru alguses paiknevaid kombinatsioone. Naerva hääle lõpp ei kattunud siinsete näidete puhul ei süntaktilise ega mõttepiiriga.

Kokkuvõtteks võib öelda, et eelkõneleja voorule reageeriti peamiselt naeruga, mis paiknes omaette kõnevoorus. Naervate häälte ning naeru ja naerva hääle kombinatsioone kasutasid kõnelejad eelkõneleja voorule reageerimisel vähe, kuid ka need hõlmavad enamasti kogu kõnevooru. Lisaks võivad naer ja/või naerev hääl paikneda vooru alguses. Naerev hääl paiknes sellisel juhul kas ühel sõnal (enamasti tagasiside eelnevale voorule, näiteks naerva häälega nõustumine) või pikemal lausungil, millega kõneleja ennast eelkõnelejaga sidus. Vaid naer võis paikneda ka vooru lõpus. Sellisel juhul koosnes reageeriv voor lühikesest tõsise häälega öeldud tagasisidest või kõneleja jaoks probleemses olukorras ka pikemast tõsise häälega öeldud voorust.

Eelkõnelejale reageerivaid naere ja naervaid hääli on varasemas uurimuses käsitletud vähe – enamasti on vaadatud eraldi kõnevoorus paiknevaid naerukutse vastuvõtmisi või vabatahtlikke naere (Jefferson 1979). Siinses uurimuses aga selgub, et pärast reageerivat naeru võib voor ka jätkuda (nii tõsise kui ka naerva häälega), samuti võib naer paikneda reageeriva vooru lõpus.

3.3. Vahekokkuvõte

Siinses peatükis analüüsisin naerude ja naervate hääle paiknemist kõnevoorus. Seejuures vaatasin, kuidas varieerub naeru paiknemine ei vestlustüüpides, suhtlusolukordades ja eri eesmärkide korral.

Naeru ja/või naerva hääle paiknemiste analüüsil selgus, et eelkõneleja voorule reageerivad naerud hõlmasid olenemata suhtlusolukorrast või vestlustüübist enamasti kogu voo ru või paiknesid voo ru algusosas. Reageerivad naerud võisid paikneda ka voo ru lõpus, kuid sellisel juhul oli voo ru lühike ja sisaldas tagasisidepartiklit (näiteks nõustumine eelkõnelejaga + naer), probleemses olukorras võis voo ru olla ka pikem. Tulemus kattub varasema väitega, et naer on vestluses lähedal sellele, mille kohta see käib (Glenn 2003). Kõneleja voo ru mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate naerude ja/või naervate hääle asukohad olid varieeruvad.

Mitte-tõsidust markeerivate või pehmendavate naerude korral paiknes kõige rohkem argivestluste naere eraldi kõnevoorus, ametivestlustes aga voo ru lõpus. Juhul, kui naer on eraldi kõnevoorus, paikneb ta kolmandal positsioonil ehk mitte-tõsisest või probleemsest voo rust eraldi (Holt 2016). Seega toimib naer mõlemas vestlustüübis lõpetamisjärgse hoiakumarkerina (Schegloff 1996; Potter, Hepburn 2010), mis modifitseerib voo ru tähendust tagantjäre. Sageduselt teine oli argivestlustes voo ru lõpus paiknev naer. Ametivestlustes esines naeru eraldi kõnevoorudes ja voo ru keskel pea võrdselt. Voo ru keskel asuvad naerud olid seejuures omased vaid ametivestlustele, argivestlustes neid ei esinenud. Seletuseks võib olla nii see, et ametivestluste (eriti telesaadete) voo rud on pikemad ja üks kõneleja on kauem hääles, kui ka see, et ametivestlustes oli naerude osakaal järjeotsimistes suurem. Järjeotsimised olid siinses materjalis aga sageli just voo rud keskel.

Naervad hääled hõlmasid argivestlustes mitte-tõsiduse markeerimisel kõige sagedamini kogu voo ru, kuid neid esines ka voo ru lõppudes ja voo ru keskosas. Ametivestlustes oli aga mitte-tõsiduse markeerimisel kõige sagedasem positsioon voo ru keskosa, seejärel voo ru lõpp ning kogu voo ru. Ametivestlustes eelistasid kõnelejad markeerida täpselt neid voo ruosi, mis olid voo ru mitte-tõsiduse seisukohast olulised, argivestlustes aga alustas kõneleja sageli naerva häälega kõnelemist voo ru alguses, projekteerides nii juba ette voo ru mitte-tõsidust. Probleemsetes olukordades oli mõlemas vestlustüübis naervat häält kõige rohkem voo ru lõpuosas. Seega toimib naerev hääle probleemsetes olukordades mõlemas vestlustüübis kõige sagedamini hoiakujärgse lõpumarkerina, pehmendades voo rus sisalduvat (potentsiaalset) probleemi tagantjärele (Shaw jt 2013).

Naeru ja naerva hääle kombinatsioonide puhul oli muster sarnane naerva hääle paiknemisega – argivestlustes prevaleerivad kombinatsioonid, mis hõlmavad kogu voo ru, ametivestlustes olid aga sagedasemad voo ru keskosas ja lõpuosas paiknevad kombinatsioonid. Kõige sagedasem ühes voo rus esinev naeru ja naerva hääle kombinatsioon oli siinses materjalis naerev hääle + naer.

Naerva hääle piiride analüüsis selgus, et osa naervatest häälest hõlmas voo rus kindla lausungi. Sagedamini algab aga naerev hääle voo ru sisu seisukohast olulisel

sõnal, mis oli sageli ka rõhuline. Varasemad uurimused hääletooni muutuse kohta näitavad analoogilisi tulemusi – kaudkõne edasi andmisel ja matkimisel muudavad kõnelejad hääletooni samuti just siis, kui alustavad refereerimist (Couper-Kuhlen 1996, 1999). Naerva hääle lõpud olid vooorisestest süntaktiliste lausungipiiridega sagedamini seotud, kui seda olid naervate hääle algused. Pärast naerva häälega öeldud lausungi lõppu alustati uut lausungit sageli kas täiesti uuel teemal või hakkab uus suhtlustegevus – näiteks kõneleb naerva häälega kõneleja siis, kui ta kirjeldab mingit humoorikat seika, tõsise häälega hakkab ta seletama aga selle seiga tagamaid. Siiski võib naerev hääle ka lõppeda koos vooisu seisukohast olulis(t)e sõna(de)ga.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et naeru ja/või naerva hääle asukoht vooisu oli varieeruvam kõneleja vooisu mitte-tõsidust markeerivate või pehmendavate naerude puhul. Kui reageerivad naerud paiknesid pea alati kohe pärast üksust, millele nad reageerivad (paiknedes reageerija vooisu algusosas või hõlmates eraldi kõnevooru), siis mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud ja/või naervad hääled võisid paikneda nii vooisu alguses, keskel, lõpus kui ka hõlmata terve vooisu. Selliste naerude ja/või naervate hääle paiknemine oli omakorda varieeruvam ametivestlustes. Ametivestlustes oli naervate hääle hulgas rohkem neid, mis markeerivad mitte-tõsiseks või pehmendavad just kindlat osa vooisust. Seega võib väita, et ametivestlustes valivad kõnelejad hoolikamalt, millal nad naervat hääle kasutavad, öeldes naerva häälega just need sõnad, mida nad markeerida või pehmendada soovivad. Probleemsetes olukordades paiknesid naervad hääled mõlemas vestluses pigem vooisu lõppudes, pehmendades tagantjärele potentsiaalselt probleemset vooisu. See tulemus kattub varasema uurimusega, kus on vaadatud kõnesisest naeru vooisu viimastel sõnadel (Shaw jt 2013).

4. VESTLUSPARTNERI REAKTSIOON NAERULE JA NAERVALE HÄÄLELE

Siinses peatükis analüüsin, kuidas jätkub vestlus pärast naeru ja naervat häält. Varasemast uurimusest on teada, et mitte-tõsistes olukordades toimivad naer ja naerev hääle naerukutsena, mistõttu on naer või naerev hääle eelistatud reaktsioon (Glenn 2003; Jefferson 1979). Juhul, kui vestluspartner ei võta naerukutset vastu, on tema kord kõnevoor võtta ja vestlust jätkata. (Jefferson 1979).

Varasemad uurimused on käsitlenud olukordi, kus vestluspartnerid ei võta naerukutset vastu. Näiteks on Elizabeth Holt (2010) leidnud, et naerukutse võetakse vastu enamasti teema lõppudes ning see jäetakse vastu võtmata olukordades, kus vestluspartner soovib sama teemat jätkata. Telefoniintervjuude uurimisel on täheldatud, et intervjuueerija ehk ametirollis isik võib naerukutsest keelduda näiteks vaikuse abil, kuna naermine oleks ametirolli vastu eksimine (Lavin, Maynard 2001). Seega on mitte-tõsistes olukordades naerukutse vastuvõtmine norm, kuid siiski on erandeid, mille korral normi ei järgita.

Probleemses olukorras aga on naer pärast naeru või naervat häält pigem märk sellest, et vestluspartner ei võta kõneleja probleemi tõsiselt ja sellisena mitte-eelistatud reaktsioon (Jefferson 1984; Potter, Hepburn 2010). Teraapiasessioonide uurimisel on leitud, et terapeudid võivad siiski patsiendi probleemi pehmenavale naerule naeruga reageerida selleks, et anda neile märku, et nende probleem ei ole liiga tõsine (Petitjean, Cangemi 2016).

Siin peatükis analüüsin, kas eelmainitud seaduspärad ka siinses materjalis kehtivad, ning kui ei kehti, siis kuidas jätkub vestlus pärast seda, kui mitte-tõsises olukorras on naerukutset ignoreeritud või probleemses olukorras naerule ja/või naervale häälele reageeritud. Analüüsin eraldi naeru, naervat häält ja mõlemat sisaldavat voo selleks, et võrrelda, kas nendele reageerimisel on erinevusi. Mõlemal juhul uurin erinevusi mitte-tõsiste ja probleemsete olukordade vahel ning võrdlen ameti- ja argivestluseid.

4.1. Naer

Siinses alapeatükis analüüsin 220 argivestluste ja 243 ametivestluste naeru, et tuua välja, mis juhtub vestluses pärast naeru. Järgnevalt esitan tulemused eraldi mitte-tõsiste ja probleemsete olukordade kohta.

4.1.1. Mitte-tõsised olukorrad

Mitte-tõsistes situatsioonides esines 194 argivestluste ja 174 ametivestluste naeru. Vestluspartnerid tõlgendasid neid naerukutsena ja vastasid neile naeru või naerva häälega argivestlustes 6 ja ametivestlustes 7 korral.

Näites 76 on vestlus poemüüja ja kliendi vahel. Klient on tulnud poodi sooviga videomakki osta ja küsib lisainfot.

(76)

- 01 B: =se=on `stereo`pleier.
02 A: stereo`pleier. (1.0) ahah (.) miks se=sis niipalju `kallim on.
03 B: see on (.) `Soni. **heh [heh]**
04 A: **[mhheh]ehheh heheh heh** `sellepärast siis `lihtsalt ongi=et
05 A: toiminguid tal nagu suurt `rohkem ei `olegi.

B tutvustab A-le üht mängijat, mille kohta küsib A: *miks se=sis niipalju `kallim on.* (rida 2), millele B vastab *see on (.) `Soni.* ja naerab (rida 3). Naeruga markeerib B oma voo mitte-tõsidust ja kutsub ka A-d naerma. A võtab naerukutse vastu ja naerab, seejärel küsib tõsise häälega täpsustava küsimuse: *sellepärast siis `lihtsalt ongi=et toiminguid tal nagu suurt `rohkem ei `olegi.* (read 4–5).

Seega näitavad tulemused, et naer ei saa reaktsiooniks naeru või naervat häält argivestlustes 188 ja ametivestlustes 167 korral. Sellisel juhul võib tegu olla näiteks naerudega, mis on juba ise teises positsioonis ehk reageerivad eelkõneleja mitte-tõsisele voo. Selliseid naere esines argivestlustes 145 ja ametivestlustes 136.

Näites 77 on katke, milles räägivad korterikaaslased korteri kommunaalkuludest.

(77)

- 01 R: `ei=aga:::: (.) aga see (2.1) ööö oota (.) `palju=se `kolgend `seitse `kopikatega?
02 (.)
03 M: mhmh
04 (0.3)
05 R: aa `eks mingi `viissada `krooni siis täpselt `jäänd.
06 (.)
07 M: no vot.
08 R: nii vanast `ajast.
09 M: `issver kui `tubli, sa veel `mäletad selliseid asju.
10 R: muidugi. (0.3) ma=len ikkagi `vana kooli `inimene.
11 K: **hehe mhemhemhemhemheh**
12 M: `meist `kaks aastat `noorem aga `vana=kooli `inimene {-}

R arvutab ühistulaenu makse ümber kroonidesse (read 1 ja 5), mille peale M ütleb: *issver kui `tubli, sa veel `mäletad selliseid asju.* (salvestis on tehtud aastal 2015, eurole mindi üle aastal 2011). Sellele kommentaarile vastab R: *muidugi. (0.3) ma=len ikkagi `vana kooli `inimene.* (rida 10), rõhutades sõna *vana*, mis on aga vastuolus tema enda vanusega – tegemist on kahekümnendates noormehega. Real 11 reageerib K R-i voo naeruga – tegemist on vabatahtliku naeruga, mis näitab, et K tõlgendas R-i voo naljana. Partnerid omakorda sellele naeru või naerva häälega ei reageeri. M rõhutab omalt poolt vastuolu voo *meist `kaks aastat `noorem aga `vana=kooli [`inimene {-}]* (rida 12) ning R läheb üle uuele teemale (ei ole toodud näites).

Siinses materjalis esines 43 argivestluste ja 31 ametivestluste naeru, mida kõnelejad kasutasid enda voo mitte-tõsiseks markeerimiseks ja mis ei saanud

vastuseks naeru või naervat häält. Sellisel juhul jätkas vestlust vestluspartner argivestlustes 43 korral ja ametivestlustes 16 korral.

Juhtude seas, kus vestluspartner jätkas vestlust ilma naermata, joonistus välja kolm eri mustrit. Esimesel juhul võisid vestluspartnerid kõneleja naerukutset ignoreerida olukorras, kus nad soovivad sama jututeemaga jätkata (vt ka Holt 2010).

Näites 78 vestlevad pereliikmed E (60ndates naine), A (20ndates mees) ja K (20ndates naine), vestluse juures viibib ka 11-kuune laps AS, kes aeg-ajalt häälitseb.

(78)

- 01 E: * võibola kah, * (0.9) aga `teate mis ma nüid `õhtu söön ma=i=`või teile `ütelda, te
02 akate jälle `naerma.
03 K: mis=sa `sööd sis.=
04 A: =`oi me=i=`naera sind Erna au `sõna ei `naera. **hõhõhõh**
05 (0.9)
06 E: ma söön `iga õhtu @ `no::blu:::d. @ aga `täna=õhtu ei=`söönd=[sest]
07 K: [mis `see] on.
08 AS: äääääääääää[ääääh] ((häälitseb nõudlikult))
09 E: [tead `no]blu on õ `küüslauk noh,
10 A: aa.

E hakkab rääkima sellest, mida ta iga õhtu sööb, kuid lisab siis: *ma=i=`või teile `ütelda, te akate jälle `naerma.* (rida 1–2). Vestluses on varem olnud olukordi, kus K ja A naljatlevad E ja tema põlvkonna üle, seega E üritab öelduga seda vältida. K küsib: *mis=sa `sööd sis.=* (rida 3), näidates huvi E jutu vastu. A aga ütleb pärast K küsimust: *=`oi me=i=`naera sind Erna au `sõna ei `naera.* (rida 4) ja lisab voores lõppu naeru, et markeerida oma voor mitte-tõsiseks ja kutsuda vestluspartnereid naerule. Mõlemad vestluspartnerid aga eiravad naerukutset, pärast 0,9-sekundilist pausi vastab E K küsimusele: *ma söön `iga õhtu @ `no::blu:::d. @* (rida 6). Seega jätkavad E ja K teemat, millest räägiti enne A naerukutset.

Teisel juhul jätkas vestluspartner ilma naeru või naerva häälega reageerimata siis, kui vestluses osalejad olid juba mitu korda naernud. Seejuures esinesid selliseid naerud vaid vestlustes, kus oli 3 või rohkem osalejat.

Näites 79 räägivad kolm sõbrannat M, L ja T. M on varem L-ilt küsinud, miks teda sel päeval raamatukogus ei olnud, ning katkes on näha osa, kus ta pärib L-ilt küsimusi selle kohta, miks viimane loodusteaduste saalis õpib.

(79)

- 01 M: äh, kas `sa=ei (.) `telli ühtegi `raamatut `endale sinna.
02 L: tellin `küll=a[ga kui=ma `tellin,] sis ma olen `seal aga `tavaliselt ma olen ikka
03 M: [aga {-}]
04 L: `loodusteadustes. (.) seal on ea `rahulik.
05 (0.5)
06 M: \$ aa et `tutta[vaid ei `tule=jah \$ hehe] hehe
07 T: [\$ KEEGI EI `KÄI SEAL. \$]

08 T: \$ `tutta[vaid] ei `tule. \$
 09 L: [noh]
 10 M: [ehhe]
 11 L: [jajaa.]
 12 (0.7)
 13 {-}: kh

M-i küsimusele, et kas L ei telli endale raamatuid, vastab L, et tellib ja sellisel juhul õpibki ta humanitaarteaduste saalis (rida 2), ning lisab: *aga `tavaliselt ma olen ikka `loodusteadustes. (.) seal on ea `rahulik.* (read 2–4). L-i voorule järgneb paus, peale alustab M naerva häälega: *\$ aa et `tuttavaid ei `tule=jah \$* (rida 6) ja lisab voozu lõppu naeru. M-i voor pakub välja oletuse, mis on vormistatud kinnitust ootava küsimusena (Hennoste jt 2019). M markeerib sealjuures oma voozu naerva hääle ja naeruga, et näidata kommentaari mittetõsistust (Drew 1987). M-i naerukutse võtab vastu vestluse kolmas pool T, kes lisab kõrgendatud hääletoonil: *\$ KEEGI EI `KÄI SEAL. \$* (rida 07) ja pärast M-i naeru lõppu: *\$ `tutta[vaid] ei `tule. \$* (rida 08), võttes sellega vastu M-i kutse naerule. Pärast T voore naerab M veel ühe korra – see naer siin enam reaktsiooni ei saa, vaid L püüab sellel ajal juba voozu endale saada. Seega M-i naerukutse võttis vastu T, kes reageeris M-i naervale häälele real 6, kuid M-i viimane naer jäi reaktsioonita.

Kolmandal juhul jäid vastamata kolmanda positsiooni naerud ehk naerud, millega kõneleja markeeris mitte-tõsistust tagant järgi. Näites 80 vestlevad ema E ja isa M peretuttava A-ga. Siin näites reageerib kõneleja E M-i mitte-tõsisele voorule neutraalselt, mistõttu M lisab naeru, et oma voozu kindlalt mitte-tõsiseks markeerida.

(80)

01 E: `Lemme=ja=nana ota mis=see eee=qq `mammale ütles `Lemmea=et .hhh
 02 A: kh[m]
 03 E: [ta aint] `vastuseid `kirjutada.
 04 (.)
 05 M: nojah, tal nagu `õppida `polegi midagi ta=lihtsalt=on `vastused `taha
 06 kirjutada.
 07 E: mm
 08 M: [mhhemhheh]
 09 A: [aga vaata `Joosua alustas] esimeses `klassis kohe `kodutõdega ja
 10 `LUGEMISEGA.

E räägib A-le lugu sellest, kuidas peretütar Lemmea ütles vanaemale, et tal on kodutõös vaja vaid vastuseid kirjutada (read 1 ja 3). A sellele loole ei reageeri, pärast mikropausi M kordab E lugu: *nojah, tal nagu `õppida `polegi midagi ta=lihtsalt=on `vastused `taha kirjutada.* (read 5–6). M aga rõhutab sealjuures seda, et Lemmea ütles, et tal ei ole õppida midagi, ainult vastuseid kirjutada. Sellega ta vastandab õppimise ja vastuste kirjutamise, kuigi vastuste kirjutamine ongi õppimine. A ei reageeri ka M-i voorule, kuid E reageerib sellele dialoogi-partikliga *mm*, mis väljendab kuuldel olemist ja distantseerumist (Hennoste

2000a: 1779). Seejärel hakkab M ise naerma, markeerides öeldu mitte-tõsiseks, kuid A jätkab pealerääkimisega uue teemaga ja hakkab rääkima sellest, kuidas Lemmea vend esimeses klassis õppis (read 9–10).

Olukordi, kus reaktsioonita jäänud naeru järel jätkas sama kõneleja, esines vaid ametivestlustes 11 korral. Siin joonistus omakorda välja kaks mustrit.

Esiteks ei reageerinud vestluspartnerid pikkade jutustuste keskel paiknevatele naerudele. Vooru keskel paiknevaid mitte-tõsisusele viitavaid naere esines tele-saadetes, kus kõnelejad rääkisid pikemaid lugusid, mille keskel nad naeruga osa oma jutustusest mitte-tõsiseks markeerisid.

Näites 81 on katke telesaatest, kus külaline räägib sellest, kuidas ta valis Tartu Ülikooli juubeliks valminud teosesse just Uku Masingu tekstid.

(81)

01 K: ja:: ja `siis kui ma selleks `Tartu Ülikooli `tellimuseks ee `mõtteid kogusin (0.8)
02 sis tegelikult see `algne mõte oli kirjutada (0.3) `teos ee: (0.7) kus oleks kasutatud
03 `paljude `erinevate: Eesti `luuletajate tekstid kes=on kõik (.) miskit=pidi `seotud
04 olnud `Tartu `Ülikooliga. .hh (0.3) aga üks nendest oli kindlasti ka Uku `Maasing.
05 ja `millegi=pärast ma `alustasin Uku `Maasingust ee::: (0.3) et `valida siis välja
06 `temalt `üks luuletus. **mheh** .hh (0.4) ee mis `panna sinna teosesse. aga sis
07 ma `järsku `avastasin et (1.0) ot et et siin=on vähemalt (0.6) `kolm `neli `luuletust
08 millest ma `kindlasti ei suuda `loobuda. e e ja ja ma `järsku .hh nii inspi` reerusin
09 tema `maailmast.

Saatejuht on varem küsinud, miks helilooja just Uku Masingu luule valis (puudub katkest), mille peale K hakkab valimisprotsessi kirjeldama. Naer (real 6) paikneb pärast lausungit: *et `valida siis välja `temalt `üks luuletus*. Siinkohal markeerib naer mitte-tõsidust – kuna selle intervjuu mõlemad pooled teavad, et kogu kooriteos valmis vaid Uku Masingu tekstidest, on kirjeldus ühe luuletuse valimisest tagantjärele vaadates pisut humoorikas. K rõhutab oma voores sõnu *temalt ja üks*, mis tõstavad eriti esile kontrasti tema algse plaani ja tegelikkuse vahele.

Teiseks võis kõneleja jätkata vestlust ise pärast seda, kui eelkõnelejad tema tagantjärele voores mitte-tõsiseks markeerivale naerule ei reageerinud. Näites 82 vestlevad telesaatejuhid S1 ja S2 saatekülaliste K1 ja K2, vestluse kõrvale maitsakse erinevaid kummaliste katetega pitsasid.

(82)

01 K1: `kus seda siis tehakse.
02 S2: juhtivate `pitsarestoranide menüüs on.
03 K1: selge.
04 S1: [uh uh]
05 S2: [**mhemhe**]
06 S1: [uõõõ]
07 K2: [nii]
08 S2: **mhemhe** `nii S1 ole `ea kartuli apukurgi pitsa.

Kui K1 küsib S2-lt, millisest restoranist maitstavat pitsat tellida saab (rida 3), ei anna S2 otsest vastust, vaid ütleb: *juhtivate `pitsarestoranide menüüs on.* (rida 4). K1 vastab selle peale teemat sulgeva partikliga *selge* (rida 5), mis näitab, et K1 aktsepteerib S2 vastust (Hennoste 2000a: 1796). Pärast K1 vastust lisab S2 aga naeru, markeerides enda eelnevas vóorus öeldu tagantjärele mitte-tõsiseks (read 6 ja 9). Pärast naeru jätkab S2 vestlust uue teemaga, alustades uut vóoru samuti piiripartikliga *nii* (Hennoste 2000a; Keevallik 2010b), seejärel pakkudes kõnealust pitsat oma kolleegile.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et siinses materjalis reageerisid vestluspartnerid kõneleja naerule harva naeru või naerva häälega. Enamasti oli põhjuseks see, et tegemist oli juba reageerivate ehk teisel positsioonil olevate naerudega (näide 77). Vastamata aga jäi aga ka 43 argivestluste ja 31 ametivestluste naeru, millega kõneleja vóoru mitte-tõsiseks markeeris. Sellisel juhul jätkasid argivestlustes alati ja ametivestlustes 16 korral vestluspartnerid. Seejuures võis vestluspartner soovida sama teemat jätkata (näide 78), naer järgneda mitmele naerule ja naervale häälele (näide 79) või naer paikneda kolmandal positsioonil ehk kõneleja kasutas naeru pärast eelkõneleja reaktsiooni (näide 80). Ametivestlustes esines ka juhte, kus peale reaktsioonita naeru jätkas vestlemist sama kõneleja. Sellisel juhul paiknes naer pika vóoru keskel (näide 81) või jätkas kõneleja ise pärast seda, kui oli oma vóoru pärast vestluspartneri reaktsiooni mitte-tõsiseks markeerinud (näide 82).

4.1.2. Probleemsed olukorrad

Argivestlustes pehmendasid kõnelejad naeruga probleeme või reageerisid eelkõneleja probleemsele vóorule 26 korral, seejuures mitte ühelegi neist ei järgnenud vestluspartneri naeru või naervat häält. Ametivestlustes esines selliseid naere 69 korral, seejuures 9-le neist eelkõneleja ka reageeris naeru ja/või naerva häälega.

Näites 83 on katke argivestlusest, mis illustreerib olukorda, kus probleemsele naerule ja naervale häälele ei reageerita. Katkes vestlevad sõbrad KE, KR ja M. KR õpetab mõlemale sõbrale ka inglise keelt. Parasjagu arutataksegi, mitu tundi on senini olnud, eesmärgiga välja arvutada, kui palju KE ja M KR-ile nende tundide eest maksma peaksid.

(83)

- 01 KE: < `kas meil on nüt=ee `neli tundi olnud. >
 02 (1.2)
 03 KR: * ma ausõna ei `tea, > `mina=ei=ole kunagi neid lugenud. < *
 04 M: mina `ka ei=tea.
 05 (1.5)
 06 KR: ota=las=ma [`mõtlen.] ((avab koti))
 07 KE: [{-}]
 08 (0.7)
 09 KR: **ehehh**

- 10 (1.0)
 11 M: aa, kas nende [ˈharjutuse ˈlehtede] järgi ei ˈsaa teada=vä.
 12 KR: [ehhh]
 13 KR: \$ ei=ˈs(h)aa . \$
 14 KE: ˈesimeses tunnis oli: (.) [ˈAnn] ˈka.
 15 KR: [Ann.]
 16 KR: nii. (0.4) jah.

Lõik algab KE küsimusega: < ˈkas meil on nüt=ee ˈneli tundi olnud. > (rida 1). Küsimus ei ole otseselt suunatud kummalegi partnerile. Järgneb pikk paus, pärast mida vastab KR: *ma ausõna ei ˈtea, ˈmina=ei=ole kunagi neid lugenud.* Vastuses rõhutab ta oma mitteteadmist (*ausõna*) ja kasutab pikka rõhulist asesõna *ˈmina*, millega rõhutab, et temal puuduvad need teadmised (rida 3). Seejärel ütleb M, et ka tema ei tea seda (rida 4). Selle järel asub KR võimalikku vastust otsima: *ota=las=ma [ˈmõtlen.]* (rida 6) ja peale pausi naerab, pehmendades tekkinud olukorra piinlikkust. KR kui õpetaja peaks ennekõike teadma, kui palju tunde on olnud. Pärast KR-i naeru tekib paus, seejärel pakub M välja variandi, mis võiks KR-i aidata: *aa, kas nende [ˈharjutuse ˈlehtede] järgi ei ˈsaa teada=vä.* (rida 11). KR naerab ka M-i vooru ajal (rida 12), kuid kuna naer on nii M-i vooru alguses, ei ole see tõenäoliselt reaktsioon M-i voorule, vaid jätkuvalt probleemse situatsiooni pehmendus. M-i küsimusele vastab KR naerval häälel: *\$ ei=ˈs(h)aa. \$* (rida 13) mitte-eelistatud vastuse pehmendamiseks. Seejärel püüab KE meenutada, kes millistes tundides kohal oli, et leida, mitu tundi kokku olnud on (rida 14). KR-i naerule (ega ka naervale häälele) ei reageeri naeruga kumbki vestluspartneritest – mõlemad üritavad KR-i jaoks probleemset situatsiooni pehmendada.

Järgmine näide esindab ametivestluse juhtumit, milles partnerid reageerivad naeru või naerva häälega eelkõneleja probleemset vooru pehmendavale naerule. Seal reageerisid vestluspartnerid naeru või naerva häälega kahes olukorras: mitte-eelistatud info pehmendamisel või arusaamatuste korral. Pea kõik reageerimised olid infokõnedes.

Näites 84 on katke telefonikõnest reisibüroosse, kus reisija uurib, kui kiire reisi broneerimisega on.

(84)

- 01 H: ahah? .hh aga kuidas nüüd nende ˈkohtadega ˈon et kas:=ee: peaks nüüd kiiresti: (.)
 02 ära registreerima ˈvõi on veel ˈaega. eh
 03 V: **\$ ma ˈarvan ˈküll. \$ hehe \$ see on ˈüsna täis ˈgrupp. \$**
 04 H: kas näiteks praegu veel: (0.5) ˈon ruumi sellele kaksikümend=ˈseitse kuni
 05 kolmekümned või
 06 V: no ˈpraegu vel ˈon.

H esitab alternatiivküsimuse: *.hh aga kuidas nüüd nende ˈkohtadega ˈon et kas:=ee: peaks nüüd kiiresti: (.) ära registreerima ˈvõi on veel ˈaega.* ja naerab vooru lõpus (read 1–2). Tegemist on pehmendava naeruga – H küsimus viitab sellele, et ta võib-olla ei plaani selle telefonikõne jooksul reisi ära broneerida, kuigi V on kõne jooksul teinud palju tööd selle nimel, et H reisi kohe ostaks. V vastab küsimusele

naerva häälega, seejuures kahe lausungi vahel naerdes: \$ ma `arvan `küll. \$ hehe \$ see on `üsna täis `grupp. \$ (rida 3). V naerev häääl ja naer võib siin tuleneda sellest, et ta peab enda antavat infot mitte-eelistatuks: H ei oleks eelnevat küsimust tõenäoliselt küsinudki, kui tal ei oleks plaan seda reisi hiljem osta. H huvist reis hiljem osta kõneleb ka tema järgmine voor, kus ta küsib kindla reisi kohta, kas seal on veel kohti (read 4–5).

Kõneleja võis naerule reageerida ka arusaamatuste puhul. Näites 85 on kõne reisibüroosse, kus H broneerib laevareisi.

(85)

01 H: `ei mitte `osakond=vaid `instituut.
 02 V: < * mull:atea:duse instituut. * >
 03 (0.3)
 04 H: mhmh?
 05 V: kas=`teie: `oletegi: `Jaana.
 06 (0.4)
 07 H: > mina=`olengi `Jaana `jah **mhe[mhemhe]**
 08 V: **[hehe]** siis: ääääää (.) `meili `aadress >
 09 ma=võin=`sinna `kinnituse `saata teile. <
 10 (0.2)
 11 H: > e=`Jaana punkt `Kasesalu. < (0.2) ja: `siss `ülikooli (.) uut=ee=ee (0.8) .hhhhh ja

V on andnud reisija ja maksja info, kuid ei ole telefonikõne jooksul ennast tutvustanud. Laevapileti broneerimine on enne selle katke algust lõpusirgel. Real 5 küsib V: *kas=`teie: `oletegi: `Jaana.* (nimi, mille helistaja on enne reisija nimeks öelnud). V küsimusele järgneb paus, pärast mida H ütleb: *> mina=`olengi `Jaana `jah* (rida 7) ja naerab. Naeruga pehmendab H siinkohal piinlikku olukorda, kus kõne on kestnud juba üpris kaua, kuid ta ei ole ennast tutvustanud. Kohe pärast H esimest naerulööki liitub naeruga ka V (rida 8), märkides naeruga, et tema jaoks probleemi ei ole.

Probleemsetes situatsioonides reageeriti naerudele vaid ametivestlustes ja seda vaid infokõnedes, kus reageerijaks oli ametiisik. Naer või naerev häääl võis järgneda mitte-eelistatud voorude pehmendamisele (näide 84) või arusaamatuste korral (näide 85). Sellist naerule reageerimist on täheldatud teraapiavestlustes (Petitjean, Cangemi 2016), kus terapeudid reageerivad patsientide pehmdavatele naerudele, kuid ei ole varem mainitud tavalistes ametivestlustes.

4.2. Naerev häääl

Siinses alapeatükis analüüsin 243 argivestluste ja 249 ametivestluste naervat hääält, et tuua välja, mis juhtub vestluses pärast naervat hääält. Järgnevalt esitan tulemused eraldi mitte-tõsiste ja probleemsete olukordade kohta.

4.2.1. Mitte-tõsised olukorrad

Mitte-tõsistes olukordades esines 197 argivestluste ja 150 ametivestluste naervat häält. Neist naervatest häältel sai vestluspartnerilt reaktsiooni argivestlustes 54, ametivestlustes 31. Sellistel juhtudel tõlgendas vestluspartner kõneleja naervat häält kutsena naerule ning reageeris sellele naeru või naerva häälega.

Näites 86 reageerib partner naeruga kogu voozu hõlmavale naervale häälele. See on katke argivestlusest, kus kõnelejateks on kolm korterikaaslast M, K ja R.

(86)

- 01 R: oota se=on=see: `tuutujäätis on see:: (.) Prisma `oma=vä.
02 M: [jaa]
03 K: [mh]mh
04 (0.5)
05 M: \$ ikka- ikka `Rein akkab vaikselt `tahtma [j(h)uba] \$
06 K: [mhehehe]
07 (.)
08 M: aga=see=ei=ole=see `suklatuu[tu vaid mingi `uus.]
09 K: [jaa se=on=nüd] `uus.
10 (.)
11 K: [{} `karamelli]
12 R: [aa okei, no=ma] võ-`võtan iljem=siss.
13 M: mhmh

M on varem R-ile pakkunud jäätist (puudub katkes), mille peale esitab R vastust pakkuva küsimuse: *oota se=on=see: `tuutujäätis on see:: (.) Prisma `oma=vä.* (rida 1), millele vastavad nii M (*jaa*, rida 2) kui ka K (*mhmh*, rida 3). Sellele järgneb 0,5-sekundiline paus, pärast mida ütleb M naerva häälega: *\$ ikka- ikka `Rein akkab vaikselt `tahtma [j(h)uba] \$*. Tegemist on tõgava naljaga R-i aadressil, millele K reageerib M-i voozu ajal naeruga (rida 6) pärast sõna *tahtma*, mida võib pidada äratundmiskohaks. M-i voozule järgneb lühike paus, pärast mida jätkab M ise samal teemal rääkimist: *aga=see=ei=ole=see `suklatuu[tu vaid mingi `uus.]* (rida 8), jätkates vastamist R-i küsimusele real 1.

Naervad hääled, mida kõnelejad tõlgendasid naerukutsena, hõlmasid kas kogu voozu või paiknesid voozu lõppudes.

Vestluspartnerid ei reageerinud naeru või naerva häälega eelkõnelejale naervale häälele argivestlustes 143, ametivestlustes 119 korral. Seejuures argivestlustes 24 ja ametivestlustes 18 korral oli tegemist eelkõneleja voozule reageeriva naerva häälega.

Näites 87 reageerib vestluspartner vabatahtliku naerva häälega voozule, mida ta tõlgendab naljana, kuid partner omakorda ei reageeri sellele kui naerukutsesele. Siin vestlevad kolm korterikaaslast R, M ja K, kes parasjagu uurivad lagritsatee etiketti.

(87)

- 01 R: mis see [hüper`toonia `on.]
02 M: > [oota `mida see] `sisaldas, <
03 (0.8)
04 K: äääääää `la[gritsat,]
05 M: [`lagritsat.] aa, okei.
06 K: hüper`toonia ma=arvan=t=se=on=mingi (0.7) a ma=`tia tegelt misse=on.
07 hüper`toonia.
08 (2.4)
09 K: `midagi on `palju.
10 (0.3)
11 M: \$ mhm \$ [jah]
12 R: [midagi] on `palju jah,

Teepakil on kirjas, et lagritsateed ei soovitata hüpertoonia all kannatavatele inimestele (K loeb selle teksti varasemas vestluses ette). Selle peale algatab R teema, mis on hüpertoonia (rida 1), millele K vastab: *a ma=`tia tegelt misse=on.* (rida 6). Seejärel kordab ta sõna *hüper`toonia.* (rida 7) ja peale pikka pausi ütleb: *`midagi on `palju.* (rida 9), pakkudes välja väga üldise tähenduse tõenäoliselt eesliite *hüper* põhjal. Sellele reageerib M öeldes naerva häälega \$ *mhm \$* ning seejärel tõsise häälega *jah*, nõustudes K tõlgendusega. Sama teeb R real 12: *[midagi] on `palju jah.* Ta alustab oma voo peale M-i naervat häält, kuid ei reageeri naeruga, vaid samuti nõustumisega K väitega.

Juhtudel, kus kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerivale naervale häälele ei järgnenud mitte-tõsises olukorras vestluspartneri naeru või naervat häält, jätkas vestlust vestluspartner argivestlustes 91 ja ametivestlustes 30 korral. Seejuures joonistus välja kaks mustrit.

Esiteks võis vestluspartner naervale häälele reageerimata jättes vestlus jätkata olukorras, kus ta soovis käsilolevat vestlusteemat jätkata.

Näites 88 on katke telesaatest, kus saatejuht S1 on just lõpetanud kilgijahust näkileiva maitsemise ja saatejuht S2 on proovinud kilgijahust porgandikooki.

(88)

- 01 K: `S1-l on ka `korralik `söök `ära söödud \$ võib `magusat proovida. \$
02 S2: no palun em väga palju ei `mutserda seal (.) no see on `porgand se on väga
03 `maitsev sa [oskad tõesti] ead `porgandikooki teha.
04 K: [mhmh]

Real 1 ütleb külaline: *`S1-l on ka `korralik `söök `ära söödud \$ võib `magusat proovida. \$* (rida 1), seejuures voo lõpus räägib ta naerva häälega. K voo on siinkohal mitte-tõsine, sisaldades viidet sellele, et üldiselt inimesed söövad soolast toitu (siinkohal kilgijahust näkileibu) enne magustoitu (porgandikooki). Seega on tegu naljatleva voo. Siiski on naerev hääle ka pisut pehmem – K voo annab S1-le juhised, mida ta peaks tegema, kuid K-l ei ole tegelikult autoriteeti määrata, mida S1 ehk saatejuht peaks saatelõigus tegema. Ühtlasi katkestab K

voor kahe saatejuhi vahelise arutelu kilgijahust toodete maitseomaduste üle. Pärast K vooru alustab rääkimist S2, kes annab S1-le tüki porgandikooki ja jätkab selle maitseomaduste kirjeldamisega. S2 voor algab partikliga *no*, mis viitab teemapöördele (Keevallik 2016; Hennoste ilmumas), kuid ei sisalda naeru ega naervat häält. Seega läheb S2 K teemapöördega kaasa, säilitades tõsist häält.

Teiseks võis vestluspartner naervale häälele reageerimata jättes vestlust jätkata juhtudel, kus naerev hääli oli pika järjendi lõpus, mis sisaldas mitut naeru ja naervat häält.

Näites 89 on katke, kus vestlevad abielupaar E ja M, peretuttav A ning lapsed L ja J.

(89)

- 01 E: aa hahah .hhhh \$ se=oli `see mhe `vaata kui `Herman tegi seda::: \$
 02 [pak- `paken- tee`pakist vaata]
 03 A: [theha .hhhhh \$ jaa=jaa \$ ha] [ha]
 04 M: \$ [jaa aga] `mi[dagi] \$
 05 E: \$ [`klam]ber=ja kõik
 06 [`olme {-} mheh .hhhhh `pael=ja \$ mheh]
 07 M: [jah \$ `klamber `eraldi ja siss see .hh pael `eraldi jah \$]
 08 ((L tuleb tagasi, kass on süles, istub))
 09 E: **\$ jah .hhhh sisu:=ja \$**
 10 A: ei=no `muidugi ütleme tegelikult se=on `väga [hea süs`teem vaata=t]
 11 E: [se=on jah]
 12 J: [ota `millest ta `tegi se]
 13 A: `lapsed [ka `õpivad,] (.) `mida: nagu `panna `kuhugile.
 14 E: [tee`pakist.]

Enne katke algust räägitakse prügisorteerimisest, mille peale E hakkab meenu-tama üht lugu. Vooru alguses ta naerab ja seejärel alustab jutustust: *se=oli `see mhe `vaata kui `Herman tegi seda:::* (rida 1). Sõna *vaata* viitab sellele, et ka teised vestluses osalejad teavad seda lugu. E vooru ajal alustab A naermist ja ütleb naerva häälega *jaa=jaa* (rida 2), mis viitab, et A on mõistnud, millest E räägib. Seejärel E ja M koos jutustavad loo, kuidas Herman teepaki lahti harutas, et kõik osad prügiliigi järgi sorteerida. Jutustus lõpeb E naerva häälega öeldud vooruga: *\$ jah .hhhh sisu:=ja \$* (rida 9), pärast mida naaseb A eelmise teema juurde ehk hakkab rääkima prügisorteerimise kasulikkusest (rida 10 ja 13). E naerev hääli real 9 ei saa reaktsiooniks vestluspartneritelt naeru või naervat häält.

Juhte, kus pärast reaktsioonita jäänud naervat häält jätkas sama kõneleja, esines argivestlustes 28, ametivestlustes 71. Enamasti paiknesid sellised naervad hääled vooru keskel. Näites 90 on katke telesaatest, kus saatejuht on küsinud külaliselt, milliseid tooteid saab kilgijahust peale näkileibade ja porgandikoogi (mida saatest maitsti) toota.

(90)

- 01 S2: mis=te mis=te `veel ja kui `palju saate nendest `asju teha.
02 K: aga iseenesest ega see ee `valik on väga `lai et ää meil `ettevõtte suund on ikkagi
03 `tervislikud `toidud nii et ma `kooke ei hakka \$ `küpsetama. see on ainult `täna
04 ainult `teile. \$.hh et ee et ikkagi sellised `tervislikud `vahepalad ee supertoidu ee
05 liigitusega tooted.
06 S2: miks te seda `Eestis `ise ei tee, miks te `Eestis `kilke ei kasvata ja sellest `ise jahu
07 ei tee.

K vastab, et valik, mida toota, on suur, kuid peamine suund on tervislikud toidud, ja jätkab: *nii et ma `kooke ei hakka \$ `küpsetama. see on ainult `täna ainult `teile.* \$ (read 3–4), alustades lausungi keskel naerva häälega kõnelemist. Naerva häälega markeerib ta voo- mitte-tõsiseks, tehes nalja selle üle, kui võrd eksklusiivne oli roog, mida saatejuhid just maitsta said. Naervale häälele ei järgne vestluspartnerite naeru või naervat häält, vaid K jätkab kõnelemist. Siinkohal võib põhjuseks olla peale naerva hääle paiknemise voo- keskel ka see, et vestluspartnerid on saatejuhi rollis, mis tähendab, et nende roll näeb ette seda, et nad lasevad K-l oma voo- lõpetada ja küsimusele vastata.

Esines ka olukordi, kus kõneleja võis ise jätkata pärast sellist naervat häält, millele eelnes naer või naerev hää. Näites 91 vestlevad kaks korterikaaslast M ja K. M jagab muljeid teatrietendusest.

(91)

- 01 M: okei .hhhh ma=i=mäleta `eile seal `etenduses olid ka `mingid `asjad, ta luges `ka
02 mingid `õheksakümnendate `algust=mingid `kuulutusi ja asju [`ette,]
03 K: [mhmh]
04 (0.7)
05 M: mingi `vee `hind näiteks noh, `korteris aalaa: `kuupmeetri `hind `kaheksateist `senti.
06 K: \$ mmh \$
07 M: \$ `kroonides \$ mõtle=see=ei=ole peagu `mitte [`midagi ju.]
08 K: [jaa=jaa]

M kirjeldab, kuidas etenduses räägiti 1990. aastate korterikuulutustest, milles olid välja toodud olmekulude hinnad. Seejärel toob ta välja vee hinna: *mingi `vee `hind näiteks noh, `korteris aalaa: `kuupmeetri `hind `kaheksateist `senti.* (rida 05), millele K reageerib naerva häälega arusaamist väljendava tagasisidepartikliga: *\$ mmh \$.* Pärast K reageeringut muutub M-i hää samuti naervaks, ja ta täpsustab valuutat: *\$ `kroonides \$* (rida 07). Seejärel jätkab ta tavalise häälega: *mõtle=see=ei=ole peagu `mitte [`midagi ju.]* (rida 07).

Naerev häälele ei saanud vestluspartnerilt reaktsiooniks naeru või naervat häält olukordades, kus oli tegemist eelkõneleja voorule reageeriva naeruga (näide 87). Juhtudel, kus kõneleja mitte-tõsiseks markeerivale naervale häälele ei järgnenud vestluspartnerite naeru või naervat häält, võis jätkata vestluspartner (sagedasem argivestlustes) või kõneleja (sagedasem ametivestlustes).

Kui vestlust jätkas vestluspartner, siis jätkati kas samal jututeemal (näide 88) või ka teema lõppudes olukordades, kus mitu vestluspartnerit olid juba naernud (näide 89). Kõneleja ise võis jätkata juhtudel, kus naerev hääl paiknes kõnevooru keskel (näide 90). Sellised juhud olid tavalised telesaadetes. Kõneleja võis pärast enda naervat häält jätkata kõnelemist ka olukorras, kus tema voorule eelnes juba eelkõneleja naer või naerev hääl (näide 91).

4.2.2. Probleemsed olukorrad

Probleemsetes situatsioonides esines argivestlustes 46 ja ametivestlustes 99 naervat häält. Neist argivestlustes 42 ja ametivestlustes 89 ei saanud vestluspartnerilt reaktsiooniks naeru või naervat häält. Näites 92 on katke telefonikõnest reisibüroosse, kus helistaja tunneb huvi reisi maksumuse üle.

(92)

- 01 H: ee palju Slo`vakkiasse reis maksaks.
 02 V: < Slovakkiasse: maksab ee `kolm=tuhat > kolmsada=õheksakümend=viis eesti
 03 `krooni.
 04 H: kas:=see loeb=ka et=ma `üliõpilane olen.
 05 V: `ei, see=siin ei=`loe **\$ kahjuks. `bussireisidel ei=`ole seda vahet. \$**
 06 H: aa. (.) ja kas=se=toimub (.) ee siis=`enne jõule.

Naerev hääl pehmendab siin katkes V keeldumist – ta ei saa pakkuda allahindlust. H jätkab peale V pehmendavat naervat häält tõsise häälega partikliga *aa*, mis siin väljendab uue info saamist (Kasterpalu, Hennoste 2016: 152), ning jätkab seejärel uue küsimusega.

Probleemses olukorras esinenud naervatele häälele reageeris vestluspartner naeru või naerva häälega argivestlustes 4, ametivestlustes 10 korral. Ametivestlustes reageeriti mitte-eelistatud vooru pehmendavale naervale häälele ja kõneleja eksimusele, argivestlustes reageeris aga mitte-eelistatud voorule vestluse osapool, kellele see voor suunatud ei olnud.

Näites 93 on katke telefonikõnest reisibüroosse, kus teenindaja küsib küsimusi selle kohta, millist majutust klient soovib.

(93)

- 01 V: ja mismoodi se `majutus võiks teil välja `näha.
 02 H: mt=.hh ee mida te `pakute.
 03 (.)
 04 H: ma=i=`tea=ei: ei ole veel kunagi `käinud \$ nimodi(h). \$
 05 V: **\$ ah tähendab nii. \$** siis küsin nimodi=kuidas=te nagu arvate mis tasemel see
 06 ma- hh selles mõttes ma küsin kuidas ta võiks `välja näha noh=et=mis .hh
 07 et=et mitme `tärniga see ho`tell võiks `olla teil.

V esitab küsimuse: *ja mismoodi se `majutus võiks teil välja näha* (rida 1), millele H vastab: *mt=.hh ee mida te `pakute* (rida 2) ning jätkab peale mikropausi: *ma=i`tea=ei: ei ole veel kunagi `käinud nimodi(h)*, öeldes vooru viimase sõna

naerva häälega (rida 4). Naerva häälega pehmendab kõneleja piinlikkust, mida tekitab teadmiste puudumine. Sellele reageerib V öeldes naerva häälega: \$ *ah tähendab nii* \$ (rida 5), pehmendades olukorda ja sidudes end H-ga. V reageerib siinkohal H probleemi pehmendavale naervale häälele selleks, et anda märku, et probleem ei ole tõsine. Kuna V-l on ka siinkohal autoriteeti seda kinnitada, siis ei riku see ka normi, kus vestluspartner ei tohiks kõneleja probleemi tõsist kahtluse alla seada (vt Jefferson 1984).

Probleemsetes situatsioonides reageeriti ka eksimusi pehmendavatele naervatele häälele. Näites 94 on katke telesaatest, kus meessoost saatejuht intervjuerib naissoost külalist.

(94)

- 01 S: ma tahaksin su `tuua veel korra päris `kunsti `südamikku [`tagasi]
 02 K: [mhmh]
 03 S: et küsida veel selle `ilu kohta. sa ise ütlesid `ka et sa olid kunagi
 04 `nooruspõlves ee [\$ `üliõpilasena \$]
 05 K: [just] hehh
 06 S: .hh ee `kantiaan ja uskusid selle `suure [`i] `tähega `ilu [`olemas]olusse.
 07 K: [jaa] [jaa]
 08 S: .hh ma=ei=tea mida kõik see `vahepealne on sinuga .hh `teinud. ee

S tahab küsida K kooliaegsete maailmavaadete kohta. Minevikule viidates kasutab ta sõnu *kunagi nooruspõlves* (read 3–4), pärast mida ta hetkeks takerdub, kasutab üneemi *ee* ja seejärel kasutab sõna *üliõpilasena*, mille ta ütleb naerva häälega. S eksib siin normi vastu mitte naissoost isikute vanust rõhutada, ka tema uus määratlus, mis läheb vanust rõhutavast neutraalsema poole, viitab sellele, et naerva hääle taga on soov seda eksimust pehmendada. K aga reageerib S-i üneemi järel sõnaga *just* ning sõna *üliõpilasena* järel naeruga (rida 5), andes märku, et S-i eksimus ei häiri teda.

Kui pehmendavatele naerudele vastati naeru või naerva häälega vaid ametivestlustes, siis naervate hääle puhul reageeriti ka argivestlustes. Seejuures olid sellised naervad hääled alati vestlustes, kus oli rohkem kui kaks vestlejat. Näites 95 vestlevad abielupaar A ja J ning peretuttav M, kellel parasjagu Saaremaal külas ollakse.

(95)

- 01 J: lähme `marjule. (1.8) mt `põld`marju saad.=
 02 A: =ku=sa `jõuad nende `põld`marjadega `Tartusse, mis on sul nendest \$ `järel
 03 `jäänud. kis`seli sul pole vaja `keeta, [kis`sell on `v(h)almis.] \$
 04 M: [heheheh heheheheheh]
 05 (1.6)
 06 J: noo=aga (1.2) kas=sa `Tartus `saad kuskil > põldmarju sa=i=sa=isegi < `t:uru=bält
 07 põldmarju.

J teeb A-le ettepaneku minna marjule (rida 1), millele ei tule vastust. Seejärel täpsustab J, milliseid marju ta korjata tahab (rida 1). A vastab ettepanekule: =ku=sa

jõuad nende põldmarjadega Tartusse, mis on sul nendest \$ järele jäänud. kis`seli sul pole vaja keeta, [kis`sell on v(h)almis.] \$ (rida 3) ning hakkab voo- keskel naerva häälega kõnelema. A voo on sisult keeldumine, kuid ta vormistab selle kaudselt, tehes nalja selle üle, et marjadest saaks pika reisi jooksul kissell. M reageerib A naerva häälega öeldud voo- rule kui naerukutsele ja naerab (rida 4), kuid J, kellele voo suunatud oli, naerukutset vastu ei võta ning hakkab peale pikka pausi A-d veenma, miks marjule minemine oleks ikkagi hea idee (read 6–7).

Probleemses olukorras järgnes kõneleja pehmendavale naervale häälele vest- luspartneri naer ja/või naerev hää- l argivestlustes olukordades, kus reageerijaks oli kolmas kõneleja ehk see, kellele ei olnud kõneleja voo suunatud (näide 95). Ametivestlustes reageeriti aga mitte-eelistatust (näide 93) ja arusaamatusi (näi- de 94) pehmendavatele voo- rudele olukorras, kus kõneleja soovis mitte-eelistatud voo- ru tootnud või vea teinud vestluspartnerile märku anda, et eksimus ei olnud tema jaoks tõsine.

4.3. Naer ja naerev hää- l ühes voo- rus

Siinses alapeatükis analüüsin 102 argivestluste ja 105 ametivestluste voo- ru, milles esineb nii naeru kui ka naervat hää- lt. Järgnevalt esitan tulemused eraldi mitte- tõsiste ja probleemsete olukordade kohta.

4.3.1. Mitte-tõsised olukorrad

Argivestlustes esines mitte-tõsistes olukordades naeru ja naervat hää- lt ühes voo- rus 91 korral, ametivestlustes 69 korral. Kõneleja voo- ru mitte-tõsiseks markeerivad naeru ja naervat hää- lt sisaldavad voo- rud said vestluspartnerilt reaktsiooniks naeru või naerva hää- le argivestlustes 22, ametivestlustes 18 korral.

Näites 96 on katke telefonikõnest reisibüroosse, kus reisikorraldaja kirjeldab jõulureisi Lapimaale.

(96)

- 01 V: ja jõuluõhtu` söök järgneb siss seal=ja samal` õhtul siis külastab` jõuluvana (.)
 02 teid seal, (.) jagab` kingitusi kõigile, (.) ka` täiskasvanutele, [.hhhh]h
 03 H: [mhmh?]
 04 V: et=sis olgu jõulu` laulud \$ olemas he[hehe võivad soo]me` keelsed olla, \$
 05 H: [\$ aa \$ heh heh]
 06 V: .hhhh

Klienditeenindaja kirjeldab jõuluõhtu kava ja jõuluvana külaskäiku ning ütleb siis: *et=sis olgu jõulu` laulud \$ olemas he[hehe võivad soo]me` keelsed olla, \$*, hakates voo- keskel naerva hää- lega rääkima ja lisades ka voo- ru keskele kahe lausungi vahele naeru (rida 4). *Olgu laulud olemas* kõlab range käsuna, mille V keerab lõpus naerva hää- lega viimasel sõnal ja sellele järgneva naeruga naljaks.

Naer ja naerev häääl toimivad siinkohal naerukutsena, mille H ka vastu võtab, reageerides naerva häälega *aa* abil ning lisades naeru (rida 5).

Vestluspartnerilt ei saa reaktsiooniks naeru ja naervat häält argivestlustes 70 ja ametivestlustes 51 naeru ja naervat häält sisaldavat voo. Seejuures vastavalt 23 ja 19 korral jääb vastuseta naeru ja naerva hääle kombinatsioon, mida kõneleja kasutab eelkõneleja voorule reageerimiseks.

Näites 97 vestlevad ema E, tütar T ja poeg P. Lapsed kirjeldavad emale, milliseid ettevalmistusi esmaspäevaseks kontserdiks koolis tehti.

(97)

- 01 P: täiega='lahe seal (.) esmas`päeval=ja (0.4) pannakse `liiklus `kinni võ=mingi
02 T: mhmh (1.2) `õpetaja sis näitas meile (0.4) seda `plaani=et sis oli juba märgitud
03 `politsei politsei
04 (0.8)
05 P: mis polit[sei politsei]
06 E: [ja=sis=sa=lähed] oma `plaaniga polit`sei juurde=t vaata `plaani järgi sa
07 pead `siin seisma astu \$ `samm `tagasi. \$
08 T: **\$ j(h)ah \$ heh**
09 (1.7)
10 P: tä='lahe ((täiega lahe)) mingi `kool jääb pärast {---

P ütleb, et kooli juures pannakse ürituse tõttu liiklus kinni, T kirjeldab, et õpetaja näitas neile plaani, kus oli ka märgitud, kus politsei ürituse ajal on (read 1–3). Real 5 algatab P paranduse: *mis polit[sei politsei]* (rida 5), mida ta ei vii lõpuni, kuna E hakkab peale rääkima, öeldes: *[ja=sis=sa=lähed] oma `plaaniga polit`sei juurde=t vaata `plaani järgi sa pead `siin seisma astu \$ `samm `tagasi. \$* (rida 6–7). E kasutab voo lõpus naervat häält, millega markeerib voo mitte-tõsi-seks. T reageerib sellele naerva häälega öeldud nõustuva partikliga, millele järgneb naer: *\$ j(h)ah \$ heh* (rida 8). T reageerivale naerule järgneb pikk paus, pärast mida jätkab kõnelemist P.

Juhtudel, kus naeru ja naerva hääle kombinatsioon ei saanud vestluspartnerilt reaktsiooniks naeru või naervat häält, jätkas pärast naeru ja naerva hääle kombinatsiooni vestlust vestluspartner argivestlustes 38 ja ametivestlustes 14 korral. Enamasti jätkas sellistel juhtudel vestluspartner samal jututeemal.

Näites 98 jätkab vestluspartner teemat. See on katke telefonikõnest, kus lapsevanem helistab keeltekooli, et uurida, milliseid keelereise lastele pakkuda.

(98)

- 01 V: .hhhhhhhhhhhh ja::: ja nii nad `ongi, sis=nat=ecccc `saabuvad `pühapäeva `õhtul
02 ja `laupäeva vara`ommikul siis `sõidavad=ää `Londonist`minema. (1.9) .hhhhhhh
03 e:t=ää `selline nagu see nii \$ `lühidalt see prog`ramm. \$ eh heh
04 H: aga ei=tea `millal=se `grupp võib `täis `saada et kui `kiiresti tuleb
05 regist`reerida.=h

V on väga pikalt ja detailselt kirjeldanud reisi, mille järel ta lõpetab kirjelduse kokkuvõttega: *e:t=ää `selline nagu see nii \$ `lühidalt see prog`ramm. \$ eh heh* (rida 3), esitades kokkuvõtte vooru lõpus naerva häälega ja lisades naeru. Siinkohal võib naervat häält tõlgendada mitte-tõsiduse markeerimisena, kuna naerva häälega öeldud lõik on vastuolus vestluses varemalt toimunuga: V ei andnud lühikest kirjeldust, vaid selgitas pikalt kõiki reisi detaile. H ei võta naerukutset vastu, vaid jätkab teema arendamist, algatades uue alateema: *aga ei=tea `millal=se `grupp võib `täis `saada et kui `kiiresti tuleb regist`reerida.=h* (read 4–5).

Vestluspartner võis naeru või naerva häälega reageerimata jätkata ka olukorras, kus kõnealune naeru ja naerva hääle kombinatsioon järgnes vestluspartnerite naeru(de)le ja naerva(te)le hääle(te)le. Näites 99 on vestlus abielupaari E ja M-i ning peretuttava A vahel. Arutatakse, milliseid raadiojaamu A töö juures kuulatakse.

(99)

- 01 A: ja sealt noh `taga on selle `Tõnisel on, (.) `Tõnisel ja `Elaril on erineva- `Elaril on
 02 raadio `kaks [`ülejäa]nu- ja `esimesed boksid on \$ `Elmarid? \$
 03 E: [noh]
 04 (0.6)
 05 A: .hhhhh \$ ja siis `Tõnisel on see: `Pau:er. \$
 06 M: \$ a=ja=eks=ta `vanuse järgi `läheb, \$
 07 A: mhemheh
 08 M: **\$ siin on `Elmar [siis tuleb see=ja \$ heheheheh]**
 09 E: [ja `naiste boksis pole ültse onjo,]
 10 (.)
 11 A: ei=ole=jole=jole=jole.

A on varem öelnud, et kuulatakse väga paljusid eri raadiojaamu. Seejärel loetleb ta neid (read 1–2 ja 5), mille peale M ütleb naerva häälega: *\$ a=ja=eks=ta `vanuse järgi `läheb, \$* (rida 6). Selle järelduse teeb M ilmselt raadiojaamade erinevuse põhjal – raadio Elmar on suunatud pigem vanemale põlvkonnale; *Pauer* ehk Power Hit Radio on aga poppmuusika raadio, mille kuulajaskond on pigem noorem. A reageerib M-i väitele naeruga, pärast mida M jätkab naerva häälega rääkimist: *\$ siin on `Elmar [siis tuleb see=ja \$]* (rida 8) ning lisab vooru lõppu naeru. M-i vooru ajal naaseb E eelneva teema ehk selle juurde, kes A töökaaslastest mis raadiot kuulab, ja küsib: *[ja `naiste boksis pole ültse onjo,]* (rida 9). Seega ei reageeri vestluspartnerid M-i naeru ja naervat häält sisaldavale voorule naeruga, vaid lähevad teemaga edasi, kuid vahetult enne seda vooru on üks vestlejatest siiski M-i naerukutse vastu võtnud.

Olukordades, kus naeru ja naerva hääle kombinatsioon ei saanud vestluspartnerilt reaktsiooniks naeru või naervat häält, jätkas vestlust kõneleja argivestlustes 6, ametivestlustes 18 korral. Sellisel juhul võis tegemist olla vooru keskel, mõnel juhul ka vooru alguses paikneva naeru ja naerva hääle kombinatsiooniga. Näites 100 on katke telesaatest, kus saatejuht S ja külaline K arutlevad K tulevase sünnipäeva ja selle tähenduse üle. Siin ei reageeri vestluspartner vooru keskel paiknevale naerukutsele.

(100)

- 01 S: .hh no see kolmkümmend`kolm see on ka selline `sümboolne:: `iga (.) seostatakse
02 ka `Kristuse vanu- `vanu[sega.]
03 K: [mhmh]
04 S: kas kas sinu=jaoks on siin mingit sellist erilist `tähendust või süm`boolikat või=on
05 üks `järjekordne [sünnipäv.]
06 K: [ei abso]`luutselt on jah. et et eks=ta eks=ta kuidagi täpselt=see
07 mis=sa ütlesid et=see `ongi. .hh ja: ja kui seda üritada kuidagi `mõtestada `enda
08 jaoks sis ee ma `ise:: mõtlesin küll nii et .hh tegelikult ma=mõtsin minu=jaoks oli
09 väga märgiline kui=ma `kolm`kümmend sain. see tundus \$ **mulle kuidagi väga**
10 `**suur`arv \$ ee: tookord (.) ee::: ja: ja ja \$ seda ma isegi nagu .hh ästi**
11 `**pelgasin või m(h)a=i=tea kui ma=olin .hh juba mingi`kaksikümmend`kaks ma**
12 `**akkasin \$ hehe \$ kirjutama oma sinna `mõtete vihikusse et `uskumatu**
13 `**tegelikult ju ainult `kaheksa aast(h)a pärast ma olen `kolmkümmend ja .hh**
14 `**et noh `nüüd ma=olen jõudnud küll rahulikult `arjuda et see on ju täiesti**
15 `**normaalne .hh ja tore `iga \$ (0.8) aga juba ka `siis ma mõtlesin kuidagi sellele**
16 et (.) et ma võibolla (0.7) ää::: `sooviksin olla (0.5) veel `selgemalt=ee::: (0.6)
17 mina `ise?

S küsib K-lt, kas kolmekümne kolmas sünnipäev on talle kuidagi erilisel tähtis, ja K vastab: *[ei abso]`luutselt on jah.* (rida 6). Seejärel jätkab ta voo ru teise teemaga, kõneldes 30. sünnipäevast, mis tundus talle suur arv. Jutustuses kasutab ta ka naervat häält, et markeerida selle mitte-tõsidust. Seletuseks võib siin olla tema jutu ja tegelikkuse vastuolu – 30 ei ole inimese eluiga arvestades kõrge vanus. Seejärel jätkab ta sellega, kuidas ta 22-aastasena oma vihikusse kirjutas sellest, kuidas ta ainult kaheksa aasta pärast kolmkümmend on (read 12–14). Jutustuse vältel kasutab ta naervat häält ja naerab voo ru keskel. Sellega markeerib ta jutustuse mitte-tõsidust, kohati ehk isegi humoorikust – ta oli noore inimesena mures oma vanuse pärast. Naerva häälega osa lõpul on pikem paus (rida 15), kuid prosodiliselt ei ole tegemist voo rusiirdepunktiga, seda näitab ka asjaolu, et partner ei võta voo ru üle. Kõneleja jätkab tõsise häälega ja partner ei reageeri naeru või naerva häälega, vaid laseb kõnelejal oma juttu jätkata.

Mitte-tõsistes olukordades, kus kõneleja naeru ja naerva hääle kombinatsioon ei saanud reaktsiooniks vestluspartnerilt naeru ja/või naervat häält, oli muster sarnane nagu naeru ja naerva hääle puhul. Argivestlustes oli tavaline, et vestlust jätkas vestluspartner. Jätkati kas samal jututeemal (näide 98) või siis ei reageeritud mitmele naerule ja/või naervale häälele järgnevale naeru ja naerva hääle kombinatsioonile (näide 99). Ametivestlustes oli tavalisem, et jätkas sama kõneleja. Sellisel juhul paiknes naerva hääle ja naeru kombinatsioon pika voo ru keskel (näide 100).

4.3.2. Probleemsed situatsioonid

Probleemsetes situatsioonides esines naeru ja naervat häält samas voo rus argivestlustes 11, ametivestlustes 36 korral. Seejuures ei reageerinud vestluspartner naeru ja naervat häält sisaldavale voo rule argivestlustes 7, ametivestlustes 30 korral.

Reaktsioon järgnes aga argivestlustes 4 ja ametivestlustes 6 korral. Olukorrad olid sarnased nagu probleemi pehmendavale naerule ja naervale häälele järgnevate naerude ja naervate häälele puhul. Ametivestlustes reageeriti mitte-eelistatud vooru pehmendavale naervale häälele ja kõneleja eksimusele, argivestlustes reageeris aga mitte-eelistatud voorule vestluse pool, kellele see voor suunatud ei olnud.

Näites 101 on telefonikõne reisibüroosse, kus helistaja küsib reisile allahindlust.

(101)

- 01 H: ee siis mind uvitab=et kas mingeid `soodustusi ka `on et ku- kuna ma `ise olen
 02 `üliõpilane=et=et kas kas nagu
 03 V: \$ vat `see asi `siin praegu ei `maksa. \$ [heh]
 04 H: [ahhaa.]
 05 V: \$ `see ei maksa `sellepärast \$.hh et meil on niikui`nii lennupiletite või lennu-
 06 lennupakettide {koosseisus} pakutud `tõesti päris soodsad `hinnad,
 07 H: mhmh mhmh=
 08 V: =ja kui te muidu hakkate Londonisse `lendama, te maksate rohkem kui=sele kui=se
 09 pa`keti hind [siin on. eksole. {-} jaa, jaa]
 10 H: [jah, ilmselt jah. see `lennukipilet tuleb juba `kallim. \$ eh \$]
 11 V: .jaa. ja kuna tähendab [ka need] `trävelkaardid kõik on juba niikui`nii niiõelda
 12 H: [mhmh]
 13 V: sellise kokkuleplusele `mindud ja tehtud [nagu] sooduspa`ketid, siis `sealt enam
 14 H: [jah]
 15 V: `alla ei `saa.
 16 H: mhmh mhmh
 17 (0.8)
 18 V: `nii, tähendab=et allahindlust \$ mina siit ei anna m(h)idagi. \$ [eh heh]
 19 H: [ehh \$ selge. \$]
 20 V: jah, aga=nüd aga=et=et mis=ma mis=ma `veel ütlen teile.

Siinses näites kasutab klienditeenindaja naeru ja naervat häält pehmendamaks mitte-eelistatud infot. H on küsinud allahindlust ja maininud, et ta on üliõpilane (read 1–2). Klienditeenindaja alustab vastamist juba naerva häälega, öeldes: \$ *vat `see asi `siin praegu ei `maksa. \$* ja lisades vooru lõppu naeru (rida 3). Tegemist on mitte-eelistatud infoga. H reageerib sellele V naeru ajal partikliga *ahhaa*, mis väljendab, et saadud info on tema jaoks üllatav (Hennoste 2000a), kuid ei reageeri naeruga. V jätkab naerva häälega kõnelemist, kuni alustab seletuse andmisega (rida 5). V põhjendab keeldumist väga pikalt, andes täpset infot, millised allahindlused büroo kaudu reisides juba olemas on ja väites, et omal käel reisimine läheks kallimaks. H nõustub selle väitega, öeldes: *jah, ilmselt jah. see `lennukipilet tuleb juba `kallim.* (rida 10) ja lisades vooru lõpu ka lühikese naeru, millega ta väljendab, et V keeldumine ei ole tema jaoks probleem ja et ta mõistab seda. V jätkab põhjendust, kirjeldades, millised allahindlused reisil juba kehtivad. Seejärel ütleb ta: *`nii, tähendab=et allahindlust \$ mina siit ei anna m(h)idagi. \$* (rida 18). Vooru alustab ta piiripartikliga *nii*, mis viitab kokkuvõttele (Keevallik

2010b; Hennoste ilmumas). Vooru lõpus kasutab ta ka naervat häält ja naeru, et keeldumist veel kord pehmendada. V naeru ajal reageerib lõplikule keeldumisele H naeruga ja naerva häälega öeldult sõnaga *selge*. Naer ja naerev hääel annavad siin taaskord märku, et H jaoks ei ole probleem suur. Kui eraldi esinevate naerude ja naervate häälte puhul oli reageerija alati ametiisik, siis siinkohal on selleks klient.

Näites 102 kõnelevad ema, tütar ja isa. Tütar ja isa teevad vestluse kõrval küpsisetorti.

(102)

- 01 E: vaata se=on `see,
 02 (1.5)
 03 E: `kahekümne `viie prot`sendiline apu`koor=aga
 04 (.)
 05 E: äki=ei=`peagi: sis `kohupiima `panema.
 06 (0.5)
 07 T: \$ no `ainult [apu`k(h)oorega(h)? \$] hehe .hhh
 08 I: **[hmh mhemheheh]**
 09 (0.9)
 10 I: \$ `mina ei=paneks `küpsiseid kah? \$
 11 (0.5)
 12 E: [ahah?]
 13 T: \$ [p(h)aneks] `lihtsalt `apuk(h)oort. \$
 14 E: `kumbki teeb `oma küpsise`tordi=võe.=
 15 T: =jah

E on toonud lauale vahendid, millest torti teha. Ta näitab I-le ja T-le hapukoort ja ütleb: *äki=ei=`peagi: sis `kohupiima `panema*. (rida 5). Sellele väitele vastab T peale lühikest pausi naerva häälega: *\$ no `ainult [apu`k(h)oorega(h)? \$]*, vooru lõppu lisab ta ka naeru (rida 7). T voor väljendab imestust selle üle, et E tahab torti teha ainult hapukoorega. T voorule reageerib naeruga I, kuid E seda ei tee. Seejärel hakkavad I ja T E üle nalja tegema. I ütleb: *\$ `mina ei=paneks `küpsiseid kah? \$* (rida 10). Vooru sisu on absurdne – küpsisetorti ilma küpsisteta teha ei saa. Sellele reageerib E partikliga *ahah* (rida 12), millega samal ajal alustab uut naerva häälega öeldud vooru ka T: *\$ [p(h)aneks] `lihtsalt `apuk(h)oort. \$* (rida 13). Pärast T vooru alustab E uut teemat: *`kumbki teeb `oma küpsise`tordi=võe.=* (rida 14).

Naeru ja naervat häält sisaldavad naerud, mis esinesid probleemses olukorras, said kõnelejalt reaktsiooniks naeru või naerva hääle sarnastes olukordades, nagu seda said naerud ja naervad hääled. Peamine erinevus oli siinsete näidete puhul see, et kui naerude ja naervate häälte puhul vastasid kõneleja pehmendavale naerule alati ametiisikud, siin võis seda teha aga ka klient.

4.4. Vahekokkuvõte

Siinses peatükis analüüsisin, mis järgneb vestluses kõneleja naerule, naervale häälele ja mõlemat sisaldavale voorule.

Mitte-tõsiste olukordade analüüsil saadud tulemused näitavad, et naerule ja/või naervale häälele jäetakse reageerimata siis, kui need on juba ise reageerivas positsioonis. Mitte-tõsidust markeerivatest naerudest said vestluspartnerilt reaktsiooniks naeru ja/või naerva hääle argivestlustes naerudest 12%, naervatest häälest 31% ning naeru ja naerva hääle kombinatsioonidest 25%; ametivestlustes 18% naerudest, 25% naervatest häälest ja 21% naeru ja naerva hääle kombinatsioonidest.

Kõige vähem reageeriti mitte-tõsidust markeerivatele naerudele. Siinjuures võib põhjuseks olla see, et naer võib ainsana paikneda ka kolmandal positsioonil ehk markeerida voozu mitte-tõsidust pärast seda, kui vestluspartner on juba reageerinud. Sellised naerud ei saanud reaktsiooniks naeru ja/või naervat häält.

Kui võrrelda vestlustüüpe, siis on näha, et naervad hääled ning naeru ja naerva hääle kombinatsioonid saavad argivestlustes rohkem reaktsiooniks naeru ja/või naervat häält. Siin võib põhjuseks olla see, et ametivestlustes esines rohkem voozu keskel asuvaid naervaid hääli ning naeru ja naerva hääle kombinatsioone. Teiseks, materjali hulgas olid telesaadete salvestused, kus saatejuhid intervjuerisid külalisi. Seega on võimalik, et vastamata jäeti ka seetõttu, et ei tahetud saatekülalise kõnevoolu katkestada.

Juhtudel, kus mitte-tõsistes olukordades ei järgnenud naerule ja/või naervale häälele vestluspartneri naeru ja/või naervat häält, jätkasid vestlust argivestlustes enamasti vestluspartnerid, ametivestlustes aga kõnelejad ise. Siin võib erinevus peituda materjali eripärades. Ametivestlustes esineb rohkem pikki jutustusi, eriti telesaadetes, kus külalised räägivad seiku oma elust. Tihti ei reageerinud vestluspartnerid just neile ja naerudele ja/või naervatele häälele, mis markeerisid mitte-tõsiseks jutustuste osi. Sama tendents oli ka infokõnedes, kus mõnel juhul kliendid ei reageerinud pikkade kirjelduste (nt reisikavade kirjeldamiste) keskel mitte-tõsiseks markeerivale naerule ja/või naervale häälele. Ka siin taga võib olla soov infot edasi saada.

Juhtudel, kus vestlust jätkas vestluspartner, jätkati enamasti sama jututeemaga (vt ka Holt 2010). Samas võidi reageerimata jätta ka sellistele naerudele ja/või naervatele häälele, mis järgnesid vestluspartneri naerudele ja või naervatele häälele. Naerude puhul võis vestluspartner jätkata ka pärast kõneleja kolmandal positsioonil asuvat naeru. Kui vestlust jätkas kõneleja, asus naer ja/või naerev hääle enamasti voozu keskel. Kõneleja võis jätkata ka pärast seda, kui temale eelnevates voozudes oli juba naeru ja/või naervat häält olnud.

Probleemsete naerude ja/või naervate hääle puhul selgus, et kuigi probleemses olukorras peetakse naerule ja/või naervale häälele reageerimist mitte-eelistatuks (Jefferson 1984), siis siinses materjalis seda siiski esines. Argivestlustes probleeme pehmendavatele naerudele ei reageeritud, kuid reageeriti 9% naervatest häälest ja mõlemale korraga 17% kordadest; ametivestlustes naerude puhul 13%, naervate hääle puhul 11% ja mõlemale korraga 17% kordadest. Seega

esines probleemses olukorras pehmen-davatele naerudele ja/või naervatele hää-ltele reageerivad naere pigem vähe.

Ametivestlustes reageerisid kõnelejad naerule ja/või naervale häälele siis, kui neil oli pädevust hinnata probleemi, mida kõneleja pehendas, tõsidust. Näiteks võis klienditeenindaja vastata kõneleja teadmiste puudumist pehmen-davale naervale häälele. Kuna klient kasutas naeru ja/või naervat häält selleks, et pehmen-dada olukorda, kus teenindaja peab tegema rohkem tööd, et klienti informeerida, siis oli teenindajal autoriteeti anda märku, et probleem ei ole tõsine ja nii end kliendiga naeru abil siduda. Argivestlustes reageeriti probleemses olukorras naervatele häältele või naeru ja naerva hääle kombinatsioonidele neis vestlustes, kus oli rohkem kui kaks vestlejat. Reageerija oli alati see vestleja, kellele peh-mendav voor suunatud ei olnud. Argivestlustes ei reageeritud probleemses olu-korras esinenud naerudele.

5. NAERATUS, NAER JA NAEREV HÄÄL

Siinses peatükis uurin, millal ja kuidas esineb naeratus koos naeru ja/või naerva häälega. Analüüsis olen keskendunud sellele, kuidas naeratus naeru või naerva hääle suhtes paikneb ning kas paiknemine erineb vestlustüübiti ja suhtlussituatsiooniti. Siinkirjutajale teadaolevalt ei ole seda teemat varem käsitletud.

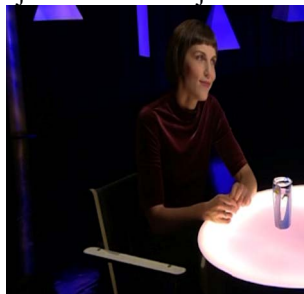
Naeratust (ingl *smile*) on defineeritud kui positiivsust väljendavat näoilmet, mida ilmestab suunurkade tõus ja vahel ka hammaste paljastumine (Ruch, Ekman 2001). Sellest definitsioonist olen lähtunud ka oma uurimuses – naeratusena olen märgendanud transkriptsioonis kohad, kus kõneleja on tõstnud suunurki (märk § või ‡). Näites 103 on katke telesaatest, kus vestlevad telesaatejuht S ning antiikteadlane K. Katkes arutleb S selle üle, kui hea koht on Ameerika antiigiteadustega tegelemiseks (read 1–4, 6).

(103)

- 01 S: em kui `hea koht on ültse see A`meerika (.) sellise `antiikmaailmaga
 02 `tegelemiseks selle `uurimiseks. .hh tegelikult `Ameerika olgem ausad
 03 see=on=ju `uus `maailm. se- sellel se=lei `olegi mingisugust suurt ajalugu.
 04 .hh ma=olen kuulnud et inimesed # oma majade # § `fassaade
 K: § ((naeratab)) -->
 jn #jn1 #jn2

Joonis 1.

Joonis 2.

- 05 K: # ehhh
 jn: #jn3

Joonis 3.

06 S: püüavad seal ka # kuidagi::: `kriipida § #
 K: --> §
 jn: #jn4 #jn5

Joonis 4.

Joonis 5.

K naeratus algab S-i voo ajal (rida 4). Jooniste 1 ja 2 võrdluses on näha, et K tõstab suunurki ja alustab naeratamist enne sõna *fassaade*, mida võib siinkohal pidada äratundmiskohaks, kus K aimab, mida S öelda tahab. Pärast sõna *fassaade* hakkab K naerma. Joonisel 3, mis kuvab K näoilmet vahetult enne naeru, on näha, et naermise ajaks on K paljastanud ka hambad. Seejärel K lõpetab naermise, kuid naeratus jätkub – ka K hambad on jätkuvalt paljastatud (joonis 4). K lõpetab naeratamise S-i voo keskel pärast sõna *kriipida* (joonis 5).

Näitest 101 on näha, et naeratus võib olla nii lihtsalt suunurkade tõstmine kui ka hammaste paljastamine. Siinses töös ei ole naeratuse liike eraldi vaadatud, naeratuse alguseks on iga kord märgitud koht, kus kõneleja tõstab suunurki (joonis 2) ja lõpuks koht, kus suunurgad on taas neutraalses asendis (joonis 5).

5.1. Naer ja naeratus

Siinne alapeatükk keskendub naeratuse ja naeru koosinemisele. Analüüsin naeratuse paiknemist naeru suhtes ja vaatan, kas ja kuidas paiknemine erineb eri suhtlussituatsioonides ja vestlustüüpides.

Argivestlustes esines 170 naeru, millest salvestistelt oli näha 131. Neist naerudest 125 esines mitte-tõsisel ja 6 probleemses situatsioonis. Ametivestlustes esines 233 naeru, millest salvestistelt oli näha 117. Neist naerudest 93 esines mitte-tõsisel situatsioonis ja 24 probleemses situatsioonis. Analüüs näitas, et kõikide naerujuhtudega koos esines ka naeratus.

Analüüsi käigus selgus, et kõneleja naeratus võib kesta väga pikalt (eriti mitte-tõsistes situatsioonides) ning üks naeratus võib kesta mitme naeru ajal, st kõneleja naeratab ka kahe naeru vahelisel ajal. Näites 104 on vestlus, kus kolm sõbrannat M, E ja A räägivad eksamitest. M on kaamerapildist väljas, kuid A ja E naeratusi on võimalik analüüsida.

(104)

- 01 M: et=`noh=mul=`aega on ikka vel.
02 (2.0)
03 M: *aga=`jah?*
- 04 E: .hhh=aga=`tead=seda=et `alati jäb `üks=päev § `puudu=vä.
A: § ((naeratab)) -->
- 05 A: h [eh]
06 M: * [ei.]
E: * ((naeratab)) -->
- 07 M: [> ma=olen=`arvestand] sellega ma tegin juba selle < `üldkeeleteaduse,
08 M: [mh] [mh]
09 (0.2)
- 10 M: ma olin siis `täitsa:: `sombi=olin.
11 (0.8) ((kopsimine taustal))
- 12 E: se=on `alati nimodi=et,
13 (0.2)
- 14 A: mh[mh]
- 15 E: [> \$ 'OL] EKS=MUL `VEEL `ÜKS `PÄEV SIS=MA `JÕUAKS=ONJU \$ <
16 hehe=.hh
- 17 A: * \$ se=on `küll jah. \$ *
- 18 M: .hh `ei=`Maili ütles juba: * > `oiatan=teid=`ette. a=ma=tean `ise `ka<
E: --> *
- 19 M: see: `esimene=eksam=oli `nii=suur siuke:
20 (1.3)
- 21 M: `šokk heh
- 22 E: mm[m]
- 23 M: [{- }]
24 (0.5) ((koputus taustal))
- 25 M: *varem=nagu=`pole=nii=ullusti `läind.*
26 (1.2) ((kopsimine taustal))
- 27 A: *mh a=`hästi=läks=ju* §
A: --> §

A alustab naeratamist E vooru ajal (rida 4). Naeratuslega reageerib ta E voorule, mille sisu võib tõlgendada humoorikaks (naeratuslega eelkõneleja voorule reageerimise kohta vt Haakana 2010). M on just öelnud, et tal on eksamiks õppimisega veel aega (rida 1), E kommenteerib seda väitega, et alati jääb üks päev puudu (rida 4). Tegemist on üliõpilaste seas levinud naljaga. A alustab naeratamist eelkõneleja vooru ajal äratundmiskohas, enne sõna *puudu* (rida 4). Seejärel lisab ta E vooru järel lühikese naeru (rida 5). M ei reageeri E voorule kui naljale, vaid kui hoiatusele, ning hakkab oma väidet, et tal on aega, põhjendama (read 6–7). Sellele lisab A veel ühe lühikese naeru (rida 8). Kui E oma nalja kordab (seejuures kasutades naervat häält ja vooru lõpus ka naeru, rida 15) lisab A naerva häälega kommentaari: * \$ se=on `küll jah. \$ * (rida 17). A jätkab naeratamist kuni reani 27, seejuures ei ole real 27 tema voorus naervat häält kuulda. Seega on võimalik, et kõneleja naeratab, kuid seda ei ole kõnes kuulda (sellest, et naeratus on kõnes osaliselt kuuldav, on kirjutanud ka Haakana 2010).

Siin näites näeme, et kõneleja A naeratus kestab kahe naeru ja ühe naerva hääle ajal. See näitab, et kõikide naerude (ja naervate häälte) puhul ei ole võimalik

kindlalt väita, kuidas naeratus nende suhtes paikneb või kas see naeratus selle kindla naeruga (või naerva häälega) seotud on.

Selleks, et analüüsida naeratuse paiknemist naeru suhtes, keskendun järgnevalt neile naeratustele, mille puhul saab väita, et need esinesid just koos analüüsitava naeruga. Seega on välja jäetud need naeratused, mille algust ei ole videolt näha või mida sarnaselt naeratustega näites 104 ei saa siduda kindla naeruga. Samuti on välja jäetud need naeratused, mille lõppu ei olnud videopildis näha. Kokku on analüüsitud 52 argivestluste ja 37 ametivestluste naeratus, mis esinesid koos naeruga.

Järgnevalt analüüsin eraldi neid naeratusi, mis algavad enne naeru, ja neid naeratusi, mis algavad naeruga samal ajal, et näha, kus need täpselt algavad ja lõpevad.

5.1.1. Enne naeru algav naeratus

Enne naeru algavaid naeratusi esines argivestlustes 18, ametivestlustes 16. Seejuures esinesid sellised naeratused mitte-tõsistes olukordades argivestlustes 13 ja ametivestlustes 15 korral, probleemsetes olukordades argivestlustes 5 ja ametivestlustes 1 korral.

Enda voozu mitte-tõsiseks markeerimisel kasutasid kõnelejad kombinatsiooni naerust ja enne seda algavast naeratusest argivestlustes 6 ja ametivestlustes 5 korral. Mitte-eelistatud voozu või piinlikku olukorda pehmendati argivestlustes 5, ametivestlustes 1 korral. Enne naeru algav naeratus, mis esines koos kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeeriva või pehmendava naeruga, algas kas koos voozu või lausungi algusega, voozu keskel või voozu lõpus viimas(t)el sõna(de)l, sarnanedes naervale häälele, mis esineb enne naeru (vt peatükk 3.1.4.2.).

Voozu või lausungi algusega samal ajal ja sealjuures enne naeru algavaid naeratusi oli argivestlustes 7 (sh 4 mitte-tõsises ja 3 probleemses olukorras) ja ametivestlustes 2 (sh 1 mitte-tõsises, 1 probleemses olukorras).

Näites 105 on katke argivestlusest, kus vestlevad sõbrannad A ja E, kes räägivad üliõpilaste üldisest võimekusest. Siin näites hakkab kõneleja E naeratama naerule eelneva lausungi alguses.

(105)

01 A: =jah, (0.6) et=õõõõõõ (0.3) noh >selepärst=et='see=n=<ju.: *tegligult*
 02 päris='tobe=vaata kui=sa: *>'ongi=see*=ku=sa=i='oskagi<'muust
 03 `rääkida=ku=*`oma: `erialast.*
 04 (.)
 05 A: .hhh >selepärst< e:ga=need=ei=[pea:]
 06 § ['OMA] `ERIALAST `KA=I='OSKA.
 E: § ((naeratab)) -->
 07 (0.2)
 08 E: mhemhemhe=
 09 A: =ja:: mis=tähendab=ka='seda:?: §
 E: --> §
 10 (.)
 11 A: et=se=<'REHVERAAT peaks `olema `selline,>

A seletab E-le, kuidas üliõpilaste silmaring peaks olema laiem kui vaid nende enda eriala: *päris*=`*tobe=vaata kui=sa: * >`ongi=see*=ku=sa=i= `oskagi< `muust`rääkida=ku=*`oma: `erialast.** (read 1–3). Selles punktis on voor potentsiaalselt lõppenud. Järgneb mikropaus, mille järel A jätkab sissehingamise ja sidendiga *see-pärast*, mis projekteerib põhjendust või seletust: *.hhh >sepärst< e:ga=need=ei=[pea:]* (rida 5), kuid E võtab talt voo üle, öeldes valjemal hääletoonil kommentaari: *`OMA `ERIALAST `KA=I=`OSKA*. (rida 6). Valjem hääletoon on siin usutavasti võte voo endale saamiseks pealerääkimise ajal. Kohe voo alguses alustab E naeratamist, markeerides sellega öeldu mitte-tõsisust. Peale mikropausi järgneb talt naer (rida 8), millega ta markeerib öeldu uuesti mitte-tõsisest ja ühtlasi kutsub vestluspartnerit naerule. Naerukutset aga vastu ei võeta, A jätkab sama teemat tõsisel häälel (vt ka Holt 2010). E naeratus lõpeb vestluspartneri järgmise voo keskel (rida 9).

Näites 106 on katke telesaatest, mille külalised on tulnud tutvustama enda toodetud kimtsit. Siin alustab kõneleja naeratamist viimasel sõnal enne naeru.

(106)

- 01 S2: ta=on nagu natuke nagu see fermen`teeritud ta on natuke nagu `mädanema
 02 [lāinud ka vā.]
 03 K: [et `protsess on] [nūüd `tegelikult sama] fermen`teerimine ehk `hapendamine
 04 S1: [aga apu`kapsas sama]
 05 K: .hh on täpselt sama prot`sess. (0.3) et ei (0.5) ei=ole halvaks § läinud. [mhēh] §
 K: § ((naeratab))----§
 06 S1: [`koostisaineid]
 07 on rohkem.
 08 S2: meil=on=sin erinevate `tootjate `kimtsit siin `pakkuda

S2 uurib külaliste kaasatoodud tooteid ja kommenteerib neid (read 1–2). S2 ise loomustab toodet kõigepealt sõnaga *fermenteeritud* ja seejärel sõnapaariga *mädanema läinud*, mis viitab, et toode ei ole enam söömiskõlblik. Kohe peale sõna *mädanema* hakkab K S2-le peale rääkima ja toote valmistamise protsessi kirjeldama, kasutades kõigepealt sama terminoloogiat nagu S2 (*fermenteerima*) ja seejärel lisab *ehk hapendamine*, viidates sellega, et toode ei ole halvaks läinud (rida 5). Vahetult peale fraasi *ei=ole halvaks* hakkab ta naeratama voo viimasel sõnal ja voo lõppu lisab ta ka naeru. K alustab naeratamist peale vaidlust sisaldavat fraasi. Kogu K voor lükkab ümber S2 halvustavat sõnakasutust, mis ei näita tema toodet heas valguses. Ühtlasi on tegemist partneri suhtes mitte-eelistatud infoga, sest tema väide lükatakse ümber ja näidatakse teda ebakompetentsena. Eriarvamusele jäämine on mitte-eelistatud tegevus (Pomerantz 1984: 63). Kõnelejad pehmen-davad eriarvamust sisaldavat voo selleks, et muuta see voor vähem mitte-eelistatuks (Warner-Garcia 2014: 160). K naeratus lõpeb koos naeruga.

Voo keskel algas kõnelejate naerueelne naeratus argivestlustes 4 (sh 2 korral mitte-tõsises ja 2 korral probleemses olukorras) ja ametivestlustes 4 korral (kõik mitte-tõsises olukorras). Sarnaselt voo keskel algavatele naervatele häälele

(vt ptk 3.1.3.2) algasid ka naeratused enamasti rõhulistel sõnadel, mida võib mitte-tõsistes olukordades pidada näiteks nalja seisukohast oluliseks sõnaks.

Näites 107 räägivad peretuttavad A, M, K ja H õunamahla tegemisest. Näites hakkab kõneleja A naeratama naerule eelneva voozu keskel enne voozu humoorikat osa.

(107)

- 01 M: teevad [nimodi `mahla.]
 02 A: [noh=no:] [`Maie]=on § `agronoom.=
 A: § ((naeratab)) -->
 03 H: [jaa?]
 04 M: =oi=ei=ei *
 M: * ((naeratab)) -->
 05 A: [`kunagi. eheh]
 06 H: [`ise oleme `teinud=õq] (.) v [`tegemas käind,] aga `neil=on muidugi * kõik
 M: --> *
 07 K: [ei seda `küll=aga]
 08 H: `suured õunad? ega `neil mingid `visse pole.= §
 A: --> §

M kirjeldab, kuidas tema tuttavate juures õunamahla tehakse (puudub katkes), mille peale A lisab: *noh=no: `Maie=on `agronoom* (rida 2). Ta lisab naeratus enne sõna *agronoom*, mis kategoriseerib M-i kõnealususes teemas justkui eksperdistaatusesse: agronoomina peaksid tema teadmised mahla tegemisest olema põhjalikumad kui teistel. Naeratus just selle sõna ees annab alust arvata, et selles kategoriseeringus on midagi humoorikat – sellele viitab ka M-i tagasilükkav reaktsioon real 4 ja naeratus ning A järgmine voozu: *`kunagi* ja naer (rida 5). A naeratus lõpeb järgmise kõneleja voozu lõpus.

Analüüsist nähtub, et kui argivestlustes oli sagedasem koos voozu algusega algav naeratus, siis ametivestlustes oli sagedasem voozu keskel algav naeratus, mis paiknes voozu sisu seisukohast kesksel ja rõhulisel sõnal. Probleemses olukorras esinevaid enne naeru algavaid naeratusi, millega kõnelejad enda voozu pehmendasid, esines argivestlustes mõlemas positsioonis, ametivestlustes aga vaid koos voozu algusega algavate naeratusite puhul. Naeratus võis lõppeda koos naeruga (argivestlustes 3, ametivestlustes 1) või järgmise kõneleja voozu keskel või lõpus (argivestlustes 8, ametivestlustes 6).

Eelkõneleja voozule reageerimisel hakkasid kõnelejad enne naeru naeratama argivestlustes 7 ja ametivestlustes 9 juhul. Seejuures reageeriti mõlemas vestluse tüübis vaid mitte-tõsistele situatsioonidele. Naeratused algavad eelkõneleja voozu keskel äratundmiskohas ehk kohas, kus naeratav kõneleja on eelkõneleja voozu sisust aru saanud.

Näites 108 on katke telesaatest, kus saatejuht intervjuuerib antiigiteadlast, kes töötab Ameerikas.

(108)

- 01 S: em kui `hea koht on ültse see A`meerika (.) sellise `antiikmaailmaga `tegelemiseks
02 selle `uurimiseks. .hh tegelikult `Ameerika olgem ausad see=on=ju `uus `maailm.
03 se- sellel se=lei `olegi mingisugust suurt ajalugu. .hh ma=olen kuulnud et inimesed
04 oma majade § `fassaade
K: § ((naeratab)) -->
05 K: ehhh
06 S: püüavad seal ka kuidagi::::: `kriipida § ja `näidata et nad=on nagu `vanemad
K: --> §
07 S: kui=see kui nad

Saatejuht alustab avatud küsimusega (rida 1) selle kohta, kui hea koht on Ameerika antiigiteadusega tegelemiseks. Vooruosas on sõna *üldse*, mis viitab saatejuhi kahtlustele. Küsimuse lõpus on voor potentsiaalselt lõpetatud, kuid S jätkab oma kahtluse põhjendamise, väites, et Ameerikal ei ole suurt ajalugu (rida 3). Seejärel alustab ta loo jutustamist, sellele viitavad sõnad *ma=olen kuulnud* (rida 3). Ta jätkab oma jutustust, mille keskel, peale sõna *majade* hakkab K naeratama (rida 4) ning peale sõna *fassaade* hakkab ta ka naerma (rida 5). Siin on tegemist äratundmiskohaga – K jaoks on jutu tuum selge hetkeks, kui ta hakkab naeratama, üsna kohe peale seda ta reageerib ka vabatahtliku naeruga. K naeratus lõpeb S-i vooru keskel (rida 6).

Eelkõneleja voorule reageerimisel hakkasid kõnelejad naeratama vestluspartneri vooru äratundmiskohas. Enne eelkõneleja voorule reageerivaid naere algavad naeratused lõppesid enamasti vestluspartneri vooru keskel (argivestlustes 4, ametivestlustes 6 korral), aga esines ka olukordi, kus naeratus lõppes koos kõneleja naeruga (mõlemas vestlustüübis 3 korral).

5.1.2. Koos naeruga algav naeratus

Argivestlustes algas naeratus koos naeruga 34 korral, ametivestlustes 21 korral. Seejuures esinesid sellised naeratused mitte-tõsises olukorras argivestlustes 32, ametivestlustes 20 korral; probleemses olukorras argivestlustes 2 ja ametivestlustes 1 korral.

Enda vooru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel naeratasid kõnelejad koos naeruga argivestlustes 10 (sh 9 mitte-tõsises ja 1 probleemses olukorras, ametivestlustes 13 korral (sh 12 mitte-tõsises ja 1 probleemses olukorras).

Näites 109 alustab kõneleja naeratamist koos naeruga, kui ta markeerib enda nalja. Katkes vestlevad kaks saatejuhti ja eestimaiste veinide tootja.

(109)

- 01 S1: mis=sa veel `leidsid siit.
02 S2: `sibulavein jah
03 K: no ikka.
04 S1: + oh=sa `issand. +
S1: + ((tõmbub eemale)) +
05 S2: no su `lemmik suur. § hehehehe §
S2: § ((naeratab)) §
06 S2: kas keegi `kunagi on `maailmas sellisest asjast veini teinud

Saatejuhid vaatavad lauale seatud veine ja valivad sealt, milliseid proovida. S2 ütleb, et laual on sibulavein (rida 2), mille peale S1 reageerib sõnadega *oh=sa `issand*, (rida 4) ning samal tõmbub oma kehaga lauast eemale, viidates, et sibulavein ei ole talle meelepärane. S2 reageerib sellele öeldes: *no su `lemmik suur* (rida 5), lisades lõppu naeru, millega ta markeerib öeldu mitte-tõsiseks. Analüüsides mitte-tõsiseid voore, mille lõpus kõneleja naerab ja milles kõneleja alustab naeratamist koos naeruga, selgus, et need on enamasti naljad, mis on tehtud kellegi kulul (nagu siin näites) või isiklikud jutustused, mis puudutavad seiku kõneleja minevikust. S2 naeratus lõpeb koos naeruga.

Sarnaselt enne naeru algavate naerustega võis ka kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeeriva või pehmendava naeruga koos algav naer lõppeda kas koos naeruga (argivestlustes 4, ametivestlustes 5) või järgmise kõneleja voozu ajal (argivestlustes 4, ametivestlustes 4). Lisaks võis naeratus lõppeda kõneleja voozu ajal (argivestlustes 2, ametivestlustes 4).

Näites 110 räägib saatekülaline lugu oma tudengipõlvest. Siinses näites alustab kõneleja naeratamist koos naeruga, kuid lõpetab selle hiljem oma voozu keskel.

(110)

- 01 K: .mt .hh ja ma `mäletan et kui ma olin `tudeng siis ma olin ikka `kantiaan. noh täielik
02 `kantiaan. noh `veendunud § + theh + `siiras. .hh
K: § ((naeratab)) -->
K: + ((õlad r))--- +
03 (0.3)
04 K: ja::: §
K: --> §
05 (0.8)
06 K: ja kui sa tuled (0.6) pussiga (0.6) `tartust `tallinna `koju .hh siis astud `trammi (0.6)
07 ja ma=mäletan seda `hetke kuidas ma- see `kõik oli nii `inetu.

K alustab jutustust lausega: *ja ma `mäletan et kui ma olin `tudeng siis ma olin ikka `kantiaan* (rida 1). Seejärel alustab ta uut lausungit järjeotsimispartikliga *noh* ja ütleb *täielik `kantiaan* (rida 2), rõhutades öeldud fakti, et ta oli kantiaan. Seejärel jätkab ta fakti, et ta oli kantiaan, intensiivistamist, alustades uut lausungit sama järjeotsimispartikliga *noh*, ja öeldes *veendunud* (rida 2). Pärast sõna *veendunud* ta naerab, alustades samal ajal naeratamist. K naer võib siin olla seotud sooviga markeerida oma mälestust mitte-tõsiseks, samas võib naer olla siin

seotud ka järjeotsimisega: K ei leia õiget intensiivistajat. Naeratus jätkub ka pärast naeru, kui ta ütleb `siiras (rida 2). Pärast seda tekib lühike paus ning K alustab uut lausungit sõnaga *ja*. Kuna *ja* on siinkohal venitatud, on tegemist ilmselt järjeotsimisega. Sõna *ja* lõpus lõpetab K naeratamise.

Eelkõneleja voorule reageerimisel algas naeratus koos naeruga argivestlustes 24 ja ametivestlustes 8. Siin lõppesid naeruga koos algavad naeratused enamasti koos naeruga (argivestlustes 12, ametivestlustes 3 korral) või järgneva voo ajal (argivestlustes 12, ametivestlustes 5 korral).

Näites 111 vestlevad ema, tütar ja isa, kes teevad parajasti küpsisetorti. Isa üritab parasjagu kahvliga tordile kaunistusi teha. Siin näites algab ja lõpeb naeratus koos naeruga.

(111)

- 01 E: @ n=kas=sa `pead seda ikka nimodi `tegema=vä. @ ((ärritunult))
02 (2.1)
03 E: mis=se asja `mõte on.
04 (1.2)
05 I: se=on:
06 T: § mheh §
T: § ((naeratab)) §
07 (0.5)
08 E: [mängid]
09 T: [anna] `veel talle küpsisetort `kätte.

E esimene voor (rida 1) on etteheide pööratud polaarsusega küsimuse vormis, mis viitab, et I kaunistab E arvates torti valesti (Laanesoo 2012: 513–514). Kuna reaktsiooni ei tule, siis E konkretiseerib, et ta soovib seletust (rida 3). Peale pausi hakkab I vastama, öeldes: *se=on:* kuid ei jätkka seletust (rida 5). T reageerib tekkinud mitte-eelistatud olukorrale, kus E on teinud I-le etteheite naeruga (rida 6), samal ajal naeratades. Naer algab ja lõpeb koos naeruga. Peale lühikest pausi lisab ta: *anna `veel talle küpsisetort `kätte.* (rida 9), mille põhjal võib järeldada, et ta on ema etteheitega nõus. T naer lõpeb siin koos naeruga.

Naer koos naerva häälega esines mõlemas vestlustüübis enamasti mitte-tõsisel situatsioonis, pehmendavat naeruga samal ajal algavat naeru esines argivestlustes 2, ametivestlustes 1, probleemile reageerivat aga argivestlustes 1. Naeratus lõppes kas koos naeruga (argivestlustes 16, ametivestlustes 8 korral), järgneva kõneleja voo ajal (argivestlustes 16, ametivestlustes 9) või kõneleja voo ajal (argivestlustes 2, ametivestlustes 4 korral).

5.1.3. Vahekokkuvõte

Siinses alapeatükis analüüsisin naeru ja naeratuse koosesinemist. Selleks analüüsisin 52 argivestluste ja 37 ametivestluste naeru, millega kaasnes naeratus.

Analüüsi käigus selgus, et naeratus algas enne naeru või koos naeruga, pärast naeru algavaid naeratusi materjalis ei esinenud.

Enne naeru algavad naeratusi kasutati mõlemas vestlustüübis nii reageerimisel kui ka voo ru pehmen damisel või mitte-tõs iduse mar keerimisel. Kõneleja voo ru mitte-tõs iseks mar keerimisel või pehmen damisel algas id naeratused ameti-vestlustes enamasti voo ru keskel rõhulistel sõnadel, mis on näiteks nalja seisukohast olulised, argi vestlustes aga voo ru või lausungi alguses. Naeratus lõppes enamasti järgmise kõneleja voo ru keskel või lõpus (näited 105 ja 107), mõnel korral ka koos kõneleja naeruga (näide 106). Eelkõneleja voo rule reageerimisel algas id naeratused partneri voo ru ajal äratundmiskohas (sarnaselt vabatahtlikule naerule, vt nt Jefferson 1979). Naeratused lõppes id enamasti vestluspartneri naeru keskel (näide 108), aga võis id lõppeda ka koos naeruga.

Koos naeruga algas id naeratused argi vestlustes rohkem reageerivate naerude korral, ameti vestlustes oli neid üle poole. Kõneleja voo ru mitte-tõs iseks mar keerivad naerud olid enamasti seotud kas kõneleja isikliku jutustusega või kasutas kõneleja naeru (ja sellega koos ka naeratus), et mar keerida teise vestluses osaleja suunas tehtud kommentaari mitte-tõs iseks. Seega olid mar keerivad naerud, kus naeratus algas koos naeruga, kõik veidi pehmen davad. Kõneleja enda voo ru mitte-tõs idust mar keerivad naeruga koos algavad naeratused lõppes id kas koos naeruga, järgmise kõneleja voo ru ajal või kõneleja voo ru ajal. Seejuures oli eri lõppude osakaal enam-vähem võrdne. Eelkõneleja voo rule reageerimisel kests id naeratused enamasti naerudest kauem, lõppedes järgmise kõneleja voo ru ajal, kuid võis id lõppeda ka koos naeruga.

Analüüsis keskendus in ka sellele, kuidas varieerus naeru ja naeratus e paikne mine sõltuvalt vestlustüübist ja suhtlusolukorrast. Kuna probleemsetes olukor dades esinenud naeruga kaasnenud naeratusi oli väga vähe, ei saa siinkohal järe ldu si teha. Vestlustüüpide vaates esines ameti vestlustes mõlemat paiknemist enam-vähem võrdselt (16 vs. 21), kuid argi vestlustes esines rohkem juhte, kus kõnelejad naeratas id koos naeruga (34) kui enne naeru (18).

5.2. Naerev hääl ja naeratus

Argi vestlustes esines 148 naervat häält, millest salvestistel on nähtavad 126, kõik neist on seotud naeratus ega. Ameti vestlustes esines 183 naervat häält, millest salvestistel on nähtavad 144. Kõik need naervad hääled on seotud naeratus ega. Siinses analüüsis on vaadeldud vaid neid naeratus ega seotud naervaid hääli, mille algus ja lõpp on jäänud kaamerasse ning mida on võimalik seostada kindla naerva häälega (vt alapeatüki 5.1. näidet 104). Kokku on analüüsi kaasatud 52 argi-vestluste ja 72 ameti vestluste naeratus t, mis on seotud naerva häälega.

Sarnaselt naerule esines naeratus ka naerva hääle suhtes kahes positsioonis: algas enne naervat häält või koos naerva häälega.

5.2.1. Enne naervat häält algav naeratus

Argivestlustes alustas kõneleja naeratamist enne naervat häält 30 korral, seejuures 25 korral mitte-tõsises ja 5 korral probleemses situatsioonis. Ametivestlustes alustas kõneleja naeratamist enne naervat häält 46 korral, seejuures 41 korral mitte-tõsises ja 5 korral probleemses situatsioonis.

Enda voo ru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel hakkasid kõnelejad enne naervat häält naeratama argivestlustes 25 ja ametivestlustes 44 korral. Seejuures võis naeratus alata voo ru või lausungi alguses (argivestlustes 16, ametivestlustes 11) või kõneleja voo ru keskel (argivestlustes 9, ametivestlustes 33).

Voo ru või lausungi algusega alustasid kõnelejad enda voo ru markeerimisel või pehmendamisel naeratamist enamasti mitte-tõsistes situatsioonides – vaid 2 argivestluste ja 1 ametivestluste enne naervat häält algav naeratus algas (osa)-lausungi alguses probleemses olukorras.

Näites 112 on katke argivestlusest, kus kolm korterikaaslast arutavad elamiskulude maksmise jaotust pärast seda, kui üks neist välismaale õppima läheb. Näites algab naeratus kõneleja voo ruga ning lõpeb vestluspartneri voo ru ajal.

(112)

- 01 M: jah ainu- ainult `üüri maksad. [sa] `kommu`naale ja `muud sa ju ei kuju- ei
02 R: [jaa]
03 M: [`kuluta ju.]
04 K: [no `mille jah] mille `eest sa `maksad={nüüd.}
05 (0.4)
06 K: ei=no kui=sa `tahad [sa võid `maksta.]
07 M: § [re`serv]`fondi võib `maksta?
M: § ((naeratab)) -->
08 M: \$ `neligend eurot. \$ mhe [mhmheh]
09 R: [aa jaa=jaa]
10 (1.7)
11 K: ota see on `neligend euri § iga `kuu=vä.
M: -->§

Katke alguses arutavad M ja K, et R-il ei ole tarvis maksta muud kui üüri, sest ta ei kuluta korteris midagi (read 1–4). Peale lühikest pausi ütleb K: *ei=no kui sa `tahad sa võid maksta* (rida 6), mida võib tõlgendada naljana, arvestades, et inimesed üldiselt ei taha maksta teenuste ja asjade eest, mida nad ei kasuta. Seda kinnitab ka M-i naeratus, mis algab koos tema voo ruga K voo ru keskel pärast sõna *tahad* (rida 7). K voo ru algus projekteerib äratuntavat lõppu ning M naeratus algab hetkel, mil ta on K jutu mõtte tabanud. Naeratusega koos alustab M pealrääkimisega omapoolset voo ru, pakkudes välja, mida R maksta võiks. Poole voo ru pealt lisab ta ka naerva hääle (rida 8) ja voo ru lõppu naeru, et öeldu veel kord mitte-tõsiseks markeerida. Siin on näha kolmeastmelist markeerimist – M tahab olla kindel, et tema öeldut ei mõistetaks valesti. Eriti selge mitte-tõsiduse markeerimine võib tulla ka teemast – raha –, mis on iseenesest delikaatne teema. M-i naeratus lõpeb järgmise kõneleja K voo ru keskel.

Näites 113 on katke telesaatest. S on proovinud K toodud kilgijahust valmistatud näkileiba ja võrdleb selle maitseomadusi prussaka omaga. Siin näites algab naeratus kõneleja voo alguses, lõpeb voo lõpuga.

(113)

- 01 S: prus prussakas on muidugi palju `alvem.
 02 K: jah
 03 S: `prussakas on `ülimalt jälk
 04 S: § [aga kerge selline] § `putuk(h)amaitse ausalt öeldes tuleb seal juurde \$
 S: § ((naeratab)) -->
 05 K: [heheh]
 06 S: [see ei] ole selline `tavaline `leib ausaltöeldes §
 S: --> §
 07 K: häh

S toob välja, et prussakamaitse on oluliselt halvem kui hetkel söödava kilgi oma (read 1 ja 3), kuid mainib siiski: *aga kerge selline § putuk(h)amaitse ausalt öeldes tuleb seal juurde §* (rida 4). Öeldu on K toodangu suhtes kriitiline. Kohe voo alguses alustab S naeratamist, kuid ta hääle muutub naeruseks sõnal *putukamaitse*, mis on sisult halvustav sõna K toodud toidu kohta. Tegemist on sisult kriitilise kommentaariga, mida S pehmendab esmalt naeratuse ja seejärel naerva häälega. S-i naeratus kestab kuni S-i voo lõpuni (real 6).

Voo keskel algavad naervale häälele eelnevad kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naeratused esinesid argivestlustes 7 korral mitte-tõsises ja 2 korral probleemses olukorras, ametivestlustes vastavalt 29 ja 4.

Näites 114 on katke telesaatest, kus külaline räägib oma nägemust sellest, kui eriline üritus on laulupidu. Kõneleja naeratus algab voo keskel pärast sissehingamist rõhulisel sõnal ning lõpeb naerva hääle lõpuga.

(114)

- 01 K: et ma=olen .hh § `teatud hetkedel seal `kaare all mõelnud et .hh kui ma noorem olin
 K: § ((naeratab)) -->
 02 K: et et et et kõik maailma reli`gioonid .hh e- e- `eas `mõttes võiksid praegu olla
 03 nagu § `kadedad nii=öelda et et `ilma `eriti § §
 K: --> §
 04 K: .hh kedagi noh ma=i tea `survestamata või ültse isegi nagu kuidas öelda (.)
 05 § propa`geerimata seda `usku nii=öelda on on `lihtsalt inimesed §
 K: § ((naeratab)) ----- §

K alustab naeratamist üsna loo alguses pärast sissehingamist (real 1), projekteerides mitte-tõsist lugu. Siinkohal ei ole tegu otseselt naljaka jutustusega, vaid pigem rõhutab seda, et jutustuse sisu ei ole täiesti tõsine. Naerev hääle tuleb sisse teises lausungis rõhulisel sõnal *kadedad* (real 3), mis on siinse jutustuse seisukohalt oluline sõna. Naeratus lõpeb koos naerva häälega voo keskel. Selget süntaktilist piiri naerva hääle ja naeratuse lõpu kohas ei ole, kuid kõneleja hingab seal, nii et kõnes tekib lühike paus.

Näites 115 on katke telesaatest, kus külaline on saatejuhtidele toonud maitsta erinevaid isetehtud veine. Siin hakkab kõneleja naeratama vahetult enne naerva häälega rääkimist.

(115)

- 01 S: aga on teil nüüd väike `hirm ka mõtle kui me nüüd `maitseme ja ütleme et
 02 `tomativein ei kõlba mitte eriti kuhugi ärge jumala [eest seda keegi võtke.]
 03 K: [ei minul]
 04 ei ole mingit `irmu ma arvan et võibolla `need natuke pabistavad kes seda tulevikus
 05 § `jooma § akkavad. §
 K: § ((naeratab)) -->
 06 S: hehe
 07 K: aga: `proovige ise ka.
 08 S: no me `proovime siis=ea meelega `tomati te=olete ise=ju `proovinud §
 K: -->§

S küsib K-lt provotseeriva küsimuse, uurides, kas ta ei karda, et nad tema veinid maha teevad (read 1–2). K alustab vastamist enne S-i voozu lõppu, öeldes kõigepealt, et temal hirmu ei ole, kuid lisades siis: *ma arvan et võibolla `need natuke pabistavad kes seda tulevikus `jooma akkavad* (read 4–5). Lausungi eelnev osa ei anna viidet selle kohta, kes võiks olla pabistajad. See selgub sõnaga *jooma*, mille K ütleb naeratusega, millele järgneb naeratus rõhulisel sõnal *jooma* ja naerev hääel sõnal *hakkavad*. Seega langeb naerev hääel siinkohal voozu viimasele sõnale (vt ka ptk 3.1.4.2). Naerva hääle ja naeratuse eesmärk on vähendada voozu tõsidust. Kuna väljend *kes seda tulevikus jooma hakkavad* käib tegelikult saatejuhtide kohta, siis on K voozu nende üle naljatlev. K naerev hääel lõppeb S-i voozu lõpus.

Probleemsetes olukordades kasutatakse enne naeruvat hääelt algavat naeratus peamiselt voozu keskel. Näites 116 vestlevad kaks sõbrannat teaduskirjanduse kättesaadavusest.

(116)

- 01 A: et=no=`isenest=võiks=nagu::: (0.9) seoses=selle=`rehveraadiga=olla [{}-]
 02 E: [jaa]
 03 A: nagu=`see=`ka: [et{}-]
 04 E: [jaa `võiks.]
 05 (1.9)
 06 A: *`et `üldsel* `ja: >`tead=ma=ütlen=`auslt< ma=i=`teadnudki=et e § `eriti
 A: § ((naeratab)) -->
 07 A: \$auslt=öeldes s(h)ellest)`midagi \$ =et>kas=selliseid=asju=on [`olemas={ja}]
 08 E: [ma=`tean=et=on]=
 09 `olemas=aga ma=i=ole [`ise] `ka[sutanud.]
 10 A: [ma=i] [ma=i=`ole] § `tegelt=ka `kasutanu::d =
 A: -->§
 11 õõõõõõõõ `muuks=ku=`ainult=eee `selle:
 12 (1.3)
 13 A: `muidu=ma=olen=`saanud >n:eed=kõik=ar`tiklid=ja=`asjad=mingi<
 14 `juhendajate=käest=ja `nimodi nagu `otse,

A (kes varasemas vestluses on maininud, et ta on ka ülikoolis õppejõud), räägib E-le, et ta tahaks õpetada õpilasi ka kirjandust otsima (puudub osaliselt katkest) ning et referaadi kirjutamine oleks selle jaoks hea võimalus (rida 1). E nõustub A väitega (rida 4). Peale pikemat pausi (rida 5) jätkab A, öeldes, et ta tegelikult ei teadnudki, et veebist saab teaduskirjandust otsida (read 6–7, 9). See on tema jaoks piinlik ja delikaatne teema ning ta üritab oma ülestunnistust mitmel viisil pehmenendada. Pehmendamiseks kasutab ta näiteks sõnu ja väljendeid (*ma ütlen ausalt, ausalt öeldes, eriti*) ja naeratust ning naervat häält. Naeratamist alustab ta vaid sõna enne naervat häält, naeratus lõpeb aga voozu keskel kohas, kus ei ole süntaktilist lausungipiiri.

Iseenda voozu markeerimisel või pehendamisel alustasid kõnelejad naerata- mist enne naerva häälega rääkimist kahes positsioonis – kas voozu või lausungi alguses või voozu keskel. Ametivestlustes olid ülekaalus voozu keskel algavad naeratused, argivestlustes aga oli rohkem voozu või lausungi alguses algavaid naeratusi. See võib tuleneda sellest, et ametivestlustes on naervad hääled pea- miselt seotud isiklike narratiividega – saatekõlalised kirjeldavad juhtumisi oma elust või jagavad oma mõtteid (vt näide 114), argivestlustes on aga tegemist rohkem naljadega, mille sisu on seotud hetkel vestluses toimuvaga. Naervad hääled lõp- pesid kas vestluspartneri voozu ajal/lõpus (argivestlustes 7, ametivestlustes 4), koos kõneleja naerva häälega (argivestlustes 2, ametivestlustes 18) või kõneleja voozu keskel/lõpus (argivestlustes 16, ametivestlustes 22).

Olukordi, kus kõneleja alustas naeratamist enne eelkõneleja voozule reageeri- vat naervat häält oli argivestlustes 5 ja ametivestlustes 2. Seejuures argivestlustes reageeriti ka probleemsetele voozudele (1 korral).

Naervale häälele eelnev reageeriv naeratus algas kas eelkõneleja voozu ajal või kõneleja voozu alguses. Näites 117 on katke argivestlusest, kus A jagab sõb- rannale E oma kogemust õppeainega.

(117)

01 A: mul=oli=see inglise:::: `keelt=*ma={võtsin=eelmise=aasta.}*
 02 >se=võts=ka=`ik=päris=palju=`aega,< (0.3) kuigi `õnneks `see `õppejõud
 03 =kes=oli=`algus: `üliaktiivne::
 04 (0.5)
 05 E: `väsis `ära mheh=
 06 A: § =jaa `jah \$väs(h)-\$ heh
 A: § ((naeratab)) -->
 07 A: s=oli=`suht `vaatasime=mingid=` filme<=ja:: `oligi::=õõõõ §
 A: -->§
 08 (0.3)
 09 A: >aga=`noh=mulle=`sobis=just< eeee >`muidu=ma=poleks=`jõudnud=`ka<
 10 =mul`=a:kkas=ee `lõpus=akkas see:

A räägib õppejõust, kes talle inglise keelt andis, öeldes: *kuigi õnneks see õppe- jõud=kes=oli=`algus: `üliaktiivne:* (read 2–3) ning jätab oma voozu lõpetamata. Sellele järgneb paus, peale mida E lisab: *väsis `ära* (rida 5) ja naerab. Naeruga markeerib ta öeldu mitte-tõsiseks ja kutsub A-d naerule. A alustab vastamist

tõsise häälega, kuid naeratades, ning voozu keskel lisab ka naerva hääle ja naeru. Naeratus lõpeb kõneleja voozu lõpuga.

Näites 118 on katke sõprade vahelisest vestlusest, kus M juhendab R-i, kuidas kõõgis toimetada. Näites algab naeratus eelkõneleja voozu ajal, lõpeb vestluspartneri voozu ajal.

(118)

- 01 M: o:kei `pane sinna `peale `tagasi.
02 (1.2)
03 R: panen `siia muidu=ta=läb `keema.
04 (0.5)
05 M: ahah (0.8) näed `pliidi võtsid `välja? § `tubli?=
K: § ((naeratab)) -->
06 R: =jaajah
07 M: tubli.
08 K: \$ tubli, \$ mhemheh
09 (0.5)
10 M: `boonus`punktid tulevad, §
K: -->§
11 (2.1)
12 R: ((kõhatab))
13 (5.1)
14 M: kus`kohast sa neid teei- (0.3) need tee`pakid üldse `ostad, ma pole `kuskil poes
15 selliseid näind.=

Siin näites ei ole K naeratus, mis algab M-i voozu ajal, vastus naerukutsele. M-i voozu real 5, millele K naeratusena reageerib, on sisult kriitiline R-i oskuste suhtes – ta mainib eraldi, et R on pliidi välja võtnud, ja ütleb talle seejärel *tubli*, mis viitaks justkui sellele, et R-il ei ole aimugi, kuidas kõõgis toimetada. R reageerib sellele kommentaarile neutraalselt (rida 6), kuid K tõlgendab olukorda humoorikana, reageerides kõigepealt naeratusena ja peale M-i kordust real 7 ka naerva hääle ja naeruga. K naeratus lõpeb M-i voozu lõpus (real 10).

Naerev hääle on eelkõneleja voozule reageerimiseks harv vahend (vt ka ptk 3.), mistõttu on ka sellega seotud naeratusi vähe. Siinne analüüs näitas, et reageeriv naeratus, mis eelneb naervale häälele, võib alata koos kõneleja voozu algusega (argivestlustes 4) või ka eelkõneleja voozu ajal (argivestlustes 1, ametivestlustes 2). Seejuures võis kõneleja naeratamise lõpetada enda voozu keskel või vestluspartneri järgmise voozu järel.

5.2.2. Koos naerva häälega algav naeratus

Argivestlustes algas kõneleja naeratus koos naerva häälega 22 korral, seejuures mitte-tõsises situatsioonis 17 ja probleemses situatsioonis 5 korral. Ametivestlustes algas kõneleja naeratus koos naerva häälega 26 korral, seejuures mitte-tõsises situatsioonis 21 ja probleemses situatsioonis 5 korral.

Kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel esines naerva häälega koos algavat naeratus argivestlustes 19, ametivestlustes 26 korral.

Näites 119 on katke telesaatest, kus külaline tutvustab erinevaid enda toodetud veine. S1 ja S2 proovivad parasjagu porgandiveini. Näites algab naeratus koos naerva häälega, lõpeb sama kõneleja voozu keskel.

(119)

- 01 S1: st-see on nagu `valge `portvein lõhna järgi.
02 S2: aga `maitse muide väga `ea.
03 K: `tõesti jah
04 S2: `lõhn on `lõhnas on `tõesti sellises hh § § `juurviljasust on `tunda \$
S2: § ((naeratab)) -->
05 S2: vaata muidu öeldakse et lõhnas on [`mett ja `mandleid]
06 K: [hehehe \$ `marjasust jah \$]
07 S2: jah aga=siin § on täitsa `juurvilja on tunda.
S2: -->§
08 K: jajah

Saatejuhüid proovivad parasjagu kirjeldada porgandiveini lõhnaomadusi, real 4 otsib S2 selleks õigeid sõnu. Ta alustab naeratuse ja naerva häälega peale sõna *sellises*, mis siinkohal toimib otsimismarkerina, ja sissehingamist, öeldes: *juurviljasust on `tunda* (rida 4). Naeratuse ja naerva hääle eesmärk on markeerida humoorikust – S2 ka hiljem seletab, miks see naljakas on (rida 5). Nagu mainitud, eelneb siin näites naeratusele hingamine – nii oli paljude koos naerva häälega algavate naeratustega. S2 naeratus kestab naervast häälest kauem ja lõpeb voozu keskel kohas, kus ei ole süntaktilist lausungipiiri.

Näites 120 on katke peretuttavate vahelisest vestlusest, teemaks on kassi küünthe lõikamine. M on varasemas vestluses rääkinud, kui kallid teenus see on (puudub katkest). Naeratus algab ja lõpeb koos naerva häälega.

(120)

- 01 H: aga miks=sa= [i `lõika ise.] seal=on=mingi
02 M: [{maksaks}]
03 H: .hh seal=on=mingi=se `piir kust maalt tohib `lõigata=ju.
04 (0.3)
05 A: [palju `lõiganud.]
06 K: [{-----}] ta nüüd `oskab, nüüd talle `näidati kuidas seda [tehakse?]
07 H: [aa.]
08 M: [jah ma=lin]
09 kohe nimo- ninapidi `juures=aga .hhh siis olid neet=eeee (.) tangid `otsa
10 § § saanud, (0.4) ja ma=i=ole jõudnud § §
M: § ((naeratab)) ----- §
11 H: aa.=
12 A: =aa
13 M: =si[nna { - }]
14 H: [a `me=i=ole] `kunagi `lõigand=ää ja `meil=ei=ole `kunagi olnud, ta=ju=ei `kraabi.

Siin kasutab kõneleja M naeratust ja naervat häält (rida 10) piinlikkuse pehmen-damiseks, võiks öelda ka, et vabandamiseks – ta annab selgituse, miks ta ei ole ise teinud ära tööd, mille kalliduse üle ta kurdab. Selleks, et piinlikkust pehmen-dada, kasutab ta naeratust ja naervat häält. Naeratus lõpeb koos naerva häälega.

Koos naerva häälega algavad naeratused võisid lõppeda kõneleja voo-ru keskel (argivestlustes 10, ametivestlustes 15 korral) või koos naerva häälega (argivest-lustes 9, ametivestlustes 11 korral).

Eelkõneleja voo-rule reageerivaid naeratusi, mis algasid koos naerva häälega, esines vaid argivestlustes kolmel korral. Näites 121 vestlevad sõbranna A ja B, kes uurivad koos laual olevaid piltidega kaarte.

(121)

- 01 A: ei mulle= [ˈtõesti] meeldib see ˈpilt. sest ˈteised arvavad et=ma=olen ˈselline.
 02 B: [{}----}]
 03 B: § § jaajah § §
 B: § ((naeratab)) §
 04 (3.5)
 05 A: * e- kaks=tuhat ˈõheksa=et=mul=oli selline ˈaasta nagu * > aga kusjuures tegelt
 06 {mul ˈsalli} kogu=aeg=ju kogu=aeg < ˈaige vaata

A toob välja, et tema valitud kaardil olev pilt iseloomustab hästi seda, kuidas teised inimesed teda näevad (rida 1). Sellele reageerib B naeratuse ja naerva häälega, öeldes: *jaajah* ning näidates, et ta nõustub. A esimese voo-ru humoorikat sisu tõendab tema järgnev voo-ru (read 5–6), kus ta selgitab, miks sellel kaardil paiknev pilt on irooniline. B naerev hää- ja naeratus real 3 viitavad, et B teadis seda taustalugu ka enne ning seetõttu reageeriski naerva häälega (katkes puudub edasine arutelu olukorra üle, kus B annab mõista, et ta taustalugu teab). Naeratus lõpeb koos naerva häälega nagu ka kõik teised koos naerva häälega alanud eelkõneleja voo-rule reageerivad naeratused.

Koos naerva häälega algavat naeratust esines mõlemas vestlustüübis peaaegu võrdselt, kuid vaid argivestlustes kasutati seda ka eelkõneleja voo-rule reageeri-miseks. Naeratus algas mitte-tõsisest olukordades koos naeruga kohtades, kus kõnelejad markeerisid oma voo-ru peale hingamispausi. Probleemses olukorras sellist pausi ei esinenud. Kui aga võrrelda probleemses olukorras esinenud naerva häälega koos alanud naeratust selle naeratusega, mis algab enne naervat häält, on näha, et teisel juhul pehmen-dab kõneleja oma eksimust või piinlikkustunnet peale naerva hääle ka sõnavaravalikuga. Seega võib väita, et koos naerva häälega alanud naeratused pehmen-davad olukordi, mida kõnelejad tajuvad väiksema eksimusena.

Naeratused lõppesid kas kõneleja voo-ru sees või koos naerva häälega. Mõle-mas vestlustüübis esines mõlemat lõppu üsna võrdselt. Kui vaadata probleemsete naerva häälega algavate naeratuste lõppe, ei teki ka seal mu-ru – mõlemas vestlustüübis lõppevad sellised naeratused 2 juhul koos naerva häälega, 3 korral kõneleja voo-ru keskel.

5.2.3. Vahekokkuvõte

Siinses alapeatükis uurisin naerva hääle ja naeratuse koosesinemist. Selleks analüüsisin 52 argivestlustes ja 72 ametivestlustes esinenud naeratust, mis esinesid koos naerva häälega.

Analüüsi käigus selgus, et naeratus võib alata enne naervat häält või koos naerva häälega. Pärast naerva hääle algust algavaid naeratusi ei esinenud.

Enne naervat häält algavaid naeratusi oli argivestlustes 30, ametivestlustes 46. Enamasti esines enne naervat häält algav naeratus kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmemdamisel. Naeratus võis alata voozu või lausungi alguses, seda enamasti mitte-tõsistes olukordades (näide 112), üksikutele kordadele ka probleemsetes olukordades (näide 113). Enamasti algasid naeratused aga voozu keskel rõhulistel sõnadel, millel on voozu seisukohast oluline roll (näited 114 ja 115). Näiteks võis tegu olla jutustuste mitte-tõsist osa rõhutavate sõnade või potentsiaalselt probleemsete sõnadega. Voozu keskel paiknemine oli levinum probleemsetes olukordades (näide 116). Ühtlasi oli lausungi alguses algav enne naervat häält algav naeratus sagedasem argivestlustes, ametivestlustes aga hoopis voozu keskel algav naeratus. Tulemus on sarnane naervate hääle alguse tulemustega, kus argivestlustes projekteerisid kõnelejad naerva häälega mitte-tõsist voozu pikalt ette, ametivestlustes kasutati naervat häält aga kindlate sõnade mitte-tõsiseks markeerimisel. Enne naervat häält algavad naeratused lõppesid enamasti kõneleja voozu keskel või lõpus, harvem vestluspartneri voozu ajal või koos kõneleja naerva häälega. Eelkõneleja voozule reageerimine oli enne naervat häält algavate naeratusete korral haruldane. Seejuures algas naeratus argivestlustes pea alati koos kõneleja voozu algusega, ametivestlustes aga eelkõneleja voozu ajal. Naeratus võis lõppeda koos kõneleja voozu lõpuga või naerva häälega. Enamasti reageeriti mitte-tõsistele olukordadele (näide 117), probleemsetele vaid ühel korral argivestlustes (näide 118).

Naeratusi, mis algasid koos naerva häälega esines argivestlustes 22 korral ametivestlustes 26 korral. Enamasti (ja ametivestlustes alati) esinesid sellised naervad hääled kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmemdamisel. Naeratused võisid seejuures lõppeda voozu keskel (näide 119) või koos naerva häälega (näide 120) – mõlemal lõppe esines üsna võrdselt. Ka eelkõneleja voozule reageerimisel lõppes naeratus koos naeruga (näide 121).

Mõlemas vestlustüübis esines rohkem rohkem enne naervat häält algavaid naeratusi.

5.3. Vahekokkuvõte

Siinses peatükis analüüsisin, kuidas naeratus ning naer ja/või naerev hääle koos esinevad, üksteise suhtes paiknevad ning kuidas see varieerub sõltuvalt vestlustüübist, suhtlusolukorrast ja naeru eesmärgist.

Varasem uurimus on väitnud, et naeratust võib esineda samades olukordades, kus naeru ja naervat hääle (Haakana 2010; Ergül 2021). Seda kinnitavad ka

siinsed tulemused. Naeratus alguse ja lõpu paiknemist naeru ja naerva hääle suhtes pole varasemalt uuritud.

Analüüsi käigus selgus, et nii naeru kui ka naerva hääle puhul võib naeratus alata enne naeru / naervat häält või koos naeru / naerva häälega. Naerude puhul olid argivestlustes ülekaalus koos naeruga algavad naeratused, ametivestlustes oli paiknemiste osakaal pea võrdne. Naervate hääle puhul domineerisid mõlemas vestlustüübis enne naervat häält algavad naeratused.

Kuna siinse materjali hulgas oli väga vähe selliseid naeratusi, mis esinesid koos probleemidest tingitud naerude ja naervate häälega, on kindlaid järeldusi keeruline teha. Siiski joonistus välja muster, et probleemsetes olukordades algas naeratus kas väga napilt enne naeru või naervat häält või koos naeru või naerva häälega.

Seejuures on varem algavate naeratuste alguse piirid samad, mis naervatel häältel: kas lausungi algus või narratiivselt oluline sõna vorus, mis on kas mitte-tõsise sõnumi seisukohalt oluline või mida kõneleja soovib pehmendada.

6. NAERU JA NAERVA HÄÄLEGA KAASNEVAD LIIGUTUSED

Siinses peatükis analüüsin, millised liigutused kaasnevad naeru ja naerva häälega ning kuidas on need liigutused seotud vestluses toimuvaga.

Peatüki esimeses osas keskendun naeruga kaasnevate liigutuste kirjeldamisele. Seejuures analüüsin, kuidas varieeruvad liigutused vestlustüüpides, suhtlusolukordades ja naeru eesmärgist sõltuvalt ning kui kaua naeruga seonduv liigutus kestab.

Peatüki teises osas analüüsin naervat häält ja selle ajal tehtavaid liigutusi. Kuna naerva häälega seonduvaid liigutusi oli siinse uurimuse materjalis vähe, keskendun vaid liigutuste liigile, esinemisele eri vestlustüüpides ja liigutuse kestvusele naerva häälega kõnelemise jooksul.

Analüüsitud materjali hulgas oli 137 argivestluste ja 123 ametivestluste naeru, mille ajal naerev kõneleja oli kaamerapildis näha ja tema keha liikumist oli võimalik analüüsida. Nende hulgas on argivestlustes 69 ja ametivestlustes 67 naeru, millega kaasnes liikumine. Lisaks esines argivestlustes 6 ja ametivestlustes 7 naeru, millega kaasnes rohkem kui üks liikumine. Seega kokku oli liigutusi argivestlustes 75 ja ametivestlustes 74.

6.1. Naeruga kaasnevad liigutused

Videote analüüsi käigus leidsin 149 naeruga seonduvat liigutust. Järgnevates alapeatükkides annan ülevaate sellest, millised liigutused esinesid, kuidas on liigutuste esinemine seotud vestlustüübi, suhtlusolukorra ja naeru eesmärgiga. Analüüsis keskendun vaid naerja või naerva häälega kõneleja liigutustele, jättes kõrvale vestluspartneri reageerimised.

Analüüsitud materjalis oli naeruga kaasnev liikumine peaaegu alati seotud ülakehaga. See võib tuleneda materjali eripärast. Ühelt poolt ei ole näha võimalikke laua all toimuvaid liikumisi (nt jalgade liigutamist). Samas kõik vestlustes osalevad kõnelejad istuvad, seega on nende liikumisruum piiratud.

Ruch ja Ekman (2001) on pidanud oluliseks eristada naeruga seotud liigutustest juhuslikud liigutused ja naeru intensiivsuse reguleerimise (nt liigutused, mis on seotud katsega naeru alla suruda). Samuti ei ole kõik liigutused seotud naeruga, vaid võivad väljendada ka erinevaid emotsioone (nt kulmude tõstmine üllatudes) (Ruch, Ekman 2001).

Siin analüüsitud liigutustest võib pidada naeruga koos esinevaks kuid otseselt sellega mitteseotuks liigutuseks noogutamist. Analüüs näitas, et noogutused on kasutusel selleks, et eelkõnelejaga nõustuda. Näites 122 on katke telesaatest, kus saatejuhid maitsevad külaliste toodud kimtsisid. S2 on just üht teravat kimtsit proovinud, kuigi talle teravad toidud ei meeldi.

(122)

- 01 S1: mis siia peale peaks `jooma nüüd. [et kui ma `vett joon]
02 K: [ää:]
03 S2: [{}]
04 S2: ei väga `maitseb jah.
05 K: räägitakse et `piim neutraliseerib tsillit.
06 S1: oeh
07 K: aga: (0.4) sa pead `kannatama + \$ nüüd. \$ +
K: + ((õlad vm)) +
08 S2: aga [ikkagi kes]
09 S1: | [eheheh] |
S1: | ((noogutab)) |
10 S2: kes nüüd `aasia`maades on käinud ega või `korea restoranis käib ega `see isegi
11 `teie see {edasijõudnd} edasijõudnute `kimtsi ei ole ka nüüd nii väga `kange et

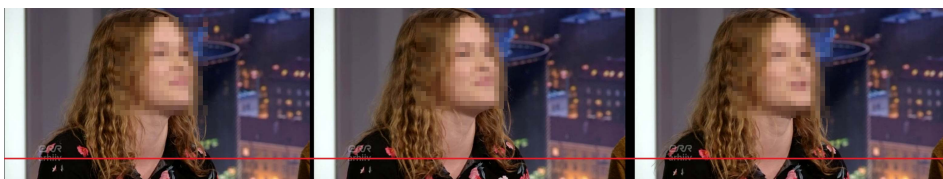
Real 1 uurib ta saatekülaliselt, milline jook teravast toidust suus tekkinud põletustunnet leevendaks, millele külaline vastab kõigepealt: *räägitakse et `piim neutraliseerib tsillit.* (rida 5) ja ütleb seejärel: *aga: (0.4) sa pead `kannatama \$ nüüd.* \$, lisades voo ru lõppu naerva hääle, mis markeerib öeldu mitte-tõsiseks ja kutsub S1 naerule. S1 võtab naerukutse vastu ja naerab (rida 9), samal ajal noogutades. K voo ru teine pool osutab sellele, et saates mingit põletustunnet leevendavat vahendit ei ole. Tegu on infoga, mida teab ka S1, kes kinnitab noogutamise abil K öeldut ning näitab sellega samameelsust.

Kõiki teisi siinses materjalis leiduvaid naeruga kaasnevaid liigutusi võib pidada loomulikeks naeruga kaasnevateks liigutusteks. Järgnevalt annan ülevaate, milliseid liigutusi siinses materjali hulgas esines.

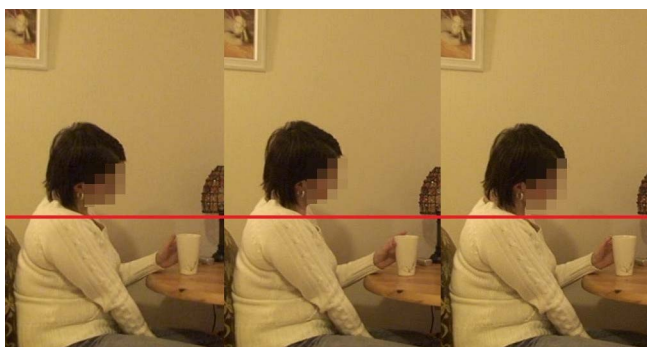
Kõiki analüüsis leitud liikumisi on ka varasemates uurimustes mainitud. Analüüs näitas, et 149 liigutuse seas oli valitsev õlgade liigutamine, mida esines kokku 91 juhul, lisaks 10 ülakeha rappumist, mis on samuti õlgadega seotud. Teise sagedase rühma moodustas ette-taha liikumine (34 juhtu), kusjuures valitsev oli nende seas ette nõjatumine (26 korda). Pealiigutusi esines 11 juhul ja käe suu ette asetamist 3 korda.

Õlgade liikumine on analüüsitud materjalis keskne, seda esines 91 juhul (61% kõigist liikumistest, koos rappumisega 68%). Analüüs näitas, et selles saab eristada kolme varianti: vaevumärgatav õlgade liikumine, õlgade tõstmine ja õlgade raputamine. Kuigi varasem uurimus on maininud, et õlgade liikumine võib toimuda eri intensiivsusega (vt Niewiadomski jt 2016), ei ole neid omavahel eristatud.

Vaevumärgatav õlgade liikumine (transkriptsioonis märgitud õlad: vm) on selline, mille korral kõneleja õlad liiguvad minimaalselt ja ülakeha üldiselt paigal (joonis 7). Õlgade tõstmine (transkriptsiooni märgitud: õlad t) on liigutus, mille puhul kõneleja tõstab õlgu ja need püsivad pingestatult ülestõstetuna kuni naeru lõpuni (joonis 8). Õlgade rappumise (transkriptsioonis märgitud: õlad r) puhul liiguvad kõneleja õlad rütmiliselt üles-alla (joonis 9). Õlgade liikumisega seostub ka naerja ülakeha rappumine (transkriptsioonis märgitud: õlad h), mille puhul liiguvad kõneleja õlad ja kogu ülakeha rütmiliselt (joonis 10).

Joonis 7. Vaevumärgatav õlgade liikumine. Kuna liigutuse amplituud on minimaalne, on liikumise jälgimisel abiks kõneleja kleidimuster. Esimesel pildil on näha, et punase joone kohal on kõneleja paremal õlal (vaataja perspektiivist) kleidimustril roosa lill. Teisel pildil on kõneleja oma õlga liigutanud nii, et lill on joonest kõrgemal. Kolmandal pildil on õlg enam-vähem samas asendis nagu esimesel. Kõneleja vasak õlg on naeru ajal aga pea liikumatu.

Joonis 8. Õlgade tõstmine. Esimesel pildil on kõneleja õla ülemine osa joone all, teisel pildil on ta aga õlga tõstnud ning õlg on pisut üle joone. Kolmandal pildil on kõneleja naermise lõpetanud ja õlad taas langetanud.

Joonis 9. Õlgade rappumine. Esimesel pildil on kõneleja õlad joone all, teisel pildil on ta tõstnud need juba nii, et õlanukid on joonega paralleelselt. Kolmandal pildil on õlad joone all, neljandal pildil aga on näha, et vasakult poolt on õlg üle joone.

Joonis 10. Kogu ülakeha rappumine. Lisaks õlgade liikumisele on näha, et kogu kõneleja ülakeha liigub üles. Esimesel pildil on kõneleja õlad allpool punast joont, teisel pildil aga on kõneleja neid tõstnud, seega on need joonest kõrgemal. Samuti on võrreldes esimese pildiga tõusnud kõneleja pea. Kolmandal pildil on õlad allpool punast joont, ka pea on samas asendis, milles esimesel pildil.

Ette ja tahta liikumine moodustab teise sagedase liigutuste rühma (kokku 34 juhtu, 23%). Seda leidis kolm varianti. Keskne (26 juhtu) on ettepoole liikumine, mille korral liigub kõneleja ülakeha naerdes ette (joonis 11). Tahta liikumisel vajub naerev kõneleja tahta (joonis 12). Edasi-tagasi liikumine väljendub selles, et kõneleja keha liigub ette-tahta suunal (joonis 13).

Joonis 11. Ette nõjatumine. Esimesel pildil on kõneleja keha sirges asendis, pea veidi ülespoole tõstetud. Teisel pildil on kõneleja ülakeha ette nõjatatud. Kolmandal pildil on kõneleja naasnud püstisesse asendisse.

Joonis 12. Tahapoole liikumine. Kõneleja kehaasendi muutust näeb, kui vaadata kõneleja pea kohal stuudio seinal asuvat kaht musta triipu. Esimesel ja kolmandal pildil on kõneleja keha stuudiot kaunistavates triipudest samal kaugusel, kuid teisel pildil vahemaa suureneb, kuna kõneleja nõjatub tahta.

Joonis 13. Edasi-tagasi liikumine. Esimesel pildil on kõneleja n-ö neutraalses poosis, teisel on ta nõjatunud taha, kolmandal pildil ettepoole ning neljandal taas neutraalses asendis.

Ülejäänud liigutused olid materjalis harvad. Pea liigutamine haarab erinevaid peaga seonduvaid liigutusi (joonis 14). Kuna pealiigutusi oli materjalis vähe (11 näidet), ei ole neid täpsemalt liigitatud. Käe näo või suu ette asetamise puhul tõstab kõneleja naeru ajal käe näo või suu ette (joonis 15). Seda esines 3 korral.

Joonis 14. Pea kuklasse tõstmine. Esimesel pildil vaatab kõneleja otse ette, teisel pildil on ta on pead tõstnud ja suunanud pilgu lakke. Kolmandal pildil on kõneleja taas samas asendis, milles esimesel.

Joonis 15. Kõneleja hoiab naeru ajal kätt suu ees.

6.1.1. Liigutuste kestus

Analüüs näitas, et naeruga kaasnevad liigutused algavad ja lõpevad peaaegu alati koos naeruga. Sealjuures on erinevus õlaliigutuste ja teiste liigutuste vahel. Õlgadega seotud liigutused algasid ja lõppesid alati koos naeruga, teiste liigutuste seas oli aga ka naerust pikemaid ja lühemaid liigutusi. Naerust pikemaid liigutusi esines kolmel korral, kõigil juhtudel oli tegu ülakeha ettepoole liikumisega. Naerust lühemaid liigutusi oli materjalis neli, kahel korral esines see ette liikumisel ja kahel korral pea tõstmisel.

Näites 123 on katke telesaatest, kus külaline räägib, kuidas tema sõpru on mõjutanud muusikakeskkoolis õppimine.

(123)

- 01 K: mul- väga palju `sõpru on `täna sel päeval muusikakesk`koolist tulnud.
 02 K: .hh et ` nende `puhul ma just tunnen seda=et väga `paljud neist võiksid olla
 03 `heliloojad. (0.3) aga nad juba väga `ruttu .hh ärkab nendes `sisemine `kriitik. (0.4)
 04 et=e et ei `see ei=lähe `mitte ei see=on `mõttetu ei ei ei see=on see=ei=ole võrreldes
 05 `suure muusikaga `mitte `midagi. .hh et=ee::: mm:::
 06 § \$ min(h)u minul oli noh mingis mõttes `tagantjärgi nagu `õnn
 K: § ((naeratab)) -->
 07 (.)
 08 K: # mitte seda kõike `veel + teada # + hahõhhh + et=ee::: jah \$ +
 K: + ((vajub ette)) ----- +
 + ((õlad r)) +
 jn: #jn1 #jn2

Joonis 1.

Joonis 2.

- 09 # (.)
 jn #jn3

Joonis 3.

- 10 S: [ä]
 11 K: [sest] §
 K: --> §
 12 (0.3)
 13 K: sest see kõige `esimene just see kõige `esimene välja tulemine `eliloojana nõuab
 14 K: `suurt julgust mulle tundub.

K kirjeldab, kuidas muusikakeskkoolis õppimine on teinud tema tuttavad liialt enesekriitiliseks. Seejärel hakkab ta jutustama, kuidas tema enda õpitee teda mõjutanud on: § \$ *min(h)u minul oli noh mingis mõttes `tagantjärgi nagu `õnn mitte seda kõike `veel + teada* + (read 6 ja 8), osutades jutustuse mitte-tõsidust naerva hääle ja naeratusega. Enne sõna *teada* vajub ta ette (joonisel 2) ja seejärel naerab. Naeruga kaasneb ka õlgade liigutamine, mis algab ja lõpeb koos naeruga. Seejärel jätkab ta naerva häälega: *et=ee::: jah* § (rida 8) ning järgneva mikropausi ajal liigub taas n-õ algasendisse (joonis 3).

Näites 124 on tegu naerust lühema pealiigutusega. See on katke telesaatest, kus saatejuhid proovivad eriskummalisi veine. Katkes proovitakse parasjagu porgandiveini.

(124)

- 01 S2: aga aga see on päris et=ma + no ma=i * mul `skepsis kadus §
 S1: + ((võtab pokaali)) -->
 K: * ((naeratab)) -->
 S1: --> §
 02 S2: ‡ + kohe `esimese veiniga ega ma=ei=[tea=kui=ea] ‡ + *
 S2: ‡ ((võtab pokaali)) ----- ‡
 S1: -->+
 S1: + ((nuusutab veini)) +-->
 K: --> *
 03 K: [no `ilmselt] + ‡ ta tuleb veel `tagasi
 S1: -->+
 S2: ‡ ((nuusutab veini)) -->
 04 S1: [aiai]
 05 K [kõikide] nende `veinide `jooksul. ‡ et
 S2: --> ‡
 06 S1: see=on `nüüd midagi `muud.
 07 S2: see nüüd `nii `ea * ei ole # jah [sesmõttes.]
 K: * ((naeratab)) -->
 jn: #jn1

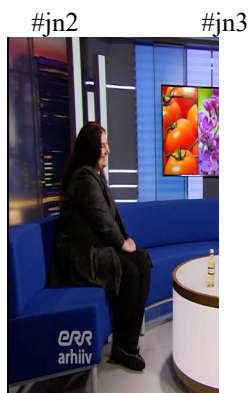
Joonis 1.

08 K:
K:
K:
S2:
jn

| | # [hhh he | # he] [he] | ☞
| ((tõstab pead))----|
| ((õlad r)) -----| ☞ ((grimass)) -->

Joonis 2.

Joonis 3.

09 S1: [see]
10 S2 [siin on ikkagi]
11 S1: \$ [siin nüüd ikka] `porgandit viskab sisse. \$

Saatejuht nendib, et kuna eelmine vein oli niivõrd hea, siis on skepsis imelike veinide vastu kadunud (read 1–2), samal ajal võtavad mõlemad saatejuhid kätte pokaali uue veiniga. K ütleb S2 väite peale: [*no`ilmselt*] + + *ta tuleb veel`tagasi [kõikide] nende`veinide`jooksul + et.* (read 2 ja 3), kinnitades, et küllap neid veel miski kummastab. Samal ajal mõlemad saatejuhid nuusutavad veini, K voo ajal ütleb S1 ka *aiai*, mis viitab, et midagi on valesti. Pärast K voo lõppu ütleb S1: *see=on`nüüd midagi`muud.* (rida 5) ja S2: *see nüüd`nii`ea \$ ei ole jah [ses-mõttes.]* (rida 7). Saatejuhtide negatiivsetele reaktsioonidele reageerib K naeruga. Naeru alguses tõstab ta ka hetkeks pea (vt joonis 2), kuid langetab selle naeru keskel (vt joonis 3). Õlgade rappumine aga algab ja lõpeb koos naeruga.

6.1.2. Naeruga kaasnevad liigutused eri vestlustüüpides

Analüüsitud materjali hulgas oli 137 argivestluste ja 123 ametivestluste naeru, milles naerev kõneleja oli kaamerapildis näha. Nende hulgas on argivestlustes 69 ja ametivestlustes 67 naeru, millega kaasnes liikumine. Lisaks esines argivestlustes 6 ja ametivestlustes 7 naeru, millega kaasnes rohkem kui üks liikumine. Seega kokku oli liigutusi argivestlustes 75 ja ametivestlustes 74. Liigutuste liik ja esinemissagedused on toodud tabelis 30. Tabelis 30 on kaamerapilti jäänud naerude arv toodud päises, lahtris kokku on toodud liigutuste arv, mis vastavas vestlustüübis ja suhtlussituatsioonis esines.

Tabel 30. Naeruga kaasnevad liigutused argi- ja ametivestlustes

liigutus	esinemine argivestlustes (n = 137)		esinemine ametivestlustes (n = 123)	
	arv	%	arv	%
vaevumärgatav õlgade liigutamine	13	9%	17	14%
õlgade tõstmine	24	18%	9	7%
õlgade rappumine	14	10%	14	11%
ülakeha rappumine	5	4%	5	4%
pea liigutamine	3	2%	8	7%
ette nõjatumine	15	11%	11	9%
tahapoole vajumine	0	0%	5	4%
edasi-tagasi liikumine	1	1%	2	2%
käe näo/suu ette asetamine	0	0%	3	2%
KOKKU	75	56%	74	60%

Tabelist 30 nähtub, et liigutus kaasneb mõlemas vestlustüübis naeruga veidi üle pooltel kordadest, kus naer on kaamerapildis nähtav (ametivestlustes 60% naerudest, argivestlustes 56%). Seega esineb mõlemas vestlustüübis liigutusi üsna võrdselt. Ametivestlustes esines kaks liigutust, mida argivestlustes ei olnud – koos naeruga tahapoole vajumine ja käe näo või suu ette asetamine. Võimalik, et tahapoole vajumisel tuleneb erinevus materjali eripärast. Nimelt istuvad argivestlustes kõnelejad enamasti nii, et nende selg on toetatud, mis teeb tahapoole vajumise võimatuks. Ametivestlustes istutakse aga diivanil nii, et taha liikumine on võimalik.

Kuigi materjal on liigutuste hulk väike, on siiski näha, et argivestlustes on kõige sagedasem liigutuse tüüp õlgade tõstmine, ametivestlustes aga vaevumärgatav õlgade liigutamine. Need kaks liigutust erinevad amplituudi poolest – õlgade tõstmise amplituud on suurem kui vaevumärgatava liikumise amplituud.

Naere, millega kaasnes rohkem kui üks liigutus, oli argi- ja ametivestlustes peaaegu võrdselt (vastavalt 6 ja 7). Argivestlustes oli sellistes olukordades üks liikumine alati ette vajumine, teiseks liigutuseks võis olla õlgade liikumine

(2 korral rappumine, 1 korral tõstmine), ülakeha rappumine (2 korral) ja ühel korral pea liigutamine. Ametivestlustes esinesid koos ettenõjatumine ja õlgade liikumine (2 korral vaevumärgatav liikumine ja 1 korral tõstmine), pea tõstmine ja õlgade liikumine (2 korral õlgade rappumine), tahapoole vajumine ja käe suu ette asetamine ning ettenõjatumine ja käe suu ette asetamine. On näha, et kombinatsioonid on osalt erinevad, kuid järelduste tegemiseks on nende hulk liiga väike.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kõige sagedasemad liigutused on mõlemas vestlustüübis seotud õlgadega. Samas on ametivestlustes keskseks õlgade liigutamise variandiks vaevumärgatav õlgade liikumine, argivestlustes aga suurema amplituudiga õlgade tõstmine.

6.1.3. Naeruga kaasnevad liigutused eri suhtlussituatsioonides

Selles osas vaatan naeruga kaasnevate liigutuste esinemist mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades. Selleks arutasin, mitme protsendi uuritava suhtlussituatsiooni naerudega kaasneb liigutus (tabel 31).

Tabel 31. Naeruga kaasnevate liigutuste esinemine mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades

	mitte-tõsised olukorrad		probleemsed olukorrad	
	argivestlus (n = 131)	ametivestlus (n = 101)	argivestlus (n = 6)	ametivestlus (n = 22)
vaevumärgatav õlgade liigutamine	12	13	1	4
õlgade tõstmine	24	8	0	1
õlgade rappumine	13	11	1	3
ülakeha rappumine	5	4	0	1
pea liigutamine	3	7	0	1
ette nõjatumine	15	11	0	0
tahapoole vajumine	0	3	0	2
edasi-tagasi liikumine	1	2	0	0
käe näo/suu ette asetamine	0	3	0	0
KOKKU	73	62	2	12

Tabelist 31 nähtub, et probleemsetes olukordades jäi kaamerapilti väga vähe naere, mistõttu nende naerudega kaasnevate liigutuste kohta järeldusi teha ei saa.

Mitte-tõsistes olukordades on aga kaamerasse jäänud naerude arv suurem, mistõttu nende põhjal võib järeldada, et mitte-tõsistes olukordades on argivestlustes sagedaseim liigutus õlgade tõstmine, ametivestlustes vaevumärgatav õlgade liikumine.

Näites 125 on katke argivestlusest, vestlejateks on kaks sõbrannat, kes võrdlevad üksteise horoskoope.

(125)

- 01 A: mina pean `sildu `ületama kogu aeg.
02 (0.9)
03 B: § + mhemhemheh + \$ nägu sa seda `vähe oled teinud onju. \$ §
B: § ((naeratab)) ----- §
B: + ((õlad t))----- +
04 A: .hhhhhhhhh nhhhhhhhh ((ohkab))

A loeb ette oma horoskoopi: *mina pean `sildu `ületama kogu aeg.* (rida 1). Pärast 0,9-sekundilist pausi reageerib B sellele naeruga, mille ajal ta tõstab ta oma õlgu (rida 3). Õlgade tõstmine lõpeb koos naeru lõpuga. Seejärel lisab ta naerva häälega: *\$ nägu sa seda `vähe oled teinud onju. \$* (rida 3), viidates tagasi eelnevale vestlusele, milles A ja B arutasid, kuivõrd raske aasta A-l seljataga on (puudub katkest).

Näites 126 on katke ametivestlusest, kus vestlejateks on telesaate juht ja küllaline, kes on tulnud saatesse tutvustama oma ettevõtte toodetud kilgijahust snäkke.

(126)

- 01 K: .hh jaa aga: `kilgid ee nagu ka `muud `putukad on `uendtoidu `staatuses hetkel üle
02 euroopa=liiduliselt. .hh § et ee ma=olen `täna siin tegelikult \$ `salakaubaga \$
K: § ((naeratab)) -->
03 S2: | * hehhõh * |
S2: | ((õlad vm)) |
S2: * ((naeratab)) *
04 K: mhehehe
05 S2: `miks te neid `kilke sis kodus e nimodi kasvatate, §
K: --> §

S2 on varem küsinud, kas kilkide kasvatamine on üldse Eestis seaduslik (puudub katkest), pärast mida K selgitab, et kilgid on uendtoidu staatuses. Seejärel ta lisab: *et ee ma=olen `täna siin tegelikult \$ `salakaubaga \$* (rida 2). Kogu voo saadab naeratus ja sõnal *`salakaubaga* muutub hääli naervaks (rida 2). Tegemist osutamise, et seda määratlust ei tule tõsiselt võtta, kusjuures naerev hääli on kutse naerule. S2 võtab kutse vastu ja naerab. Naeru ajal liigutab ta vaevumärgatavalt õlgu (rida 3).

Probleemsetes olukordades esinevaid naere oli siinses materjalis vähe, mistõttu ei ole võimalik teha järeldusi selle kohta, millised liigutused domineerivad. Ametivestluste andmetest on näha, et sealsetes probleemsetes olukordades esineb kõige sagedamini vaevumärgatavat õlgade liikumist. Näites 127 vestlevad telesaatejuht ja kaks saatekülalist, kes on tulnud tutvustama oma ettevõtte toodetavat kimtšit.

(127)

- 01 S2: te olete `oma `äri püsti pannud § mis see ainus `kimtsit `müüb.
K2: § ((naeratab)) -->
- 02 S2: ja ja `toidab siis ees- eestis ära see kõik ennast vä.
03 (0.9)
- 04 K2: noo ütleme nii et * [ee:]
K1: * ((naeratab)) -->
- 05 S2: [eriti] ei `toida jah.
- 06 K1: | mhehmheh |
K1: | ((õlad vm)) |
- 07 K2: ei ei [tahaks] `öelda et ei `toida *
K1: -->*
- 08 S2: [heh]
- 09 K2: et aina `paremini on `läinud ja: meil on ka tegelikult tsilli`kastmed et meil ei=ole
10 ainult `kimtsid

Saatejuht küsib saatekülalistelt, kas kimtši müümine on ka kasumlik: *ja ja `toidab siis ees- eestis ära see kõik ennast vä.* (rida 1). Küsimusele järgneb paus, pärast mida alustab vastamist K2: *noo ütleme nii et [ee:]* (rida 4). K2 vastuse põhjal võib eeldada, et tegemist oli K2 jaoks mitte-eelistatud küsimusega: ta ei vasta küsimusele otse. Lisaks alustab ta voozu partikliga *noo*, mis viitab mitte-eelistatud järeliikmele (Keevallik 2016: 232; Hennoste ilmumas). K2 üneemi *ee* ajal võtab voozu üle S2, kes ütleb: *[eriti] ei `toida jah.* (rida 5), mis näitab, et S2 tõlgendab K2 vastamisest eemale puiklemist kui eitavat vastust. Sellele reageerib K1 naeruga, mille ajal ta ka oma õlgu vaevumärgatavalt liigutab. Kuigi K2 on see, kes vastab S2 küsimusele, on olukord probleemne ka K1 jaoks, kuna tegemist on ka tema ettevõtte toodanguga. Seejärel lükkab K2 S2 tõlgenduse ümber: *ei ei [tahaks] `öelda et ei `toida* (rida 7) ja jätkab oma toodangu kirjeldamisega.

Naerud, millega kaasneb rohkem kui üks liigutus, esinevad argivestlustes vaid mitte-tõsistes olukordades, ametivestlustes on üks selline naer seotud ka probleemiga.

Kokkuvõttes on siinses materjalis probleemsete naerude osakaal niivõrd väike, et suhtlussituatsioone omavahel võrrelda ei ole võimalik. Mitte-tõsistes olukordades kaasnes naeruga kõige sagedamini õlgade tõstmine. Teine mitte-tõsistes olukordades sagedasti esinev liigutus oli ette nõjatumine. Probleemsetes olukordades, mida oli materjalis väga vähe, esines kõige rohkem vaevumärgatavat õlgade liikumist.

6.1.4. Markeerivate ja reageerivate naerudega kaasnevad liigutused

Siinses alapeatükis analüüsin, kas naeruga kaasnevad liigutused erinevad olukordades, kus kõnelejad kasutavad naeru enda voozu mitte-tõsiseks markeerimiseks või pehmemdamiseks, ja olukordades, kus nad kasutavad seda eelkõneleja voozule reageerimiseks. Tulemused on esitatud tabelis 32.

Tabel 32. Eri liigutuste esinemine eri naeru eesmärkide korral

	kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimine või pehmendamise		eelkõneleja voozule reageerimine	
	argi-vestlus (n = 56)	ameti-vestlus (n = 60)	argi-vestlus (n = 81)	ameti-vestlus (n = 63)
vaevumärgatav õlgade liigutamine	6	7	7	10
õlgade tõstmise	12	3	12	6
õlgade rappumise	5	5	9	9
ülakeha rappumise	1	2	4	3
pea liigutamine	1	1	2	7
ette nõjatamine	1	2	14	9
tahapoolle vajumise	0	3	0	2
edasi-tagasi liikumise	0	1	1	1
käe näo/suu ette asetamine	0	1	0	2
KOKKU	26	25	49	49

Tabelist 32 nähtub, et mõlemas vestlustüübis (kuid rohkem ametivestlustes) esineb liigutusi rohkem koos eelkõneleja voozule reageerivatele naerudega. Eriti suur on erinevus ette nõjatamisel.

Kõneleja enda voozu mitte-tõsiseks markeerimisel on argivestlustes sagedasem õlgade tõstmise, ametivestlustes õlgade vaevumärgatav liikumise. Näites 128 on katke argivestlusest, kus kolm sõpra räägivad ühise tuttava kombest saata sotsiaalmeedias kummalisi sõnumeid.

(128)

- 01 M: \$.hhh aga `iseenest ma=i=saa=`aru, ta `võtab selle `aja, \$
 02 K: .hhhhh ähäh
 03 M: \$ teeb `lahti selle sinu `aknakese=et `kirjutada sulle sinna et sa `haised. (.) a=`mitte
 04 et ta `rohkem mingit `vestlust arendaks. \$ (0.5) + mhemhe +
 M: + ((õlad t)) +
 05 R: ma=kirju- `kirjutasin `talle et ma `tean, siis saatsin ühe `selfi talle.

M alustab oma seisukohavõttu naerva häälega ja kirjeldab, kuidas ta ei mõista nende ühise tuttava käitumist (read 1, 3 ja 4). Teksti lõppu, peale lühikest pausi, lisab ta naeru, mille jooksul tõstab õlgu. Naeruga markeerib ta oma eelneva voozu mitte-tõsiseks ja kutsub kaasvestlejaid naerule.

Näites 129 on katke ametivestlusest, kus vestlevad saatejuht ja kaks külalist, kes on tulnud saatesse pitsasid proovima. Parasjagu proovitakse kartuli-hapukurgipitsat.

(129)

- 01 S2: aga väidetavalt `pitsa sellest ju alguse `saigi et Itaalia koduperenaised vaatasid mis
02 neil `kapis oli ja viskasid sinna peale ja `tuligi pitsa.
03 K1: [no vot]
04 K2: [nojah]
05 K1: aga kui sa oleks jätnud selle `juustu ainult (.) oleks juba olnd valmis. pole nagu
06 `kartul tee [pudruks ja]
07 S2: [no aga vot] `eesti köögis ei jää `juustu järele ikka jääb kartulit ja
08 [`apukurki § + hehehe +]
S2: § ((naeratab)) §-->
S2: + ((**õlad vm**)) +
09 K1: [no ikka ja] `seda küll jah.

K1 on varem öelnud, et kartuli-hapukurgipitsa on kummaline ja tundub, nagu oleks otsitud köögikappidest suvalised asjad pitsa peale (puudub katkes). Selle peale hakkab S2 pitsa ajalugu lahti rääkima – tegemist ongi toiduga, mis sündis jääkidest (read 1–2). Selle peale ütleb K1: *aga kui sa oleks jätnud selle `juustu ainult (.) oleks juba olnd valmis. pole nagu `kartul tee [pudruks ja]* (read 5–6), jäädes kindlaks oma seisukohale, et kartul ei kuulu pitsa peale. S2 hakkab K1 voorule peale rääkima, alustades voozu partikliga *no*, millega ta tõrjub K1 seisukohta (Hennoste: ilmumas). Seejärel ütleb ta: *aga vot `eesti köögis ei jää `juustu järele ikka jääb kartulit ja `apukurki* (read 7–8), esitades K1-le vastuargumenti. Voozu lõppu lisab ta ka naeru, mille ajal ta oma õlgu vaevumärgatavalt liigutab. Naeruga markeerib ta voozu mitte-tõsiseks.

Elkõneleja voozu reageerimisel on argivestlustes kõige rohkem naeruga kaasnev liigutus ette nõjatumine (14), veidi vähem esineb õlgade tõstmist (12). Ametivestlustes on sagedaseim naeruga kaasnev liigutus aga vaevumärgatav õlgade liikumine (10), seejärel õlgade rappumine (9) ja ette nõjatumine (9).

Näites 130 on katke argivestlusest, kus vestlevad kolm korterikaaslast R, M ja K.

(130)

- 01 R: =`mäletan `kunagi=gu `Alar `puhkas kogu=aeg=siss=eee `ta=oli `see=et=e (1.0)
02 eeeeeeee (0.5) ma `tulin mingi `koolist `koju akasin [juba] mingi `lõunasööki
03 M: [mhmh?]
04 R: tegema `midagi, (0.4) sis=ta `tuleb va-` lebo-
05 (0.3) ((nõudekolin))
06 K: oih
07 R: mingi: siss `võ[tab] § * võtab `leiba,
R: § ((naeratab)) -->
M: * ((naeratab)) -->
08 M: [mh]
09 M: mm?
10 R: võt=`küüslaugu`küüne s=lääb enda `tuppa lihtsalt.
11 M: | mhe hähä |
M: | ((**nõjatub ette**)) |
12 R: \$ `sõi= seda [seal `voodis,] \$

R jutustab lugu ühest nende tuttavast, kellele meeldis süüa leiba ja küüslauku (read 1, 2, 4, 7 ja 10). Vestluse ajal seisab K eemal kraanikausi juures ja peseb nõusid – katke jooksul pillab ta ühe taldriku kraanikaussi ja ütleb *oih* (rida 6). Seetõttu katkestab R ka real 4 hetkeks oma jutustuse. R-i jutustuse ajal reageerib M jätkajaga *mhmh* (rida 3), andes märku kuuldelolekust. Real 10 ütleb R: *võt= `küüslaugu `küüne s=lääb enda `tuppa lihtsalt*. (rida 10). Esimest korda jutustuse ajal R-i intonatsioon langeb, mida võib pidada märgiks sellest, et R on loo lõpetanud. Seepeale reageerib M naeruga (rida 11), mille ajal ta nõjatub ettepoole.

Naeruga kaasnes rohkem kui üks liigutus argivestlustes ainult reageerivate naerudega, ametivestlustes ühel korral ka kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeeriva naeruga.

Nii argi- kui ka ametivestlustes esineb liigutusi rohkem koos eelkõneleja voozu reageerivate naerudega. Argivestlustes on ka liigutus, mis naeruga kaasneb, eesmärgiti erinev. Koos mitte-tõsiseks markeerivate või pehmenavate naerudega esineb kõige rohkem õlgade tõstmist, eelkõneleja voozu reageerivate naerudega aga ette nõjatumist. Ametivestlustes kaasneb mõlemal eesmärgil kasutatavate naerudega kõige rohkem vaevumärgatavat õlgade liikumist.

6.1.5. Vahekokkuvõte

Eelnevates alapeatükkides keskendusin naeru ja liigutuste koosinemisele argi- ja ametivestlustes, mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades ja eri naeru eesmärkide korral.

Analüüsi käigus selgus, et mõlemas vestlustüübis esines koos naeruga liigutusi enam-vähem võrdselt. Vestlustüüpide vahel erines kõige sagedasema liigutuse tüüp – kui ametivestlustes esines kõige rohkem vaevumärgatavat õlgade liigutamist, siis argivestlustes oli kõige rohkem õlgade tõstmist. Suhtlussituatsioonide võrdluses on näha, et mitte-tõsistes situatsioonides esines rohkem eri tüüpi liigutusi, kuid kuna probleemsetes olukordades esinenud naere oli siinse materjali hulgas vähe, ei saa selle põhjal tugevaid järeldusi teha. Naeru eesmärke võrreldes on näha, et koos eelkõneleja naerule reageerivate naerudega esineb rohkem liigutusi kui kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivate või pehmenavate naerudega.

6.2. Naerva häälega kaasnevad liigutused

Siinses alapeatükis keskendun sellele, millised liigutused kaasnevad naerval häälel kõnelemisega. Argivestlustes esines 148 naervat häält, millest salvestistelt on näha 126. Liigutust kaasnes 19 naerva häälega. Ametivestlustes esines 184 naervat häält, millest salvestistelt on näha 145. Liigutus kaasnes 17 naerva häälega. Seega kaasneb naerva häälega vähem liigutusi kui naeruga.

Naerva häälega kaasnevad liigutused olid üldjoontes samad, mis naeruga kaasnevad – erinevused seisnesid selles, et naerva häälega kaasnevate liigutuste tüüpe on vähem ja naerva häälega kaasnes ühel juhul ka käega vastu lauda löömine. Tabel 33 illustreerib eri liigutuste tüüpe ja nende esinemist ameti- ja argivestlustes.

Tabel 33. Naerva häälega kaasnevad liigutused ameti- ja argivestlustes

liigutus	argivestlus (n = 126)	ameti-vestlus (n = 145)
vaevumärgatav õlgade liigutamine	3	10
õlgade tõstmine	6	3
õlgade rappumine	5	1
ülakeha rappumine	4	2
pea liigutamine	0	1
käega löömine	1	0
KOKKU	19	17

Kuigi naerva häälega koosinevate liigutuste hulk on väike, saab öelda, et naerva häälega kaasnevate liigutuste põhitüüp on sama, mis oli naerulgi. Argivestlustes on kõige rohkem õlgade tõstmist, ametivestlustes õlgade vaevumärgatavat liigutamist. Peale õlgade liigutamise esineb vaid üks pea liigutamine ja üks käega löömine. Seega kaasnevad naerva häälega peaaegu alati just õlgade liikumised.

Naerva häälega kaasnevad liigutused võisid esineda pika naerva hääle ajal, kindla sõna ajal või vahetult enne naeru.

Enamiku naervate hääle ajal, millega kaasnes liigutus, kasutas kõneleja ka kõnesisest naeru (argivestlustes 17, ametivestlustes 13 korral).

Koos pikema naerva hääle lõiguga esines ülakeha rappumist. Näites 131 on katke kahe sõbranna vestlusest, kes parasjagu arutavad, kuidas A peaks oma loengutes õppetööd läbi viima.

(131)

- 01 A: `jah, võibolla=`tõesti. et=`igaüks valmistab `ette=ja (0.4) *et*=`teeme natuke::
 02 `noh (0.2) >teeme=natuke=nagu=` põhikooli \$ selles? <\$= + hehheh +
 A: + ((õlad t)) +
 03 E: [mhmh?]
 04 A: [e:t]=eeee=@ja=`siis=õõ `vastavad?
 05 (0.2)
 06 A: .hhh \$`enne=i=`ütlet? \$ =hehe .hhh `a:ga=kui=`ettekanne=on=
 07 + \$l(h)äbi?=`s(h)iis=ma=ütlen=`kes:@ \$ +
 A: + ((õlad h))----- +
 08 E: =jaa=
 09 A: =\$kes= + **küs(h)ivad** + [oma=`küsimused,\$]
 A: + ((õlad h)) +
 10 E: [jaa jaa=]`täpselt?

A kirjeldab, mismoodi õppetöö protsess võiks välja näha (rida 1), ja lisab humoorika kommentaari: *teeme=natuke=nagu=`põhikooli \$ selles?*, mille lõpus ta kasutab naervat häält ja hakkab naerma, et öeldut humoorikaks markeerida. Seejärel jätkab ta protsessi kirjeldust (read 4, 6), kasutades vahepeal nii naervat häält kui ka naeru. Pärast naeru jätkab ta hetkeks tõsise häälega, kuid siis naaseb naerva

hääle juurde, mille ajal ta ka liigub – tema ülakeha rappub rütmiliselt: `a:ga=kui=
`ettekanne=on=+ \$l(h)äbi?=`s(h)iis=ma=ütlen=`kes:@ \$ + (rida 7). Rappu-
mine lõpeb hetkel, kus E võtab korraks voo üle, öeldes *jaa* (rida 8). Seejärel
hakkab A uuesti naerva häälega rääkima, kuid liigutus toimub vaid ühe sõna peal:
küs(h)ivad. Siinkohal kasutab A ka kõnesisest naeru. Mõlemas naerva häälega
öeldud lõigus, kus kõneleja ölad liiguvad, on sõnade sees ühtlasi kõnesisene naer
(ingl *interpolated laugh particles* ehk IPA, vt Potter, Hepburn 2010), mis tõttu
võib eeldada, et liigutus on seotud just IPA-dega, mitte otseselt naerva häälega.

Näites 132 on katke samast vestlusest, millest pärines näide 131. Siin toimub
liikumine naerva hääle ajal, mis eelneb naerule.

(132)

- 01 A: no`jah,=ma=i=`teagi=>kuidas=sis=peaks `tege ma et=ta=nagu `nad peavad
02 enne=se- < `kõik peavad selle enne [`läbi kompama]
03 E: [jaa `mina] `mina=`küll=teeks=ni.
04 (1.9)
05 E: sest=meil=`Soomes=`oli täpselt=nimodi=et=äää (0.6)
06 kui=siin=eee=`Eestis=on=onju=`nimodi=et=umbes=lähed=`seminari=onju, (0.8)
07 >`keegi=teeb= oma=`seminari `ettekande=ja=sis< `oponent=on
08 `lugend=seda=sest =[`opo]nendil=on `KOHUST(H)US + [\$ONJU\$=HUHU] +
E: + ((ölad r)) -----+
09 A: [mm] [jaa `jah]

E kirjeldab oma kogemusi õpingutega Soomes (read 5–8) ning lisab lõppu
humoorika kommentaari: *opondendil=on `KOHUST(H)US \$ONJU\$* (rida 8). Ta
ölad hakkavad rappuma naerva häälega öeldud sõna *onju* ajal, rappumine jätkub
ka naeru ajal.

Analüüs näitas, et naerva häälega on seotud liigutused enamasti sel juhul, kui
lisaks naervale häälele kasutab kõneleja ka kõnesisest naeru või kui naerev hääle
paikneb enne naeru. Liigutused on üldjoontes samad, mis esinevad ka koos
naeruga, kuid naerva hääle puhul oli üks juht, kus kõneleja lõi käega vastu lauda.
Sellist liigutust naeru korral ei esinenud. Kuna naerva häälega seotud liigutusi oli
väga vähe, ei ole sinne analüüs keskendunud sellele, millised ja kui sagedased
on liigutused eri suhtlussituatsioonis ja eri naerva hääle eesmärkide korral. Küll
aga vaatlesin, kuidas erinevad naerva häälega seotud liigutused vestlustüüpides.
Tulemus oli üsna sarnane sellele, mis kehtis ka naeru korral – liigutuste hulk
naerva häälega kõnelemise ajal oli mõlemas vestlustüübis sama. Ametivestlustes
domineeris liigutustest õlgade vaevumärgatav liigutamine ja argivestlustes õlgade
tõstmine.

6.3. Vahekokkuvõte

Siinses peatükis analüüsisin naerude ja naervate häältega koos esinevaid ülakehaliigutusi ning seda, kuidas on need seotud vestlustüübi, suhtlusolukorra ja naeru eesmärgiga. Selleks analüüsisin 149 naeruga ja 17 naerva häälega kaasnenud liigutust. Kuna naerva häälega kaasnevaid liigutusi oli materjalis väga vähe, siis analüüsisin nende puhul vaid seda, kuidas erineb naerva hääle kasutus argi- ja ametivestlustes.

Keskne naeruga kaasnev ülakeha liigutus oli õlgade liikumine, mis moodustas koos keha rappumisega 68% liigutustest. Analüüs näitas, et selles saab eristada kolme varianti: vaevumärgatav õlgade liikumine, õlgade tõstmine ja õlgade raputamine, mida kasutatakse osalt erinevalt. Lisaks esines kogu ülakeha hõlmav ülakeha rappumine, mis hõlmas endas samuti õlgade liikumist. Kõik õlgade liigutused algasid ja lõppesid koos naeruga.

Teise rühma moodustas keha ette ja taha liikumine (23%). Seda leidis kolm varianti. Keskne (26 juhtu) on ettepoole liikumine, mille korral vajub kõneleja naerdes ette. Tahapoole liikumisel vajub kõneleja taha, edasi-tagasi liikumine väljendub selles, et kõneleja keha liigub ette-taha suunal. Kehaliikumised algasid ja lõppesid valdavalt naeruga samal ajal. Esines kolm naerust pikemat ettenõjatumist ja kaks naerust lühemat ettenõjatumist.

Harva esines pealiigutusi (11 näidet) ja käe näo või suu ette asetamist (3 korda). Ka need algasid ja lõppesid valdavalt naeruga samal ajal, esines üks naerust pikem ja üks naerust lühem peatõstmine. Pealiikumiste seas eristusid noogutamised, mis olid nõustumise märgid, mitte naeruga kaasnevad liigutused.

Naere, millega kaasnes rohkem kui üks liigutus, oli argivestlustes 6 ja ametivestlustes 7. Enamasti esinesid koos õlgade liikumine ja ülakeha ette või tahapoole liikumine.

Nii ameti- kui ka argivestlustes kaasnes liigutusi naerude ja naervate häältega võrdselt. Erinevus oli kõige sagedasema liigutuse tüübis – ametivestlustes kaasnes naeruga enamasti õlgade vaevumärgatav liigutamine, argivestlustes aga suurema amplituudiga õlgade tõstmine. Ühe naeru ajal esines mitu liigutust vaid mitte-tõsisest olukordades.

Kui vaadata liigutuste varieerumist suhtlusolukordade lõikes, on näha, et probleemsetes olukordades oli siinse materjali seas vähe naere, mis ei lase teha põhjalikke järeldusi liigutuste varieerumise kohta eri suhtlusolukordades. Mitte-tõsisest olukordades esines nii argi- kui ka ametivestlustes rohkem õlgade tõstmist ja ette nõjatumist.

Liigutused kaasnesid sagedamini reageerivate naerudega. Samuti esines reageerivate naerudega koos rohkem ette nõjatumist. Ka mitme liigutusega seotud naerud olid enamasti reageerivad naerud.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et siinse materjali hulgas olid naeruga kaasnevatest liigutustest ülekaalus õlgadega seotud liigutused, millest argivestlustes oli levinuim õlgade tõstmine ja ametivestlustes õlgade vaevumärgatav liikumine. Enamasti esines naeruga koos üks liigutus, mis kestis ka kogu naeru aja, seejuures kõik õlgadega seotud liigutused algasid ja lõppesid koos naeruga. Naerva häälega kaasnevad liigutused on peaaegu alati seotud õlgadega. Naervad hääled, mille ajal kõnelejad liigutavad, sisaldavad enamasti kõnesisest naeru või eelnevad naerule.

7. KOKKUVÕTE JA ARUTELU

Väitekirja teema oli naer ja naerev hääle eesti suulises suhtluses. Sinne väitekirja on esimene põhjalik naeru ja naerva hääle käsitus eesti keeles, naerva hääle käsitus on olnud napp ka mujal maailmas. Väitekirja jätkas siinkirjutaja varasemat uurimust, milles on käsitletud naeru ja naerva hääle esinemist mitte-tõsisetes ja probleemsetes situatsioonides nii argi- kui ka ametivestlustes (Annuka 2019, 2020). Väitekirja eesmärk oli vastata järgmistele küsimustele.

- Millised on eesti suhtluses esinevad naerud?
- Kui pikad on eesti suhtluses esinevad naerud ja naervad hääled?
- Kus paiknevad naerud ja naervad hääled kõnevoorus?
- Kuidas jätkub vestlus pärast naeru või naervat häält?
- Kuidas on naeru ja naerva häälega seotud naeratamine?
- Millised liigutused kaasnevad naeru ja naerva häälega?

Seejuures võrdlesin kõikide teemade puhul naeru ja naerva hääle esinemist argi- ja ametivestlustes, mitte-tõsisetes ja probleemsetes situatsioonides ning seda, kas kõnelejad kasutasid naeru ja/või naervat häält enda voo- rult mitte-tõsiseks markeerimisel või eelkõneleja voo- rult reageerimisel, et leida, kuidas need tegurid naeru ja naervat häält mõjutada võiksid.

Väitekirja koosnes kahest osast. Esimene osa oli sissejuhatav, milles andsin ülevaate uurimuse eesmärgist, meetodikast, analüüsiprotseduurist, materjalist ning varasemast naeru ja naervat häält käsitlevast uurimusest. Töö teine osa ehk uurimuslik osa jagunes viieks. Teises peatükis analüüsisin naeru omadusi ning naeru ja naerva hääle pikkuseid. Kolmandas peatükis keskendusin naeru ja naerva hääle paiknemisele kõnevoorus. Peatükk neli käsitles seda, mis juhtub vestluses pärast naeru ja naervat häält ning milline on vestluspartneri reaktsioon. Viimasel peatükis analüüsisin naeru, naerva hääle ja naeratuse koosesinemist. Peatükk kuus analüüsisin naeru ja naerva häälega kaasnevaid liigutusi.

Uurimuse aluseks oli 16 argi- ja 80 ametivestlust, millest analüüsisin 463 naeru, 492 naervat häält ja 207 mõlemat sisaldavat voo- ru. Uurimus oli nii kvalitatiivne kui ka kvantitatiivne. Kvalitatiivne uurimuse osa järgis suhtluslingvistika ja vestlusanalüüsi raamistikku, töö kvantitatiivses osas on tulemuste kontrollimiseks kasutatud hii-ruut-testi ja t-testi. Lähenemiste osas olid peatükid erinevad. Kvantitatiivne oli 2. peatükk, milles uurisin naeru omadusi ja naeru ja naerva hääle pikkusi, kuna erinevused naeru omaduste esinemissageduste ning naeru ja naerva hääle pikkuste vahel eri vestlustüüpides ja suhtlussituatsioonid on enne- kõike kvantitatiivsed. Seega oli siinkohal järelduste tegemiseks vaja sooritada statistilised testid. Uurimuse kvalitatiivsetes osades olen samuti esitanud arv- andmeid, et naeru ja naerva hääle varieerumist vestlustüüpides, suhtlusolu- kordades ja nende eesmärkide lõikes võrrelda. Kuna selles uurimuse osas oli fookus kvalitatiivsel analüüsil, ei ole arvandmetel rakendatud statistilisi teste.

Lähtudes püstitatud uurimusküsimustest jagan arutelu osadeks.

Millised on eesti suhtluses esinevad naerud?

Siinse töö kollektsioonis on esindatud kõik kolm naeru tüüpi, mida varasemad uurimused on välja toonud: lahtised, kinnised ja segatüüpi naerud (Bachorowski jt 2001). Seejuures oli materjali hulgas 67% lahtiseid, 29% kinniseid ning 4% segatüüpi naere. Varasemas uurimuses (Bachorowski jt 2001), kus vaadati humoorikatele videotele reageerivate inimeste naerude tüüpe, oli kõige sagedasem naeru tüüp kinnine naer. Seega ei kattu siinse töö tulemused varasema uurimusega. Samas võib öelda, et tulemused on samasuunalised. Humoorikate videote vaatamine on tõlgendatav kui mitte-tõsine argisituatsioon, milles naer moodustab omaette voo. Ka sinne uurimus näitas, et argisuhtluses ja mitte-tõsises olukorras on vähem lahtisi naere ning eraldi kõnevooru moodustavad naerud on pigem kinnised.

Peatükis analüüsisin, kuidas naeru tüüpide osakaalud varieeruvad argi- ja ametivestlustes, mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades, eri naeru eesmärkidel ja eri voo osades. Tulemuste valiidsuse kontrollimiseks kasutasin hii-ruut-testi. Analüüsist on kõrvale jäetud segatüüpi naerud, kuna nende hulk materjalis on liiga väike, et selle põhjal statistilisi järeldusi teha.

Naeru tüüpide esinemissageduse ja osakaalu erinevuse analüüs argi- ja ametivestlustes näitas, et kuigi mõlemas vestlustüübis domineerivad lahtised naerud, on argivestlustes nende osakaal väiksem kui ametivestlustes. See tulemus leidis kinnitust ka statistilise testi abil.

Naeru tüüpide esinemise võrdlus eri suhtlussituatsioonides näitas, et nii probleemsetes kui ka mitte-tõsistes situatsioonides on eesti suhtluses tugevalt ülekaalus lahtised naerud, seda nii ameti- kui ka argivestlustes. Seejuures argivestlustes ei varieerunud naeru tüüp sõltuvalt sellest, kas see esines mitte-tõsises või probleemses olukorras. Ametivestlustes aga oli erinevus olemas – mitte-tõsistes olukordades oli lahtiste naerude osakaal väiksem kui probleemsetes olukordades. Siiski ei olnud tegemist statistiliselt olulise tulemusega.

Naeru tüüpide osakaal voo mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel ning eelkõneleja voo reageerimisel oli mõlemas vestlustüübis sarnane – kinniste naerude osakaal oli suurem reageerivatel naerudel, lahtiste naerude osakaal aga kõneleja voo mitte-tõsise markeerimisel või probleemi pehmendamisel. Siiski oli mõlemas vestlustüübis tegemist statistiliselt ebaoluliste tulemustega.

Naeru asukoht voo sees mõjutas naeru tüübi osakaale mõlemas vestlustüübis samasuunaliselt – eraldi kõnevoorus asuvate naerude seas oli suurem osakaal kinnistel naerudel, kõnevooru sees olevatel aga lahtistel. Erinevuse olulisust kinnitas ka statistiline test.

Kui võrrelda neid tulemusi kolmandas peatükis vaadeldud naeru asukoha tulemustega, on näha, et reageerivad naerud esinevad tihedamini eraldi kõnevoorus (vt tabel 27). Samuti näeme, et reageerivaid naere esineb rohkem mitte-tõsistes olukordades (vt tabel 27). Seega on sinne tulemus, et sagedamini on kinnised eraldi kõnevoorus paiknevad, eelkõneleja voo reageerivad naerud, ootus-pärane.

Eraldi kõnevoorus paiknevad naerud võivad olla pigem kinnised seetõttu, et kui kõneleja ei ole parasjagu hääles, on ta suu suletud, mistõttu on kinnine naer tema jaoks optimaalsem. Kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivad naerud, mis on tihedamini voozu sees (vt tabel 24) või kolmandal positsioonil, kuid siiski mitte kaugel kõneleja viimasest voozusest. Sellisel juhul on kõneleja suu suurem tõenäosusega avatud ning tulemuseks on lahtine naer.

Naeru vokaali analüüsi käigus selgus, et nii argi- kui ka ametivestlustes on domineeriv vokaal *e*. Vokaali *e* või vokaaliühendit, mis sisaldab vokaali *e* esines 80% argivestluste ja 91% ametivestluste naerudest. Tulemus kattub varasema uurimusega, kus on leitud, et naeru vokaal võiks olla *e*-sarnane švaavokaal (Ruch, Ekman 2001). Seega eesti materjali põhjal ei erine naeruvokaal eesti keeles.

Kui pikad on eesti suhtluses esinevad naerud ja naervad hääled?

Naeru pikkuse uurimisel on varasem uurimus keskendunud täpsemalt naerulöökide pikkusele. Siinses uurimuses keskendusin aga naerulöökide arvule ja naeru ajalisele kestusele. Siinkirjutajale teadaolevalt ei ole naeru pikkuse varieerumist ja selle seost vestluses toimuvaga või naeru paiknemisega varem uuritud.

Naerude pikkuste analüüsil mõõtsin naeru pikkused ajalisel, samuti arvestasin naerulöökide arvu naerus. Analüüsi tulemusena selgus, et argivestluste naerud on keskmiselt pikemad (0,72 sekundit või 2,33 naerulööki) kui ametivestluste naerud (0,59 sekundit või 2,00 naerulööki). Tulemus on ka statistiliselt oluline. Samuti on argivestluste naeru pikkus varieeruvam, kui seda on ametivestluste naer (vt joonis 5).

Naeru keskmine pikkus suhtlusolukordade lõikes oli argivestlustes üsna sarnane, probleemsetes olukordades esinevad naerud olid ajalisel keskmiselt veidi pikemad. Tulemus ei olnud siiski statistiliselt oluline. Ametivestlustes oli aga suhtlusolukordade lõikes selge ja statistiliselt oluline erinevus – mitte-tõsistes olukordades esinevad naerud olid nii ajalisel kui ka löökide arvult keskmiselt pikemad kui probleemsetes olukordades esinevad naerud.

Naeru keskmine pikkus erines ka sõltuvalt naeru eesmärgist ehk sellest, kas kõneleja kasutas naeru mitte-tõsise markeerimiseks või probleemi pehmendamiseks või eelkõneleja voozule reageerimiseks. Mõlemas vestlustüübis oli suund sarnane – pikemad olid eelkõneleja voozule reageerivad naerud, lühemad kõneleja voozu modifitseerivad. Argivestlustes ei olnud erinevus statistiliselt oluline, ametivestlustes aga oli.

Naeru keskmine pikkus sõltus sellest, kus naer kõnevoorus paikneb, mõlemas vestlustüübis ühtmoodi – eraldi kõnevoorus paiknevad naerud olid pikemad, kõnevooru sees paiknevad aga lühemad. Mõlemas vestlustüübis oli tulemus ka statistiliselt oluline.

Seega oli naeru keskmine pikkus ametivestlustes seotud suhtlusolukordade, naeru eesmärgi ja naeru positsiooniga voozusest, argivestlustes oli oluline aga vaid naeru positsioon voozusest. Varasemates uurimustes toodud naerude keskmised pikkused on väga varieeruvad. Bachorowski jt (2001) leidsid, et keskmine naeru

pikkus võiks olla 0,17 sekundit, mis on väga erinev siinse töö tulemustest. Ühtlasi leidsid nad oma uurimuses, et naerulöökide arv naerus on väga varieeruv. Ka seda tulemust siinse töö ei kinnita – kõige väiksem keskmine naerulöökide arvu ja kõige suurema keskmise naerulöökide arvu vahe siinse materjali hulgas on vaid 0,96 naerulööki. Seega on naerulöökide arvult siinse töö naerud üsna ühetaolised. Tulemuste erinevus on ilmselt seotud uuritava materjali erinevusega. Varasemad uurimused on tehtud laborisituatsioonides ning keskendunud üldjuhul mitte-tõsistele argisituatsioonidele, kus naer moodustab omaette voo.

Naerva häälega öeldud sõnade keskmine arv oli mõlemas vestlustüübis pea võrdne – argivestlustes 5,07 sõna ning ametivestlustes 4,99 sõna. Erinevus ei olnud ka statistiliselt oluline. Mõlemas vestlustüübis oli keskmine naerva häälega öeldud sõnade arv väga varieeruv (vt joonis 6). Keskmine naerva häälega öeldud sõnade arv oli mõlemas vestlustüübis mitte-tõsistes olukordades pikem kui probleemsetes olukordades. Tulemuse olulisust kinnitasid ka statistilised testid. Kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate naervate häälte keskmine pikkus oli pikem mõlemas suhtlustüübis. Naerva hääle asukoht voo aga naerva häälega öeldud sõnade arvu ei mõjutanud.

Kui võrrelda omavahel naeru ja naerva hääle pikkuseid, saab öelda, et suhtlusolukorrad mõjutavad naeru ja naerva hääle pikkuseid sarnaselt – mitte-tõsises olukorras on naerud ja naervad hääled pikemad, probleemsetes olukordades lühemad (naerude puhul küll vaid ametivestlustes). Siin võib põhjus olla olukordade olemuslikus erinevuses – mitte-tõsises olukorras on inimene pingevabam, kutsub vestluspartnerit naerule või võtab vastu naerukutset; probleemses olukorras ei tunne kõneleja ennast aga nii vabalt. Naeru ja naerva hääle eesmärgi mõju on aga vastupidine. Kui naeru puhul olid pikemad eelkõneleja voo reageerivad naerud (tulemus ei olnud argivestlustes küll statistiliselt oluline), siis naerva hääle puhul olid pikemad just mitte-tõsistust markeerivad naervad hääled. Siinkohal on oluline märkida, et eelkõneleja voo reageerivaid naervaid hääli oli materjalis vähe ning need koosnesid enamasti lühikesest tagasisidest, mistõttu tulemus on ootuspärane. Naeru ja naerva hääle eesmärk ei mõjuta nende pikkust sarnaselt, varieeruvus on suur ka mõlema nähtuse siseselt. Asukoht voo mõjutab naeru pikkust, kuid naerva hääle pikkus ei ole asukohaga seotud. Naerva hääle pikkus võib asukohati varieeruvam olla seetõttu, et naerva hääle voo sisse integreerimisel ei pea kõneleja kõnet katkestama. Naeru puhul on aga kõneleja sunnitud seda tegema, mistõttu on kõnevooru sees olevad naerud lühemad.

Kus paiknevad naerud ja naervad hääled kõnevoorus?

Kolmandas peatükis keskendus sellele, kuidas varieerub naeru ja naerva hääle paiknemine kõnevoorus eri vestlustüüpides, suhtlussituatsioonides ja eri eesmärgi korral. Järgnevalt esitan põhitulemused eraldi kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate ning eelkõneleja voo reageerivate naerude ja naervate häälte kohta.

Argivestlustes paiknesid kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud üle pooltel kordadest eraldi kõnevoorus. Sellisel juhul

kasutati naeru selleks, et pehmendada või mitte-tõsiseks markeerida enda eelnevat voo, millele vestluspartner oli juba mingil viisil reageerinud. Naeru kolmandal positsioonil paiknemist on kirjeldanud ka varasem uurimus (Holt 2016). Lisaks võisid naerud paikneda voo lõpus. Sellised naerud toimusid lõpetamisjärgsete hoiakumarkeritena, millega kõneleja tagantjärele voo pehendas või mitte-tõsiseks markeeris (vt ka Schegloff 1996; Shaw jt 2013). Voo alguses paiknevaid naere oli argivestlustes marginaalselt, voo keskel naere ei esinenud.

Ametivestlustes oli naerude paiknemine teistsugune. Neis esines suurem osa naerudest voo lõpus, millele järgnesid võrdselt voo keskel paiknevad ja eraldi kõnevoorus paiknevad naerud. Ka siin toimusid voorulõpulised naerud probleemi pehmedaja või mitte-tõsise markeerijana. Voo keskel paiknevaid naere esines vaid ametivestlustes. Naer võis seejuures paikneda voo sees kahe lausungi vahel (sagedasem probleemsetes olukordades) või sageli kohtades, kus kõnelejad jätsid hetkeks lausungi pooleli, et naerda (sagedasem mitte-tõsistes olukordades). Sellised naerud markeerisid mitte-tõsiseks või pehendasid parasjagu pooleli olevat voo.

Seega oli mõlemas vestlustüübis naer enamasti kasutusel tagantjärele mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmedamisel. Ametivestlustes aga esines ka voo keskel paiknevaid naere. Osa neist, mis paiknesid kahe lausungi piiril, markeerisid mitte-tõsiseks või pehmedasid samuti lõppenud lausungit, kuid osa paiknes ka lausungi keskel, markeerides või pehmedades nii käsi olevat lausungit.

Varasema uurimuse järgi paikneb naer alati lähedal sellele kõneüksusele, millega ta koos käib (Glenn 2003: 49). Siinsete tulemuste põhjal näeme, et argivestlustes paikneb naer sageli eraldi kõnevoorus, markeerides mitte-tõsiseks kõneleja eelneva voo, või selle voo lõpus, mida ta modifitseerib. Ametivestlustes on aga sage ka voo keskel paiknev naer, mis järgneb vahetult üksusele, mida naeruga markeeritakse. Seega on argivestlustes naeruga markeeritava kõneüksuse ja naeru vahe suurem kui ametivestlustes. Erinevuse põhjus võib olla selles, et ametivestlustes on kõnelejal suurem surve teha kindlaks, et teda mõistetakse õigesti. Seetõttu paiknevad naerud nende voorude lõpus või keskel, mida kõnelejad mitte-tõsiseks markeerida või pehmedada soovivad. Argivestlustes on aga suhtlus vabam, mistõttu naer võib tihedamini paikneda mitte-tõsiseks markeeritavast või pehmedavast voo kaugemal.

Mitte-tõsistust markeerivate ja pehmedavate naervate hääle puhul olid paiknemises erinevused nii vestlustüübiti kui ka suhtlussituatsiooniti. Argivestlustes hõlmas naerev hääle mitte-tõsises olukorras enamasti kogu kõnevooru, vähem voo lõpuosa ja veel vähem muud voo osa, probleemses olukorras olid domineerivad aga voo lõpuosa hõlmavad naervad hääled, seejärel kogu voo hõlmavad ja voo keskosa hõlmavad naervad hääled. Ametivestlustes oli mitte-tõsises olukorras kõige rohkem voo keskosa hõlmavaid naervaid hääli, vähem voo lõpuosa hõlmavaid ja tervet voo hõlmavaid. Probleemses situatsioonis domineerisid sarnaselt argivestlustele ka siin voo lõpuosas paiknevad naervad hääled, seejärel voo keskosas. Seega probleemsetes olukordades pehmedas naerev hääle mõlemas vestlustüübis probleemset voo tagantjärele, paiknedes voo lõpuosas ja pehmedades eelneva voo sisu. Mitte-tõsistes olukordades

markeerisid argivestlustes kõnelejad naerva häälega enamasti mitte-tõsiseks kogu voozu, ametivestlustes aga voozu sees konkreetseid sõnad, mida kõnelejad naerva häälega mitte-tõsiseks markeerida või pehmenada soovisid.

Tulemustest on näha, et naerva hääle paiknemine kõnevoorus varieerub oluliselt rohkem kui naeru paiknemine. Probleemses olukorras domineerisid nii argikui ka ametivestlustes voozu lõpuosas paiknevad naervad hääled. Sellisel juhul pehmenada naerev hääle tagantjärele voozu potentsiaalset probleemset sisu. Mitte-tõsises olukorras olid argivestlustes kõige sagedasemad tervenisti naerva häälega öeldud voozud, ametivestlustes voozu keskel paiknevad. Erinevus võib tulla taaskord vestlustüüpide iseärasustest – argivestlustes on suhtlemine vabam ja kõnelejad ei tunne vajadust täpselt markeerida, milline voozu osa on mitte-tõsine; ametivestlustes aga valivad kõnelejad teadlikumalt, millist voozu osa nad mitte-tõsiseks markeerida soovivad. Seega, sarnaselt naerule, on ametivestlustes naervad hääled paigutatud täpsemalt selle voozu osa peale, mida soovitakse pehmenada või mitte-tõsiseks markeerida.

Kui vaadata naerva hääle piire, näeme, et naerev hääle võib alata koos lausungi või voozu algusega, kuid sagedamini alustab kõneleja naerva häälega kõnelemist voozu sisu seisukohalt olulisel sõnal. Mitte-tõsises olukorras võib selleks olla nalja tuumsõna, probleemses olukorras aga probleemi põhjustav sõna (eriti järjeotsimiste korral). Naerva hääle lõpud on tugevamalt seotud lausungipiiride või voozupiiridega. Siit võib järeldada, et naerev hääle on veelgi tugevamalt seotud just selle voozu osaga, mida see pehmenada või mitte-tõsiseks markeerib. Probleemsetes olukordades on seda varem analüüsitud keskendudes just kõnesisesele naerule, mis võib samuti paikneda kõneleja seisukohalt probleemsel sõnal (Hepburn, Potter 2010), mitte-tõsiste olukordade puhul seda seost siinkirjutajale teadaolevalt varem mainitud ei ole. Küll aga on varasem uurimus käsitletud hääletooni muutust kaudkõne edastamisel ja imiteerimisel. Neis uurimustes on leitud, et kaudkõne edastamise alguses ning imiteerimise alguses muudab kõneleja hääletooni, et anda selgemalt edasi kõne osa, mis ei ole tema oma. (Couper-Kuhlen 1996, 1999) Tulemus sarnaneb siin leituga, kus kõnelejad alustavad naerva häälega kõnelemist hetkel, mil jõuavad voozu mitte-tõsise või probleemse osani.

Naer ja naerev hääle, mis paiknesid koos ühes kõnevoorus, hõlmasid argivestluste mitte-tõsistes olukordades rohkem kui pooltel kordadest kõnevooru, veidi vähem oli neid voozu lõppudes. Voozu keskel ja alguses esines neid marginaalselt. Probleemses olukorras oli kogu voozu hõlmavate naervate hääle ja naerude osakaal veelgi suurem, järgnesid voozu alguses paiknevad ja voozu lõpus paiknevad naerud ja naervad hääled. Voozu keskel probleemses olukorras kõneleja voozu pehmendavaid naere ja naervaid hääli ei esinenud. Ametivestlustes paiknes nii mitte-tõsistes kui ka probleemsetes olukordades enim naeru ja naerva hääle kombinatsioon voozu lõppudes. Mitte-tõsistes olukordades oli pea sama palju ka voozu keskel paiknevaid naeru ja naerva hääle kombinatsioon, vähem kogu voozu hõlmavaid ja marginaalselt voozu alguses paiknevaid. Probleemsetes olukordades olid teisel kohal kogu voozu hõlmavad naerud ja naervad hääled, seejärel tulid voozu keskel paiknevad ja marginaalselt oli voozu alguses paiknevaid naere ja naervaid hääli.

Kombinatsioonidest domineeris kooslus naerev hää + naer, mis hõlmas enamasti kas kogu kõnevooru või paiknes vooru lõpus. Vooru lõpuosas paiknev naerev hää algas enamasti vooru sisu seisukohast olulis(t)el sõna(de)l. Teisel kohal oli kombinatsioon naer + hää, mis ametivestlustes oli sage just probleemide pehmendamisel. Mitte-tõsises olukorras võis aga naeru + naereva hääle kombinatsioon esinev naer olla reaktsioon eelkõneleja voorule, naerev hää markeerida aga kõneleja enda käesoleva vooru mitte-tõsidust. Enamik naer + naerev hää kombinatsioone hõlmasid kas kogu vooru või paiknesid vooru lõpus. Viimasel juhul paiknes naer kas kahe lausungi piiril või vooru keskel kohas, kus kõnelejad olid vooru hetkeks pooleli jätnud. Kolmas kombinatsioon oli naerev hää + naer + naerev hää, mida esines vaid vooru keskel ja lõpus. See oli levinum just ametivestlustes. Naervad hääled algasid sellisel juhul vooru keskel lausungi lõpus, naer paiknes enamasti kahe lausungi vahel.

Eelkõneleja voorule reageerimisel esinesid nii naerud, naervad hääled kui ka mõlema kombinatsioonid enamasti eraldi kõnevoorudes. Vähem esines vooru algusosas paiknevaid naere, naervaid hääli ja mõlema kombinatsioone. Vaid naerud võisid paikneda ka tõsise häälega öeldud vooru lõppudes, seejuures argivestlustes pärast lühikest tagasisidevooru (*jah, selge*) või ametivestluste probleemsetes situatsioonides pikemate probleemsele voorule reageerivate voorude lõpus.

Kokkuvõttes saab väita, et mitte-tõsidust markeerivad või pehmendavad naerud paiknevad suures osas kas eraldi kõnevoorus või vooru lõpus, markeerides nii tagantjärele kõnelejate voore mitte-tõsiseks või pehmendades potentsiaalseid voorus sisalduvaid probleeme. Naerev hää võis mitte-tõsiduse markeerimisel või probleemi pehmendamisel paikneda kõikides vooru osades, hõlmates nii täpselt selle vooru osa, mida kõnelejad mitte-tõsiseks markeerida või pehmendada soovisid. Juhul, kui naerev hää hõlmas kogu vooru, markeeris see enamasti vooru mitte-tõsist sisu. Vooru lõpuosas võis aga naerev hää sarnaselt naerule ja varasemas uurimuses mainitud kasutusele (Potter, Hepburn 2010, Shaw jt 2013) pehmendada või mitte-tõsiseks markeerida vooru tagantjärele. Reageerivate naerude puhul olid eraldi kõnevoorus paiknevad naerud eriti domineerivad, reageerivad naervad hääled võisid paikneda vaid eraldi kõnevoorus või kõnevoorude algusosas.

Uute tulemustena, mida siinkirjutajale teadaolevalt varem käsitletud ei ole, ilmnes, et eraldi kõnevoorus paiknev naer, mis on suunatud kõneleja eelmisele voorule, võib esineda ka probleemsetes olukorras. Teiseks ilmnes, et naerev hää võib nii mitte-tõsistes kui ka probleemsetes olukordades paikneda täpselt neil sõnadel, mida kõneleja soovib mitte-tõsiseks markeerida või pehmendada. Varem on mainitud, et nii võib paikneda kõnesisene naer just probleemsetes olukordades (Potter, Hepburn 2010). Kolmandaks, naer ja naerev hää paiknevad ametivestlustes lähemal sellele vooru osale, mida kõneleja pehmendada või mitte-tõsiseks markeerida soovib. Argivestlustes võis aga naeru ja naeru ajendava üksuse vahe olla suurem.

Kuidas jätkub vestlus pärast naeru või naervat häält?

Neljandas peatükis keskendusin sellele, kuidas jätkub vestlus pärast naeru või naervat häält.

Mitte-tõsistes olukordades on naer ja naerev häält tõlgendatavad kui naerukutsed (Jefferson 1979). Analüüsi käigus selgus, et naer ja naerev häält ning nende kombinatsioonid jäävad siiski tihti reaktsioonita. Seda sageli just seetõttu, et tegemist on juba teisel positsioonil asuvate ehk reageerivate naerude ja/või naervate häälttega.

Analüüsis selgus, et kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerimisel sai vestluspartnerilt reaktsiooniks naeru ja/või naerva hääle argivestlustes 12% naerudest, 31% naervatest häälttest ja 25% naeru ja naerva hääle kombinatsioonidest; ametivestlustes 18% naerudest, 25% naervatest häälttest ja 21% naeru ja naerva hääle kombinatsioonidest. Tulemustest on näha, et kõige vähem reageeriti kõneleja mitte-tõsistust markeerivatele naerudele. Siinkohal võib põhjuseks olla see, et naer on neist kolmest ainus, mis võib paikneda kolmandas positsioonis ehk mitte-tõsistust markeerida alles pärast vestluspartneri reaktsiooni.

Juhul, kui kõneleja naeru või naerva häälega vormistatud naerukutsesele ei järgnenud vestluspartneri naeru või naervat häält, võis vestlust jätkata vestluspartner või kõneleja ise.

Argivestlustes jätkas sagedamini vestlust vestluspartner. Enamasti jätkasid vestluspartnerid vestlust samal teemal. Seda, et vestluspartnerid jätaavad naerukutsesele vastamata, kui nad soovivad teemat jätkata, on maininud ka varasem uurimus (Holt 2010). Reaktsioonita jäid ka naerud ja/või naervad hääled, mis järgnesid (mitmele) vestluspartneri naerule ja/või naervale häälele või naerud, mis asusid kolmandal positsioonis.

Ametivestlustes jätkas sagedamini kõneleja ise. Naerud ja/või naervad hääled paiknesid sellisel juhul voozu keskel. Siin võib tulemus olla mõjutatud materjali eripärast. Kõige sagedamini jäid naerukutsed ametivestlustes vastamata pikkades jutustustes, mida esines telesaadetes, kus külalised rääkisid isiklikke lugusid või kirjeldasid oma toodangut. Sellistel juhtudel saatejuht ei katkestanud nende kõnevoolu, vaid lasi neil jätkata. Siiski esines selliseid olukordi ka infokõnedes, kus kliendid jätsid naerukutse vastu võtmata näiteks pikkade reisikavakirjelduste keskel, või ka argivestlustes, kus kõnelejad jagasid isiklikke lugusid.

Probleemsetes olukordades on leitud, et kõneleja naerule ja/või naervale häälele ei reageerita (Jefferson 1984). Siinses materjalis ei reageeritud argivestlustes probleeme pehmendavatele naerudele, samas reageeriti 9% naervatest häälttest ja mõlemale korraga 17% kordadest. Ametivestlustes reageeriti naerude puhul 13%, naervate häälte puhul 11% ja mõlemale korraga 17% kordadest.

Ametivestlustes reageerisid kõnelejad naerule ja/või naervale häälele siis, kui neil oli pädevust hinnata selle probleemi tõsistust, mida kõneleja pehmendas. Näiteks võis klienditeenindaja vastata kõneleja teadmiste puudumist pehmendavale naervale häälele. Kuna klient kasutas seda selleks, et pehmendada olukorda, kus teenindaja peab tegema rohkem tööd, et klienti informeerida, siis oli teenindajal autoriteeti anda märku, et probleem ei ole tõsine ja nii end kliendiga naeru

abil siduda. Sarnast olukorda on kirjeldatud kõneteraapiat käsitlevas uurimuses, kus leiti, et terapeut võib patsiendi pehmendavale naerule vastata, et patsiendile kinnitada, et tema probleem ei ole tõsine (Petitjean, Cangemi 2016). Tavalises ametivestlustes sellist tendentsi varem kirjeldatud ei ole.

Argivestlustes reageeriti probleemsetes olukorras naerudele ja/või naervatele häälele ainult neis vestlustes, kus oli rohkem kui kaks vestlejat. Reageerija oli alati see vestleja, kellele pehmendav voor suunatud ei olnud. Olukord sarnaneb Phillip Glenni (2003) kirjeldatud vestluspartnerite üle naermisega, kus vestluspartnerid, kelle kohta naerule kutsuv voor ei käi, tõlgendavad olukorda humoorikana; vestluses osaleja, kellele naerule kutsuv voor suunatud on, aga mitte.

Kuidas on naeru ja naerva häälega seotud naeratamine?

Viiendas peatükis keskendusin naeru ja naerva hääle ning naeratuse koosinesimisele. Naeratust on defineeritud kui positiivsust väljendavat näoilmet, mida ilmestab suunurkade tõus ja vahel ka hammaste paljastumine (Ruch, Ekman 2001). Analüüsisin, kuidas naeratus ja naer ja/või naerev hääle koos esinevad ja üksteise suhtes paiknevad ning kuidas see varieerub sõltuvalt vestlustüübist, suhtlusolukorrast ja naeru eesmärgist.

Analüüsi käigus selgus, et nii naeru kui ka naerva hääle puhul võib naeratus alata enne naeru / naervat häält või koos naeru / naerva häälega. Naerude korral olid argivestlustes ülekaalus koos naeruga algavad naeratused, ametivestlustes oli paiknemiste osakaal peaaegu võrdne. Naervate hääle puhul olid ülekaalus enne naervat häält algavad naeratused, seda tugevamalt ametivestlustes.

Enne naere ja naervaid hääli algavate naeratuste alguse piirid olid sarnased naerva hääle piiridega: naeratus võis alata lausungi alguses või ka voo keskkel sõnal, mis oli oluline mitte-tõsisuse markeerimise või probleemi pehendamise seisukohalt. Seejuures argivestlustes oli rohkem voo või lausungi algusega koos algavaid naeratusi, ametivestlustes voo keskkel algavaid naeratusi. Tulemus sarnaneb naerva hääle alguse piiridega, kus argivestlustes alustatakse naerva häälega kõnelemist juba voo alguses, projekteerides nii mitte-tõsist voo; ametivestlustes aga on naerev hääle täpselt nende sõnade peal, mida kõneleja mitte-tõsiseks markeerida soovib. Naeratuse lõpud on aga varieeruvad ja ebamäärased. Naeratus võis lõppeda koos naeru ja naerva häälega, pärast naeru ja naervat häält samas voo, aga ka järgmise kõneleja voo ajal, kui kõneleja ise enam ei rääkinud. Probleemidega seotud naeratusi, mis esinesid koos naerude ja naervate häälega, oli materjalis üsna vähe. Siiski joonistus välja muster, et probleemsetes olukordades algas naeratus kas väga napilt enne naeru või naervat häält või koos naeru või naerva häälega, kuid võis lõppeda koos naeru või naerva häälega või hiljem (näiteks järgmise kõneleja voo ajal). Seega on probleemsetes naeratuse algus lähemal pehmendavale naerule ja/või naervale häälele kui mitte-tõsistes olukordades, kuid naeratuse lõpud võivad mõlemas vestlustüübis olla kõneleja voo kaugemal.

Kui vaadata naeru ja naerva häälega koos esinevate naeratuste eesmärki, on näha, et analüüsis olnud naervad hääled on pea alati kõneleja voozu mitte-tõsidust markeerivad või probleemi pehmendavad. Naerude hulgas on aga nii kõneleja voozu modifitseerivaid kui ka eelkõneleja voozule reageerivaid naere. Seejuures joonistub välja muster, et kõneleja voozu mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate naerude korral algab naeratus pigem enne naeru, eelkõneleja voozule reageerimise korral aga sageli koos naeruga. Põhjuseks võib siinkohal olla, et enda voozu markeerimisel teab kõneleja ette, et ta hakkab ütlema midagi mitte-tõsist või potentsiaalselt probleemset, seega projekteerib ta naeratusena ette voozu mitte-tõsiseks markeerimist või pehendamist. Eelkõneleja voozule reageerimisel sellist projekteerimist ei esine.

Saadud tulemus, et naeratus võib alata enne seda, kui kõnes on kuulda naervat häält, kinnitab Markku Haakana (2010) väidet, et naeratus on osaliselt kõnes kuuldav nähtus.

Millised liigutused kaasnevad naeru ja naerva häälega?

Kuuendas peatükis keskendusin sellele, millised ülakeha liigutused kaasnevad naeru ja naerva häälega ning kuidas need varieeruvad eri vestlustüüpides, suhtlusolukordades ja naeru eesmärkide korral. Kuna naerva häälega kaasnevaid liigutusi oli siinses materjalis väga vähe, tegin järeldused vaid selle kohta, kuidas erinevad need liigutused vestlustüüpides.

Koos naeru ja naerva häälega esinesid siinses materjalis järgmised liigutused: vaevumärgatav õlgade liigutamine, õlgade tõstmine, õlgade rappumine, ülakeha rappumine, ette nõjatamine, tahapoolle nõjatamine, ülakeha edasi-tagasi liikumine, pea liigutamine, käe suu ette asetamine. Kõiki neid liigutusi on mainitud ka varasemates uurimustes teiste keelte kohta (Hall, Allin 1897; Ruch, Ekman 2001; Ford, Fox 2010; Ruch jt 2014; Grammer, Eibl-Eibesfeldt 1990; Ikeda, Bysouth 2013; Niewiadomski jt 2016). Samas naeru ja liigutuste koosinemise varasem uurimine on olnud napp (Ford, Fox 2010; Ikeda, Bysouth 2013).

Siinses materjalis kaasnes kõige sagedamini naeruga õlgade liikumine. Seejuures võis õlgade liikumise intensiivsus olla erinev: õlad võisid liikuda vaevumärgatavalt, rappuda tugevalt või võis kõneleja õlgu naeru ajal tõsta. Õlgadega oli seotud ka ülakeha rappumine, mille puhul lisaks õlgadele liikus kogu naerva kõneleja ülakeha. Kõik õlgadega seotud liigutused algasid ja lõppesid koos naeruga. Tulemus näitab, et naer ja õlgade liikumine on üksteisega tugevalt seotud.

Vähem esines keha edasi-tagasi suunal liikumist. Seejuures võis kõneleja naeru ajal ette vajuda, taha nõjatuda või oma keha ette-taha suunal liigutada. Kehaliikumised algasid ja lõppesid enamasti naeruga samal ajal, siiski esines kolm naerust pikemat ettenõjatamist ja kaks naerust lühemat ettenõjatamist.

Lisaks esinesid mõned pealiigutused ning käe ja näo ette asetamised. Needki algasid ja lõppesid valdavalt naeruga samal ajal, kuigi esines ka üks naerust pikem ja üks naerust lühem peatõstmine. Pealiikumiste seas eristusid noogutamised, mis olid nõustumise märgid, mitte naeruga kaasnevad liigutused.

Naere, millega kaasnes rohkem kui üks liigutus, oli argivestlustes 6 ja ametivestlustes 7. Kõige sagedasem liigutuste kombinatsioon oli ette vajumine ja õlgade (ja ülakeha) liikumine, üksikutel kordadel esines ka ette vajumine ja pea liigutamine, pea tõstmine ja õlgade liikumine, tahapoole vajumine ja käe suu ette asetamine ning ette nõjatumine ja käe suu ette asetamine.

Kui võrrelda naeruga kaasnevate liigutuste esinemist vestlustüübiti, on näha, et liigutusi kaasnes mõlemas vestlustüübis naeruga üsna võrdselt. Küll aga erineb kõige sagedasem liigutus, milleks argivestlustes on õlgade tõstmine, ametivestlustes seevastu õlgade vaevumärgatav liigutamine. Seega on argivestlustes kõige sagedamini esineva liigutuse amplituud suurem. Seda võib tingida vestlustüüpide olemuse erinevus. Argivestlustes tunnevad kõnelejad end vabamalt, mistõttu on ka ta liigutused suuremad. Ametivestlustes aga on inimesed rohkem kammitsetud, mistõttu liigutatakse end vähem.

Mitte-tõsiste ja probleemsete olukordade võrdlemine ei ole siinse materjali põhjal võimalik, kuna probleemsetes olukordades esinenud naere oli vähe. Siiski on näha, et mitte-tõsiste olukordadega kaasneb nii argi- kui ka ametivestlustes rohkem õlgade tõstmist ja ette nõjatumist. Probleemsetes olukordades on kõige sagedasem õlgade vaevumärgatav liikumine. Mitme liigutusega seotud naerud olid sagedasemad mitte-tõsistes olukordades.

Kui analüüsida naeru eesmärki, on näha, et eelkõneleja voorule reageerivate naerudega kaasnes rohkem liigutusi kui kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerivate või pehmendavate naerudega. Reageerivate naerudega koos kaasnes rohkem ette nõjatumist, samuti olid mitme liigutusega seotud naerud olid enamasti reageerivad naerud.

Ikeda ja Bysouthi (2013) leidis, et reageerivate naerudega kaasneb enamasti ülakeha taha vajumine, siin töös kinnitust ei leidnud. Selle põhjuseks võib olla tõik, et siinse materjali seas olid videosalvestised istuvatest inimestest, kes enamasti toetasid selga (argivestlustes pea alati), mistõttu ei olnud neil võimalik taha liikuda.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et siinse materjali hulgas olid naeruga kaasnevatest liigutustest ülekaalus õlgadega seotud liigutused, millest argivestlustes oli levinuim õlgade tõstmine ja ametivestlustes õlgade vaevumärgatav liikumine. Seega on argivestlustes kõige sagedamini naeruga koos esineva liigutuse amplituud suurem, ametivestlustes väiksem. Enamasti esines naeruga koos üks liigutus, mis kestis ka kogu naeru aja, seejuures kõik õlgadega seotud liigutused algasid ja lõppesid koos naeruga. Naerva häälega kaasnevad liigutused on peaaegu alati seotud õlgadega. Naervad hääled, mille ajal kõnelejad liigutavad, sisaldavad enamasti kõnesisest naeru või eelnevad naerule. Kõik siinses töös esitatud tulemused on siinkirjutajale teadaolevalt uudsed.

Kokkuvõte: järeldused ja edasised uurimuvõimalused

Siinses töös käsitlesin naeru ja naervat häält. Täpsemalt analüüsisin, mis tüüpi naerud siinses kollektsioonis esinevad, mis vokaali sisaldavad kollektsiooni lahitud naerud, kui pikad on naerud ja naervad hääled keskmiselt, kuidas paiknevad naerud ja naervad hääled kõnevoorus, mis juhtub vestluses pärast naeru ja naervat häält, kuidas on seotud naer, naerev hääld ja naeratus ning millised liigutused kaasnevad naeru ja naerva häälega. Teemat ei ole Eestis varem uuritud, naerva hääle käsitlemine on ka mujal maailmas napp. Naeru vokaali varieeruvust on uuritud küll võltsi naeru põhjal (Haakana 2012), kuid olemuslikult on tegu erineva nähtusega – võlts naer on n-õ välja hääldatud naer. Naeru ja naerva hääle asukohta on siiani kirjeldatud vaid juhtudel, kus naer moodustab eraldi kõnevooru või paikneb vooru lõpus (Jefferson 1979). Samuti on uuritud naervale häälele sarnast nähtust ehk kõnesisest naeru ning leitud, et see paikneb vooru lõppudes (Shaw jt 2016) või probleemsetes olukordades probleemi tuumaks olevates sõnades (Potter, Hepburn 2010). Vestluspartneri reaktsiooni kõneleja naerule ja naervale häälele on peamiselt uuritud mitte-tõsistes olukordades (Jefferson 1979; Glenn 1989; Holt 2010), kus on leitud, et enamasti võtavad kõnelejad naerukutse vastu, sellest keeldutakse olukordades, kus kõnelejad soovivad samal jututeemal jätkata. Probleemsetes olukordades on siiani peetud normiks, et naerule ja naervale häälele ei reageerita (Jefferson 1984), vaid ühes uurimuses on leitud, et kõneteraapias reageerivad terapeudid patsientide eksimusi pehmendavatele naerudele siis, kui nad soovivad anda märku, et eksimus ei ole tõsine (Petitjean, Cangemi 2016). Naeratuse koosinemist naeru ja naerva häälega on uuritud vähe, enamasti on naeratamist naeru ja naerva häälega samastatud (Haakana 2010; Egül 2021), kuid seda, kuidas need üksteise suhtes paikneda võiksid, pole käsitletud. Naeruga kaasnevaid liigutusi on kirjeldatud mitmes uurimuses (Hall, Allin 1897; Ruch, Ekman 2001; Ford, Fox 2010; Ruch jt 2014; Grammer, Eibl-Eibesfeldt 1990; Ikeda, Bysouth 2013; Niewiadomski jt 2016), kuid ei ole kirjeldatud, kuidas liigutused erinevad suhtlussituatsiooniti ja vestlustüübiti. Ikeda ja Bysouth (2013) on oma uurimuses välja toonud, et taha nõjatumine kaasneb sageli reageerivate naerudega, kuid see on vaid üksik leid.

Siinse töö keskmes oli kõikide eelmainitud teemade puhul uurida, kuidas erineb naeru ja naerva hääle kasutus argi- ja ametivestlustes, mitte-tõsistes ja probleemsetes olukordades ning kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel ja eelkõneleja voorule reageerimisel. Järgnevalt esitan kesksed erinevused, mis uurimuse käigus välja joonistusid.

Argi- ja ametivestluste võrdluses selgus, et ametivestluste naerud on ühetavalisemad ja keskmiselt lühemad. Naervate häälte puhul sellist erinevust ei joonistunud. Naeru ja naerva hääle asukohta puhul joonistus välja muster, mille järgi argivestluste naerud ja naervad hääled hõlmavad kõneleja vooru mitte-tõsiseks markeerimisel või pehmendamisel enamasti kas kogu kõnevooru või vooru lõpu, samas kui ametivestluste naerud ja naervad hääled võivad sageli paikneda ka vooru keskel. Vestluspartnerite reaktsiooni uurimisel selgus, et kui argivestlustes ei võetud kõneleja naeruga vormistatud naerukutset vastu, jätkas vestlust vestluspartner, ametivestlustes võis seda teha aga ka kõneleja ise. Ka naerva hääle ning

naeru ja naerva hääle kombinatsioonide puhul oli argivestlustes sagedasem see, et jätkas vestluspartner, ametivestlustes aga kõneleja. Naeruga kaasnevate liigutuste puhul ilmnas, et argivestluste kõige sagedasema liigutuste amplituud on ametivestluste kõige sagedasema liigutuse amplituudist suurem.

Mitte-tõsiste ja probleemsete olukordade võrdluses ilmnas, et ametivestluste naerude ning mõlema vestlustüübi naervate häälte puhul on lühemad probleemses olukorras esinevad naerud ja naervad hääled, pikemad mitte-tõsises olukorras esinevad naerud ja naervad hääled. Probleemide korral reageerisid vestluspartnerid eelkõneleja naerule ja/või naervale häälele enamasti ametivestlustes, kus reageeriva naeru eesmärk oli anda vestluspartnerile märku, et tema probleem on lahendatav. Seejuures reageerisid enamasti ametiisikud, kes on teadjapositsioonil ja kellel on voli probleemi tõsisust hinnata. Probleemsele naerule ja/või naervale häälele reageerivad naere esines ka argivestlustes, kuid sellisel juhul oli reageerijaks vestluse osaline, kellele naer ja/või naerev hääle ei olnud suunatud. Tegemist oli sel juhul mitte-siduva naeruga. Naeratuse, naeru ning naerva hääle koosinemise uurimisel selgus, et probleemsetes olukordades algab naeratus kas mõni sõna enne või koos naeru / naerva häälega, mitte-tõsistes olukordades võib naeratus alata aga varem, näiteks voo alguses.

Kõneleja voo mitte-tõsiseks markeerivad või pehmendavad naerud on keskmiselt lühemad (statistiliselt oluliselt vaid ametivestlustes), eelkõneleja voorule reageerivad naerud aga pikemad. Naervate häälte puhul on keskmiste pikkuste vahe aga vastupidine – pikemad on kõneleja voorule suunatud naervad hääled, lühemad eelkõneleja voorule reageerivad. Kõneleja voorule suunatud naerude ja naervate häälte paiknemine voo on mitmekülgsem – need võivad paikneda nii voo alguses, keskel, lõpus kui ka hõlmata terve kõnevooru. Eelkõneleja voorule reageerivate naerude puhul on aga naer ja/või naerev hääle enamasti kogu voo, harvemini voo alguses või lõpus. Eelkõneleja voorule reageerivad naerud ja/või naervad hääled ei saanud vestluspartnerilt reaktsioonis naeru ja/või naervat häält mitte ühelgi korral. Naeruga kaasnevad liigutused olid sagedasemad eelkõneleja voorule reageerivate naerude puhul.

Mitmed siin töös saadud tulemused on siinkirjutaja teadmiste järgi uudsed.

Esiteks, naeru tüüp varieerub vestlustüübiti. Ametivestluste naerude seas on lahtiseid naere rohkem. Vestlustüüpide siseselt on varieerumine sarnane, kuid suhtlusolukordade ja naeru eesmärkide lõikes ei ole osakaalude vahed statistiliselt olulised. Küll aga joonistus selgelt välja, et voo sees kasutavad kõnelejad pigem lahtiseid naere, eraldi kõnevoorus aga kinniseid.

Teiseks, keskmine naeru pikkus on argi- ja ametivestlustes erinev. Argivestluste naerud on keskmiselt pikemad. Ametivestluste sees on oluline erinevus naeru keskmisel pikkusel ka suhtlusolukordade lõikes: probleemsetes olukordades esinevad naerud on lühemad kui mitte-tõsistes olukordades esinevad naerud. Naeru pikkus varieerub ka sõltuvalt sellest, kus naer kõnevoorus asub. Voo sees asuvad naerud on lühemad, eraldi kõnevoorus asuvad pikemad, ning seda mõlemas vestlustüübis. Naervate häälte puhul ei ole vestlustüübil mõju naerva hääle pikkusele, küll aga on naervad hääled pikemad mitte-tõsistes olukordades ja lühemad probleemsetes olukordades.

Kolmandaks, naerud võivad paikneda kõigis voores osades, kuid on kõige sagedasemad voores lõppudes ja eraldi voores. Naerev hääle võib aga paikneda ükskõik mis voores osas, paiknedes enamasti täpselt sellel voores osal, mida kõneleja mitte-tõsiseks markeerida või pehmendada soovib.

Neljandaks, juhul, kui vestluspartner ei reageeri naerule ja/või naervale häälele, jätkab argivestlustes vestlust enamasti vestluspartner, jäädes seejuures sama teema juurde, ametivestlustes aga enamasti hääles olev kõneleja. Kui jätkab kõneleja, siis paikneb naer või naerev hääle voores keskel ning vestluspartner ei soovi kõneleja jutuvoolu segada. Seda juhtub eriti tihti telesaadetes. Probleemses olukorras, kus on aga norm naerule ja naervale häälele mitte naeru ja naerva häälega reageerida, seda siiski tehti. See oli ametiisikute jaoks viis anda teada, et vestluspartneri probleem ei ole tõsine. Seda tulemust on varem märganud teraapia-vestluste uurimisel (Petitjean, Cangemi 2016), kuid tavalistes ametivestlustes seda mainitud ei ole.

Viiendaks, vestluses koos naeru või naerva häälega esineva naeratuse alguse piir võib olla sarnane naerva hääle alguse piiriga. Nii argivestluste naervate hääle kui ka naeratuste algus paiknes sageli voores või lausungi alguses, projekteerides nii ette mitte-tõsist voores. Ametivestlustes algasid aga nii naeratused kui ka naeravad hääled sagedamini voores keskel voores sisu poolest olulisel sõnal.

Kuuendaks, liigutuste uurimisel selgus, et naeruga kaasnevate liigutuste intensiivsus on suurem argivestlustes, väiksem ametivestlustes.

Siinset uurimust saaks jätkata mitmel moel. Esiteks võiks täpsustada naeru vokaalide uurimist, kasutades laboritingimustes salvestatud loomulikku vestlust, mille abil saaks naeru vokaale täpsemalt mõõta. Lisaks annaks see võimaluse uurida naerude dünaamikat ja põhitooni ning võrrelda nende varieerumist eri vestlustüüpides, suhtlussituatsioonides ja naeru kasutuse eesmärkidel. Teiseks võiks edasi arendada naeru ja naerva häälega seonduvate liigutuste uurimist, kaasates materjali, kus kõnelejate liikumisruum ei ole piiratud. Kolmandaks, siinses töös on naerivat häälet ja kõnesisest naeru vaadatud kui üht ja sama nähtust. Ka varasema uurimuse tähelepanekud kõnesisese naeru kohta kehtivad naerva hääle kohta, seega on alust arvata, et need toimivad sarnaselt. Siiski selgus naerva hääle ja liigutuste uurimisel, et liigutused kaasnesid naerva häälega enamasti vaid siis, kui selles oli ka kõnesisest naeru. See tulemus annab alust eeldada, et kõnesisesel naerul siiski võib olla erinevus naerva häälega.

Naeruga tegelevate vestlusanalüütikute eesmärk on teema esilekerkimisest saati olnud rõhutada, et naerud ei ole seotud vaid huumori ja naljadega. Siinne töö näitas, et naer ja naerev hääle on kasutusel nii mitte-tõsistes kui ka probleemsetes situatsioonides, seejuures on need ka erinevad – nii mitte-tõsised naerud kui ka naeravad hääled on keskmiselt pikemad ning nendega kaasnevad suurema amplituudiga kehalised liikumised; probleemsed naerud ja naeravad hääled on aga lühemad ning nendega kaasnev kehaline liikumine vähem märgatav. Väitekirja tulemused on rakendatavad näiteks arvutisuhtluse ja tehisintellekti arendamisel. Siinsed tulemused naerutüüpide, naeru pikkuste ja naeru ning naerva hääle paiknemiste kohta on rakendatavad kõnesünteesi täiustamisel.

TRANSKRIPTSIOONIMÄRGID

.	langev intonatsioon
,	poollangev intonatsioon
?	tõusev intonatsioon
(.)	mikropaus (0,2 sek või lühem)
(...)	mikropausist pikem paus
(0.5)	pausi pikkus sekundites
`	sõna rõhutamine
[]	pealerääkimine
=	kahe iseseisva üksuse kokkuhääldamine
SÕNA	valjem lõik
* *	vaiksem lõik
> <	kiirendatud lõik
< >	aeglustatud lõik
e::i	hääliku venitus
@ @	hääle kvaliteedi muutumine
\$ \$	naerev hääl
s(h)õna	kõnesisene naer
hehe	naer
mhemhe	kinnise suuga naer
% %	kaeblev toon
£ £	aktsent
si-	poolelijäänud sõna
.hh	sissehingamine
hh	väljahingamine
mt	matsutamine
{või}	halvasti kuulnud tekstilõik
{-}	ebaselgeks jäänud sõna või kõneleja
(())	transkribeerija kommentaar
mida	(poolpaksus kirjas) analüüsi fookuses olev üksus
§ või ¶	naeratus (ühes katkes tähistab eri kõnelejate naeratusi erinev märk)
+, või ¶	liigutus (ühes katkes tähistab eri kõnelejate liigutusi erinev märk)
-->	tegevus jätkub järgmis(t)e vooru(de) ajal
-->+	tegevuse lõpp

SUMMARY

Laughter and smile voice in Estonian spoken interaction

Introduction. The present doctoral thesis studies laughter and smile voice in Estonian spoken interaction. Laughter is an acoustical construction that does not have syntactic or semantic features. However, the meaning of laughter is formed by the conversation it appears in. (Schenkein 1972: 345; O'Donnell Trujillo, Adams 1983). Laughter is believed to be older than speech (Ruch, Ekman 2001). It is also universal – while there might be differences in when and why people from different cultures laugh, two people from different cultural backgrounds will understand when the other person is laughing (Glenn, Holt 2013: 1).

Smile voice is an altered voice quality that is usually accompanied by a smile (Shor 1978; Tartter 1980). Smile voice has not been a central topic in conversation analysis, it is usually analyzed together with laughter (Jefferson 2004: 128). A few papers have mentioned it as a separate phenomenon, saying that it is pseudo-laughter (Lavin, Maynard 2001) or pre-laughing device (Haakana 2010). Some studies have also focused on IPAs (interpolated laugh particles, i.e. aspirations located inside words that are similar to laughter particles), which are considered to fulfill the same tasks as laughter (Jefferson 1979; Potter, Hepburn 2010; Shaw *et al.* 2013).⁶

Laughter (and smile voice) is usually paired with humor. Jokes and laughter are even considered to be adjacency pairs – a joke being the first part expecting laughter to be the second part (Sacks 1974). However, while laughter in non-serious occasions is very common, many studies describe laughter's (and smile voice's) role also in problematic situations: in mitigating dispreferred turns (Adelswärd 1989), mitigating (potential) problems (Jefferson 1979; Shaw *et al.* 2013) and in dealing with delicate topics (Haakana 2001; Arminen, Halonen 2007; Ticca 2013; Petitjean, Cangemi 2016; Beach, Prickett 2017).

In my previous research, I have found that laughter and smile voice have an important role in both non-serious and problematic situations. However, the purpose of laughter and smile voice seems to be different – it is apparent that smile voice is used more for marking one's turn as non-serious or mitigating it while laughter is used more for reacting to the previous speaker's turn. (Annuka 2019)

This thesis aims to give an overview of how laughter and smile voice differ a) in everyday and institutional interaction; b) in non-serious and problematic situations; c) depending on why speakers use them.

⁶ In this study I have analyzed smile voice and IPAs as one phenomenon, based on the study of Lavin and Maynard (2001) where they find that those two phenomena are fulfilling the same role.

The research questions are the following:

- What kind of laughs appear in Estonian spoken interaction?
- How long are laughs and smile voices in Estonian spoken interaction?
- Where are the laughs and smile voices placed inside the turn?
- What happens in the conversation after laughter and/or smile voice?
- How is smiling connected to laughter and smile voice?
- What kind of movements are appearing during laughter and smile voice?

Methodological framework and data. This present study follows the methodological framework of conversation analysis (CA) and the approach of interactional linguistics (IL). Both frameworks consider that language is formed in interaction. To study the language, one must analyze it within its context. Both CA and IL use naturally occurring conversations as data. (Selting, Couper-Kuhlen 2001; Fox *et al.* 2013; Couper-Kuhlen, Selting 2018) In chapter 2, I also used statistical tests while analyzing how the type of laughter and duration of laughter and smile voice varies depending on the conversational setting, the situation at hand, and the sequential position.

The focus of conversation analysis is to find out how interactants understand each other. The main principle is the next-turn proof procedure. According to that, “speakers display in their sequentially ‘next’ turns an understanding of what the ‘prior’ turn was about.” (Hutchby, Wooffitt 2006: 15).

CA and IL are both based on qualitative microanalysis to discover interactional patterns and rely on the concept of social action, i.e. what the utterance is being used for; “what an utterance is “doing” in social interaction” (Enfield *et al.* 2010: 2616).

In chapter 2, I analyze the types of laughter, the vowels in laughter, and the average duration of laughter and smile voice. I have used the chi-square test to compare the different types of laughter and their proportions in different conversational settings and situations. I have used a t-test to analyze the differences between average laughter durations and the average number of words uttered with smile voice in different settings and situations.

In chapters 5 and 6, the principles of multimodal conversation analysis (cf. Mondada 2008) have been followed to study how laughter and smile voice are embodied through smiling and different body movements.

The data used in this thesis is from the Corpus of Spoken Estonian of the University of Tartu. It includes both everyday and institutional interactions. The everyday interactions include conversations between families and friends. The institutional interactions include phone calls to info centers and travel agencies, interactions between sellers and buyers, and clips from TV shows. I have analyzed 460 laughs, 495 smile voices, and 207 turns that include both laughter and smile voice to find out where is the laughter positioned inside a turn, what comes after the laughter and smile voice, and how the laughter and smile voice are embodied (i.e how laughter and smile voice are related to smiling and body

movements). In chapter 2, I analyzed 472 laughs and 677 smile voices to analyze the types of laughter, the vowels inside the laughs, and the duration of laughs and smile voices. For this chapter, the laughs and smile voices that were not hearable from the recordings have been excluded from the data.

Outline. The thesis is divided into two parts. The first part is an introductory part that gives an overview of the research questions, material, method, and terminology used in the thesis and gives background information on the previous research on laughter (Chapter 1). The second part is the empirical part, and it is divided into five chapters. Chapter 2 is focused on describing laughter and smile voice. I examine what types of laughs occur, what vowels the laughs contain and how long are the laughs and smile voices. For each of these parameters, I analyze whether they are affected by the conversational setting; in which situation the speaker laughs or uses smile voice; what is the purpose of laughter and where laughter is located inside the turn. Chapter 3 is focused on the placement of laughter and smile voice inside a turn and whether the placement differs according to the conversational setting and the current situation in the conversation. In chapter 4, I focus on what happens in the conversation after laughter – how the next speaker reacts. In chapter 5, I examine the relationship between laughter, smile voice and smile. I analyze where the smile is placed – whether it begins before or with laughter / smile voice and what could influence the difference. Chapter 6 is devoted to the embodiment of laughter. I analyze how the speaker's body moves during a laughter episode and how this movement differs according to the conversational setting and current situation in the conversation. Since the data includes both institutional and everyday conversations, I will be comparing the two types of conversation in all the topics mentioned above. In chapter 7, I compare the results with previous studies and provide a discussion and conclusions.

Results

1. The types of laughter and the vowels of voiced laughter

Three types of laughter appeared in the data: voiced laughter, unvoiced laughter, and mixed laughter. Voiced laughter was the most common, making up 67% of all laughs. 29% of the laughs included in the data were unvoiced and 4% were mixed laughs.

In this chapter I analyzed whether proportions of the types of laughter differ a) in everyday and institutional interactions, b) in non-serious and problematic situations, c) depending on whether it is used to mark one's turn as non-serious or mitigate problematic turn or to react to the previous speakers turn, and d) depending on where it is positioned inside the turn. Due to the small number of occurrences, the mixed laughs are excluded from further analysis.

The analysis shows that voiced laughter is more prominent in institutional interactions. The current situation (non-serious or problematic) in the interaction did not affect the type of laughter. The purpose of laughter affected the type of laughter in both conversational settings. The laughs that were used for reacting to the previous speaker's turn were more often unvoiced while the laughs used for marking non-seriousness or mitigating a problem were more often voiced. However, this result was not statistically significant. The placement of the laughter affected the type of laughter in both conversational settings, and it was statistically significant in both. The laughs that appeared in a separate turn were more commonly unvoiced, the laughs inside a turn were more commonly voiced.

The main vowel that appeared inside voiced laughter was *e*. Previous research states the same, explaining it with the fact that the vowel *e* resembles the schwa – vowel that is the easiest to produce since it only requires one to open their mouth (Ruch, Ekman 2001). *E* and vowel combinations containing the vowel *e* made up 80% of the voiced laughs in everyday settings and 91% of voiced laughs in institutional settings. Further analysis of what could affect the vowel inside the laughter was not conducted due to the vowel *e* being so dominant.

2. The average duration of laughter and smile voice

The average duration of a laugh appearing in everyday settings was 0,72 seconds and 0,59 seconds in institutional settings. Thus, the laughs in institutional settings were shorter. This difference was also statistically significant.

In everyday conversations, laughs appearing in problematic situations were on average a little longer than the laughs in non-serious situations (0,75 s vs. 0,71 s). On the contrary, the results are different between the average number of laughter pulses. Laughs appearing in non-serious situations were on average longer (2,33 pulses) than the laughs in problematic situations (2,24 pulses). The difference in the average length of laughter in different situations was not statistically significant. The action that was carried out with laughter affected the duration of laughter – the laughs used for marking non-seriousness were on average shorter (0,68 s or 2,25 pulses) than the laughs that were used for reacting to the previous speaker's turn (0,74 s or 2,38 pulses). This result was not statistically significant. Analysis of the duration of laughter and its placement inside a turn shows that laughs that appeared inside a turn were on average shorter (0,63 s or 2,14 pulses) than the laughs that were in separate turns (0,79 s or 2,47 pulses). This difference was statistically significant.

In institutional interaction, the average duration of laughter was longer in non-serious situations (0,66 s or 2,23 pulses) than in problematic situations (0,44 or 1,51 bouts). This result was statistically significant. The action carried out with laughter affected the average length of laughter the same way it did in everyday interaction – laughs marking non-seriousness were shorter (0,52 s or 1,87 pulses) and laughs reacting to the previous speaker's turn were in average longer (0,69 s or 2,21 pulses). The results were statistically significant between the averages of temporal duration, but not between the number of bouts. The placement of

laughter inside a turn was also impacting the duration of a laugh – the laughs placed inside a turn were on average shorter (0,5 s or 1,68 pulses) than the laughs in separate turns (0,75 s and 2,43 pulses). The difference between two groups was statistically significant.

In conclusion, the average duration of a laugh differs in conversational settings. In everyday interaction, the duration of laughter is affected by the position of laughter in a turn. In institutional settings, the situation at hand, the action carried out with laughter and the position of laughter are all affecting the average duration of the laughter.

The average number of words said with smile voice in everyday interactions was 5,07 and in institutional interactions 4,99. Thus, the results are quite similar and the difference between two groups is statistically not significant.

In everyday interactions, the current situation did affect the average number of words said with smile voice – the smile voices in non-serious situations were on average 5,23 words, the smile voices in problematic situations on average 4,21 words. Thus, the average number of words said with smile voice was higher in non-serious situations. The result was also statistically significant. The action carried out with the smile voice did have a statistically significant effect on the average number of words said with smile voice. The smile voices marking non-seriousness or mitigating problems were on average longer (5,41 words) than the smile voices reacting to the previous speaker's turn (3,3 words). The placement of smile voice (smile voices taking up the whole turn and smile voices taking up a part of the turn) did not have a statistically significant effect on the average number of words said with smile voice.

In institutional interaction, the average number of words said with smile voice in non-serious situations was 5,78, and in problematic situations 3,70. Thus, the smile voices in non-serious situations were on average longer. The action carried out with the smile voice had a statistically significant effect too – the smile voices used for marking one's turn non-serious or mitigating a problem were on average longer (5,27 words) than the smile voices used for reacting to the previous speaker's turn (3,38 words). The placement of smile voice inside a turn did not have a statistically significant effect.

In conclusion, the average number of words said with smile voice is not affected by the conversational setting it appears in. In both everyday and institutional settings, the average number of words said with smile voice is affected by the situation at hand and the action carried out with smile voice.

3. The placement of laughter and smile voice inside a turn

The results show that laughter and smile voice that marks one's turn as non-serious or mitigates a problematic turn can be placed anywhere in the turn, but reacting laughs are usually in a separate turn, seldom at the beginning of the turn or at the end of a short turn consisting of (minimal) feedback.

Analysis of the non-serious situations shows that in everyday settings, laughter used for marking one's turn non-serious was usually in a separate turn

or at the end of the turn. When laughter is placed in a separate turn, it is a third position laughter that marks non-seriousness after the reaction of the next speaker (cf. Holt 2016). In institutional interactions, laughter was most frequent at the end of the turn. Thus, laughter is used as a post-completion stance marker (Schegloff 1996), that marks non-seriousness or mitigates the problem after the turn is completed. However, in institutional interactions, laughter could also appear in the middle of the turn between two utterances. Smile voices that mark one's turn as non-serious usually took up the whole turn in everyday settings. They were also common at the end of the turn and could be placed in the middle of the turn. In institutional interactions, however, the most common placement was in the middle of the turn. This shows that in institutional interactions the speakers tend to use smile voice on precisely the parts of utterances that they want to mark as non-serious or that they find potentially problematic while in everyday settings the smile voice either starts at the beginning of the turn, projecting the non-seriousness or mitigation from the beginning, or is on the last words of the turn, mitigating or marking the non-seriousness of the ending turn. The combinations of laughter and smile voice in everyday settings were also most commonly taking up the whole turn, but they could also be placed at the end of the turn. In institutional settings, the combinations taking up the whole turn and the combinations that were placed in the middle or at the end of the turn were almost equally represented.

Looking at the problematic situations it is evident that the laughs in everyday situations were in a separate turn or at the end of the turn. In institutional settings, the most common placement was at the end of the turn, but they could also appear in the middle of the turn or as a separate turn. Mitigating smile voices were in both conversational settings most commonly placed at the end of the turn, in everyday interactions the smile voices taking up the whole turn and in institutional interactions the smile voices placed on the word in the middle of the turn were also frequent. The combinations of laughter and smile voice that were used for mitigating in everyday interactions most frequently took up the whole turn, in institutional interactions the ones taking up the whole turn and the ones placed on the end of the turn were equally frequent.

The reacting laughs, smile voices, and combinations of laughter and smile voice almost always took up the whole turn, regardless of the conversational setting or the situations at hand.

The analysis of the boundaries of smile voice shows that while smile voice can take up a whole utterance, it is more frequent that the smile voice starts at a word that is important in this very context. The word is usually stressed and is the center of non-seriousness or a problem. Smile voices tend to end at the end of the utterances; however, they can also end in the middle of the utterance. In the latter case, the smile voice takes up a few words, usually these words are the key to a joke or the core of the problem.

In conclusion, the placement of smile voice varies more in institutional settings than in everyday interactions. Smile voice tends to be only on the parts that the speaker wants to mark as non-serious or problematic. Thus, it can be

argued that smile voice is used more strategically in institutional interactions. However, in both conversational settings, the placement of smile voices that are mitigating a problem is usually at the end of the turn, mitigating the problem afterward.

4. What happens after laughter and smile voice?

The results show that in non-humorous situations it is common that the next speaker does not accept the invitation to laughter. However, often the laughs and/or smile voices that do not get laughter and/or smile voice as a response are laughs and/or smile voices that are already used for reacting to previous speaker's turn.

Of the laughs that mark one's turn non-serious, 12% of the laughs in everyday interactions and 18% in institutional interactions got laughter and/or smile voice as a response. For smile voice, these percentages were 31% in everyday interactions and 25% in institutional interactions; for the combinations 25% in everyday interactions and 21% in institutional interactions. If the next speaker didn't accept the invitation to laughter, the conversation continued in two ways: either the next speaker continues or the current speaker continues the conversation.

The occasions where the next speaker continued the conversation were more frequent in everyday interactions. Usually, the next speaker continued the same topic. Previous research has stated that is common for the next speaker to not accept the invitation to laughter when they want to expand the current topic (c.f Holt 2010). The laughs that did not get laughter and/or smile voice as a response could also follow the previous speaker's laughter and smile voice.

The occasions where the current speaker continued the conversation were more frequent in institutional interactions. Then the laughs and/or smile voices were placed in the middle of the turn. These turns often contained long personal stories. The current speaker could also continue after the third position laughter.

Although reacting to the previous speaker's laughter is considered dispreferred in problematic situations (Jefferson 1984), there were a few occurrences of such instances in this data. In everyday conversations, the next speaker reacted with laughter and/or smile voice to 9% of mitigating smile voices and to 17% of turns where mitigating laughter and smile voice were present. In institutional settings, the next speaker reacted to 13% of laughs, 11% of smile voices, and 17% combinations of laughter and smile voice that mitigated the current speaker's turn.

In institutional conversations, the speakers reacted to laughter or smile voice used for mitigating when they had the authority to signal that the problem is not serious. For example, the customer service representative reacted to the client's smile voice that was mitigating a turn, which contained dispreferred information. By reacting, they signaled to the client that the problem is not serious, and they do not need to worry about it. These kinds of laughs have been studied in speech therapy sessions, where the therapist can signal to the patient that their mistake

was not too serious (Petitjean, Cangemi 2016). However, this phenomenon has not been mentioned in regular institutional settings.

In everyday interactions mitigating laughter and/or smile voice was reacted to with laughter and/or smile voice in multiparty conversations, where two of the speakers were laughing at the third participant (see also Glenn 2003).

5. Laughter, smile voice and smile

In this chapter, I analyzed how the smiles appearing in the same turn with laughter or smile voice are placed.

Smiles can start before or with laughter and smile voice. This confirms Haakana's (2010) claim that smile voice can be partly audible smile.

Smiles can start before laughter in both everyday and institutional interactions. When laughter accompanied by a smile was used for marking non-seriousness or mitigating problems, then in institutional interactions speakers usually started smiling on a word that was intended to be non-serious or to be mitigated. These words were usually stressed. In everyday interactions, the speakers usually started smiling at the beginning of the turn or an utterance inside the turn that was marked non-serious or mitigated. Smiles ended in the middle of the speaker's turn or on some occurrences with the laugh it was appearing with. Smiles that appeared with the laughs used for reacting to the previous speaker's turn usually started at the recognition point.

The smiles that started with laughs were more common amongst the laughs in the second position i.e. reacting laughter. These smiles can end with laughter or even during the next speaker's turn.

Comparing the two conversational settings it is apparent that in everyday interactions the smile tends to start with the laughter.

Analyzing the placement of smiles appearing with smile voice it was apparent that the smile can start before and with the smile. Smiles beginning before the smile voice were more common in institutional interaction. Usually, these kinds of smiles and smile voices were used for marking the turn as non-serious or mitigating the problem in it. Most smiles started in the middle of the speaker's turn on a stressed word that was an important part of a non-serious message or on a stressed word that was somehow problematic. Speakers can also start smiling at the start of the turn. The smiles usually end after the smile voice. The smiles that started before smile voice were mostly not used for reacting, but if they were, they usually started with the speaker's turn and ended with the speaker's turn or with smile voice.

Smiles that started with smile voice were almost always used for marking a turn as non-serious or mitigating the problem in it. The smiles ended with the smile voice or in the middle of the speaker's turn.

6. The embodiment of laughter and smile voice: movements

In this chapter, I analyzed the body movements that occurred during laughter and smile voice.

The results show that most of the movements occurring during laughter were shoulder movements. I have divided them into four sub-categories: barely noticeable shoulder movements, shoulder raising, and shoulder shaking. The fourth movement that included shoulders was the upper body shaking, which embraces the whole upper body. The second category of movements included trunk throwing or rocking. A speaker can move their upper body towards, lean backwards, or rock back and forth during the laughter episode. The third category included the movements that were rare in my data – head movements (including head back/forth movement) and covering the face with their hands.

All movements that included shoulders started and ended with laughter. The trunk throwing and head movements were on a few occasions longer or shorter than the laughter episode.

Usually, only one movement occurred with one laughter episode, however, there were a few laughs that were accompanied by two movements.

The number of laughter episodes during which the movements occurred was equal in both everyday and institutional settings. However, in institutional settings, there were more types of movement. In everyday conversations, the most frequent movement was raising shoulders, in institutional settings it was barely noticeable shoulder movement.

The number of movements occurring during laughter did not depend on whether the laughter was produced in a non-serious or problematic situation. However, there was a difference in which type of movement occurs during laughter. In non-serious situations, the most common movements that occur during laughter are shoulder raises and leaning forward, in problematic situations barely noticeable shoulder movement and shaking of shoulders were most common.

Movement occurred more frequently during the laughs that reacted to the previous speaker's turn. The most common movement during reacting laugh was leaning forwards.

Movements that occurred during smile voice were rare. However, on these occasions' speakers moved their shoulders whilst laughing. Smile voices that were embodied usually included laugh particles in the middle of the words.

In conclusion, most of the movements occurring during laughter involve the shoulders. In everyday interaction, the most frequent movement was raising shoulders, in institutional settings the barely noticeable shoulder movement. Thus, the amplitude of the movement occurring during laughter is bigger in everyday conversation.

Conclusions

In the current thesis, laughter and smile voice in Estonian spoken interaction was studied. This topic has not been thoroughly studied in the Estonian language before, and the research on smile voice has been scarce overall. The kinds of laughter, the vowel inside the laughter, and the length of laughter have never been studied in conversation analysis before (however, on the vowel of fake laughter see Haakana 2012). The studies analyzing the placement of laughter and smile voice have been focusing on these laughs and smile voices that are at the end of the turn or take up the whole turn (Jefferson 1979, Potter; Hepburn 2010) or are placed on the problematic words (Potter; Hepburn). The reaction of the next speaker has been studied in non-serious situations (Jefferson 1979; Glenn 1989; Holt 2010). These studies say that the invitation to laughter is generally accepted unless the speaker wants to continue the topic. In problematic situations the troubles-teller laughter is not an invitation to laughter, but rather a cue that the problem is mitigated – the speaker takes it lightly (Jefferson 1984). However, a study about laughter in speech therapy has found that the next speaker i.e., the therapist can produce a reacting laugh if they want to signal that the problem mitigated with laughter is not serious (Petitjean, Cangemi 2016). The studies on smile have considered it to have the same purpose as laughter (Haakana 2010; Ergül 2021), however, the placement of smiles have not been studied before. Movements that occur during laughter have been mentioned in many studies (Hall, Allin 1897; Ruch, Ekman 2001; Ford, Fox 2010; Ruch *et al.* 2014; Grammer, Eibl-Eibesfeldt 1990; Ikeda, Bysouth 2013; Niewiadomski *et al.* 2016), but there is no overview of how the movements could be influenced by why the laughter is used. However, Ikeda and Bysouth (2013) have mentioned that leaning backward is the most common movement occurring during reacting laughter. This, however, was not the case in this study.

The current dissertation offers several new results on laughter and smile voice.

Firstly, the type of laughter varies depending on whether it appears in everyday or institutional settings. Voiced laughter is more common in institutional settings. The placement of laughter has an effect on the type of laughter in both everyday and institutional settings – laughs that appear inside a turn are more commonly voiced and laughs that are in a separate turn are more commonly unvoiced.

Secondly, the duration of laughter is longer in everyday conversations. In institutional settings the situation at hand also has an important effect on the duration of laughter – the laughs appearing in non-serious situations are longer than the laughs in problematic situations. Also, the laughs that are placed in a separate turn are longer in both conversational settings. The smile voices are shorter in problematic situations in both everyday and institutional settings. The action carried out with smile voice also affects the duration of smile voice. Smile voices that are marking one's turn as non-serious or mitigate a problem in it are on average longer than smile voices used for reacting to the previous speaker's turn.

Thirdly, laughter can appear in any part of the turn, but it is most frequently placed in a separate turn or at the end of the turn. Smile voice can also be placed anywhere inside the turn. In everyday settings, it usually takes up the whole turn or is placed on the words at the end of the turn. In institutional settings, it is most frequently placed in the middle of the turn on the exact words the speaker wants to mitigate or mark as non-serious.

Fourth, the laughs and smile voices that are used for marking a turn non-serious and inviting other speaker(s) to laughter could be ignored by the other speaker(s) when the laughter or smile voice is placed in the middle of the turn or at the beginning of the turn. In problematic situations, the next speaker can laugh after a mitigating laughter or smile voice in the previous speaker's turn to let the previous speaker know that their problem is not serious. It appeared in institutional settings, where the reacting laugh was produced by an official. These kinds of responding laughs have been mentioned in a study of laughter in therapy sessions (Petitjean, Cangemi 2016), but this phenomenon has not been discussed in a regular institutional setting.

Fifth, the placement of smiles that accompany laughs and smile voices have similar boundaries to smile voices.

Sixth, the amplitude of the movements occurring during laughter is bigger in everyday conversations and smaller in institutional interactions.

The research could be elaborated in several ways. Firstly, the vowels of laughter should be further analyzed on data that is recorded in studio settings. This would allow a more precise analysis (for example, formant analysis). Secondly, smile voices that include laugh particles should be analyzed separately from smile voices that do not. Although numerous findings in this thesis support the initial decision to analyze them as one phenomenon, the study of body movements showed that the movements occurred mostly during smile voices that included laugh particles. This indicates that there could be differences between these two phenomena.

The results of the thesis can be applied, for example, in the development of computer communication and artificial intelligence. The knowledge of types of laughter, the lengths of laughter, and the placement of laughter and laughing voice might be useful for the improvement of speech synthesis.

KIRJANDUS

- Adelswärd, Viveka 1989. Laughter and Dialogue: The Social Significance of Laughter in Institutional Discourse. – *Nordic Journal of Linguistics*, kd 12, nr 2, lk 107–136. <https://doi.org/10.1017/S0332586500002018>.
- Alter, Kai; Wildgruber, Dirk 2018. Laughing Out Loud! Investigations on Different Types of Laughter. – *The Oxford Handbook of Voice Perception*. Toim Sascha Frühholz, Pascal Belin. Oxford University Press, lk 494–512. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198743187.013.22>.
- Annuka, Andra 2019. Naer ja naerev hääl eesti suulises suhtluses: magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Annuka, Andra 2020. Naerev hääl ametlikus ja argivestluses. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat*, nr 16, lk 5–12. <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa16.01>.
- Arminen, Ilkka; Halonen, Mia 2007. Laughing with and at Patients: The Roles of Laughter in Confrontations in Addiction Group Therapy. – *Qualitative Report*, kd 12, nr 3, lk 484–513. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2007.1629>.
- Attardo, Salvatore 2020. *The Linguistics of Humor: An Introduction*. Oxford University Press.
- Bachorowski, Jo-Anne; Owren, Michael J. 2001. Not All Laughs are Alike: Voiced but Not Unvoiced Laughter Readily Elicits Positive Affect. – *Psychological Science*, kd 12, nr 3, lk 252–257. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00346>.
- Bachorowski, Jo-Ann; Smoski, Moria J; Owren, Michael J 2001. The acoustic features of human laughter. – *J. Acoust. Soc. Am.*, kd 110, nr 3, lk 1581–1597. <https://doi.org/10.1121/1.1391244>.
- Batliner, Anton; Steidl, Stefan; Eyben, Florian; Schuller, Björn 2011. On Laughter and Speech Laugh, Based on Observations of Child-Robot Interaction. *The Phonetics of Laughing*. Toim Jürgen Trouvain, Nick Campell. Saarland University Press. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1908.11593>.
- Beach, Wayne A.; Prickett, Erin 2017. Laughter, Humor, and Cancer: Delicate Moments and Poignant Interactional Circumstances. – *Health Communication*, kd 32, lk 791–802. <https://doi.org/10.1080/10410236.2016.1172291>.
- Bell, Nancy D. 2009. Responses to failed humor. – *Journal of Pragmatics*, kd 41, nr 9, lk 1825–1836. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.10.010>.
- Bickley, Corine A.; Hunnicutt, Sheri 1992. Acoustic analysis of laughter. – *2nd International Conference on Spoken Language Processing (ICSLP 1992)*, lk 927–930. <https://doi.org/10.21437/ICSLP.1992-284>.
- Brown, Penelope; Levinson, Stephen C. 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chen, Li-Chi Lee 2016. Laughter, Smiling and Their Pragmatic/Interpersonal Functions: An Interactional Linguistic Account. – *Concentric: Studies in Linguistics*, kd 42, lk 135–168. <https://doi.org/10.6241/concentric.ling.42.2.05>.
- Clayman, Steven E. 1992. Caveat orator: Audience disaffiliation in the 1988 presidential debates. – *Quarterly Journal of Speech*, kd 78, nr 1, lk 33–60. <https://doi.org/10.1080/00335639209383980>.
- Clift, Rebecca 2016. Don't make me laugh: Responsive laughter in (dis)affiliation. – *Journal of Pragmatics*, kd 100, lk 73–88. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.01.012>.
- Coates, Jennifer 2007. Talk in a play frame: More on laughter and intimacy. – *Journal of Pragmatics*, kd 39, nr 1, lk 29–49. <https://doi.org/10.1109/RBME.2016.2527638>.

- Cosentino, Sarah; Sessa, Salvatore; Takanishi, Atsuo 2016. Quantitative Laughter Detection, Measurement, and Classification-A Critical Survey. – *IEEE reviews in biomedical engineering*, kd 9, lk 148–162.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth 1996. The prosody of repetition: on quoting and mimicry. – *Prosody in Conversation: Interactional Studies*. Toim Elizabeth Couper-Kuhlen, Margret Selting. (Studies in Interactional Sociolinguistics) Cambridge University Press, lk 366–405.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth, 1999. Coherent voicing: On prosody in conversational reported speech. – *Coherence in Spoken and Written Discourse: How to Create It and How to Describe It*. Toim Wolfram Bublitz, Uta Lenk, Eija Ventola. Benjamins Publishing: Amsterdam, The Netherlands, lk 11–32.
<https://doi.org/10.1075/pbns.63.05cou>.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth; Selting, Margret 2018. *Interactional linguistics: Studying language in social interaction*. Cambridge University Press.
- Drew, Paul 1987. Po-faced Receipts of Teases. – *Linguistics*, kd 25, lk 219–253.
<https://doi.org/10.1515/ling.1987.25.1.219>.
- Edwards, Derek 2005. Moaning, whinging and laughing: the subjective side of complaints. – *Discourse Studies*, kd 7, nr 1, lk 5–29.
<https://doi.org/10.1177/1461445605048765>.
- Ellis, Yvette 1997. Laughing Together: Laughter as a Feature of Affiliation in French Conversation. – *Journal of French Language Studies*, kd 7, nr 2, lk 147–161.
<https://doi.org/10.1017/S095926950000363X>.
- Ergül, Hilal 2021. Mitigating oral corrective feedback through linguistic strategies and smiling. – *Journal of Pragmatics*, kd 183, lk 142–153.
<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.07.018>.
- Ford, Cecilia E.; Fox, Barbara A. 2010. Multiple Practices for Constructing Laughables. – *Prosody of Interaction*, kd 23, lk 339–368. <https://doi.org/10.1075/sidag.23.27for>.
- Fox, Barbara A.; Thompson, Sandra A.; Ford, Cecilia E.; Couper-Kuhlen, Elizabeth 2013. *Conversation Analysis and Linguistics*. – *The Handbook of Conversation Analysis*. Toim Jack Sidnell, Tanya Stivers. Boston: Wiley-Blackwell, lk 726–740.
<https://doi.org/10.1002/9781118325001.ch36>.
- Glenn, Phillip J. 1989. Initiating Shared Laughter in Multi-Party Conversations. – *Western Journal of Speech Communication: WJSC*, kd 53, nr 2, lk 127–149.
<https://doi.org/10.1080/10570318909374296>.
- Glenn, Phillip 1991. Current Speaker Initiation of Two-Party Shared Laughter. – *Research on Language and Social Interaction*, kd 25, lk 139–162.
<https://doi.org/10.1080/08351819109389360>.
- Glenn, Phillip 2003. *Laughter in Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Glenn, Phillip 2010. Interviewer laughs: Shared laughter and asymmetries in employment interviews. – *Journal of Pragmatics*, kd 42, nr 6, lk 1485–1498.
<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.01.009>.
- Glenn, Phillip 2013. Interviewees Volunteered Laughter in Employment Interviews: A Case of „Nervous“ Laughter? – *Studies of Laughter in Interaction*. Toim Phillip J. Glenn, Elizabeth Holt. London [etc.]: Bloomsbury Academic, lk 255–274.
<https://doi.org/10.5040/9781472542069.ch-013>.
- Glenn, Phillip J., Holt, Elizabeth (Toim) 2013. *Studies of laughter in interaction*. London [etc.]: Bloomsbury Academic.
- Goffman, Erving 1967. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. Garden City, New York: Anchor Books.

- Goodwin, Charles 2000. Action and Embodiment within Situated Human Interaction. – *Journal of Pragmatics*, kd 32, lk 1489–1522. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(99\)00096-X](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00096-X).
- Goodwin, Charles; Heritage, John 1990. Conversation Analysis. – *Annual Review of Anthropology*, kd 19, lk 283–307. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.19.100190.001435>.
- Grammer, Karl; Eibl-Eibesfeldt, Irenaus 1990. The ritualisation of laughter. – *Natürlichkeit der Sprache und der Kultur*. lk 192–214.
- Haakana, Markku 2001. Laughter as a Patient's Resource: Dealing with Delicate Aspects of Medical Interaction. – *Text&Talk*, kd 21, lk 187–219. <https://doi.org/10.1515/text.1.21.1-2.187>.
- Haakana, Markku 2002. Laughter in medical interaction: From quantification to analysis, and back. – *Journal of Sociolinguistics*, kd 6, nr 2, lk 207–235. <https://doi.org/10.1111/1467-9481.00185>.
- Haakana, Markku 2006. Reported thought in complaint stories. – *Reporting Talk: Reported Speech in Interaction*. Toim Elizabeth Holt, Rebecca Clift. (Studies in Interactional Sociolinguistics) Cambridge University Press, lk 150–178. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486654.007>.
- Haakana, Markku 2010. Laughter and smiling: Notes on co-occurrences. – *Journal of Pragmatics*, kd 42, nr 6, lk 1499–1512. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.01.010>.
- Haakana, Markku 2012. Laughter in Conversation: The Case of „Fake“ Laughter. – *Emotion in Interaction*. Toim Anssi Peräkylä, Marja-Leena Sorjonen. New York: Oxford University Press, lk 174–194. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199730735.003.0008>.
- Hall, G. Stanley; Allin, Arthur 1897. The Psychology of Tickling, Laughing, and the Comic. – *The American Journal of Psychology*, kd 9, nr 1, lk 1–41. <https://doi.org/10.2307/1411471>.
- Hennoste, Tiit 2000a. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde IV. Suulise kõne erisõnavara III: Partiklid. – *Akadeemia*, nr 8, lk 1771–1806.
- Hennoste, Tiit 2000b. Sissejuhatus suulisesse eesti keelde V. Mõned mitteverbaalsed nähtused suulises kõnes. – *Akadeemia*, nr 9, lk 2009–2038.
- Hennoste, Tiit; Gerassimenko, Olga; Kasterpalu, Riina; Koit, Mare; Rääbis, Andriela; Strandson, Krista 2009. Suulise eesti keele korpus ja inimese suhtlus arvutiga. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat*, kd 5, lk 111–130. <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa5.07>.
- Hennoste, Tiit 2014. Ümbertegemine. – *Eesti kirjeldava grammatika prospekt*. Tartu: Tartu Ülikool, lk 70–83.
- Hennoste, Tiit; Prillop, Külli; Habicht, Külli; Metslang, Helle; Laanesoo, Kirsi; Pärismaa, Liina; Pärt, Elen; Rumm, Andra; Rääbis, Andriela; Simmul, Carl Eric 2022. Komplementlausega predikaatidel põhinevate diskursusemarkerite kasutus eri registrites. – *Keel ja Kirjandus*, kd 1–2, lk 130–150. <https://doi.org/10.54013/kk770a8>.
- Hennoste, Tiit. Suulise eesti keele grammatika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. (Eesti Keele Varamu). Ilmumas.
- Hennoste, Tiit; Rääbis, Andriela; Rumm, Andra 2019. Estonian declarative questions: Their usage and comparison with *vä*- and *jah*-questions. – *Journal of Pragmatics*, kd 153, lk 46–68. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.04.010>.
- Hennoste, Tiit; Rääbis, Andriela; Rumm, Andra; Laanesoo, Kirsi. Division of labor between the particles *jah* and *jaa* ‘yes’ as responses to requests for confirmation in Estonian. Ilmumas.

- Hepburn, Alexa; Potter, Jonathan 2021. *Conversation Analysis*. Washington: American Psychological Association.
- Hepburn, Alexa; Varney, Scott 2013. Beyond ((laughter)): Some Notes on Transcription. – *Studies of laughter in interaction*. Toim Phillip J. Glenn, Elizabeth Holt. London [etc.]: Bloomsbury Academic, lk 25–38. <https://doi.org/10.5040/9781472542069.ch-002>.
- Holt, Elizabeth 2010. The last laugh: Shared laughter and topic termination. – *Journal of Pragmatics*, kd 42, nr 6, lk 1513–1525. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.01.011>.
- Holt, Elizabeth 2011. On the nature of „laughables“: Laughter as a response to overdone figurative phrases. – *Pragmatics*, nr 3, lk 393–410. <https://doi.org/10.1075/prag.21.3.05hol>.
- Holt, Elizabeth 2012. Using Laugh Responses to Defuse Complaints. – *Research on Language and Social Interaction*, kd 45, nr 4, lk 430–448. <https://doi.org/10.1080/08351813.2012.726886>.
- Holt, Elizabeth 2013. „There’s Many a True Word Said in Jest“: Seriousness and Nonseriousness in Interaction. – *Studies of laughter in interaction*. Toim Phillip J. Glenn, Elizabeth Holt. London [etc.]: Bloomsbury Academic, lk 70–89. <https://doi.org/10.5040/9781472542069.ch-004>.
- Holt, Elizabeth 2016. Laughter at Last: Playfulness and laughter in interaction. – *Journal of Pragmatics*, kd 100, lk 89–102. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.04.012>.
- Hutchby, Ian; Wooffitt, Robin 1998. *Conversation analysis: principles, practices and applications*. Cambridge: Polity Press.
- Ikeda, Keiko; Bysouth, Don 2013. Laughter and Turn-Taking: Warranting Next Speakership in Multiparty Interactions. – *Studies of laughter in interaction*. Toim Phillip J. Glenn, Elizabeth Holt. London [etc.]: Bloomsbury Academic, lk 39–64. <https://doi.org/10.5040/9781472542069.ch-003>.
- Ingerpuu-Rümmel, Eva 2018. *Teachers and Learners Constructing Meaning in the Foreign Language Classrooms: A Study of Multimodal Communicaton in Estonian and French Classes*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Jakonen, Teppo; Evinskaya, Natalia 2020. Teacher smiles as an interactional and pedagogical resource in the classroom. – *Journal of Pragmatics*, kd 16, lk 18–31. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2020.04.005>.
- Jefferson, Gail 1974. Error Correction as an Interactional Resource. – *Language in Society*, kd 3, lk 181–199. <https://doi.org/10.1017/S0047404500004334>.
- Jefferson, Gail 1979. A technique for inviting laughter and its subsequent acceptance/declination. – *Everyday language: Studies in ethnomethodology*, lk 79–96.
- Jefferson, Gail 1984. On the Organization of Laughter in Talk About Troubles. – *Structures of Social Action: Studies in Conversational Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, lk 346–369. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511665868.021>.
- Jefferson, Gail 1985. An Exercise in the Transcription and Analysis of Laughter. – *Handbook of Discourse Analysis*. Toim Teun A. Van Dijk. Academic Press, lk 25–34.
- Jefferson, Gail 2004. A note on laughter in „male–female“ interaction. – *Discourse Studies*, kd 6, nr 1, lk 117. <https://doi.org/10.1177/1461445604039445>.
- Jefferson, Gail; Sacks, Harvey; Schegloff, Emanuel A. 1977. *Preliminary Notes on the Sequential Organization of Laughter*. – *Pragmatics Microfiche*. Cambridge: Cambridge University.
- Jefferson, Gail; Sacks, Harvey; Schegloff, Emanuel 1987. Notes on Laughter in the Pursuit of Intimacy. – *Talk and Social Organization*. Toim G. Button, J. R. E. Leed. Clevedon: Multilingual Matters, lk 152–205.

- Jenks, Christopher Joseph 2011. Transcribing talk and interaction: issues in the representation of communication data. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/jlp.17037.kan>.
- Kantara, Argyro 2019. Laughter and Identity Construction in Political Interviews. – *Journal of Language and Politics*, nr 18 lk 420–440.
- Kasterpalu, Riina; Hennoste, Tiit 2016. Estonian *aa*: A multifunctional change-of-state token. – *Journal of Pragmatics*, kd 104, lk 148–162.
<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.06.010>.
- Kaukomaa, Timo; Peräkylä, Anssi; Ruusuvuori, Johanna 2013. Turn-opening smiles: Facial expression constructing emotional transition in conversation. – *Journal of Pragmatics*, kd 55, lk 21–42. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2013.05.006>.
- Keevallik, Leelo 2008. Internal development and borrowing of pragmatic particles: the Estonian *vaata/vat* 'look', *näed* 'you see' and *vot*. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen*, kd 30/31, lk 23–54.
- Keevallik, Leelo 2010a. Bodily Quoting in Dance Correction. – *Research on Language and Social Interaction*, kd 43, lk 401–426.
<https://doi.org/10.1080/08351813.2010.518065>.
- Keevallik, Leelo 2010b. Marking Boundaries Between Activities: The Particle *nii* in Estonian. – *Research on Language and Social Interaction*, kd 43, lk 157–182.
<https://doi.org/10.1080/08351811003737697>.
- Keevallik, Leelo 2016. Estonian *no(o)(h)* in turns and sequences: families of function. – *NU/NÅ: A Family of Discourse Markers Across the Languages of Europe and Beyond*. Toim Peter Auer, Yael Maschler. Berlin: Walter de Gruyter, lk 213–242.
<https://doi.org/10.1515/9783110348989-007>.
- Laanesoo, Kirsi 2012. Pööratud polaarsusega retoorilised küsimused argivestluses. – *Keel ja Kirjandus*, kd 55, nr 7, lk 499–517. <https://doi.org/10.54013/kk656a2>.
- Laanesoo, Kirsi 2017. *A miks sa torusse ei räägi?* Miks-küsilausetega tehtavad suhtlus-tegevused argitelefoni vestlustes. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, kd 13, nr 0, lk 89–105. <https://doi.org/10.5128/ERYa13.06>.
- Laskowski, Kornel 2009. Contrasting emotion-bearing laughter types in multiparticipant vocal activity detection for meetings. – 2009 IEEE International Conference on Acoustics, Speech and Signal Processing, lk 4765–4768.
<https://doi.org/10.1109/ICASSP.2009.4960696>.
- Lavin, Danielle; Maynard, Douglas W. 2001. Standardization vs. Rapport: Respondent Laughter and Interviewer Reaction during Telephone Surveys. – *American Sociological Review*, kd 66, nr 3, lk 453. <https://doi.org/10.2307/3088888>.
- Levinson, Stephen C. 2013. Action Formation and Ascription. – *The Handbook of Conversation Analysis*. Toim Jack Sidnell, Tanya Stivers. Boston: Wiley-Blackwell, lk 101–130. <https://doi.org/10.1002/9781118325001.ch6>.
- Levshina, Natalia 2015. How to do linguistics with R: data exploration and statistical analysis. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
<http://doi.org/10.1075/z.195.website>.
- Markaki, Vassiliki; Merlino, Sara; Mondada, Lorenza; Oloff, Florence 2010. Laughter in professional meetings: The organization of an emergent ethnic joke. – *Journal of Pragmatics*, kd 42, nr 6, lk 1526–1542. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.01.013>.
- Mihkels, Krista 2013. Keel, keha ja kaardikepp: õpetaja algatatud parandussekventsides multimodaalne analüüs. Tartu: Tartu Ülikool.

- Mondada, Lorenza 2008. Using Video for a Sequential and Multimodal Analysis of Social Interaction: Videotaping Institutional Telephone Calls. – *Forum Qualitative Social Research*, kd 9. <https://doi.org/10.17169/fqs-9.3.1161>.
- Mowrer, Donald E.; LaPointe, Leonard L.; Case, James 1987. Analysis of five acoustic correlates of laughter. – *Journal of Nonverbal Behavior*, kd 11, lk 191–199. <https://doi.org/10.1007/BF00990237>.
- Niewiadomski, Radoslaw; Mancini, Maurizio; Varni, Giovanna; Volpe, Gualtiero; Camurri, Antonio 2016. Automated Laughter Detection From Full-Body Movements. – *IEEE Transactions on Human-Machine Systems*, kd 46, nr 1, lk 113–123. <https://doi.org/10.1109/THMS.2015.2480843>.
- Norrick, Neal R. 1993. *Conversational Joking: Humor in Everyday Talk*. Indiana University Press.
- Norrick, Neal R. 2010. Humor in Interaction. – *Language and Linguistics Compass*, nr 4, lk 232. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2010.00189>.
- O'Donnell Trujillo, Nick; Adams, Katherine 1983. Heheh in Conversation: Some Coordinating Accomplishments of Laughter. – *The Western Journal of Speech Communication*, kd 47, lk 175–191. <https://doi.org/10.1080/10570318309374114>.
- Orasmaa, Siim; Käärik, Reina; Vilo, Jaak; Hennoste, Tiit 2010. Information Retrieval of Word Form Variants in Spoken Language Corpora Using Generalized Edit Distance. – *Proceedings of the Seventh conference on International Language Resources and Evaluation (LREC'10)*. Valletta; Malta. lk 623–629.
- Osvaldsson, Karin 2004. On Laughter and Disagreement in Multiparty Assessment Talk. – *Text: An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, kd 24, nr 4, lk 517–545. <https://doi.org/10.1515/text.2004.24.4.517>.
- Petitjean, Cécile; Cangemi, Francesco 2016. Laughter in correction sequences in speech therapy sessions. – *Journal of Pragmatics*, kd 99, lk 17–38. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2016.04.006>.
- Petridis, Stavros; Martinez, Brais; Pantic, Maja 2013. The MAHNOB Laughter database. – *Image and Vision Computing*, kd 31, nr 2, lk 186–202. <https://doi.org/10.1016/j.imavis.2012.08.014>
- Petridis, Stavros; Pantic, Maja. 2009. Is this joke really funny? Judging the mirth by audiovisual laughter analysis 2009. *IEEE International Conference on Multimedia and Expo*, New York, NY, USA, 2009, lk 1444–1447. <https://doi.org/10.1109/ICME.2009.5202774>.
- Pomerantz, Anita 1986. Extreme case formulations: A way of legitimizing claims. *Hum Stud* 9, lk 219–229. <https://doi.org/10.1007/BF00148128>.
- Pomerantz, Anita; Heritage, John 2013. Preference. – *The Handbook of Conversation analysis*. Toim Tanya Stivers, Jack Sidnell. Oxford: Wiley-Blackwell, lk 210–228. <https://doi.org/10.1002/9781118325001.ch11>.
- Potter, Jonathan; Hepburn, Alexa 2010. Putting aspiration into words: ‘Laugh particles’, managing descriptive trouble and modulating action. – *Journal of Pragmatics*, kd 42, nr 6, lk 1543–1555. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2009.10.003>.
- Provine, Robert R. 1993. Laughter Punctuates Speech: Linguistic, Social and Gender Contexts of Laughter. – *Ethology*, kd 95, nr 4, lk 291–298. <https://doi.org/10.1111/j.1439-0310.1993.tb00478.x>.
- Provine, Robert R.; Yong, Yvonne L. 1991. Laughter: A Stereotyped Human Vocalization. – *Ethology*, kd 89, nr 2, lk 115–124. <https://doi.org/10.1111/j.1439-0310.1991.tb00298.x>

- R Core Team 2023. R: A Language and Environment for Statistical Computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria [Arvutiprogramm]. <https://www.R-project.org/>.
- Raclaw, Joshua; Ford, Cecilia E. 2017. Laughter and the management of divergent positions in peer review interactions. – *Journal of Pragmatics*, kd 113, lk 1–15. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2017.03.005>.
- Romaniuk, Tanya 2013. Interviewee Laughter and Disaffiliation in Broadcast News Interviews. – *Studies of laughter in interaction*. Toim Phillip J. Glenn, Elizabeth Holt. London [etc.]: Bloomsbury Academic, lk 201–219.
- Romaniuk, T. Interviewee Laughter and Disaffiliation in Broadcast News Interviews. *Studies of Laughter in Interaction*. <https://doi.org/10.5040/9781472542069.CH-010>.
- Ruch, Willibald F.; Platt, Tracey; Hofmann, Jennifer; Niewiadomski, Radosław; Urbain, Jérôme; Mancini, Maurizio; Dupont, Stéphane 2014. Gelotophobia and the Challenges of Implementing Laughter into Virtual Agents Interactions. – *Frontiers in Human Neuroscience*, kd 8. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2014.00928>.
- Ruch, Willibald; Ekman, Paul 2001. *The Expressive Pattern of Laughter*. – *Emotion, Qualia and Consciousness*. Toim Kaszniak A. Tokyo: World Scientific Publishers, lk 426–443. https://doi.org/10.1142/9789812810687_0033.
- Rumm, Andra 2019. *Avatud küsimused ja nende vastused eesti suulises argivestluses*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Rääbis, Andriela; Hennoste, Tiit; Rumm, Andra; Laanesoo, Kirsi 2019. *They are so stupid, so stupid*. Emotional affect in Estonian school-related complaints. – *Journal of Pragmatics*, kd 153, lk 20–33. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.02.016>.
- Rääbis, Andriela; Hennoste, Tiit; Laanesoo, Kirsi; Rumm, Andra 2020. Vestluskaaslaste reaktioonid kurtmisele kooliteemalistes argivestlustes. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 65, 231–254. <http://dx.doi.org/10.3176/esa65.10>.
- Sacks, Harvey 1974. An Analysis of the Course of a Joke's Telling in Conversation. – *Explorations in the Ethnography of Speaking*. Toim Richard Bauman, Joel Sherzer. Cambridge: Cambridge University Press, lk 337–353. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511611810.022>.
- Sacks, Harvey; Schegloff, Emanuel A.; Jefferson, Gail 1974. Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation. – *Language*, kd 50, nr 4, lk 696–735. https://doi.org/10.1163/9789004368897_012.
- Schegloff, Emanuel A. 1979. The Relevance of Repair to Syntax-for-Conversation. – *Syntax and Semantics*. lk 261–286.
- Schegloff, Emanuel A. 1984. On Some Gestures' Relation to Talk. – *Structures of Social Action: Studies in Conversational Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, lk 266–296. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511665868.018>.
- Schegloff, Emanuel A. 1996. Turn organization: one intersection of grammar and interaction. – In *Interaction and Grammar*. Toim Elinor Ochs, Emanuel A. Schegloff, Sandra Thompson. Cambridge: Cambridge University Press, lk 52–133. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620874.002>.
- Schegloff, Emanuel A. 2013. Ten operations in self-initiated, same-turn repair. – *Conversational Repair and Human Understanding*, lk 41–70. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511757464.002>.
- Schegloff, Emanuel A.; Jefferson, Gail; Sacks, Harvey 1977. The Preference for Self-Correction in the Organization of Repair in Conversation. – *Language: Journal of the Linguistic Society of America*, kd 53, nr 2, lk 361–382. <https://doi.org/10.2307/413107>.

- Schegloff, Emanuel A.; Sacks, Harvey 1973. Opening Up Closings. – *Semiotica*, kd 8, lk 289–327. <https://doi.org/10.1515/semi.1973.8.4.289>
- Schenkein, James 1972. Toward an Analysis of Natural Conversation and the Sense of Heheh. – *Semiotica*, kd 6, nr 4, lk 344–377. <https://doi.org/10.1515/semi.1972.6.4.344>.
- Selting, Margret; Couper-Kuhlen, Elizabeth 2001. *Studies in Interactional Linguistics*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
- Sert, Olcay; Jacknick, Christine M. 2015. Student smiles and the negotiation of epistemics in L2 classrooms. – *Journal of Pragmatics*, kd 77, lk 97–112. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2015.01.001>.
- Shaw, Chloë; Hepburn, Alexa; Potter, Jonathan 2013. Having the Last Laugh: On Post-Completion Laughter Particles. – *Studies of laughter in interaction*. Toim Phillip J. Glenn, Elizabeth Holt. London [etc.]: Bloomsbury Academic, lk 91–105. <https://doi.org/10.5040/9781472542069.ch-005>.
- Shor, Ronald E. 1978. The Production and Judgement of Smile Magnitude. – *The Journal of General Psychology*, kd 98, lk 79–96. <https://doi.org/10.1080/00221309.1978.9920859>.
- Tarter, Vivien 1980. Happy talk: Perceptual and acoustic effect of smiling speech. – *Perception & Psychophysics*, lk 24–27. <https://doi.org/10.3758/BF03199901>.
- Tenjes, Silvi 2001a. Gestures as Pre-Positions in Communication. – *Trames*, kd 5, lk 302–320. <https://doi.org/10.3176/tr.2001.4.02>.
- Tenjes, Silvi 2001b. *Nonverbal Means as Regulators in Communication: Sociocultural Perspectives*. Tartu: Tartu University.
- Tenjes, Silvi 2002. Kus keel ja käsi kokku saavad? – *Teoreetiline keeleteadus Eestis*. Toim Renate Pajusalu, Ilona Tragel, Tiit Hennoste, Haldur Õim. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 255–271.
- Ticca, Anna Claudia 2013. Laughter in Bilingual Medical Interactions: Displaying Resistance to Doctor's Talk in a Mexican Village. – *Studies of laughter in interaction*. Toim Phillip J. Glenn, Elizabeth Holt. London [etc.]: Bloomsbury Academic, lk 107–128. <https://doi.org/10.5040/9781472542069.ch-006>.
- Urbain, Jérôme; Niewiadomski, Radoslaw; Mancini, Maurizio; Griffin, Harry; Çakmak, Hüseyin; Ach, Laurent; Volpe, Gualtiero 2013. *Multimodal Analysis of Laughter for an Interactive System*. – *Intelligent Technologies for Interactive Entertainment*. Toim Matei Mancas, Nicolas d' Alessandro, Xavier Siebert, Bernard Gosselin, Carlos Valderrama, jt. Cham: Springer International Publishing, lk 183–192. (Lecture Notes of the Institute for Computer Sciences, Social Informatics and Telecommunications Engineering).
- Van De Mierop, Dorien; Clifton, Jonathan; Verhelst, Avril 2019. Investigating the Interplay Between Formal and Informal Leaders in a Shared Leadership Configuration: A Multimodal Conversation Analytical Study. – *Human Relations*, kd 74, lk 490–515. <https://doi.org/10.1177/001872671989507>.
- Vöge, Monika 2008. All you need is laugh: interactional implications of laughter in business meetings. Syddansk Universitet.
- Vöge, Monika 2010. Local identity processes in business meetings displayed through laughter in complaint sequences. – *Journal of Pragmatics*, kd 42, nr 6, lk 1556–1576. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.01.016>.
- Warner-Garcia, Shawn 2014. Laughing When Nothing's Funny: The Pragmatic Use of Coping Laughter in the Negotiation of Conversational Disagreement. – *Pragmatics*, kd 24, nr 1, lk 157–180. <https://doi.org/10.1075/prag.24.1.07war>.

ELULOOKIRJELDUS

Nimi: Andra Annuka-Loik
Kodakondsus: eesti
Sündinud: 09.08.1995
Aadress: Tartu Ülikool, Eesti ja üldkeeleteaduse instituut, Jakobi 2, 50090,
Tartu
Telefon: +372 5903 3015
E-post: andraannuka@gmail.com

Haridus

2019–2023 Tartu Ülikool, doktoriõpe eesti ja soome-ugri keeleteaduse erialal
2019 Tartu Ülikool, MA eesti ja soome ugri keeleteadus, *cum laude*
2017 Tartu Ülikool, BA eesti ja soome ugri keeleteadus

Teenistuskäik

2022– ... Nooremteadur, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Publikatsioonid

Annuka, Andra 2020. Naerev hää l ametlikus ja argivestluses. – Eesti Rakendus-
lingvistika Ühingu Aastaraamat, nr 16, lk 5–12.

CURRICULUM VITAE

Name: Andra Annuka-Loik
Citizenship: Estonian
Date of birth: 09.08.1995
Address: University of Tartu, Institute of Estonian and General
Linguistics, Jakobi 2, 50090 Tartu, Estonia
Telephone: +372 5903 3015
E-mail: andraannuka@gmail.com

Education

2019–2023 University of Tartu, doctoral studies in Estonian and Finno-Ugric Linguistics
2019 University of Tartu, MA in Estonian and Finno-Ugric Linguistics, cum laude
2017 University of Tartu, BA in Estonian and Finno-Ugric Linguistics

Professional experience

2022–... Junior Research Fellow, University of Tartu, Institute of Estonian and General Linguistics

Publications

Annuka, Andra 2020. Naerev hääli ametlikus ja argivestluses. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat, no. 16, pp 5–12.

DISSERTATIONES PHILOLOGIAE ESTONICAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Ülle Viks.** Eesti keele klassifikatoorne morfoloogia. Tartu, 1994.
2. **Helmi Neetar.** Deverbaalne nominaaltuletus eesti murretes. Tartu, 1994.
3. **Ülo Valk.** Eesti rahvausu kuradi-kujutelm. Tartu, 1994.
4. **Arvo Eek.** Studies on quantity and stress in Estonian. Tartu, 1994.
5. **Reet Kasik.** Verbid ja verbaalsubstantiivid tänapäeva eesti keeles. Tartu, 1994.
6. **Silvi Vare.** Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles. Tartu, 1994.
7. **Heiki-Jaan Kaalep.** Eesti keele ressursside loomine ja kasutamine keele- tehnoloogilises arendustöös. Tartu, 1998.
8. **Renate Pajusalu.** Deiktikud eesti keeles. Tartu, 1999.
9. **Vilja Oja.** Linguistic studies of Estonian colour terminology. Tartu, 2001.
10. **Küll Habicht.** Eesti vanema kirjakeele leksikaalsest ja morfosüntaktilisest arengust ning Heinrich Stahli keele eripärast selle taustal. Tartu, 2001.
11. **Pire Teras.** Lõunaeesti vokaalisüsteem: Võru pikkade vokaalide kvaliteedi muutumine. Tartu, 2003.
12. **Merike Parve.** Väited lõunaeesti murretes. Tartu, 2003.
13. **Toomas Help.** Sõnakeskne keelemudel: Eesti regulaarne ja irregulaarne verb. Tartu, 2004.
14. **Heli Laanekask.** Eesti kirjakeele kujunemine ja kujundamine 16.–19. sajandil. Tartu, 2004.
15. **Peeter Päll.** Võõrnimed eestikeelses tekstis. Tartu, 2005.
16. **Liina Lindström.** Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles. Tartu, 2005.
17. **Kadri Muischnek.** Verbi ja noomeni püsiühendid eesti keeles. Tartu, 2006.
18. **Kanni Labi.** Eesti regilaulude verbisemantika. Tartu, 2006.
19. **Raili Pool.** Eesti keele teise keelena omandamise seaduspärasusi täis- ja osasihitise näitel. Tartu, 2007.
20. **Sulev Iva.** Võru kirjakeele sõnamuutmissüsteem. Tartu, 2007.
21. **Arvi Tavast.** The translator is human too: a case for instrumentalism in multilingual specialised communication. Tartu, 2008.
22. **Evar Saar.** Võrumaa kohanimede analüüs enamlevinud nimeosade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. Tartu, 2008.
23. **Pille Penjam.** Eesti kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiiviga konstruktsioonid. Tartu, 2008.
24. **Kristiina Praakli.** Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keelekasutus ja koodikopeerimine. Tartu, 2009.
25. **Mari Mets.** Suhtlusvõrgustikud reaalajas: võru kõnekeele varieerumine kahes Võrumaa külas. Tartu, 2010.
26. **Karen Kuldnokk.** Militaarne retoorika. Argumentatsioon ja keeleline mõjutamine Eesti kaitsepoliitilises diskursuses. Tartu, 2011.

27. **Kai Tafenau.** Uue Testamendi tõlkimisest Rootsi ajal: käsikirjad, tõlkijad ja eesti kirjakeel. Tartu, 2011.
28. **Küllil Prillop.** Optimaalsusteoreetiline käsitlus eesti keele fonoloogilisest kujunemisest. Tartu, 2011, 261 lk.
29. **Pärtel Lippus.** The acoustic features and perception of the Estonian quantity system. Tartu, 2011, 146 p.
30. **Lya Meister.** Eesti vokaali- ja kestuskategooriad vene emakeelega keelejuhtide tajus ja häälduses. Eksperimentaalfoneetiline uurimus. Tartu, 2011, 145 lk.
31. **Kersti Lepajõe.** Kirjand kui tekstiliik. Riigieksamikirjandite tekstuaalsed, retoorilised ja diskursiivsed omadused. Tartu, 2011, 141 lk.
32. **Tiit Hennoste.** Grammatiliste vormide seoseid suhtlustegevustega eesti-keelses suulises vestluses. Tartu, 2013, 236 lk.
33. **Helena Metslang.** Grammatical relations in Estonian: subject, object and beyond. Tartu, 2013, 443 p.
34. **Kristel Uiboaed.** Verbiühendid eesti murretes. Tartu, 2013, 227 lk.
35. **Helen Plado.** Kausaalsuhete adverbiaallused eesti keeles. Tartu, 2013, 244 lk.
36. **Annika Küngas.** Pragmatiliste markerite kujunemine ja funktsioonid eesti keeles *lt*-sõnade näitel. Tartu, 2014, 200 lk.
37. **Maarika Teral.** Arvutipõhine eesti keele õpe: vahendid ja hinnangud nende efektiivsusele Tartu ülikooli keelekursuste näitel. Tartu, 2015, 175 lk.
38. **Anni Jürine.** The development of complex postpositions in Estonian: a case of grammaticalization via lexicalization. Tartu, 2016, 315 p.
39. **Kairi Tamuri.** Basic emotions in read Estonian speech: acoustic analysis and modelling. Tartu, 2017, 238 p.
40. **Sven-Erik Soosaar.** Eesti keele kultuursõnavara arenguhooni – eesti keel kui piirikeel. Tartu, 2017, 157 lk.
41. **David Ogren.** Object case variation in Estonian *da*-infinitive constructions. Tartu, 2018, 212 p.
42. **Reet Hendrikson.** Kas sõjasõna sünnib sõtta? Erialakeele tõhusus sõjandus-terminoloogia näitel. Tartu, 2018, 252 lk.
43. **Eva Velsker.** Ajaväljendid eesti murretes. Tartu, 2018, 216 lk.
44. **Riina Reinsalu.** Juhendavad haldustekstid žanriteoreetilises raamistikus. Tartu, 2019, 168 lk.
45. **Ann Siiman.** Vormikasutuse varieerumine ning selle põhjused osastava ja sisseütleva käände näitel. Tartu, 2019, 209 lk.
46. **Tiina Laansalu.** Kesk-Harjumaa kohanimede kujunemine ja nimesiire. Tartu, 2020, 216 lk.
47. **Mariko Faster.** Hargla kihelkonna vetenimed Eesti-Läti piirilal. Tartu, 2020, 218 lk.
48. **Maarja-Liisa Pilvik.** Action nouns in a constructional network: A corpus-based investigation of the productivity and functions of the deverbal suffix *-mine* in five different registers of Estonian. Tartu, 2021, 252 p.
49. **Hanna Pook.** Pronoun use and variation in Estonian dialects: *kes* ‘who’, *mis* ‘what’ and *keegi* ‘someone’. Tartu, 2023, 225 p.